

**T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI**

**BAĞIMSIZLIKTAN BALKAN SAVAŞLARINA
OSMANLI - ROMANYA İLİŞKİLERİ**

DOKTORA TEZİ

MEHMET FATİH SANSAR

BALIKESİR, 2020

**T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI**

**BAĞIMSIZLIKTAN BALKAN SAVAŞLARINA
OSMANLI - ROMANYA İLİŞKİLERİ**

DOKTORA TEZİ

MEHMET FATİH SANSAR

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. HASAN BABACAN

BALIKESİR, 2020

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI*

Enstitümüzün Tarih Anabilim Dalı'nda 201112518005 numaralı Mehmet Fatih SANSAR'ın hazırladığı **Bağımsızlıktan Balkan Savaşlarına Osmanlı - Romanya İlişkileri** konulu DOKTORA tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 28.08.2020 tarihinde yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ/~~OY ÇOKLUĞU~~ ile karar verilmiştir.

Üye (Başkan) Prof. Dr. Necdet HAYTA

Üye (Danışman) Prof. Dr. Hasan BABACAN

Üye Prof. Dr. Zeki ÇEVİK

Üye Prof. Dr. Zafer GÖLEN

Üye Dr. Öğr. Üyesi Ahmet AKGÜN

N. Hayta
H. Babacan
Z. Çevik
Z. Gölen
A. Akgün

26.09.2020

Enstitü Onayı

Prof. Dr. Kenan Ziya TAŞ
Müdür

* Noktalı alanlar bilgisayar ortamında doldurulmalıdır.

ETİK BEYAN

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

05/08/2020

Mehmet Fahit SANSAR

ÖNSÖZ

Balkanlar ve Güneydoğu Avrupa sahası tarih boyunca Türkler için önemli bir yer tutmuş, birçok Türk devlet veya kavmi bu coğrafyada izler bırakmıştır. İlk olarak Hunların Avrupa'ya ilerleyişi ile başlayan bu süreç, Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki fetih ve iskan hareketiyle farklı bir boyut kazanmıştır. Osmanlı egemenliğinde Balkanlar tam bir Türk-İslam kimliği kazanmıştır. Fakat XIX. yüzyılda Balkanların kaybedilmeye başlanması ile beraber sancılı bir dönem başlamış, Balkan Türklüğü göç, katliam ve baskılara maruz kalmış, beş yüz yıllık Türk şehirleri bir anda terkedilmek zorunda kalmıştır.

Dolayısıyla Balkan tarihini ve kültürünü araştırmak, Türkiye ile Balkan milletlerinin tarihi geçmişini ortaya koymak önemli bir yere sahiptir. Bugünkü Romanya'nın hakim olduğu topraklar tarihi ve kültürel anlamda Balkanlar ile kader birliği olan, aynı zamanda Rusya ile Osmanlı arasında bir geçiş bölgesi olması nedeniyle büyük önem arz etmektedir. Yaptığımız ön araştırmalarda Türkiye'de, Romanya'nın bağımsızlığını kazanmasından sonraki dönemde, Osmanlı Devleti ile ilişkilerinin yeterince araştırılmadığını, bu döneme ait akademik çalışmaların az olduğunu görerek, Osmanlı-Romanya ilişkilerini tez konusu olarak incelemeye karar verdik.

Tezin araştırma sürecinde, Osmanlı arşivlerinden, Türkiye'deki kütüphanelerden, ayrıca Romanya ve diğer yurtdışı yayınlardan yararlandık. Tezin ağırlıklı olarak Osmanlı arşivlerine dayandırılması, gerek döneme ait arşiv kayıtlarının düzenli olması ve gerekse diğer yapılan çalışmalarda Osmanlı arşiv vesikalarının yeterince ele alınmamasından ileri gelmekteydi.

Çalışmanın yazım aşamasında, elde ettiğimiz bilgi ve bulgular doğrultusunda doktora tezinin 3 bölümden oluşmasına karar verdik. Giriş bölümünde, Romanya'yı oluşturan coğrafya hakkında genel bilgiler, Eflak ve Boğdan voyvodalıklarının Osmanlı Devleti ile ilişkileri ve Osmanlı hakimiyetinde Eflak ve Boğdan'ın genel durumundan bahsettik. Birinci bölümde Romanya'nın bağımsızlığa giden sürecini, XIX. yüzyıldaki siyasi gelişmelerle birlikte ele aldık. İkinci bölümde, Osmanlı Devleti ile Romanya Devleti arasında diplomatik ilişkilerin başlaması, karşılıklı elçi atamaları ve Osmanlı Devleti'nin, tezimizin konusu olan dönemde Bükreş'te görev yapan

sefirleri ve onların faaliyetlerini inceledik. Üçüncü bölümde ise, 1878-1912 yılları arasında iki devlet arasındaki siyasi, askeri, ekonomik, kültürel ilişkileri ele aldık.

Bu doktora tezinin hazırlanmasında her zaman desteğini esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Hasan BABACAN'a, Balkanlara ilgi duymamızı sağlayan ve fikirleri ile ufkumuzu açan Prof. Dr. Zafer GÖLEN ve Doç. Dr. Abidin TEMİZER'e, tez sayfalarını sabırla okuyarak düzeltmeler yapan Doç. Dr. İbrahim SERBESTOĞLU'na ve her türlü desteklerini gördüğüm mesai arkadaşlarıma, aileme teşekkür ederim.

BALIKESİR, 2020

MEHMET FATİH SANSAR

ÖZET

BAĞIMSIZLIKTAN BALKAN SAVAŞLARINA OSMANLI – ROMANYA İLİŞKİLERİ

SANSAR, Mehmet Fatih

Doktora, Tarih Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hasan BABACAN

2020, 206 Sayfa

Osmanlı Devletinin Balkanlardaki kuzey-doğu sınırı Tuna Nehri olup, Tuna Nehrinin kuzeyinde bulunan Eflak ve Boğdan voyvodalıkları XV. yüzyılda Osmanlı hakimiyetini kabul etmişlerdir. Osmanlı Devleti “Memleketeyn” olarak adlandırdığı bu beyliklerin iç işlerine karışmamış, yıllık vergi ve askeri bazı yükümlülükler getirerek sınırında tampon olarak kalmalarını uygun görmüştür. XIX. yüzyıla kadar Eflak ve Boğdan’ın bu statüsü devam etmiştir. Fakat bu yüzyılda gerek Avrupa Devletleri’nin siyaseti ve gerekse Rusya’nın Balkanlar ve Osmanlı Devleti üzerindeki politikaları sonucu Eflak ve Boğdan Prenslikleri yavaş yavaş Osmanlı Devleti’nden koparak bağımsızlığını kazanmıştır.

1877-1878 Osmanlı – Rus Savaşı’nda Rusya’nın yanına savaşa katılan birleşik Romanya Prensligi, savaş sırasında bağımsızlığını ilan etmiş, bu durum Berlin Antlaşması ile kabul edilmiştir. Romanya bağımsızlığını kazandıktan hemen sonra Rusya’nın siyasetinden endişe duyarak Osmanlı Devleti ile iyi ilişkiler kurmak istemiştir. Aynı şekilde II. Abdülhamit’in Balkanlarda izlediği siyaset gereği Balkan Devletleri ve dolayısıyla Romanya ile iyi ilişkiler kurmak istediği görülmektedir. Bu doğrultuda Berlin Antlaşması’ndan hemen sonra iki ülke karşılıklı elçiler göndererek resmi ilişkileri başlatmışlardır.

1878-1912 yılları arasında Osmanlı Devleti ile Romanya arasında diplomatik ilişkilerin barışçıl bir şekilde devam ettiği söylenebilir. Esir değişimi, eğitim ve ticaret gibi konularda karşılıklı anlayış görülmekle birlikte, Dobruca Muhacirleri’nin mülklerinin tanzimi gibi konular uzunca bir süre çözülememiştir. Buna rağmen Osmanlı Devleti ve Romanya Devleti, iyi ilişkiler içerisinde olmaya gayret

etmişlerdir. Çalışmamızda bağımsızlık sonrası Osmanlı Devleti ile Romanya Devleti arasında diplomatik, ekonomik, kültürel ilişkiler ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Romanya, Eflak, Boğdan, Sefir, Dobruca, Diplomasi

ABSTRACT

OTTOMAN - ROMANIA RELATIONS: FROM INDEPENDENCE TO THE BALKAN WARS

SANSAR, Mehmet Fatih

Ph. D. Thesis, Department of History

Supervisor: Prof. Dr. Hasan BABACAN

2020, 206 pages

The north-eastern border of the Ottoman Empire in the Balkans is the Danube River, and the Wallachian and Moldavian voivodeships, located in the north of the Danube, accepted the Ottoman rule in the 15th century. The Ottoman Empire "Memleketeyn" did not interfere with the internal affairs of these principalities, and deemed it appropriate to remain as buffer states on its borders by imposing annual taxes and some military obligations. This status of Eflak and Boğdan continued until the 19th century. However, in this century, as a result of both the politics of the European States and the policies of Russia on the Balkans and the Ottoman Empire, the Principality of Wallachia and Moldavia gradually gained their independence by breaking away from the Ottoman Empire.

The united Principality of Romania, which joined Russia in the war in the 1877-1878 Ottoman - Russian War, declared its independence during the war, and this was approved by the Treaty of Berlin. Immediately after Romania gained its independence, it was worried about Russia's politics and wanted to establish good relations with the Ottoman Empire. Likewise, it is seen that Abdulhamit II wants to establish good relations with the Balkan States and therefore Romania as a result of the politics he followed in the Balkans. Accordingly, immediately after the Treaty of Berlin, the two countries started official relations by sending mutual envoys.

It can be said that diplomatic relations between the Ottoman Empire and Romania continued peacefully between 1878-1912. Although mutual understanding was seen on issues such as exchange of prisoners, education and trade, issues such as the arrangement of the properties of the Dobrudic Immigrants could not be solved for a long time. Despite this, the Ottoman State and the Romanian State tried to be in good

relations. In our study, diplomatic, economic and cultural relations between the Ottoman Empire and the Romanian State were discussed.

Keywords: Romania, Wallachia, Moldavia, Sefir, Dobrogea

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	v
ÖZET.....	vii
ABSTRACT.....	ix
TABLolar LİSTESİ.....	xv
KISLATMALAR LİSTESİ.....	xvi
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Konusu	1
1.2. Araştırmanın Amacı	1
1.3. Araştırmanın Önemi.....	1
1.5. Romanya'nın Tarihi Coğrafyası.....	2
1.6. Osmanlı Hakimiyetinde Eflak ve Boğdan (XVI-XVII. Yüzyıllar)	4
1.7. Romanya'da Fenerli Rum Voyvodalar Dönemi (1711-1821).....	7
1.8. Memleketeyn'de İsyân ve Fenerli Voyvodalar Döneminin Sonu	11
2. ROMANYA'NIN BAĞIMSIZLIK SÜRECİ VE BERLİN ANTLAŞMASI.....	15
2.1. XIX. Yüzyılda Eflak ve Boğdan'da Osmanlı Hakimiyetinin Zayıflaması.....	15
2.1.1. Rusya'nın Eflak ve Boğdan'ı İlk İşgali ve 1806-1812 Osmanlı - Rus Savaşı.....	16
2.1.3. 1828-1829 Osmanlı Rus Savaşı ve Edirne Antlaşmasında Eflak ve Boğdan.....	19
2.1.4. 1830 ve 1848 İhtilallerinin Eflak ve Boğdan'a Yansıması	22
2.1.5. 1856 Paris Antlaşmasında Eflak ve Boğdan	25
2.1.6. Eflak ve Boğdan'ın Birleşmesi ve Romanya Prensiğinin Kurulması .	32
2.1.7. Eflak ve Boğdan'da 1857 Seçimleri ve Romanya Prensiğinin Kurulması.....	35
2.2. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ve Romanya	36
2.2.1. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın Nedenleri ve Savaşa Hazırlık.....	36

2.2.2. Rus-Romen İttifakı ve Romanya'nın Bağımsızlık İlanı.....	42
2.2.3. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Romanya.....	43
2.3. Ayestefanos ve Berlin Antlaşmalarında Romanya.....	49
3. OSMANLI-ROMANYA DİPLOMASİSİ VE DİPLOMATLARI.....	51
3.1. Osmanlı Devleti'nin Romanya'yı Resmen Tanınması.....	51
3.2. Romanya'da Osmanlı Elçileri ve Faaliyetleri	57
3.2.1. Süleyman Sabit Bey'in Elçiliği (Kasım 1878 - Temmuz 1885)	57
3.2.1.1. Süleyman Bey'in Elçiliğinde Bükreş Sefaretinde Maaş ve Personel Sorunları.....	59
3.2.1.2. Elçilik Binası Sorunu	60
3.2.1.3. Süleyman Sabit Bey'in Bükreş'te Şehbenderlik Açılması Teklifi....	61
3.2.1.4. Esirler Sorunu.....	61
3.2.1.5. Muhacirler Sorunu.....	62
3.2.1.5. Süleyman Sabit Bey'in Romanya Hakkındaki Tespitleri	62
3.2.1.6. Süleyman Sabit Bey'in Yahudi Meselesi Üzerine Düşünceleri.....	63
3.2.1.7. Süleyman Sabit Bey'in Aldığı Nişanlar	64
3.2.1.8. Süleyman Sabit Bey'in Vefatı.....	64
3.2.2. Ahmed Ziya Bey'in Elçiliği (Eylül 1885-Şubat 1889)	65
3.2.2.1. Ahmed Ziya Bey'in Elçiliği Döneminde Tuna Muhtelit Avrupa Komisyonu'nun Çalışmaları	65
3.2.2.2. Ahmed Ziya Bey'in Elçiliği Döneminde Balkan Sorununa Çözüm Arayışları.....	66
3.2.2.2. Ahmed Ziya Bey Döneminde Bükreş Elçiliğinde Tayinler	67
3.2.2.2. Ahmet Ziya Bey'in Sefirliğinin Sona Ermesi	67
3.2.3. Mehmed Feridun Bey'in Elçiliği (Şubat 1889-Haziran 1890).....	67
3.2.4. Blak Bey (Edouard Blacque)'in Elçiliği (Mayıs 1890-Kasım 1892). 68	
3.2.4.1. Blak Bey'in Bükreş'e Elçi Olarak Atanması ve Göreve Başlaması . 69	

3.2.4.2. Blak Bey Döneminde Bükreş Sefaretindeki Personel.....	70
3.2.4.3. Sefaret Binası Sorunu.....	70
3.2.4.4.. Blak Bey'in Sefirlik Görevinden Ayrılması ve Vefatı.....	70
3.1.5. Mehmed Şemseddin Bey'in Bükreş Elçiliği (Kasım 1892-Ağustos 1893/Eylül 1894).....	71
3.1.5.1. Bükreş'te Kısa Süren Görevi.....	71
3.1.5.2. Kolera Salgını Sırasındaki Faaliyetleri	72
3.1.5.3. Mehmed Şemseddin Bey'in Bükreş Sefaretinden Sonraki Görevleri.....	72
3.1.6. Şakir Paşa'nın Sefirliği (Ağustos 1893-Eylül 1894).....	73
3.1.7. Mustafa Reşid Bey'in Elçiliği (Eylül 1894-Ocak 1896).....	73
3.1.8. Hüseyin Kâzım Bey'in Elçiliği (Ocak 1896-Ağustos 1908).....	74
3.1.9. Abdüllatif Safa Bey (Ağustos 1908-1616).....	74
3.3. Romanya'nın İstanbul'daki Elçileri	76
3.4. Osmanlı-Romanya İlişkilerinde Şehbenderlikler	77
3.4.1. Osmanlı Devleti İle Romanya Arasında Konsolosluk Mukavelesinin Sorunu.....	77
3.4.2. Romanya'da Osmanlı Şehbenderliklerinin Açılması.....	83
3.4.3. Osmanlı Devleti'nde Bulunan Romanya Konsoloslukları	84
4. OSMANLI - ROMANYA İLİŞKİLERİ (1878-1912)	86
4. 1. Romanya Krallığı'nın İlanı ve Osmanlı Devleti'nin Krallığı Tanınması.....	86
4.2. Romanya'daki Osmanlı Esirlerinin İadesi Meselesi.....	90
4.3. Romanya'dan Müslüman Göçleri	99
4.3.1. Romanya'dan Göçlerin Nedenleri.....	100
4.3.2. Göç Yolları ve İskân Bölgeleri.....	103
4.3.3. Muhacirlerin Osmanlı Topraklarında Yaşadıkları Sorunlar.....	104
4.3.3.1. Muhacirlerin Pasaport Sorunları	106
4.3.3.2. Askerlik Sorunu.....	107

4.3.3.3. Salgın Hastalıklar	108
4.3.4. Muhacirlerin İskânı ve İskân Sırasında Yaşanan Sorunlar	109
4.4. Muhacirlerin Emlâk ve Arazi Sorunu	111
4.5. Osmanlı - Romanya Ekonomik İlişkileri.....	119
4.6. Tuna Avrupa Komisyonu ve Tuna Nehri'nde Seyr-i Sefâin Meselesi..	128
4.7. Komitacılık Faaliyetleri ve Romanya.....	133
4.7.1. Romanya'da Bulgar Komitacıları	134
4.7.2 Romanya'da Ermeni Komitacılar.....	135
4.7.3. Romanya'da Arnavut Komitacıları	139
4.8. Osmanlı-Romanya İlişkilerinde Ulahlar	141
4.9. Eğitim-Kültür Alanındaki İlişkiler	147
4.9.1. Romanya'daki Müslümanların Eğitim ve Kültürel Faaliyetleri.....	148
4.9.2. Makedonya Ulahlarının Eğitim ve Kültürel Faaliyetleri.....	151
4.10. Balkan Savaşları Sırasında Osmanlı - Romanya İlişkileri	156
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	168
EKLER	170
KAYNAKÇA	176

TABLolar LİSTESİ

- Tablo 1:** Romanya Bükreş'te Görev Yapan Osmanlı Sefirleri (1878-1916) s. 55
- Tablo 2:** Romanya'nın İstanbul'da Görev Yapan Elçileri ve Görev Süreleri s. 73
- Tablo 3:** Dobruca Muhacirlerinin Geride Bıraktıkları Emlakın 1900 Yılı Haziran Ayında Tasdik Edilen Miktarı. s. 111
- Tablo 4:** Dobruca Muhacirlerinin Geride Bıraktıkları Emlakın 1900 Yılı Haziran Ayında Henüz Tasdik Edilmeyen Miktarı s. 112
- Tablo 5:** Dobruca Muhacirlerinin Geride Bıraktıkları Emlakın Toplam Miktarı s. 112
- Tablo 6:** 1900 Yılı Haziran Ayı İtibarıyla Romanya Hükümeti Tarafından Satın Alınan Arazi Miktarı s. 113
- Tablo 7:** Romanya'dan Osmanlı Devletine İthal Edilecek Eşyaların Gümrük Tarifeleri. s. 119
- Tablo 8:** Osmanlı Devlet'nin Romanya'ya İhraç Edeceği Eşyanın Gümrük Tarifesi. s. 120-121

ŞEKİLLER LİSTESİ

- Şekil 1:** Romanya Kralı I. Carol. s. 84
- Şekil 2:** Romanya Kralı I. Carol. s. 86
- Şekil 3:** Nicolae Grigorescu - Prizonieri Turci (Türk Esirler) Tablosu. s. 89
- Şekil 4:** Nicolae Grigorescu - Prizonieri Turci (Türk Esirler) Tablosu. s. 90
- Şekil 5:** Nicolae Grigorescu - Convoi de prizonieri Turci (Türk Esirleri Konvoyu) Tablosu. s. 91
- Şekil 6:** Köstence Belediye Azaları. s. 100
- Şekil 7:** Romanya'dan Gelen Muhacirlerin İskân Edildikleri Bir Köy: Sivrihisar Kazası Kıran Harmanı Köyü. s. 107
- Şekil 8:** Köstence İslam Mektebi (Köstence Rüşdiyesi). s. 145
- Şekil 9:** Romanya Müftüsü. s. 147
- Şekil 10:** I. ve II. Balkan Savaşları sonunda Balkanların Durumunu Gösteren Harita. s. 162.

KISLATMALAR LİSTESİ

a.g.e. : Adı geçen eser

a.g.m. : Adı geçen makale

a.g.t. : Adı geçen tez

bkz. : Bakınız

BOA : Başbakanlık Osmanlı Arşivi

çev. : Çeviren

der. : Derleyen

DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

ed. : Editör

haz. : Hazırlayan

İ.A. : İslam Ansiklopedisi

nr. : Numara

s. : Sayfa

vd. : ve devamı

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu

Araştırma konusu olarak Osmanlı Devleti ile Romanya Devleti arasında 1878-1912 yılları arasındaki ilişkileri ele alınmıştır. Yapılan literatür taramasında, Türk – Romen ilişkilerinde önemli bir dönem olan Romanya'nın bağımsızlığı sonrası Osmanlı - Romanya ilişkilerinin yeterince araştırılmadığı görülmüş ve bu dönemin tez konusu olarak çalışılmasına karar verilmiştir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Balkanlar ve Güney-Doğu Avrupa, gerek Osmanlı tarihi gerekse Türk tarihi açısından büyük öneme sahiptir. Balkan tarihini ve kültürünü araştırmak, Türkiye ve Osmanlı dönemindeki önemini ortaya koymak büyük öneme sahiptir. Bu bağlamda Osmanlı – Romanya ilişkilerinin incelenmesi, bu alanda bir eksikliği gidermek, Türk – Romen ilişkilerinin gerçek yerini ortaya koymak amaçlanmıştır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Araştırma, genel olarak Osmanlı Devleti'nin XIX. yüzyılda Balkanlarda izlediği siyaseti, özelde ise aynı dönemde Osmanlı – Romanya ilişkilerini ele alması bakımından kayda değerdir. Türk - Romen ilişkilerinde eksik kalan bir dönemi, arşiv kaynakları temel alınarak ortaya koyan bir çalışmadır.

1.4. Yöntem ve Sınırlılıklar

Öncelikle doktora tez konusu belirlenirken, kapsamlı bir literatür taraması yapıldıktan sonra tez konusuna karar verilmiştir. Elde edilen bilgiler çerçevesinde tezin ön taslağı hazırlanmıştır. Çalışmanın temelini oluşturan Osmanlı Arşivleri'nde kapsamlı araştırmalar yapılmış, Osmanlı – Romanya ilişkilerine dair arşiv vesikaları incelenmiştir. Tezde kullanılmasına karar verdiğimiz belgeler, önce transkript edilerek fişlemesi yapılmıştır. Konuyu ilgilendiren literatür aynı şekilde okunarak, ilgili kısımlar konu başlığı verilerek fişlenmiş ve ayrı ayrı klasörlenmiştir.

Tezin kaynakları olarak arşiv belgeleri dışında dönemin birinci elden kaynakları, hatırat ve diğer resmi yayınlar incelenmiştir. Tezde kullanılan arşiv belgelerinin tasnif numaraları kaynak gösteriminde aynen verilmiştir. Tez yazımı esnasında, Türk Dil Kurumu'nun imla klavuzu dikkate alınmıştır. Ek bir açıklama

gerektiren durumlarda dipnot kullanılmış, kaynakça metin arasında parantez içinde verilmiştir.

Tezin konusu dışında olan fakat ön bilgi olarak verilmesi gerekli görülen kısım, tezin giriş kısmında verilmiştir. Tez bölümleri belirlenirken kronoloji dikkate alınarak, önce Romanya'nın bağımsızlık süreci, sonra iki devlet arasında diplomatik ilişkinin başlaması ve diplomatlar, son olarak da tezin konusu olan dönemdeki ilişkiler ele alınmıştır.

1.5. Romanya'nın Tarihi Coğrafyası

Romanya halkının kökenleri, MÖ. I. yüzyılda bu bölgeye yerleşerek Dacia Krallığını kuran "Daklar"a (Getler) dayandırılmaktadır. Romalılar uzun savaşlardan sonra Dacia krallığını ortadan kaldırarak bölgeyi Dacia Eyaleti adıyla egemenliklerine aldılar MS. 106. Bu dönemde yerli Dakların Romalılaştırılması ile Romen halkı ortaya çıkmıştır (M. Maxim, DİA Romanya, 2008, s. 168).

Kemal Karpat, Romenlerin kökeni hakkında şu bilgileri vermektedir:

Daklar'ın hakimiyetinde iken miladi 2. yüzyıl sonlarında Roma işgaline uğramış ve Roma askeriyle Daklar'ın karışımından bugünkü Romen milleti doğmuştur. Romence'nin en azından üç ağız hala Balkanlar'da ve İtalya sınırında bulunan Istria yarımadasında konuşulmaktadır. Bu bölgelerde Daklar'ın bulunmadığı bilinmektedir. Bu sebeple Romen milletinin oluşumunu yalnız Daklar-Romalılar karışırma bağlayan teori eksik kalmakta ve Eflak'ın nasıl Romenleştiğini yeteri kadar açıklayamamaktadır."
(K. Karpat, 1994, s. 467).

Romanya coğrafi olarak üç bölgeden oluşmaktadır. Doğu kısmında kuzey-güney istikametinde uzanan Karpat Dağları ve bu dağların güney ucundan Batıya uzanan Transilvanya Alpleri yükselmektedir. İkinci bölge, bu dağlık alanın çevresinde kümelenmiş orta yükseklikte düzlüklerdir (Erdel ve Bihor kütleleri). Üçüncü bölge ise Tuna Nehri havzası, Dobruca ve Boğdan bölgesini içeren geniş ovalık sahadır (S. Avcı, 2008, s. 167).

Romanya'nın Güney sınırını oluşturan Tuna Nehri, aynı zamanda Romanya'yı Balkan coğrafyasından ayırmaktadır. Romanya Coğrafi olarak Balkanlar'dan ayrı olsa da kültürel ve tarihsel olarak Balkan coğrafyasının bir parçası olarak görülmüştür.

Günümüz Romanya toprakları, tarihi süreç içerisinde beş bölgeden oluşmaktadır. Eflak (Valahia), Boğdan (Moldavia), Erdel (Transilvanya), Besarabya ve Dobruca. Başlangıçta Eflak ve Boğdan'ın birleşmesiyle ortaya çıkan Romanya

devleti zamanla diğer bölgeleri de egemenliği altına alarak günümüz sınırlarına ulaşmıştır. Ayrıca Banat bölgesinin doğusu ve Bukovina bölgesinin güney kısmı, günümüzde Romanya topraklarına dahildir.

Eflak (Valahia), Tuna Nehri ile Karpat Dağları arasında kalan bölgedir. Büyük Eflak (Muntenia) ve Küçük Eflak (Oltenia) olarak ikiye ayrılır. Eflak'ın Romenler arasındaki geleneksel adı "tara Romaneasca" yani "Romen ili" veya "Romenler yurdu"dur. Eflak halkı kendini genellikle Romin olarak adlandırmıştır (K. Karpat, 1994, s. 466; C. Karasu, 2013, s. 442,443). Eflak Prenslığı döneminde ilk başkent Targovişte şehri olup, Kazıklı Voyvoda Vlad Tepeş zamanında prensliğin merkezi Bükreş'e taşınmıştır (C. Karasu, 2013, s. 442,443).

Eflak bölgesine hakim olan ilk voyvoda Basarab olup, Kıpçak (Kuman) kökenli olduğu düşünülmektedir. Adına ilk defa 1310 yılında rastlanan Basarab, Macarları mağlup ederek 1330 yılında bağımsızlığını ilan etmiş, ardından ülke topraklarını Prut Nehri'ne kadar genişletmiştir. Basarab'dan sonra oğlu Nicolae Alexandru (1352-1364) Eflak voyvodası olarak devleti teşkilatlandırmaya devam etti. Nicolae'nın oğlu Vlaciu döneminde (1364- 1377) ilk defa Osmanlı birlikleri ile savaş yapılmış, Vlaciu bu savaşlarda küçük başarılar elde etmişti (1368). Osmanlıların Balkanlar'da ilerleyişini fark eden Vlaciui, I. Murat ile anlaşarak hâkimiyetini korumaya çalıştı. (K. Karpat, 1994, s. 467)

Osmanlıların Balkanlar'da ilerleyişi ve Tuna'nın kuzeyine geçiş sürecinde Eflak voyvodası Mircea sel Mare'nin (1386-1418) adı önemli bir yer tutmaktadır. Osmanlı ilerleyişine karşı koyabilmek için uzun süre mücadele etmiş, bir ara Tuna'yı geçerek Silistre kalesini kuşatarak ele geçirmiştir. Osmanlı tarihinde adı çok sık anılan Mircea, I. Kosova Savaşı'nda Haçlı ittifakında yer aldığı için, Yıldırım Bayezid bizzat Tuna'yı geçerek Eflak'ta Mircea ordularını mağlup etmişti. 1394 yılında Rovine'de yapılan savaşı kaybeden Mircea tahtını bırakarak kaçmak zorunda kalmıştı. 2 yıl sonra tekrar Eflak tahtına geçen Mircea, Niğbolu Savaşı sonrasında Osmanlı hakimiyetini kabul etmiş, hatta Ankara Savaşı'nda Osmanlı kuvvetlerine destek vermek için katılmıştı. Fetret Devri taht mücadelelerinde yine Mircea'nın etkin rol oynadığı görülmektedir. Önce Musa Çelebi'ye destek vermiş, daha sonra ise "Düzmece Mustafa"ya yardımda bulunmuştu. Uzun mücadelesinin son yılında Mircea, Osmanlı hakimiyetini kabul etmiş ve 1418 yılında vefat etmiştir (K. Karpat, 1994, s. 467).

Boğdan (Moldavia), Karpat Dağları ile Karadeniz arasında ve Prut Nehri'nin iki tarafında uzanan bölgeyi Osmanlılar "Boğdan" olarak isimlendirmiştir. Tarihi kaynaklarda Moldavia olarak geçmektedir. Boğdan Prensiği'nin ilk başkenti Sucueva olup, daha sonra Yaş şehri merkez yapılmıştır (C. Karasu, 2013, s. 442,443).

I. Mehmet döneminde Eflak'ın vergiye bağlanmasından sonra, Osmanlı Devleti Boğdan bölgesinin özellikle Karadeniz kıyısındaki limanlarını kontrol altına almaya çalıştığı, bu doğrultuda Akkirman'ın kuşatıldığı görülmektedir. Boğdan'ın Osmanlı hakimiyetini kabul etmesi, İstanbul'un fethinden sonraki yıllarda II. Mehmet zamanında olmuştur. Voyvoda Petru 1455 yılında yıllık 2000 altın haraç ödeyerek Osmanlılara tabi olmayı kabul etmişti. Boğdan voyvodası olan Stefan cel Mare (Büyük Stefan) Osmanlı hakimiyetini kabul etmeyerek Osmanlı kuvvetleriyle savaşmış ve 1475'te bir Osmanlı birliğini mağlup etmiştir. Büyük Stefan'ın bu başarısı Avrupa'da büyük heyecan yaratmış ve Papa tarafından kendisine "İsa'nın Pehlivanı" unvanı verilmiştir. Hadım Süleyman Paşa'nın mağlubiyeti üzerine, bizzat Fatih Sultan Mehmet Boğdan seferine çıkarak, başkent Sucueva'ya kadar ilerlemişse de kesin bir sonuç alamadan dönmüştür. II. Bayezit döneminde Boğdan kesin olarak Osmanlı hakimiyetine alınmış, bu süreçte Büyük Stefan Türklerin kuvvet ve karakterini görerek oğluna ülkesini Osmanlılara bırakmasını vasiyet etmiştir (A. Özcan, 1992, s. 269-270)

Eflak, Boğdan ve Dobruca bölgesi, zaman zaman Hun, Avar, Bulgar, Peçenek, Kuman, Oğuz ve Tatar Türklerinin hakimiyeti altına girmiş, Osmanlı öncesi bazı Türk grupları bölgeye yerleşmiştir. Özellikle Dobruca bölgesinde Osmanlı öncesinde gerek nüfus gerekse dil ve kültür olarak Türk etkisi görülmektedir (M. Maxim, Romanya, 2008, s. 168; T. Gemil, 2013, 71-94)

1.6. Osmanlı Hakimiyetinde Eflak ve Boğdan (XVI-XVIII. Yüzyıllar)

Eflak Prensi Mirçe, Yıldırım Beyazıt zamanında 1391 senesinde Osmanlı hakimiyetini kabul etmiş ve kendisine bir ahitname verilmişti. Buna göre Eflak'ta "voyvoda" intihabı, "boyar" denilen yerli toprak sahibi ailelere ait olacaktı. Eflak Voyvodalığı Osmanlı hazinesine yıllık vergi, asker ve av kuşu vermeyi garanti ediyordu. Kanuni Sultan Süleyman devrinden itibaren Eflak voyvodalarına "*siyah keçeden siyah yünlü Yeniçeri ustası kukası*" giydirilmekte, dolayısıyla Boğdan voyvodasından alt bir mevkide görülmekteydi (İ.H. Uzunçarşılı, 1937, s. 32; M. A. Ekrem, 1993, s. 172 vd. .

Boğdan'ın Osmanlı hakimiyetine girişi daha geç bir dönemde, Fatih Sultan Mehmet zamanında yaşanmıştır. Boğdan Prensi Piyeraron! memleketini Türk istilasına uğratmamak için Osmanlıya vergi vermeyi kabul etmişti. Fakat halefi Etiyen! Osmanlıya verdiği vergiyi keserek, Macar ve Leh yardımı ile harekete geçmiş, Rumeli Beylerbeyi Süleyman Paşa birliklerini mağlup etmişti. Bizzat II. Mehmet'in Boğdan seferi üzerine mağlup olarak Osmanlıya bağlılığı kabul etmek zorunda kaldı. 1527'de Eflak voyvodası Osmanlıya karşı hareket ettiğinde üzerine ordu gönderilmiş, bu süreçte Osmanlıya bağlılığını devam ettiren İstefan'a, "*beyaz keçeden beyaz yünlü Yeniçeri ustası kukası*" giydirilerek, Eflak voyvodasının üzerinde bir mevkide görülmüştür (İ.H. Uzunçarşılı, 1937, s. 33).

Osmanlı egemenliğini kabul eden Eflak ve Boğdan voyvodaları, savaş zamanında 8000-12000 asker ile Osmanlı ordusuna destek vermek zorundaydılar. Voyvodaların azil ve nasbı Osmanlı Devletine ait olup, yeni voyvodaya merasimle sancak verilirdi. Sadrazam tarafından padişaha sunulan adayların listesi ve isimler karşısında o kişi ile ilgili izahatta bulunurdu. Padişah voyvoda adaylarından birini, bir yıllığına tayin ettiğini kendi el yazısı ile işaret ederdi.

“Yeni seçilen voyvoda İstanbul'da çavuşlar emini ve çavuşlar katibi delaletiyle ve bir miktar divan çavuşu ile, ikametlerine tahsis edilen konaktan alınarak divan-ı hümayuna götürülür, biraz müddet kapı aralığında istirahat ettirilerek divan akd edilir edilmez peşkeşçi ağa delaletiyle hazine önünde hazır bulundurulurdu. Bu esnada voyvodanın padişah huzuruna kabul iradesi çıkar ve hemen voyvoda ile maiyetine hil'atler giydirilip, selam ağası voyvodanın başından kalpağını alıp kuka serpuş giydirir ve vezirlerin huzura girmesini müteakip voyvoda da maiyetindeki nüfuzlu adamlarından birkaç kişi ile padişahın yanına girip yer öperek çıkardı. Huzurdan çıkan voyvoda kendisi için hazırlanan müzeyyen ata binerek yine aynı alayla konağına giderdi. Yeni voyvodanın hükümdara, veziriazam ve diğer muayyen devlet adamlarına derecelerine göre para ve hediye vermesi usul ve kanundu.” (İ.H. Uzunçarşılı, 1937, s. 33).

Eflak ve Boğdan voyvodalarının hariç devletlerle irtibata geçmeleri ve isyanı üzerine 1716'dan itibaren voyvodalık yerli ailelerden alınarak, İstanbul'da yaşayan Fenerli Rum ailelere verilmeye başlanmıştır. Eflak'a ilk olarak Fenerli beylerden

divan-ı hüyamayun tercümanı Nikola Mavrokordato tayin edilmiştir. Boğdan voyvodalığına ise yine “*Rum millet-i muteberanından*” Mihal Rakoviç tayin edilmişti. Osmanlı Devleti, II. Mahmut dönemine kadar yaklaşık yüz yıl Eflak ve Boğdan’a Fenerli Rum Beyleri voyvoda tayin etmiştir. II. Mahmut döneminde başlayan Yunan isyanı, ki ilk olarak Romanya’da başlamıştır, üzerine Eflak ve Boğdan’da Fenerli Rum Beyler dönemi sona ermiştir (İ.H. Uzunçarşılı, 1937, s. 34).

İstanbul’dan tayin edilen Fenerli Beyler, padişah ve üst düzey devlet adamlarını hediye ve paralara boğarak voyvoda olmaya çalışmışlar, yaptıkları harcamaları ise Eflak veya Boğdan’da ağır vergiler toplayarak çıkarmaya çalışmışlardır. Romanya tarihinde Fenerli Rum Beyleri dönemi olumsuz görülen bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Eflak ve Boğdan Osmanlı hakimiyetine geçtikten sonra, tıpkı Erdel gibi, Osmanlı eyalet sistemine dahil edilmeyerek, kendi kurumlarına sahip özerk eyaletlere dönüştürüldü. Salyaneli eyaletler arasında yer alan Eflak ve Boğdan’ın yöneticileri yerel ailelerden atandığı gibi, yerli aristokratlar olan “boyarlar” da eski ayrıcalıklarını korumaya devam etti. Osmanlı Devleti, Eflak ve Boğdan’ı tampon eyaletler olarak görmüş, Macaristan, Avusturya, Lehistan ve sonraları Rusya ile yaşanan savaşlar bu Romen coğrafyasını etkilemiştir. Osmanlı Devleti’nin amacı, Eflak ve Boğdan’ın entrika merkezi olmalarını engellemek, komşu devletlere karşı yeterli savunma oluşturmaları, ayrıca mali ve zirai katkıda bulunmalarını sağlamaktır. Eflak ve Boğdan’ın Osmanlıya ödediği vergi başlangıçta düşük miktarlarda iken, ilerleyen yıllarda giderek arttırılmıştır (B. Jelavich, 2006, s. 109).

Eflak ve Boğdan’ın ödediği yıllık vergi¹ yanında, Osmanlının bir erzak kaynağı olduğu görülmektedir. Romanya’da üretilen zira ürünleri satın almada öncelikli hak Osmanlıya aitti. Hububat, koyun, sığır, bal gibi ürünler, Osmanlı görevlileri tarafından kendi belirledikleri fiyatlarla satın alınıyordu. Uygulanan bu politika nedeniyle XVIII. yüzyılda zirai üretimin büyük gerileme gösterdiği söylenmektedir. Eflak ve Boğdan’a bu yükümlülükler yanında, yeni sultanın cülusunda ve voyvoda tayin edilme sürecinde ödedikleri hediye türünden masraflar da ekleniyordu (B. Jelavich, 2006, s. 110).

¹ Barbara Jelavich, Eflak’ın XVII. yüzyılda ödediği yıllık verginin 180-220 bin altın duka arasında olduğunu belirtmektedir. Bkz. B. Jelavich, 2006, s. 109.

Eflak ve Boğdan askerî ve mali yükümlülükleri olmakla birlikte, birçok ayrıcalıkları bulunmaktaydı. Yerli boyar ailelerinden oluşan “boyarlar konseyi”, kendi aralarından bir voyvoda seçmekte ve bu kişi sultanın onayına sunulmaktaydı. Diğer taraftan Osmanlı Devleti, Tuna nehrini sınır kabul ederek Eflak ve Boğdan’a “Müslüman nüfusunu” iskân etmemiş, fazla bir askerî birlik bulundurmamıştı. Boyarların elindeki topraklar yine kendilerinde kalmaya devam etmiş, miri arazi sistemi burada tatbik edilmemişti. Karadeniz kıyısında bulunan Kili, Akkerman, Kefe, Bender gibi şehirler bu uygulamanın dışında olarak Müslüman nüfusunu iskân edildiği yerlerdi (B. Jelavich, 2006, s. 111).

Eflak ve Boğdan voyvodaları ve boyarları, değişen dengeler ve siyasî ortama göre, Osmanlıya karşı komşu devletlerle irtibata geçerek bu egemenlikten kurtulma yolları aradıkları dönemler olmuştu. Bu doğrultuda en önemli gelişme, Rusya’nın Çar II. Petro döneminde yaşandı. Rusya’nın İsveç Kralı XII. Şarl’ı Poltova’da mağlup etmesinden sonra, Romen prensleri Çar Petro ile temas kurarak Osmanlı egemenliğinden kurtulmak istediler. Ruslar, Eflak Prensi Konstantin Brinkoveanu ile Boğdan Prensi Dimitri Kantemir ile müzakerelere başladılar. Eflak Prensi Brinkoveanu ile anlaşılan Ruslar, asıl kapsamlı ittifak anlaşmasını Dimitri Kantemir ile yaptılar. 1711’de imzalanan Luck Antlaşması ile Boğdan’ın Rus himayesinde bağımsız bir devlet olmasına ve Dimitri Kantemir ile ailesinin bu devleti yönetme hakkına sahip olması konusunda anlaşıldı. Osmanlı Devleti ile Rusya arasında başlayan savaş ve Prut Seferi sırasında Dimitri Kantemir Rus ordusunun yanında yer aldı. Eflak Prensi Brinkoveanu harekete geçmeyerek Rusya’ya destek vermedi. Osmanlı ordularının Rus ordusunu Prut Nehri kenarında kuşatması ve ardından barış imzalamak zorunda kalması üzerine Dimitri Kantemir Rusya’ya kaçmak zorunda kaldı. Rus hükümeti Dimitri Kantemir’i St. Petersburg’a yerleştirerek zengin bir hayat yaşamasını sağladı. Eflak Prensi Brinkoveanu, Rusya’ya destek vermediği için bir süre daha görevinde kalsa da 1714’te bu defa Avusturya ile ilişkilerinden dolayı idam edildi (B. Jelavich, 2006, s. 111-112).

1.7. Romanya’da Fenerli Rum Voyvodalar Dönemi (1711-1821)

Osmanlı Devleti’nin 1699 Karlofça Antlaşması ile Erdel bölgesini kaybetmesi, Rusya’nın giderek Osmanlı topraklarında baskısını arttırmaya başlaması, Eflak ve Boğdan’ın önemini daha da arttırmıştı. Dimitri Kantemir’in Ruslarla işbirliği yapması ve Eflak’ta Avusturya etkisinin hissedilmesi üzerine, iki prensliğin yönetiminde daha

güvenilir yöneticiler tayin etmek zorunluluk halini almıştı. Artık yerli boyar aileler arasından voyvoda tayin etmek güvenilir bir yol olarak görülmüyordu. Bu nedenle Osmanlı Devleti, kendisine sadık olan ve çoğu divanda tercüme işleriyle uğraşan Fenerli Rum aileleri Eflak ve Boğdan'a voyvoda olarak göndermeye başladı.

Zaten XVI. yüzyıldan itibaren Fenerli Rumlar, Eflak ve Boğdan'a yerleşmeye başlamış, arazi sahipliği, devlet memuriyeti ve dini kurumlarda etkili olmaya başlamışlardı. İstanbul'da kendisini rahat hissetmeyen Rumlar, Romanya'da giderek güç ve servet sahibi olmaya başlamışlardı. Osmanlı Devleti de yerli aileler yerine, bu Rum aileleri tercih etmeye başlayarak, bölgedeki hâkimiyetini güçlendirme yoluna gitti. Barbara Jelavich'e göre bu Fenerli Rum Prensları, "*Tuna Prenslıkları'nin temsilcileri değil fakat hükümlerinin gücünü çıkarlarını korumak üzere gönderilen Osmanlı mümessilleriydi*" (B. Jelavich, 2006, s. 112).

Eflak ve Boğdan Fenerli Rum Voyvodalar döneminde, eski yükümlülüklerini yerine getirmekte, fakat ödedikleri vergiler artmaktaydı. Boyar aileler ise, Rum aileleri karşısında konumlarını kaybetmekte olduklarından dolayı son derece memnuniyetsizdiler. Romanya aristokrasisini oluşturan boylarlar, Fenerli Beyler döneminde siyasî etkinliklerini bir hayli kaybettiler. Hala boyarlardan oluşan bir konsey olmakla birlikte yönetimde pek bir etkinlikleri kalmamıştı. Buna rağmen toprak mülkiyeti ve köylüler üzerindeki hakimiyetlerini devam ettirebildiler. Köylü ve esnaf zümreye göre daha az vergi ödüyorlardı. Rum voyvodalara ve onların etrafındaki memur kadrolarına muhalefet etmeyi sürdürdüler. Bu dönemde artık Eflak ve Boğdan, "*kendi kendini yöneten bağımsız birimlerden çok, Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünleyici parçaları gibi görünmekteydi*" (B. Jelavich, 2006, s. 112-113).

Fenerli Rum Voyvodalar döneminde Romanya'nın bir düzen ve refaha kavuşmadığı, karmaşa ve iç karışıklıkların arttığı söylenmektedir. 110 yıllık bu dönemde on bir farklı aileden 74 farklı voyvoda veya hospodar yönetime gelmiştir. Ortalama bir voyvodanın görev süresi 2,5 yıl olduğu görülmektedir. Hospodarlar, bu göreve gelebilmek için büyük paralar harcıyor ve genelde bu parayı borçlanarak temin ediyorlardı. Göreve geldiklerinde ise acımasızca gelir elde ederek, masraflarını çıkardıkları gibi, büyük kazanç elde ediyorlardı. Bir hospodar, İstanbul'da yaptığı harcamaların yaklaşık altı katı kazanç elde edebiliyordu. Şüphesiz bu durum Romen halkının tepkisine ve memnuniyetsizliğine sebep olacaktır. Fenerli voyvodalar Eflak ve Boğdan'da, eski Bizans despotları gibi hareket edebiliyordu. Görkemli saraylarda

lüks içinde yaşıyorlar ve Romenlere tepeden bakıyorlardı. Fenerli Rum voyvodalar Romanya’da bir “*Ortodoks Bizans adası*” oluşturmuşlardı. Fenerli Rumlar ayrıca Ortodoks kiliselerindeki etkinliklerini arttırdılar. Ortodoksların kutsal yerlerine ve patrikliklere geniş toprakları bağışlayarak, gelirleri ülke dışına gönderdiler (B. Jelavich, 2006, s. 113-114).

Osmanlı Devleti ise maliyesi bozuldukça, Eflak ve Boğdan’ın ödemesi gereken vergi ve erzağı arttırdı. Savaşlardaki mali kayıpları gidermeye çalıştı. Romen prenslikleri sadece savaş masrafı ödemekle kalmıyor, birçok savaş bu coğrafyada yaşandığından, mağduriyeti daha da artıyordu. Bu mali baskılar nedeniyle Romen boyarlar, her fırsatta Rusya veya Avusturya ile temas kurmaya çalışıyorlardı. Osmanlıdan ayrılmak ve bu iki devletten biri veya her ikisinin koruması altına girmek istiyorlardı. 1716-1718 Osmanlı - Avusturya savaşları sırasında Romen boyarlar, özerk olmak ve eski güçlerine sahip olmak şartıyla Avusturya’ya destek verdiler. Pasarofça Antlaşması ile Küçük Eflak’ın Avusturya’da kalması üzerine, burada eski düzen getirilmeye çalışıldı. Fakat Avusturya’nın getirdiği düzen, toplumsal sınıflar arasındaki çatışmayı arttırdı. Avusturyalılar Eflak’ı, ordusunun zahire ambarı olarak görüyorlardı. Küçük Eflak Valisi (Ban) Cheorghe Cantacuzino’nun başkanlığında boyarlardan oluşan bir konsey tarafından yönetiliyordu. Fakat kısa bir süre sonra bu sistem kaldırılarak, bölge Avusturyalı bir komutanın idaresine bırakıldı. Dolayısıyla Avusturya’ya bel bağlayan boyarlar, daha kötüsüyle karşılaştılar (B. Jelavich, 2006, s. 115-116).

1736-1739 Osmanlı - Rus ve Osmanlı - Avusturya savaşlarında, iki müttefik devlet de Eflak – Boğdan prensliklerine ilgi göstermişti. Avusturya daha geniş bir alana yayılmak isterken, Rusya bölgedeki nüfuzunu arttırmak istiyordu. Fakat Osmanlı Devleti’nin savaşta gösterdiği başarı sonrasında imzalanan Belgrat Antlaşması ile Avusturya Küçük Eflak’ı da iade etmek zorunda kaldı (B. Jelavich, 2006, s. 116).

Belgrat Antlaşması sonrasında başlayan uzun bir barış döneminde, Fenerli voyvodalar Eflak ve Boğdan’da bir dizi reformlar yapmaya çalışarak, yaşanan olumsuzlukları gidermeye çalıştılar. Zira Eflak ve Boğdan’daki feodal sistemden kaynaklı olarak köylü kesimi tüm yükü omuzlamaktaydı. XVIII. yüzyıl ortalarına gelindiğinde artık Romen köylülerin ağır vergi yükleri ve diğer yaptırımlardan bıkararak, kitlesel olarak göç etmeye başladılar. Erdel’e, Rusya’ya ve hatta Tuna’nın güneyine kaçan Romen köylülerin sayısı her geçen gün artıyordu. Fenerli

voyvodaların en meşhuru olan Konstantin Mavrokordatos, bu dönemde yapılan reformların mimarı olarak karşımıza çıkmaktadır. Mavrokordatos, 6 defa Eflak ve 4 defa Boğdan olmak üzere on defa voyvoda tayin edilmişti. Romanya’da sarsılan ekonomik ve sosyal düzenin yeniden tesis edilmesi kaçınılmazdı. Mavrokordatos, Avusrutya’nın Küçük Eflak’ta uygulamaya başladığı sistemi tüm Romanya’ya tatbik ederek, idareyi merkezileştirmek ve halkla bütünleştirmek yolunu tercih etti. Dolayısıyla boyarların nüfuzunu azaltacak bir dizi hamleler getiriliyordu. Köylünün vergi yükünü hafifletmek için nüfus sayımı yapılması ve nüfusa göre belli miktarda vergi alınması için çalıştı. Ayrıca boyarlık müessesesinin bir kurala bağlanmasına gayret gösterdi. Ayrıca yargı sistemi düzenlenmeye çalışıldı. Konstantin Mavrokordatos’un reformları, Aleksandros İpsilantis’in Eflak voyvodalığı döneminde devam ettirildi. Toprak, vergi, yargı gibi temel sorunlarda yapılan reformlar, boyarlar tarafından tepkiyle karşılanılmaktaydı (B. Jelavich, 2006, s. 117-121).

Rusya’nın Prut Savaşı sırasında Eflak ve bilhassa Boğdan’a ilgisinin arttığını belirttik. 1768-1774 Osmanlı - Rus Savaşı ve ardından imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması ile Rusya’nın Memleketeyn’deki nüfuzu giderek artmaya başlamıştır. Rusya bu dönemde kendi çıkarları çerçevesinde, Eflak ve Boğdan’ın tampon devletler olmasını uygun görüyordu. Bu ülkeleri doğrudan kendi topraklarına katması, güç dengelerini değiştireceğinden, bölgede nüfuzunu arttırmayı tercih ediyordu. Zaten Romen boyarlar eskiden beri Rus desteğiyle eski güçlerine kavuşabilmek ümidiyle, Rusya’dan yardım istemekteydiler. Ayrıca Fenerli Rum voyvodaların Ortodoks olmaları, Rusya ile iyi ilişkiler kurmalarını sağlıyordu. Fenerli Rum voyvodalar, Bizans’ı yeniden diriltmek için Rusya’ya ihtiyaç olduğunun farkındaydılar (S. Yüksel, 2019, s. 604-632).

Küçük Kaynarca Antlaşması ile Rusya, Eflak ve Boğdan’da nüfuzunu arttırdığı gibi, Osmanlı’nın tartışılmaz egemenliğine büyük bir darbe indirmiştir. Antlaşmanın 16. maddesi doğrudan Eflak ve Boğdan hakkında olup, bu maddeyle İstanbul’daki Rus elçisi, Eflak ve Boğdan hakkında Osmanlının alacağı kararlarda söz sahibi komuna gelmiş oluyordu. Ayrıca vergi indirimi, İstanbul’da elçi bulundurma hakkı veriliyordu. Osmanlı Devleti Memleketeyn’den alacağı erzak ve hububat için, piyasa fiyatlarını ödeyecekti. Osmanlı memurları ve tüccarları fermanla Eflak ve Boğdan’a girecek, Müslümanların yerleşimine izin verilmeyecekti. Sonraki yıllarda Osmanlı Devleti, voyvodaların bir suç işlemedikleri sürece görevde kalmalarını, suç işlemesi

durumunda da Rusya'nın onayı ile görevden alınmalarını kabul etmek zorunda kaldı (B. Jelavich, 2006, s. 122-123).

Küçük Kaynarca Antlaşması'nın diğer bir maddesine göre Rusya, Eflak ve Boğdan'a konsolosluk açma hakkını elde etmişti. Osmanlı Devleti bu durumu kabullenmek istemese de 1782'de Bükreş'te ilk Rus konsolosluğu açıldı. Yaş ve Kili şehirlerinde Rus konsolos vekilleri görev aldılar. 1783'te Avusturya, 1796'da Fransa ve 1803'te İngiltere, Bükreş'te konsolosluk açarak Romanya siyasetine etki etmeye çalıştılar (O. Köse, 2006, s.113).

Rusya bu dönemde Avusturya ile temasa geçerek Grek ve Dakya Projeleri adı altında Osmanlı topraklarını paylaşma planları hazırlamaya başladı. Dakya Projesi, Eflak ve Boğdan'ın Osmanlıdan kurtarılarak, Rusya ve Avusturya'nın kontrolünde bir bağımsız bir devlet haline getirilmesini ön görüyordu. 1787 yılında başlayan Osmanlı - Rus ve Osmanlı - Avusturya Savaşları yine Eflak ve Boğdan üzerinde yoğunlaşmış, Avusturya Bukovina bölgesini ele geçirmişti. Fakat Fransa'da başlayan ihtilal hareketi üzerine Avusturya'nın savaştan çekilmesi ve Avrupa dengelerinin sarsılması, Rusya'nın projelerini uygulamaya fırsat vermedi. Buna rağmen 1792 Yaş Antlaşması ile Rusya Turla Nehri'ne kadar olan toprakları ele geçirerek, Boğdan'a sınır olmuştu (B. Jelavich, 2006, s. 123-124).

1.8. Memleketeyn'de İsyân ve Fenerli Voyvodalar Döneminin Sonu

XIX. yüzyıl Osmanlı Devleti için milliyetçi isyanlar dönemidir. Fransız İhtilali sonrası Avrupa'da meydana gelen gelişmeler ve milliyetçilik fikri, Osmanlı Devleti'ne de sirayet etmiş, kısa sürede bilhassa Balkan milletleri, isyan ederek bağımsızlık elde etmek istemişlerdi. Sırp isyanının kısmen başarılı olmasında Rusya'nın etkisi büyüktü. Büyük devletler Avrupa'da ortaya çıkan milliyetçi isyanlara karşı sert önlemler alarak bastırdıkları gibi bu konuda birbirlerine yardım etme konusunda anlaşmışlardı. Fakat Osmanlı Devleti'nde meydana gelen milliyetçi isyanlara bakışları farklıydı. Hıristiyanları Türk idaresinden kurtarmak fikriyle, bu isyanları desteklemekten geri durmamışlardı. Sultan II. Mahmut döneminde Eflak – Boğdan'da yaşanan isyan ve ardından Mora isyanında Avrupa devletlerinin isyancılara desteği açıkça görülmüştür. Bunun yanında Romanya tarihi açısından bu isyanların en önemli sonucu, Fenerli Rum voyvodalar döneminin sonra ermesi olmuştur.

Fenerli Rum voyvoda aileleri, Eflak ve Boğdan'da önemli güç ve servet sahibi olduktan sonra, Ortodoks kimliği ve Bizans geçmişi yeniden canlandırmak hevesine kapıldılar. Yunanistan'ın bağımsızlığı ve İstanbul merkezli bir Bizans canlandırma hayali ile Odessa'da kurulan Filiki Eterya Cemiyeti'nde aktif görev aldılar. Filiki Eterya bilhassa Romanya'da ve Odesa gibi Karadeniz liman şehirlerinde yaşayan zengin Rumlar tarafından destekleniyordu. 1814'te kurulan cemiyet, Rusya'nın destek vermeye başlamasından sonra giderek güçlendi. Merkezini İstanbul'a taşıyan cemiyet, Eflak ve Boğdan'daki Rum zenginlerini gizli üye yapmış ve maddi destek almıştı. Bu dönem Rusya Dışişleri Bakan Vekili bulunan Yunan asıllı Kapodistrias, cemiyete büyük destek verdiği gibi, yapılacak bir Yunan isyanına Rusya'nın savaş ilan ederek destek olmasına gayret ediyordu. Neticede Rusya'nın tavsiyesi ile isyanın lideri olarak Çarın emir subaylarından Aleksandros İpsilantis üzerinde karar kılındı. Eski Eflak voyvodası Konstantinos İpsilantis'in oğlu olan Aleksandros, Rusya'da eğitim görmüş ve Rus ordusunda subay olmuştu. Aleksandros İpsilantis ve cemiyet ileri gelenleri, büyük bir isyan başlatmayı, isyana sadece Rumları değil, diğer Hristiyan milletleri de harekete geçirerek genel bir isyana dönüştürmeyi, bu sırada da Rusya'nın müdahalesini planladılar (B. Jelavich, 2006, s. 229-231).

Filiki Eterya Cemiyeti, topyekûn bir isyan için Sırp ve Romenleri ikna etmek için temaslarını arttırmışlardı. Fakat Sırp isyancı liderlerden Miloş Obrenoviç'ten bekledikleri desteği göremediler. Yunan isyanının Mora'da başlatılması fikrini ileri sürenler olmakla birlikte, Boğdan'da başlaması daha uygun görüldü. Bölgenin Rusya'ya yakın olması, Eflak ve Boğdan'daki Fenerli aileler ve bazı Romen boyarlarının destek verecek olması nedeniyle bu karar mantıklı görünüyordu. İsyana Sırp, Bulgar ve Romenleri katmak için uygun olan, Boğdan'dan başlamaktı. İsyan Boğdan'da başlatılacak, bütün Balkanlar'a sirayet ettirilecek, isyancı güçler buradan Yunanistan'a kadar ilerleyeceklerdi. Türk müdahalesi durumunda ise Ortodoksların hamisi Rusya savaş ilan ederek müdahalede bulunacaktı. Fakat Eflak ve Boğdan'ın yerli halkından ve boyarlardan destek almaları zor görünüyordu. Zira Fenerli Rum ailelere karşı haklı olarak tepkiliydiler. Üstelik Eflak ve Boğdan'ın silahlı gücü yoktu. Buna rağmen son zamanlarda "pandur" adı verilen gönüllü birlikler oluşturulmuştu. Yaklaşık 6000 kişiye ulaşan Pandurların lideri olan Tudor Viladimirescu, Filiki Eterya Cemiyeti ile uzlaşmıştı. 1821'in ilk ayında harekete geçen Viladimirescu, yayınladığı bir bildiri ile Romen köylülerini boyarlara karşı isyana

davet ediyordu. Viladimirescu'nun hareketi ne Yunan isyanına hizmet ediyor ne de açıkça Osmanlı'ya karşı yapılıyordu. Halkın Ordusu adını verdiği isyancılar daha çok Eflak ve Boğdan'da var olan düzene karşı isyan etmişlerdi. Kısa süre sonra Viladimirescu kuvvetleri Bükreş'e girdiler (B. Jelavich, 2006, s. 231-235).

Yunan isyanının lideri konumundaki İpsilantis de Boğdan'a girerek isyanı başlattı. Kısa sürede Boğdan'a hakim olduğu gibi önemli destek de sağladı. Üzerinde Rus üniforması ile dolaşıyor ve Rusya'nın gerektiğinde yardıma hazır olduğunu duyuruyordu. İpsilantis ve bazı Rum asıllı boyarlar Yaş'ta buldukları sırada, Rus Çarından yardım talebinde bulundular. Fakat isyancıların hayal kırıklığına uğratan gelişme, Rusya'nın kendilerine bekledikleri desteği vermemesiydi. Viyana kongresi sonrası oluşan atmosferde Çar Aleksandr bu tarz isyanları desteklemek niyetinde değildi. Üstelik isyan girişiminden haberi yoktu. Daha çok Rus Dışişleri Bakanlığı tarafından yürütülen bir operasyon olduğu görülüyordu. İsyân Eflak ve Boğdan'ın her tarafında anarşi ve kargaşanın hakim olduğu bir ortamda, amaçları farklı iki isyancı grubun liderleri Bükreş'te bir araya geldiler. Rusya'nın destek vermemesi her iki grubu da zor duruma sokmuştu. Düzenli birlikleri yoktu, ellerindeki kuvvetlerle bir Osmanlı askerî müdahalesine karşı koyamazlardı. Üstelik Romen lider Viladimirescu, Yunan isyancıların daha önce konuşulduğu gibi Tunayı geçerek Yunanistan'a gitmelerini istiyordu. İki lider görüş ayrılığına düşmüş ve yapılacak en iyi şeyin dağlara çekilmek olduğuna karar vermişlerdi. Bu sırada İpsilantis, Viladimirescu'yu ortadan kaldırarak askerî gücünü arttırmak düşüncesiyle harekete geçti. Pandurlar arasındaki muhaliflerin yardımıyla kaçırılan Viladimirescu, Haziran ayında idam edildi. Buna rağmen Viladimirescu kuvvetleri dağılmış, İpsilantis az sayıda kuvvetle kalmıştı. Osmanlı kuvvetleri ile yaptığı savaşta ağır bir yenilgi alması üzerine Erdel tarafına kaçtı. Avusturya hükümeti tarafından yakalanarak hapsedildi ve burada hayatını kaybetti. Osmanlı kuvvetleri kısa sürede isyanı bastırarak Eflak ve Boğdan'da kontrolü sağlamışlardı (B. Jelavich, 2006, s. 235-237).

Rusya isyana destek vermediği gibi başlangıçta Osmanlı Devleti ile irtibat halinde kalmaya çalışmıştı. Fakat Mora'da başlayan isyan, Osmanlı Devleti'nin Eflak ve Boğdan'a askerî müdahalesi ve isyancıların ağır şekilde cezalandırılmaları, ilişkilerin bozulmasına ve 1821'de diplomatik temasın kesilmesine sebep oldu. Osmanlı ordusu Memleketeyn'de 16 ay kalmış bu süreçte Eflak ve Boğdan'ın yönetiminde önemli düzenlemeler yapılmıştır. En önemlisi artık bu iki prenslikte

Fenerli Rum ailelerin yönetimi ve etkinliklerinin ortadan kalkması oldu. Boğdan'dan Yoan Sturdza ve Eflak'tan Grigore Ghica başkanlığında iki ayrı heyet İstanbul'a gelerek bazı taleplerde bulundular. Her iki heyetin talebi de aynı yönde olup, Memleketeyn'de Romen yerli boyarların yönetime gelmesi ve yüz yıl önceki düzene dönülmesi yönündeydi. Kiliselere yerli din adamlarının atanması ve Romen milis kuvvetlerinin güvenliği sağlanması talepleri de bulunuyordu. II. Mahmut bu istekleri kabul ederek, heyet başkanlarını da Memleketeyn'e yönetici olarak tayin etti. Romen Boyarlar istediğini almakla birlikte, Rusya bu durumu kabul etmeyerek tepki gösterdi (B. Jelavich, 2006, s. 237-239).

2. ROMANYA'NIN BAĞIMSIZLIK SÜRECİ VE BERLİN ANTLAŞMASI

2.1. XIX. Yüzyılda Eflak ve Boğdan'da Osmanlı Hakimiyetinin

Zayıflaması

Osmanlı devleti'nin Eflak ve Boğdan'daki hakimiyetinin XIX. yüzyılda zayıflamasını kolaylaştıran birçok neden vardır. Şüphesiz ki Osmanlı Devleti'nin XIX. yüzyılda içinde bulunduğu ekonomik ve siyasi krizler bunda etkilidir. Ancak Osmanlı Devleti'nin bu zaafiyetini fırsata çeviren dış etmenler daha etkili olmuştur. Evvela Rusya'nın aşağıda Eflak ve Boğdan özelinde değineceğimiz, Panslavizm politikası doğrultusunda uyguladığı politikalar Osmanlı Devleti'nin Eflak ve Boğdan'daki hakimiyeni zayıflatmıştır. Rusya'nın politikasına 1830 ve 1848 İhtillalarının de etkisi bölgedeki Osmanlı hakimiyetine olumsuz yönde tesir etmiştir.

Rusya'nın Eflak ve Boğdan üzerindeki emelleri her ne kadar eskiye dayanıyorsa da 1768-1774 Osmanlı Rus Savaşı'ndan sonra imzalanan 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ile Rusya'nın Eflak ve Boğdan üzerindeki nüfuzunu arttırmıştır. Antlaşmanın 16. maddesi ile Eflak ve Boğdan'da suçluların affedilmesi, voyvodalıkların din işlerinde serbest kalmaları, kilise inşa ve tamir etme haklarına sahip olmaları ve Rus elçilerin her iki voyvodalığa ait işleri Osmanlı Devleti ile görüşme hakkı elde etmesi Rusya'nın Eflak ve Boğdan politikalarına yönelik ileride yapacağı hamlelerde kolaylık sağlamıştır (O. Köse, 2016, s. 115). Bu tarihten sonra Osmanlı Devleti'nin Eflak ve Boğdan siyasetinde Rusya belirleyici olmuştur.

Küçük Kaynarca Antlaşmasından sonra 21 Mart 1779 tarihinde Osmanlı Devleti ile Rusya arasında imzalanan Aynalıkavak Tenkihnamesi'nin 7. maddesiyle Rusya Eflak ve Boğdan üzerindeki nüfuzunu biraz daha arttırmıştır. Buna göre 1739 Belgrat Antlaşması'yla Osmanlı Devleti'nin İbrail, Hotin ve Bender'de hristiyan tebaaya ait olan fakat el koyduğu arazileri tekrar eski sahiplerine geri vermeyi kabul etmiştir (S. Yüksel, 2019, s. 609).

Rus Çariçesi II. Katerina 1787-1792 Osmanlı - Rus savaşından sonra yapılan barış görüşmesinde Boğdan üzerindeki nüfuzunu daha da arttırmaya çalıştı. Hedefi Boğdan beyliğine daha fazla imtiyaz elde etmektir. Bu hedefini de Yaş Antlaşması ile gerçekleştirmiştir. Yaş Antlaşmasına göre Osmanlı Devleti Boğdan Beyliği için vergi

olarak yazılı olanların dışında nakit para veya başka bir nesne talep etmemeyi, Boğdan Beyliğini 2 yıl için her türlü vergiden muaf tutmayı, beylik halkına imtiyazlı Rusya'ya göç etme hakkı tanımayı kabul etmiştir (S. Yüksel, 2019, s. 629)

Eflak ve Boğdan'ın kaderini değiştiren ve 1806 yılında başlayacak olan Osmanlı Rus Savaşına giden süreci de başlatan gelişme, Napolyon'un 1 Temmuz 1798'de Mısır'ı işgali olmuştur. Bu işgal üzerine Osmanlı Devleti Rusya ile ittifak kurma yoluna gitmiştir. Rusya Napolyon'a karşı yapılan bu ittifak antlaşması kapsamında Haliç'e gemilerini getirmiştir (S. Kuzucu, 2013, s. 79-80)

XVIII. yüzyılın sonunda imzalanan ittifak antlaşması XIX. yüzyılın hemen başındaki Osmanlı-Rus ilişkilerinin de seyrini belirlemiştir. Rusya XIX. yüzyılda Eflak ve Boğdan politikasını bir adım ileriye taşımış ve bölgede işgal hareketlerine başlamıştır. Rusya bu dönemde ilki 1806 yılında olmak üzere 1828, 1849 ve 1853 yıllarında Eflak ve Boğdan'ı işgal etmiştir (C. Karasu, 2002, s. 741)

2.1.1. Rusya'nın Eflak ve Boğdan'ı İlk İşgali ve 1806-1812 Osmanlı - Rus Savaşı

Eflak ve Boğdan'ın ilk işgalini başlatan gelişme Napolyon'un Mısır'ı işgali ile başlamıştı. Bu kapsamda yapılan 1798 ittifakından sonra 1805 yılında Rusya ile Fransa'ya karşı ikinci bir ittifak antlaşması yapılmıştır. Bu antlaşma ile Boğazlarda üs edinen Rusya antlaşma esnasında Eflak ve Boğdan beylerinin, Rusya'nın onayı olmaksızın azledilemeyeceği konusunda antlaşmaya madde koydurtmak istemiş, ancak Osmanlı Devleti Rusya'nın bu isteğini reddetmiştir (F. Armaoğlu, 1999, s. 91).

Bu sırada Fransa 1801 yılında Mısır'dan çekilince Osmanlı Devleti ile Fransa arasında yakınlaşma olmuş ve 5 Haziran 1802'de Osmanlı Devleti ile Fransa arasında Paris'te Amiens Barışı imzalanmıştır (S. J. Shaw, 2008, C. 1, s. 328). Bu antlaşma ile Fransa Karadeniz'in güney ve batı limanlarında ticaret yapabilme hakkı elde etmişti. Rusya Karadeniz'i bir "Rus gölü" olarak gördüğünden Fransa ile yapılan bu antlaşmaya tepki göstermiş ve Fransa'nın Karadeniz'de ticaret yapmaması için çalışmıştır (Ö. Yılmaz, 2019, s. 465-466). Napolyon'un Rus ve Avusturya ordularını Austerlitz'de yenmesi ve Fransız elçi Sebastiani'nin telkinleri ile Osmanlı Devleti Rus yanlısı olarak bilinen ve ayaklanma hazırlığı içinde olan Eflak Voyvodası Konstantin İpsilanti ve Boğdan Voyvodası Aleksandr Moruzi, Rusya'ya haber verilmeksizin görevden aldı. Bu durum 1805 ittifakına aykırı idi. Her ne kadar İngiltere ve Rusya'nın baskısı karşısında Osmanlı Devleti her iki beyi görevlerine iade ettiyse de Rusya savaş

ilan etmeksizin 16 Ekim 1806 tarihinde Eflak ve Boğdan'ı işgal etti (Ö. Yılmaz, 2019, s. 466-467).

Rusya'nın Eflak ve Boğdan'ı işgali aynı zamanda 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı'nı da başlatan gelişme olmuştur. Savaş sürerken Rusya ile Fransa yakınlaşmış ve 1907 yılında Tilsit'te bir araya gelerek Tilsit Antlaşmasını, ardından da Rus Çarı Aleksandr ile Napolyon Bonapart 1808 yılında Erfurt'ta bir araya gelerek Erfurt Antlaşması'nı imzalamışlardır. Burada Avrupa'nın taksimi görüşülmüş ve Rus Çarı Aleksandr, Eflak ve Boğdan'ı Rus hissesi olarak ayırmıştır. Ancak 1812'de Rusya ile Fransa arasındaki ittifak bozulunca Rusya Osmanlı Devleti ile barış yapmak ve 6 yıldır süren savaşı bitirmek durumunda kalmıştır (İ. Yılmazçelik ve A. G. Özdem, 2016, s. 296; N.N. Pala, 2009, s. 40).

Neticede Osmanlı Devleti ile Rusya arasında 28 Mayıs 1812 tarihinde Bükreş Antlaşması imzalanmış ve savaş durumuna son verilmiştir. Bükreş Antlaşmasınının 4. ve 5. maddeleri sadece Eflak ve Boğdan ile ilgili iken 11 ve 16. maddeleri ise hükümleri itibariyle Eflak ve Boğdan'ı ilgilendiriyordu. Antlaşmanının 4. ve 5. maddelerine göre, Osmanlı Devleti ile Rusya arasında Prut Nehri sınır kabul edilmişti. Rusya, Besarabya'nın (Moldovya) dahil olmadığı Boğdan arazisini ve Eflak topraklarını Osmanlı Devleti'ne iade edecekti. Antlaşmanının 11. maddesine göre Rusya antlaşmanının onayından itibaren üç ay içerisinde söz konusu bölgeyi boşaltacaktı. Osmanlı Devleti de aynı süre zarfında Besarabya'yı Rusya'ya bırakacaktı. Osmanlı Devleti, Eflak ve Boğdan imtiyazlarını belirleyen bütün senetleri yürürlüğe koyacaktı. Her iki eyaletin reayasınının birikmiş vergi borçlarını affedecek ve iki yıl boyunca herhangi bir şekilde vergi talep edilmeyecekti (F. Uyanık, 2018, s. 174-180).

2.1.2. Rusya'nın Eflak ve Boğdan'ı İkinci Defa İşgali ve Akkerman Barışı

Rusya'nın Eflak ve Boğdan'ı ikinci kez işgal etmesine zemin hazırlayan gelişme 1821 yılında başlayan Mora İsyanı olmuştur. Rus yanlısı İpsilanti ailesinin önce Yaş'ta daha sonra Mora'da başlattığı isyan kısa bir süre sonra Tudor Vladimirescu tarafından Eflak'a da taşınmıştır. Vladimirescu güvenli sığınak olarak gördüğü manastırları işgalle isyana başlamış, ardından köylüleri boyarlara karşı isyana davet eden bir bildiri yayınlayarak isyanı genişletmiştir (F. Uyanık, 2018, s. 185-188). Bu isyanlar üzerine Osmanlı Devleti, Eflak ve Boğdan voyvodalarını değiştirmiştir. Eflak'a Gregor Gika ve Boğdan'a Ioan Sandu Sturdza voyvoda olarak görevlendirilmiştir. Bu arada Rus tahtına geçen I. Nikolay bu gelişmeler üzerine Bükreş

Antlaşması maddelerini yeniden tartışmaya açmış (N.N. Pala, 2009, s. 40) ve Osmanlı Devleti'ne bir ultiatom vermiştir.

Rus Çarı verdiği ultiatomda Eflak ve Boğdan'ın Yunan isyanından önceki statüsünün iade edilmesini, İstanbul'da tutuklu bulunan Sırp knezlerinin hemen serbest bırakılmasını, Bâb-ı Âli tarafından taahhüt edilmiş olan imtiyazların Sırplarla birlikte karara bağlanmasını ve 1812 Bükreş Antlaşması'nda olup daha önce İstrogenof ile müzakere edilen maddeleri neticeye ulaştırmak için Osmanlı İmparatorluğu'nun sınıra murahhas göndermesini istemiştir (S. Aslantaş, 2013, s. 151-152).

Osmanlı Devleti gerek Mora isyanı, gerekse Yeniçeri Ocağı'nda yaşanan sorunlar (kısa bir süre sonra kaldırılacaktır) ve gerekse de Büyük Güçlerin bu süreçte Rusya'nın yanında yer almaları nedeniyle, Rus Çarı'nın isteklerini kabul etmek zorunda kalmış. Bu amaçla iki devlet arasında 30 Eylül 1826 tarihinde Akkerman Antlaşması yapılmıştır. Buna göre (Muahedat Mecmuası, Cilt IV, 65-69; S. Aslantaş, 2013, s. 163-164):

1. Bu andlaşma, Bükreş Andlaşması'nın maddelerinin şartlarının takviyesine ve anlamlarının açıklığa kavuşturulmasına hizmet eder.

2. Rusya ile Osmanlı İmparatorluğu'nun Tuna Nehrindeki sınırına dair ihtilaf konularını gidermek için iki taraf sahilinde belli bir mesafe aralık verilecektir.

3. Osmanlı İmparatorluğu Eflak ve Boğdan'ın mevcut olan imtiyazlarını ve münferit senette belirtilen hususları andlaşmanın parçası olarak kabul eder.

4. Rusya, Bükreş Andlaşması'nın altıncı maddesi gereğince sefer sırasında istila ettiği Anadolu tarafındaki kaleleri teslim etmiştir. Bundan böyle Anadolu tarafındaki sınır şimdiki haliyle iki yıl içinde tanzim edilecektir.

5. Bükreş Andlaşması'nın Sırplarla ilgili sekizinci maddesi 18 ay içinde tamamen uygulanacaktır. Sırlara verilecek imtiyazlar bu andlaşmaya bağlı münferit senede göre Sırplarla İstanbul'da karara bağlanıp, buna dair ferman çıkacak ve bu ferman andlaşmanın bir parçası sayılacaktır.

6. Rus tebaasının Cezayir-i Garb korsanlarının gaspı, 1806 savaşı ve 1821 isyanından sonra meydana gelen müsadereleden doğan zarar ve ziyanları, hakkaniyet üzere tazmin edilecektir. Bunun için hiç gecikmeden taraflar memurlar tayin edecek, bunlar görevlerini 18 ay içinde tamamlayacak ve üzerinde anlaşılan meblağ toptan İstanbul'daki Rus elçisine teslim edilecektir.

7. Osmanlı İmparatorluğu Bükreş'in üçüncü ve on ikinci maddeleri gereğince Cezayir ve Tunus ve Trablus Garb Ocakları korsanlarının Rus tüccar ve tebaasına verdikleri zararların tazminini, ticaret ahidnamesi (21 Receb 1197 / 22 Haziran 1783 tarihli) şartlarını ve Yaş Andlaşması'nın yedinci maddesini (zarar tazmini maddesi) bundan böyle de uygulanacaktır. Rusya bayrağı altındaki Rusya tüccar gemileri Osmanlı İmparatorluğu'nun sularında serbestçe seyrüsefer edecekler ve bu tüccarların imtiyazları devam edecektir. Rusya gemileri Boğazdan engellenmeden geçeceklerdir. Hamulelerini istedikleri mahalle nakledeceklerdir. Karadeniz'e girişlerine ruhsatları olmayan devletlerin gemilerine Rusya'nın mesai-i cemilesi olursa bunlara da ruhsat verilecektir.

8. Bu andlaşma, Bükreş'in açıklanması ve güçlendirilmesi için olup iki devletin hükümdarlarınca tasdik olunacak ve tasdiknameleri bir ay içinde mübadele edilecektir.

2.1.3. 1828-1829 Osmanlı Rus Savaşı ve Edirne Antlaşmasında Eflak ve Boğdan

Akkerman Antlaşması ile Eflak ve Boğdan büyük oranda Rusya'nın kontrolü altına girmiş, Osmanlı hakimiyeti ise sembolik hale gelmiştir. Ancak buna rağmen Rus Çarı bununla tatmin olmamıştı. Yeniçeri Ocağının kaldırılması, Rum isyanlarının devam etmesi, 1827'de Navarin'de Osmanlı donanmasının yakılması Rusya için kaçırılmaz bir fırsattı. Üstelik bu dönemde Osmanlı Devleti'nin İngiltere ve Fransa'yla arası iyi değildi ve Rusya İran ile Türkmençay antlaşmasını imzalayarak İranla sorunlarını da halletmişti. Bu gelişmeler üzerine Rus ordusu 7 Mayıs 1828 tarihinde Prut Nehri'ni geçerek Eflak ve Boğdan'ı işgal etmiştir (U. Akbulut, 2015, s. 705-706).

1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı Osmanlı Devleti'nin ağır yenilgisi ile sonuçlanmıştır. Savaşın sonunda Osmanlı Devleti ile Rusya arasında Edirne

Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmanın Eflak ve Boğdan'ı doğrudan ilgilendiren maddeleri antlaşmanın 2. ve 5. maddeleriydi (Muahedat Mecmuası, C. IV, s. 70-80; Ş. Turan, 1951, s. 136-138):

“(2. madde). Bundan sonra, iki memleket arasındaki sınır, Boğdan'a girdiği yerden Tuna'ya karıştığı yere kadar Prut nehrini ve oradan itibaren de Tuna'yı takiben Hızır İlyas boğazında Karadeniz'e ulaşacaktı. Tuna'nın kolları arasındaki adalar (Serpents—Yılan adaları) Ruslarda kalacak, ancak Ruslar bu adalarda, karantinalardan başka herhangi bir bina ve istihkâm yapmıyacaklardı. Tuna'nın sağ sahili, eskiden olduğu gibi Osmanlılara ait olacak, fakat bu sahil, nehre 2 saat mesafede bulunan yerlere kadar gayrimeskûn bırakılacaktı.

(5. madde) Eflak ve Boğdan, andlaşmalar ve hatt-ı şeriflerle kendilerine verilmiş olan imtiyaz ve menfaatler dahilinde, tam bir emniyete ve "milletçe müstakil idareye, nail olacaklar, âyinlerini ve ticaretlerini serbestçe yapacaklardı. Rusya da onların "refâh-ı hallerine kefil olacaktı.

Eski ahidnâmelerle verilmiş olan haklardan başka, Eflâk ve Boğdan'ın hukuklarını tekid için lüzumlu olan şartlar, andlaşmanın bu V. maddesine ek olan münferid sened'le tesbit edilmişti: Buna göre, Eflâk ve Boğdan voyvodaları, Akkerman Anlaşmasında kararlaştırılmış olduğu gibi, yerli boyarlardan mürekkep bir divânın seçimi ve Osmanlı devletinin tensibiyle başa geçeceklerdi. Yalnız, bundan sonra, Voyvodaların hükümet müddeti "7 sene değil, kaydıhayat suretiyle olacaktı. Bununla beraber, -Akkerman anlaşmasında açıklanmış olduğu gibi-, Voyvodalar istifa edebilecekler veya suçları yüzünden azledilebileceklerdi. Voyvodalar, memleketlerinin, andlaşmalar ve hatt-ı şeriflerle kayıt altına alınmış olan haklarına zarar vermemek şartıyla, bütün iç işleri, boyarların teşkil ettiği "divân,,a danışmak suretiyle serbestçe düzenleyebileceklerdi.

Tuna'nın sol sahiline yakın bütün adalar Eflâk ve Boğdan'a ait olacak ve bu nehir, Osmanlı topraklarına girdiği yerden, Prut nehrini aldığı yere kadar Eflâk-Boğdan arasında sınır teşkil edecekti. Osmanlı Devleti, Tuna'nın sol sahilinde hiç bir müstahkem mevki bırakmıyacağı

gibi, tebeasının da bu sahilde inşaat yapmasına müsaade etmiyecekti. Tuna'nın sol sahilindeki müslümanlarla meskûn arazi, Eflâk'a katılacak ve buralardaki müslüman ahali, emlâk ve arazilerini 18 ay içinde yerlilere satacaklardı.

Andlaşmaya ekli olan mukavelenamenin I. maddesine göre de, Osmanlı devleti, Eflâk'a katılacak yerler arasında bulunan Yerköy Kalesini, andlaşmanın imzasından itibaren "15. gün içinde Rusya'ya teslim edecek ve kalenin istihkâmları yıkılacaktı.

Gene münferid senet gereğince, Eflâk ve Boğdan, Tuna boyunda ve kendi memleketleri dahilinde icap eden yerlerde karantinalar ve kordonlar tesis edip, bunlar için gereken miktarda silâhlı neferler kullanabileceklerdi.

Bundan böyle Eflak ve Boğdan, eskiden vermekte oldukları hububat, ağnam ve keresteyi vermeyeceklerdi. Bundan başka, kendilerinden, kalelerde çalışmak üzere amele ve sair "angarya,, da istenmiyecekti. Buna mukabil, Osmanlı hazînesinin uğrayacağı zarara karşılık olmak üzere, 1802 tarihli hatt-ı şerif gereğince, cizye, îdiyye ve rikâbiyye namiyle ödenecek senelik vergiden başka, Eflâk ve Boğdan'ın tazminatı olarak, bu iki voyvodalık, her yıl Osmanlılara, "mikdarı sonradan tayin olunacak" muayyen bir para vereceklerdi. Voyvodası ölen veya azledilen memleket, yeni voyvoda seçiminde bir yıllık vergisine denk bir para ödiyecekti.

Akkerman anlaşmasına bağlı münferid senedle de kabul edilmiş olduğu gibi, Eflâk ve Boğdan ahali, hiçbir inhisar altında bulunmaksızın serbestçe ticaret yapabileceklerdi.

Eflâk ve Boğdan ahali, Ruslar buradan tamamıyla çekildikten itibaren "2. yıl, hertürlü vergiden muaf tutulacaklardı. Osmanlı devleti, bu voyvodalıkların Ruslar tarafından istilâsı müddetinde, memleketin en muteber ahalisinden mürekkep meclislerde beyan olunan istekler gereğince, memleketin iç idaresine esas olacak nizamları kabul edecekti."

Edirne Antlaşmasına eklenen bir senet ile voyvodaların, ömür boyu iktidarda kalmasının önü açılmıştır. Eflak ve Boğdan'ın müstakil bir idareye sahip olacağı,

silahlı asker bulundurabilecekleri, borçların silineceği ve Eflak ile Boğdan halkının her yerde serbestçe ticaret yapabilecekleri belirtilmiştir. Antlaşmada ayrıca buradaki Müslüman halkın bölgeyi terk etmesi istenmiş ve emlaklarını 18 ay içinde yerlilere satabilecekleri belirtilmiştir. Bu şekilde Eflak ve Boğdan'daki Osmanlı nüfuzu daha da azalmıştır.

2.1.4. 1830 ve 1848 İhtilallerinin Eflak ve Boğdan'a Yansıması

Eflak ve Boğdan'ın Osmanlı'dan ayrılmasını hızlandıran gelişmeler Avrupa'da görülen 1830 ve 1848 ihtilalleridir. Bu ihtilaller Eflak ve Boğdan'ı da etkilemiş ve isyanları başlatmıştır.

Fransız ihtilalinin monarşiler üzerindeki etkisini kırmak ve Avrupa'daki siyasi karışıklıkları sonlandırmak ve yeni sınırları belirlemek için 1815 yılında Viyana'da bir kongre düzenlenmiştir. Avusturya, Rusya, İngiltere ve Prusya'nın katılımı ile gerçekleşen kongrede alınan kararlar nedeniyle Avrupa'da baskıcı bir monark sistemi hakim olmuştur. Kongre'de Fransız İhtilalinin ortaya çıkardığı hürriyet, milleyet, eşitlik, eşitlik kavramlarının hiçbirinin ele alınmaması, sadece siyasi sorunların tatışılıp karara bağlanması tepkilere neden olmuştur. Monarşilerin baskılarına karşı Avrupa'da ayaklanmalar görüldü. Viyana Kongresine katılan devletler aralarında yaptıkları antlaşmalarla krallık rejimlerine karşı yapılacak ayaklanmaları bastırmayı kararlaştırmışlardır. Özellikle Meternich sistemi olarak bilinen ve Rusya, Prusya, İngiltere ve Avusturya'nın aldığı karara göre, başka düşüncelerin yayılması silah gücüyle durdurulacak, bu sayde her türlü özgürlük hareketi bastırılacaktır. Bu ittifaka sonradan Fransa da katılmıştır. Ancak bu sistem fazla uzun ömürlü olmamıştır. Evvela İngiltere ayrılmış ardından Mora'da ortaya çıkan Rum isyanını, Avusturya'nın isyanı bastırma talebine rağmen, diğer devletlerin isyanı bastırmak yerine isyana destek vermeleri ve neticede 1827 yılında Navarin'de Osmanlı donanmasının yakılması ile tarihe karışmıştır. Her ne kadar Mora isyanı, antlaşmada imzası olmayan Osmanlı Devleti'ne karşı yapılmış olsa da Meternich sistemi aslında bu tarz isyanları askeri kuvvetle bastırmak için kurulmuştu. Mora isyanını bastırmak konusundaki fikir ayrılığı da sistemin sonunu getirmiştir. Meternich sisteminin çökmesinden sonra Viyana Kongresi kararlarına tepkiler daha da artmıştır. Aslında Meternich sistemi bu tepkilerin ortaya çıkmasının da bir yerde nedeni olmuştur. 1830 yılında Fransa'da başlayan ihtilaller kısa sürede diğer ülkelere de yayılmıştır. 1830 İhtilalleri mutlakiyet yönetimlerine karşı güçlenen liberal düşüncenin ismiydi. Bu tepkiler kısa sürede

büyün Avrupa'yı sarsmıştır (H. İnalick, 1992, s. 5. Vd.; F. Armaoğlu, 1999, s. 112-114; S. Erkan, 2010, s. 101-103).

1830 ihtilalinden daha etkili ancak daha yerli olan 1848 İhtilalleri hem Osmanlı Devleti'ni hem de Eflak ve Boğdan'ı etkilemiştir. Avusturya'ya karşı ayaklanan Macarların başlatmış oldukları bağımsızlık hareketi Rusların yardımıyla bastırılmış, bazı Macar askerleri Osmanlı Devleti'ne sığınmışlardır. Macar mültecilerin iadesinin istenmesi ve Osmanlı Devleti'nin red cevabı vermesi üzerine "Macar Mültecileri Sorunu" ortaya çıkmıştır. Bu yönüyle Osmanlı Devleti'ni uluslararası alanda yürüttüğü bir diplomasi trafiğine sokmuştur (B. Nazır, 2016; A. Saydam, 1997, s. 339-385).

1848 İhtilali'nin Eflak ve Boğdan'da yarattığı etki daha belirgindi. Romen Tarihçi Dan Berindei'nin tabiri ile "1848 İhtilali, modern Romanya'nın kuruluşuna götüren sürecin unutulmayacak anlarından birini oluşturur" (D. Berendei, 1999, s.133). Eflak ve Boğdan'da bağımsızlık ve birlik yanlıları isyan hareketi başlatmışlardır (M. Aydın, 2015, s. 8). İhtilali yönetmek için 10 Mayıs 1848'de bir ihtilal komitesi kurulmuştur. Bu komitede Golescu kardeşlerden Ştefan Golescu (1809-1874), Nicolae Golescu, Radu C. Golescu, Alexandru C. Golescu-Albu bulunmakta, yanlarında ise Dumitru Brătianu, Ion C. Brătianu, Nicolae Bălcescu, Costache Bălcescu, Alexandru C. Golescu Negru, Constantin A. Rosetti, Cezar Bolliac, Ion Ghica, Ion Eliade, Ion Câmpineanu yer almaktaydı (A. G. Cerchezeanu, 2019, s. 80).

Avusturya'ya karşı ayaklanan Macarları bastırmaya ordu gönderen Rusya, bu sırada Eflak'taki Macar mültecilerini bahane ederek Eflak ve Boğdan'a asker göndermiş, buradaki ihtilal fikirlerini bastırmaya ve iki beylik üzerindeki baskısını arttırmaya çalışmıştır (F. Armaoğlu, 1999, s. 104; S. Erkan, 2010, s.101-103), Rusya'nın Osmanlı Devleti ile yaptığı Edirne Antlaşması ile Eflak ve Boğdan'da etkisinin arttığı yıllarda, burada uyguladığı baskı nedeniyle Eflak ve Boğdan halkının tepkisine neden olmuştur. Bu nedenle Eflak ve Boğdan'daki isyan hareketi daha ziyade Rusya'ya karşı gösterilen bir tepkinin neticesi idi (D. Berendei, 1999, s.133). Zaten Eflak'taki isyanların Osmanlı yönetimine karşı yapıldığı Avrupalılar tarafından kanıtlanmadığından bu konuda Osmanlı hükümeti üzerinde bir baskı kurmamışlardır (C. Karasu, 2002, s. 743). Zira isyan hareketi başlatıldıktan sonra kurulan *geçiçi hükümet* tarafından 21 Haziran 1848'de yayınlanan ihtilal bildirgesi (ana yasa) de bunu

göstermekteydi. Bu bildirmede “*Romen halkı yönetiminin bağımsızlığı, kanunların bağımsızlığı, iç sorunlar hakkında egemenlik hakkının korunması ve Babiali ile ilişkilerin daha da geliştirilmesi istekleri*” dile getirilmiştir. 23 Haziran’da Bükreş’te ihtilalcilerin bildirgesini onaylayan Prens Georghe Bibescu İzlas, kurulan hükümetin bakanlarını komitacılar arasından atadı. Ancak Rusya tarafından baskıya maruz kalınca tahtı bırakıp ülkeyi terk etti. Yerine 27 Haziranda geçici bir hükümet kuruldu ve hükümetin dışleri bakanı Ioan Voinescu, Osmanlı Devleti’nin ülkedeki her türlü yabancı saldırıyı önleme hakkını ivedilikle kullanmazsa, bu durumun Osmanlı hükümeti tarafından olası kötü sonuçları kabul ettiği anlamına geleceğini bildirmiştir (D. Berendei, 1999, s.134).

Eflak ve Boğdan’daki bu gelişmeler, Rusya’nın askeri müdahalede bulunacağı söylentileri üzerine Osmanlı Devleti, Süleyman Paşa’yı komiser olarak Eflak’a göndermiştir. Süleyman Paşa kendisini prensin yerine koyan geçici hükümetin derhal dağıtılmasını talep etmiş, boyarların kendisine "*bağlılık senedi*" olarak, imzalı bir "lütuf dilekçesi" gönderilmesini istemistir. Ancak yerelde gördüğü tepkiler yüzünden Süleyman Paşa da bu halk desteginin ardından bir orta yol bularak Prens Vekili yönetimi oluşturmuştur (N. N. Pala, 2009, s. 47). Ancak baskılarına devam edince ihtilâlcı yöneticilerden Nicolae Balcescu, Dimitru Bratianu, Stefan Golescu, Grigore Gradisteanu’dan oluşan heyet Ağustos’ta İstanbul’a gelerek Bâb-ı Ali’ye Süleyman Paşa’nın Eflak’da yapmış olduğu düzenlemeleri reddetmesi için baskı yapmaya başlamıştır. Osmanlı hükümeti bu gelişme üzerine Süleyman Paşa’nın tavrını desteklemekten vazgeçmemiş ve Prens Vekili Yönetimi’ni muhafaza etmek için bir çare aramıştır. Bu arada Osmanlı hükümetinde bir değişiklik olmuş Reşid Paşa sadrazam atanmıştır. Yeni hükümet Süleyman Paşa’nın komiserlik yetkisini Fuad Efendi’ye vermiştir (N. N. Pala, 2009, s. 48).

Fuad Efendi Ömer Paşa ile birlikte bölgeye gelmiştir. Bu arada ihtilalciler eski rejime dönecekleri korkusunu halk arasında yaymış ve bir direniş için halkı organize etmişlerdir. Fuad Efendi, bu tehditlere aldırış etmeden Çar’ın temsilcisi Duhamel ile görüşmüş ve Eflak’ın boyarları ile eşrafını yanına çağırarak bir bildiri okumuştur. Ayaklanma olarak tanımlanan devrimin ilkelerinin, padişahın hükümlerlik haklarına karşı geldiği ve bu durumun Rusya ile diplomatik krize sebep olduğunun söylendiği bildirinin ilan edilmesinin ardından, ihtilâlcı yöneticiler tutuklanmış ve Bükreş işgal

edilmiştir. Birkaç gün sonra Rus ordusu da gelince Eflâk ihtilâli 25 Eylül 1848'de sona ermistir (N. N. Pala, 2009, s. 48-49).

Osmanlı Devleti ile Rusya, Eflak ve Boğdan'ın yeni idare şeklini belirleyen kararlarını 1 Mayıs 1849 tarihinde Balta Limanı Sözleşmesi'ni imzalayarak belirlediler. Buna göre Eflak ve Boğdan beylerinin yanında yönetimde yer alacak bir divan oluşturuldu. Bu divanda her iki beyliğin ileri gelenleri yer almaktaydı. Ayrıca Eflak ve Boğdan'da Osmanlı Devleti ile Rusya tarafından atanan birer komiser görev yapacaktır. Bu komiserler divanın yapacağı yönetim düzenlemelerini onaylamakla görevli idiler (Muahedat MEcmuası, C. IV, S. 112-115; C. Karasu, 2002, s. 743; D. Berendei, 1999, s.33).

Anlaşma gereği Eflak ve Boğdan'da ihtilal hareketleri tamamen bastırılıncaya kadar Osman Devleri ile Rusya 25 bin ile 30 bin kişilik bir kuvvet bulunduracak, bölgede güvenlik tamamen sağlandıktan sonra bu kuvvetler Eflak ve Boğdan hudutlarının dışına çekileceklerdi (F. Armaoğlu, 1999, s. 261). Fakat Rusya'nın çekilmesi uzamış ancak 1850 yılında bölgeyi boşaltmıştır (C. Karasu, 2002, s. 743). Netice itibariyle Eflak ve Boğdan'daki ihtilalcilerin hedefleri gerçekleşmemiş, eski statüleri devam etmiştir.

2.1.5. 1856 Paris Antlaşmasında Eflak ve Boğdan

Eflak ve Boğdan'ı bağımsızlığa götüren tarihi gelişmelerden birisi de 1853-1856 Kırım Savaşı'dır. Rusya ile Fransa ile arasında yaşanan "Kutsal Yerler Sorunu"nda (B. S. Baykal, 1959, s. 244-253; İ. Satış, 2015). Osmanlı Devleti, Fransa'nın 1740 kapitülasyonları ile elde ettiği "*Katolikleri koruma hakkını*" yenilemiştir. Ancak Rusya'nın Ortodoksların koruyucusu olma talebini reddetmiştir. Bu duruma kızan Rus Çarı I. Nikola, Osmanlı tebası olan Ortodoks Hristiyanların haklarını korumak bahanesiyle 2 Temmuz 1853 tarihinde 35.000 kişilik bir kuvvetle Eflak ve Boğdan'ı işgal etmiştir (İ. Satış, 2015, s. 257). Çar Nikola, Eflâk ve Boğdan halklarına hitap eden manifestosunda, işgal nedenini "*Osmanlı Devleti 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ile vaat edilen Ortodoks haklarını geçersiz kıldığından Rusya Bab-ı Âli'ye gözdağı vermek için adı geçen Tuna vilâyetlerini işgal etti. Eğer Osmanlı Devleti inatçılığını ve körlüğünü devam ettirirse, Tanrı'nın yardımına sığınan Rusya, Ortodoks inançları ve hakları için savaşacaktır*" şeklinde açıklamıştır (K. Acar, 2019. 114-115). Osmanlı Devleti ilk etapta Büyük Güçler nezdinde işgali protesto etmiş, Fransa, Prusya, İngiltere ve Avusturya "Viyana Notası" ile Rusya'ta tepki göstermişlerdir. Osmanlı

Devleti 4 Ekim 1853 tarihinde Rusya'ya nota vererek Eflak ve Boğdan'ı 15 gün içinde boşaltmasını istemiştir. Rusya'nın olumsuz cevap vermesi üzerine Osmanlı Devleti Rusya'ya savaş ilan etmiştir (İ. Satış, 2015, s. 258).

Osmanlı donanmasının 30 Kasım 1853'te Sinop'ta Rus donanması tarafından yakılması Rusya'ya Karadeniz'de üstünlük sağladığı gibi, Boğazları da tehlikeye düşürmüştü. Bu durum İngiltere ve Fransa'nın işine gelmediğinden ilk önce Rusya'ya Eflak ve Boğdan'ı boşaltması, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğüne riayet etmesini ve Ortodoks halkın himayeciliği fikrinden vazgeçmesini istediler. Rusya bu ültimatoma olumsuz yaklaşınca İngiltere ve Fransa 12 Mart 1854'te Rusya'ya savaş ilan etti. Savaş ilanının ardından Odessa'da bulunan İngiliz ve Fransız vatandaşlarını almaya giden Fransız gemisinin Rus gemilerinin saldırısına uğraması üzerine İngiliz ve Fransız gemileri Boğazları geçerek Kırım'da Rus donanmasını yok etmiştir. Rus donanmasının yok edilmesiyle birlikte karada ilerleyen Rus ordusu güç kaybetmeye başlamıştır. Silistre'de Rus ordusunun Osmanlı ordusuna yenilmesi Eflak ve Boğdan'daki Rus ordusunu zor duruma sokmuştur. Bu sırada Avusturya, Rusya'nın Eflak ve Boğdan'ı boşaltması için Rusya'yı tehdit ediyordu. Baskılar sonucu Rus ordusu Eflak ve Boğdan'ı boşalttı ancak bu durumu kabullenmeyen Çar I. Nikolay ordusuna Eflak ve Boğdan'ın yeniden işgalini emretti. Eflak için geri dönen Rus ordusu 8 Temmuz'da Yergöğü Muharebesi'nde Osmanlı ordusu tarafından bozguna uğratıldı. 6 Ağustosta Bükreş'e giren Osmanlı ordusu Eflak-Boğdan'ı tamamen Rus kuvvetlerinden temizledi (F. Karadağın, 2019, s. 80)

Rus ordusu çekilmişti ancak tekrar dönme ihtimali bulunmaktaydı. Eflak ve Boğdan Rusya'nın Balkanlar'a açılan kapısı durumunda idi. Bu nedenle Eflak'ı geri almaya çalışacağı da aşikardı. Başta Fransa olmak üzere Osmanlı Devleti ve İngiltere buna engel olunması gerektiğini düşünüyorlardı. Buranın güvenliğini Avusturya'ya devredebilseler savaşın yoğunluğunu Kırım'a kaydırabilecekler ve bu sayede Rusya'yı zor duruma sokabileceklerdi. Bu amaçla konu Avusturya hükümetine sunulmuş ve Avusturya'nın kabul etmesi üzerine, Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında 14 Haziran 1854'te bir anlaşma yapılmıştır. Bu antlaşma Avusturya'nın Eflak ve Boğdan'ı geçici olarak işgali üzerineydi (BOA. A.}DVN.MKL., 73/3, Tarih: H-21-09-1270):

“(Birinci Madde) İmparator-ı müşârin-ileyh Eflak ve Boğdan memleketlerini istilâ etmiş olan asâkir-i ecnebiyye tarafından

memleketeyn-i mezkûreteynin tahliyyesi husûsunun istihsâli için tarîk-i müzâkere ve mükâleme ve vesâil-i sâireyi bitirinceye kadar çalışmağı ve hatta iktizâ eder ise lüzûmu mikdâr kuvve-i askeriyyenin sevk ve isti'mâlini taahhüd eder

(İkinci Madde) Bu takdîrde Avusturya Devleti tarafından gönderilecek asâkirin sevk ve idâresi husûsu münhasıran asâkir-i mezkûre başkumândânının re'yine muhavvel bulunacaktır. Mamâfih kumândân-ı mûmâ-ileyh vukû' bulacak harekât-ı askeriyyesini vakt-i münâsibinde asâkir-i şâhâne başkumândânına bildirmeğe dikkat ve ihtimâm eyleyecektir.

(Üçüncü Madde) İmparator-ı müşârûn-ileyh memleketeyn-i mezkûreteynin idâre-i dâhiliyyesi hakkında taraf-ı Devlet-i Aliyye'den ihsân ve te'mîn buyrulmuş olan imtiyâzâtta memleketeyn-i mezkûreteyn hakkında terettüb eden usûl-i idâreyi Devlet-i Aliyye ile birlikte iâde ve te'sîs etmecliği deruhte eder. Ancak memleketeyn-i mezkûreteynin bu veçhile yeniden te'sîs kılınmış olan idâresinin nüfûz ve harekâtı asâkir-i imparatoriye hakkında müdâhale icrâsını iddiâ ettirecek kadar kesb-i tevessu' etmeyecektir.

(Dördüncü Madde) Avusturya Devleti zât-ı hazret-i mülûkânenin hukûk-ı seniyye-i hükümdârîsi ile saltanat-ı seniyyelerinin muhâfaza-i tamâmiyyet-i mülkî husûsları esâs ittihâz olunmadıkça Rusya Devleti ile hiçbir dürlü sûret-i tanzîmiyye müzâkeresine girişmemeyi taahhüd eder.

(Beşinci Madde) Saltanat-ı seniyye ile Rusya Devleti beyinde bir muâhede-i sulhiyyenin akd u tanzîmiyle iş bu muâhedenin netîce-i matlûbesi istihsâl olunduğu ânda imparator-ı müşârûn-ileyh memleketeyn-i mezkûreteyn arâzîsinden asâkirini geri çekmek için tedâbir-i lâzîmenin ittihâzına derhâl teşebbüs edecektir. Asâkir-i mezkûrenin ric'at ve avdetlerine dâir olan husûsât bu bâbda Devlet-i Aliyye ile vukû bulacak müzâkere ve ittifâk vâsıtasıyla tesviye ve tanzîm olunacaktır.

(Altıncı Madde) Avusturya Devleti asâkir-i mezkûre tarafından muvakkaten istilâ olunacak memleketler me'mûrları taraflarından asâkir-i mezkûrenin gerek hareket ve azîmet ve iskân ve ikâmetleri ve gerek ordu kurumları ve kendileri ile hayvânâtlarının me'kûlatı ve icrâ-yı muhâbere

ve ihtilâtları husûslarında her türlü muâvenet ve teshîlâtın ibrâz ve izhâr olunacağı misüllü asâkir-i mezkûre kumândânları tarafarından hidmet-i askeriyyenin ihtiyâcâtına dâir gerek Dersââdet'te mukîm Avusturya sefîri vâsıtasıyla ve gerek me'mûrîn-i mahalliyyeden doğrudan doğruya vâki' olub is'âfina mâni' olur bir sebep-i kavî mevcûd olmayan iltimâsâtın dahî tesviyye ve icrâ kılınacağını me'mûl ve intizâr eder. Asâkir-i mezkûre kumândânları taraflarından neferât beyninde usûl-i zabt u rabtın muhâfazasına i'tinâ ve dikkat ve ashâb-ı emlâkin hukûkuyla kavanîn ve âdât-ı belde ve mezheb-i ahâlîye riâyet olunacağı ve ettirileceği bî-iştibâhtır.

(Yedinci Madde) İş bu muâhede tasdîk olunacak ve tasdîknâmeleri târîh-i imzâsından dört hafta zarfında ve mümkün olduğu hâlde daha evvelce Dersââdet veyâhûd Viyana'da teâti kılınacaktır."

Antlaşmadan yaklaşık 1,5 ay sonra 20 Ağustos 1854 tarihinde Avusturya ordusu Eflak ve Boğdan'a girmiştir. Burada Osmanlı Devleti'ni Derviş Paşa temsil ederken, Avusturya'yı General Kont Coronini temsil etmiştir. Memleketeyn'de Avusturya-Osmanlı hakimiyeti sırasında, daha önce Avusturya'da sürgünde bulunan Eflak eski Voyvodası Barbu Stirbei ile Boğdan eski Voyvodası Grigore Ghica ülkelerine dönmüşlerdir. Bu süreç, Eflak ve Boğdan'da yetki karmaşasına neden olmuştur. Voyvodalar, Osmanlı Devleti ve Avusturya arasında sorun yaratacak olan bu krize çözüm bulmaları için Osmanlı Devleti, İngiltere ve Fransa'dan yardım istemiştir. Neticede Eflak ve Boğdan'daki memurların yetkilerinin net bir şekilde belirlenmesi kararlaştırılmıştır. Osmanlı Devleti ayrıca Avusturyalı yetkililerle anlaşamayan Derviş Paşa'yı geri çağırmıştır (T. S. Birbudak, 2018, s. 251).

Müttefiklerin Kırım'da açtığı cephe ve Kafkas Cephesinde Osmanlı ordusunun hareketi başarılı olmuş ve Kırım Harbi Rusya'nın yenilgisi ile bitmiştir. Taraflar barış görüşmeleri için Paris'te toplanmışlar ve 25 Şubat 1856'da kongre başlamıştır. Kongreye, Osmanlı Devleti, İngiltere, Fransa, Rusya, Avusturya, Prusya ve Pyomento devletleri katılmışlardır. Kongre'de görüşülen konular arasında; Tuna Nehri'ndeki ticaret serbestliği, Eflak-Boğdan'ın sınırları, Rusya'nın Karadeniz'deki kuvvetlerinin sınırlandırılması, Karadeniz'in doğusunda Rusya'nın elinde bulunan toprakların durumu, Boğdanlıların durumu önemli başlıklardı (F. Karadoğan, 2019, 86-87).

Burada konumuzu ilgilendirdiği için sadece Eflak ve Boğan ile ilgili kararlara değinilecektir.

Paris Konferansı'nda Eflak ve Boğan'ın geleceği konusunda ortaya farklı fikirler atılmıştır. Bunlardan birisi Fransa'ya aitti. Fransa'ya göre Eflak ve Boğan birleştirilmelidir. Fransa'nın bu talebine Rusya ve Pyomento tam destek verirken, İngiltere kısmen katılmış, Osmanlı ve Avusturya bu fikre karşı gelmişlerdir. Ancak Fransa Dışişleri Bakanı Kont Walewski bu tekliflerinde ısrarcı olacaklarını ve diğer devletleri ikna etmek için kapsamlı bir rapor sunacaklarını ifade etti (F. Karadoğan, 2019, 86-87).

Walewski'nin istediği rapor Fransa'nın İstanbul Büyükelçisi Edouard-Antoine de Thouvenel tarafından hazırlanmış ve kongreye sunulmuştur (E. Şimşek, 2013, s. 262). Buna göre:

“1) Ya Eflak ve Boğan'ın Osmanlı Devleti ile olan vassallık durumunda herhangi bir değişim yapmadan bu yerlerin Avrupa'ya bağlanmaları ve bu noktada Belçika ve İsviçre'ye benzer roller biçilecek,

2) Ya Eflak ve Boğan'ın her türlü idari imtiyâzlarına saygı duyularak Osmanlı Devleti ile sıkı bir şekilde birleşmeleri sağlanacak ve bu durumun gerekliliği de her iki prensliğe anlatılacak,

3) Ya da şartların geliştirilmesi hâricinde statükonun korunmasına özen gösterilecek.”

Fransa özellikle birinci plan üzerinde dururken, Rusya ve Pyomento Fransa'ya destek verdi. İngiltere ile Avusturya ikinci maddeyi benimserken, Osmanlı Devleti tarafından bu üç madde de kabul edilmedi. Fransa daha sonra Osmanlı Devleti ile anlaşarak, “Eflak ve Boğan'ın birleştirilmesi ile ilgili maddeyi çıkardı ancak diğer istekleri anlaşma metnine koydu. 30 Mart 1856 tarihli Paris Barış Antlaşması'nın 20-27. Maddeleri Eflak ve Boğan ile ilgilidir (T. S. Birbudak, 2014, s.219-221).

“(Madde 20) İş bu ahidnâmenin dördüncü maddesinde ta'dâd olunan ve tahliyesi mukarrer olan şehir ve limanlar ile arâzi-i sâire mukâbilinde ve Tuna seyr u sefâini serbestliğinin daha ziyâde temîni zımında Besarabya hudûdunu tashîhe Rusya İmparatoru hazretleri izhâr-ı muvâfakat ederler. Hudûd-ı cedîde Karadeniz sâhilinden ve Bovnasola Gölü'nün bir kilometre yani takrîben yarım mil-i Osmânî

cihet-i şarkîsinden bed ile amuden Akkerman tarîkine ve oradan bu tarîkçe gelerek Trajan Deresi'ne müntehî olunduktan sonra Belgrad kasabasının taraf-ı cenûbisine geçerek Yalpuk Nehri boyundan Saratiska üzerine kadar çıkıp Prut üzerinde vâki Katamori nam mahalle müntehî olacaktır. Saltanat-ı Seniyye ile Rusya Devlet-i Fehimesinin işbu noktanın yukarı tarafında vâki hudûdu heyet-i sâbıkasıyla ibkâ kılınacaktır. İşbu hatt-ı hudûdun tafsîlât-ı sâiresi düvel-i muâhidenin memûrları mârifetiyle tayîn ve tahsîs kılınacaktır.

(Madde 21) Rusya Devleti cânibinden terk olunacak iş bu arâzi-i mezkûre Devlet-i Aliyye'nin taht-ı tâbiyyetinde olmak üzere Boğdan eyâletine zamm ve ilâve kılınacaktır. Arâzi-i mezkûre ahâlisi Memleketeyn'in hukûk ve imtiyâzât-ı mukarreresinde hissedâr olacaklardır ve ahâli-i merkûme üç sene müddet esnâsında isterler ise emlâklerini serbestçe satıp başka mahallere nakl-i hâne etmekte muhtâr olacaklardır

(Madde 22) Eflak ve Boğdan beylikleri Devlet-i Aliyye'nin tâbiyyet-i seniyyesi ve düvel-i muâhidenin kefâleti tahtında olarak mâlik oldukları imtiyâzât ve muâfiyâtın menâfiinden mütemetti olmaya devâm edeceklerdir. Düvel-i mütekeffilenin hiç birisi cânibinden iş bu beyler üzerinde bir himâyet-i müstakile icrâ kılınmayacak ve mesâlih-i dâhiliyelerine dahî hiçbir tarafın müdâhale hakk-ı mahsûsu olmayacaktır.

(Madde 23) Saltanat-ı Seniyye'nin iş bu beyliklerin idâre-i müstakile ve milliye-i dâhiliyelerini ve tamâmî-i serbestî-i diyânet ve ticâret ve seyr-i sefâin husûslarını ifâya taahhüd buyurur. Elyevm cârî olan kavânîn ve nizâmât-ı memleket yeniden rûyet kılınacaktır. Bu mâddede ittifâk-ı ârâ hâsıl olmak için sûret-i terkîbi hakkında düvel-i muâhide taraflarından verilecek karâr veçhile bir mahsûs komisyon teşkîl olunacaktır ve iş bu komisyon bilâimhâl Bükreş'ten Devlet-i Aliyye komiserine iltihâk eyleyecektir ve memûriyeti Memleketeyn'in hâl-i hâzırını tahkîk etmek ve nizâmât-ı âtiyesinin esâsını arz eylemek mâddesinden ibâret olacaktır.

(Madde 24) Zât-ı hazret-i pâdişâhî Memleketeyn'in her sınıf ahâlisinin menâfiini gâyet sıhhat ve hakîkât üzerinde arz ve beyân etmeye muktedir olacak sûrette Memleketeyn'in her birinde birer dîvân-ı mahsûs teşkîlini vâid buyurur. Bu dîvânlar Memleketeyn'in nizâmât-ı kat'iyyesi hakkında ahâlinin arzu ve metâlibini ifâdeye memûr olacaklardır. Zikrolunan komisyonun dîvânlar ile olacak münâsebâtı meclis-i mükâleme tarafından tanzîm kılınacak talîmâtta beyân ve tayîn kılınacaktır.

(Madde 25) Zikrolunan dîvânların beyân edecekleri efkâr komisyon tarafından mütâlaâ kılınarak badehû kendi mütâlaât ve tahkîkât-ı mahsûsasının netîcesi merkez-i meclis-i mükâleme olan Paris'e arz olunacaktır. Devlet-i metbua ile bu bâbda hâsıl olacak ittihâz-ı âhir Paris'te düvel-i müteâhide cânibinden tanzîm kılınacak mukâvele-i mahsûsa ile tekîd ve teyîd olacak ve iş bu eyâletlerin badezîn düvel-i muâhidenin kefâlet-i müşterekesi tahtına konulmuş olan nizâmâtını zikrolunan mukâvele ahkâmına mutâbık şerefsüdûr olacak bir kıta hatt-ı hümayûn kat'iyen tesîs eyleyecektir.

(Madde 26) Beyliklerde emniyet-i dâhiliye ve hudûdunun muhâfazası zımında bir kuvve-i askeriye-i milliye tertîbi karargâr olmuştur. Tecâvüzât-ı ecnebiyenin def'i için Devlet-i Aliyye ile bil-ittifâk Memleketeyn'in fevkalâde olarak ittihâz edecekleri esbâb-ı tedâfüiyye hiçbir taraftan mümânaât ve taarruz olunmayacaktır.

(Madde 27) Memleketeyn'de dâhilen bir rahatsızlık zuhûr edecek veyâhûd asâyiş-i dâhilî halelpezîr olacak olduğu hâlde emniyet ve râbita-i memleketin muhâfaza ve tahkîmine lâzım olan esbâb ve tedâbiri Saltanat-ı Seniyye düvel-i sâire-i müteâhide ile bilmüzâkere icrâ eyleyecektir. İş bu devletler ile evvel-beevvel bir karâr hâsıl olmaksızın harben tavassuta mürâcaat olunmayacaktır. ”

Bu maddelerle Eflak ve Boğdan içişlerinde serbest hale gelmiş ve Rusya'ya karşı anlaşma devletlerinin himayesi altına girmiştir. Böylece Rusya'nın Eflak ve Boğdan üzerindeki nüfuzu son bulmuştur. Osmanlı Devleti'nin bölge üzerindeki egemenlik bağı ise şekilden ibaret kalmıştır (M. Aydın, 2015, s.8).

Paris Anlaşması'nın Eflak ve Boğdan için oluşturduğu yeni statü iki beyliğin ileride birleşmesi ve bağımsızlığı fikrinin güç kazanmasına yol açmıştır (M. Aydın, 2015, s.8).

2.1.6. Eflak ve Boğdan'ın Birleşmesi ve Romanya Prenslığının Kurulması

Paris Antlaşması ile Eflak ve Boğdan birleşmemiştir, ancak yeni statü ile Eflak ve Boğdan'ın birleşmesini isteyenler için umut oldu. Eflak ve Boğdan'ın birleşme fikrine Paris kongresi sırasında olduğu gibi bu süreçte de Fransa, Rusya ve Prusya destek olmuşlar, Avusturya karşı çıkmıştı. İngiltere Avrupa'da dengelerin sağlanması politikasını izliyordu. Bu nedenle Eflak ve Boğdan'da oluşacak bir birleşmenin diğer milletlere de örnek olacağı ve bu durumun da Avrupa'daki dengelerin bozulmasına neden olacağı fikrindeydi. Bu nedenle Eflak ve Boğdan'ın birleşmesine karşı idi. Milliyetçi fikirlerden olumsuz etkilenen Avusturya ve Osmanlı devleti de doğal olarak bu birleşmeden yana değillerdi. Osmanlı Devleti, Eflak ve Boğdan'daki birleşmenin ileride bir bağımsızlık getireceği fikrinden dolayı karşı geliyordu (T.S. Birbudak, 2014, s. 70-72; F. Uygur, 2017, s. 174; Ö. Kapıcı, 2015, s. 120-121).

Paris'te antlaşma imzalandıktan hemen sonra Eflak ve Boğdan'da yapılacak divan seçimlerinin ve ıslahatların detaylarının tespitine başlanmıştır. Eflak ve Boğdan'da yapılacak ıslahatlar için İstanbul'da Osmanlı Devleti, İngiltere, Fransa, Avusturya, Prusya, Rusya ve Piyemonte devletlerinin üyelerden seçilen bir komisyon toplanmıştır. 21 Ocak 1857'de İstanbul'daki çalışmalarını tamamlayan komisyon Eflak ve Boğdan'daki ıslahatları takip etmek üzere Bükreş'e gitmişlerdir. Komisyon Eflak ve Boğdan'daki divanların birleştirilmesi kararını almıştı. İstanbul'daki komisyonun haricinde Eflak ve Boğdan'da yapılacak ıslahatları tespit ve takip için Paris'te 6 Ocak 1857- 11 Şubat 1857 tarihleri arasında bir konferans düzenlenmiştir. Konferansın neticesinde bir protokol imzalanmıştır (T.S. Birbudak, 2014, s. 73-80):

“(1. Madde) Osmanlı Devleti, Yıldırım Bayezid ve Fatih Sultan Mehmed dönemlerinde Eflak ve Boğdan'a vermiş olduğu imtiyazları bir kez daha tasdik etmiş ve bu imtiyaz ve muafiyetleri güncellemeyi kabul etmiştir.

(2. Madde) - Eflak ve Boğdan'ın daha öncesinde olduğu gibi Osmanlı Devleti'ne bağlı bir şekilde ve ayrı ayrı idare edilmeye devam edilmesi, voyvodaların memleketin en mümtaz aileleri arasından ömür boyu görev yapmak üzere seçilmesi kararlaştırılmıştır.

(3. Madde) - İki beyliğin de yabancı bir devletin himayesinden uzak tutulması ve diğer devletlerle olan ilişkilerini Osmanlı Devleti vasıtasıyla sürdürmesi kararlaştırılmıştır.

(4. Madde) - Osmanlı Devleti'nin yapmış olduğu antlaşmaların Eflak ve Boğdan'da da geçerli olmasına karar verilmiştir.

(5. Madde)- İki beylikle Bâb-ı Âlî arasındaki münasebetlerin voyvodalar tarafından seçilen ve Osmanlı padişahı tarafından onaylanan kapı kethüdaları veya memurlar tarafından yürütülmesi kararı alınmıştır.

(6. Madde) - Her iki beylik de Osmanlı Devleti'ne vergi vermekle yükümlü kılınmış, bunun dışında hiçbir mükellefiyete tâbi tutulmamıştır.

(7. Madde) - Eflak ve Boğdan'a memleketin asayiş ve düzenini sağlamak için asker bulundurma yetkisi verilmiştir. Asker sayısının Bâb-ı Âlî ile görüşülerek karara bağlanması ve Bâb-ı Âlî'den onay alınmadan asker sayısının arttırılamaması kararlaştırılmıştır.

(8. Madde) - Eflak ve Boğdan gemilerinin Bâb-ı Âlî tarafından verilen imtiyaz bayrakları ile serbestçe sefer yapmalarına hak tanınmıştır.

(9. Madde)- Beyliklerde asayişin bozulması durumunda asker gönderme yetkisi Osmanlı Devleti'ne verilmiş, fakat bu konuda Osmanlı Devleti'nin anlaşmacı devletlerle müzakerede bulunması şartı konulmuştur.

(10. Madde) - Osmanlı Devleti'nin Eflak ve Boğdan beylikleri ile anlaşma yapmaksızın bölgede istihkâm kurması engellenmiştir.

(12. Madde)- Osmanlı padişahının geçmişten gelen imtiyazlarına uygun olarak beyliklerin içişlerine müdahalede bulunmaması kararlaştırılmıştır.

(13. Madde)- Bütün din ve mezheplere mensup olanların özgür ve eşit oldukları belirtilmiştir.

(14. Madde) - Bir kişi yada cemaatin adil bir yargılama olmaksızın mal ve emlakine el konulmamasına karar verilmiştir.

(15. Madde) - Eflak ve Boğdan'daki yabancıların yerlilerle aynı vergi mükellefiyetine sahip olmalarına ve kanunlara uymak şartıyla gayrimenkul edinebilmelerine izin verilmiştir.

(17. Madde)- Emlak sahipleri ile köylüler arasındaki ilişkilerin gözden geçirilmesine ve 1 yıl içerisinde çıkarılacak bir kanunla angarya ve şahsî hizmetlere bağlı yükümlülüklerin kaldırılarak bedele bağlanmasına karar verilmiştir.

(18. Madde) - Eflak ve Boğdan'da yaşayan halkın hukuk önünde eşit olması kararlaştırılmıştır.

(19. Madde)- Bütün emlak sahiplerinin vergiye tâbi olmalarına karar verilmiştir.

(20. Madde) - Her çeşit sanayi serbest kılınmış ve bütün üretim tekelleri kaldırılmıştır.

(21. Madde) - Eflak ve Boğdan voyvodalarının hayat boyu görevde kalmak üzere atanmalarına, ihanet ettikleri kanunen sabit görülmedikçe görevlerinden alınamamalarına karar verilmiştir.

(22. Madde) - Osmanlı Devleti'nin Eflak ve Boğdan'da yapılacak seçimler neticesinde belirlenen üç adaydan birini ataması usulü benimsenmiştir.

(23. Madde)- Eflak ve Boğdan ile ilgili olarak yeni düzenlemelere dair esasların belirlenmesinin ardından voyvoda seçimi sürecine başlanması o zamana kadar da beyliklerin geçici hükümet veya kaymakamlık aracılığı ile idare edilmesi kararlaştırılmıştır.

(25. Madde) - Voyvodalara müdürleri atama-görevden alma, askerî birlikleri yönetme, meclisi toplama-görüşmelere ara verme yetkileri ile birlikte af çıkarabilme hakkı tanınmıştır.

(26. Madde)- Meclis-i Nizâmât'ın her sınıf ahalinin menfaatini göz önünde bulundurarak karar verecek bir şekilde teşkil edilmesi ve askerî, idarî, malî, adlî işlerle birlikte eğitim, emlak ve imar konularında kanunları kabul ve tasdikle yetkili olması kararlaştırılmıştır.

(28. Madde) - Meclis-i Nizâmât'ın memleketin ileri gelenlerinden oluşan bir senato meclisini de içermesine karar verilmiştir.

(29. Madde)- Eflak ve Boğdan'ın kanun usullerinin aynı olması lazım geldiğinden kurulacak komisyonun kaymakamlar tarafından seçilen üyelerden oluşması ve üyelerin yarısının Eflaklı diğer yarısının ise Boğdanlı olması kararlaştırılmıştır.”

Paris'te protokolün imzalanmasından sonra Paris Antlaşmasının hükümleri gereğince Eflak ve Boğdan'daki yabancı askerlerin bölgeyi terketmesi süreci hızlanmıştır. 14 Haziran 1854'te Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında yapılan antlaşma kapsamında, 20 Ağustos 1854 yılından bu yana Eflak ve Boğdan'da bulunan Avusturya, 23 Mart 1857 tarihine kadar askerlerini tamamen çekmiştir (T.S. Birbudak, 2014, s. 69).

2.1.7. Eflak ve Boğdan'da 1857 Seçimleri ve Romanya Prensiğinin Kurulması

Paris'te imzalanan protokolden sonra artık Eflak ve Boğdan'da seçim yapılmasına sıra gelmiştir. Seçimler her iki tarafta da Haziran 1857 tarihinde yapıldı. Seçimi birleşme karşıtları kazanınca, Fransa, Osmanlı Devleti ile Avusturya tarafından seçimlere hile karıştırıldığını ileri sürmüş ve itiraz etmiştir (Karal, 2007, s. 56). Fransa seçimlerin yenilenmemesi durumunda Osmanlı Devletiyle ilişkilerini keseceğini belirtmiştir. Cevdet Paşa, Fransa'nın seçim sonuçlarına yaptığı itirazı, İngiltere ve Avusturya'nın tutumunu ve Osmanlı Devleti'nin tepkisini şu şekilde dile getirmiştir (A. Cevdet Paşa, 1991, s. 25):

“..Dersaadet'te Fransız elçisi Mösyö Thouvenel <Bu intihâb yolsuz oldu. Ke'en-lem-yekün hükmüne konulsun ve illâ terk-i sefâret edüp giderim> deyu iddiâ ve isrâra kıyâm eyledi. İngiltere ve Avusturya elçileri dahi hemen divânın teşkiliyle iktizâsının icrâsını iddi'a etmeleriyle Devlet-i aliyye dûçâr-ı hayret ve tereddüt oldu. Bunun üzerine Reşid Paşa ikisinin ortasını bulmak üzere bir sûret meydana koydu. Şöyle ki intihâbdan maksad olan teşkil-i divân husûsu bi't-tehir intihâbın yollu olup olmadığının tahkiki Paris konferansına ihale olunmak tedbirini der-miyân eyledi ve bunu güç hâl ile İngiliz ve Avusturya elçilerine kabûl ettirip ve anlardan aldığı nim muvâfakatı tamâma sayıp işi bitirdim zannederken

Fransız elçisi yine inad ve ısrar etmekle Reşid Paşa artık makam-ı sadarette paydâr olmayıp... azl ile yerine Giridli Mustafa Paşa sadrâzam ve Reşid Paşa Meclis-i Âli-i Tanzimat re'isi ve Âli Paşa Hâriciye Nâzırı.. oldu..."

Fransa'nın baskıları neticesinde Mustafa Reşid Paşa sadrazamlık makamından ayrılmış, yerine Giridli Mustafa Paşa getirilmiştir. Âli Paşa da Hâriciye Nâzirliği görevine atanmıştır. Bu arada Fransa, Prusya ve Pyomento Osmanlı Devleti'ne önce bir nota vermişler, seçimin yenilenmesi kararı alınmadığı için de Osmanlı Devleti ile münasebetlerini kestiklerini bildirmişlerdir (T.S. Birbudak, 2014, s. 84).

Fransa, Osmanlı Devleti ile ilişkilerini kestikten sonra Eflak ve Boğdan konusunda İngiltere'nin de desteğini almayı başarmıştır. Bu gelişmeler üzerine Osmanlı Devleti 13 Ağustos'ta seçimleri yenileme kararı aldığını bildirmiştir. Bu karar üzerine Fransa, Prusya ve Pyomento Osmanlı Devleti ile kestikleri diplomatik ilişkilerini yeniden başlatmışlardır. Bu karardan sonra 19 Eylül 1857'de Boğdan'da; 26 Eylül 1857'de ise Eflak'ta seçimler yeniden yapılmıştır. Seçimleri her iki eyalette de birleşme yanlıları kazandılar (F. Uygur, 2017, s.182-183; T.S. Birbudak, 2014, s. 83-86).

26 Eylül 1857'de yapılan seçimlerden sonra divan toplanarak Ekim 1857'de Eflak ve Boğdan'ın "Romanya" adı altında birleştiğini ilan etmiştir. Önce 5 Ocak 1859 tarihinde Boğdan Meclisi, ardından 24 Ocak 1859 tarihinde Eflak Meclisi Albay Alexandre Ion Cuza'yı oy birliği ile Prens olarak seçmiştir. Cuza 1 Mayıs 1861'de meclisleri birleştirme isteğini Osmanlı Devleti ile birlikte Paris Antlaşmasını imzalayan devletlere göndermiştir. Prens'in bu isteği Osmanlı Devleti tarafından 6 ay sonra, 2 Aralık 1861'de kabul edilmiştir. Böylece Romanya Prenslığı ortaya çıkmış oldu (M. Aydın, 2015, s. 8; F. Uygur, 2017, s. 182-183).

2.2. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ve Romanya

2.2.1. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın Nedenleri ve Savaşa Hazırlık

XIX. yüzyıl Avrupa'da bloklaşmaların yaşandığı bir yüzyıl olmuştur. XIX. yüzyıl Avrupasının yapısını değiştiren, savaşı sanayileştiren ve sonuçları itibariyle de aynı zamanda I. Dünya Savaşı'nın ortamını hazırlayan en önemli olaylardan birisi Fransa ile Prusya arasında 19 Temmuzda 1870'de başlayan ve 10 Mayıs 1871'de sona eren Fransa-Prusya Savaşı olmuştur (G. Wawro, 2003, s. 16-40; N. Çavdar, 2019,

s.1520). Savaş, Napolyon Savaşlarının Avrupa’da yarattığı yeni güç dengelerinin üstünlük kurma mücadelesi nedeniyle çıkmıştır. Almanlar prenslikleri topyekün Prusya’nın yanında savaşa katıldıklarından 1870-71 Savaşına Fransaiz-Alman Savaşı da denilmektedir. Bu savaşta Alman prensleri tarihlerinde ilk defa, Fransa’ya karşı topyekün savaşa girmişlerdir. 1870-71 Savaşı, Waterloo Savaşı ile Birinci Dünya savaşı arasında geçen 100 yıllık sürede meydana gelen en büyük savaşı. Yaklaşık 2 milyon asker savaşa katılmış ve 180.000 asker yaşamını yitirmiştir. Bu savaşı sonuçları itibariyle önemli kılan ise artık Avrupa’daki dengeleri bozacak olan Almanya’nın birleşmesi, Fransız İmparatorluğunun yıkılması ve yerine Fransız Cumhuriyeti’nin kurulması olmuştur (C. G. Krüger, 2014, s.404-421). Avrupa’daki siyasi dengeler artık bozulmuştur. Bu durumdan istifade etmek isteyen Rusya, 1856 Paris Antlaşması’nın hükümlerinden kurtulmak istedi. Rus Çarı II. Aleksandr henüz 1870-71 Savaşı devam ediyorken, Paris Antlaşması’nın Karadenizle ilgili hükümlerine uymayacağını ilan etti. Savaş bittiğinde artık Paris Antlaşması’nın bir hükmü kalmamıştı (K. Beydili, 2007, s.171).

Rusya, Avrupa’yı derinden etkileyen 1870-71 Savaşı’ndan sonra Balkanlar’da Panslavizm politikasını yedinen başlattı. Panslavizmin gelişmesinde etkili olan Nicholas Iakovlevich Danilevsky’in *Zaria* isimli dergide yazdığı yazıları, Panslavizm’in ve Rus milliyetçiliğinin “incil”i olarak kabul edilen “Rossia i Europe” (Rusya ve Avrupa) adı altında kitaplaştırılmış ve 1871 yılında bastırılmıştır. Bu kitap Rus halkı ve yöneticileri üzerinde derin tesirler yaratmıştır (M. Aydın, 2004, s. 114). Panslavizm hareketi bu dönemde Rus tahtında oturan II. Aleksandr’ın dış politikasını önemli ölçüde etkilemiştir (A.N. Kurat, 1999, 343).

Rusya Panslavizm politikası yolunda Osmanlı Devleti’ne karşı takip ettiği siyasetine geri döndü. Rusya’nın hedef noktalarından birisi Balkanlar’dı. Rusya, bir taraftan Balkanlar’daki milliyetçi gruplara silah ve para dağıtarak, diğer taraftan da çocuktan yetişkine Bulgarlara kilise, gazete veya okullar vasıtasıyla milli fikirler aşılacak eğitim hareketi ile Bulgarları isyana teşvik etmeye başladı (N. Dinçer, 1986, s. 69-100).

Rusya’nın Sırbistan ve Karadağla birlikte desteklediği, Hersek İsyanı (M. Aydın, 2005, s. 9-17) (1875), ile Bulgar (1876) isyanını bahane ederek Osmanlı Devleti’ni isyanlarda suçlu göstermeye ve Avrupa’da yalnızlaştırmaya çalıştı. Balkanlar’da Osmanlı Devleti’ne karşı İngiltere’nin desteğini almayı başarmıştır.

Diğer devletlerin de desteğini alabilmek için ölen isyancılar üzerinden propaganda yapıyordu. 2 Mayıs 1876 tarihinde meydana gelen Bulgar isyanında on binlerce Bulgar'ın Türkler tarafından katledildiğini iddia ederek hadiseye dinî bir mahiyet kazandırdı (M. Aydın, 1994, s.498; N. Dinçer, 1986, s.69-70) ve üstelik olayı *Avrupa meselesi* yapmayı başardı (M. Burma, 2012, s.78). İsyân kısa sürede Osmanlı Devleti tarafından bastırıldı ancak Avrupalı devletlerin tepkisi Osmanlı Devleti'ni yalnızlaştırdı (Y. Bağçeci, 2014, s.216-232). Bulgar isyanı bu yönüyle Rusya'nın hedefine ulaştığı bir hareket olmuştur.

Rusya bir taraftan Bulgarları isyana hazırlarken diğer taraftan da Sırbistan ve Karadağ Prenslarını de isyana teşvik etmiş ve bu iki prenslikte de isyanlar çıkmaya başlamıştır. Bulgar isyanı ile istediğini alan Rusya, bundan sonra Sırbistan ve Karadağ'daki isyanlara daha fazla mesai harcamaya başlamıştır. Ruslar'ın teşvikleri ile Sırbistan (30 Haziran 1876) ve Karadağ (2 Temmuz 1876) Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ettiler (A. Temizer, 2007, s.21).

Osmanlı Devleti Sırbistan ve Karadağ ile savaşmaya başladığı dönemde Eflak ve Boğdan Prenslığı tarafsız kalacağını Babıali'ye bildirmiştir. Eflak ve Boğdan Prensinin tarafsız kalmayı tercih etmesinin iki nedeni vardı. Birincisi, bu savaşın bir Osmanlı-Rus savaşı'na neden olabileceği ve böyle bir durumda toprakları savaş içinde kalacaktı. O nedenle Romanya'nın tarafsız kalması Osmanlı Devleti'nin Sırbistan ve Karadağ karşısında güçlü kalmasını sağlayacaktır. Eflak ve Boğdan Prensi'nin tarafsız kalmasındaki ikinci neden ise birinci nedenin aslında sonucuna bağlıdır. Eflak ve Boğdan Prenslığı tarafsız kaldığı için Osmanlı Devleti'nden bazı taleplerde bulunacaktı. Prenslığın taleplerini Prensin, İstanbul'da bulunan Kapıkethüdası Ghika bir rapor halinde Babıali'ye bildirmiştir. Bu raporun en önemli maddesi Prenslığın bağımsızlık talebinin Osmanlı Devleti tarafından tasdiki maddesi idi. Osmanlı Devleti, Eflak-Boğdan Prensinin talebini reddetmiştir. Aradan 3 ay geçtikten sonra, Bükreş'te ikamet eden ve aslen İngiliz olan Mazhar Paşa İstanbul'a gelerek kendisinin Eflak-Boğdan Başvekili Ioan Bratianu tarafından gizlice gönderildiğini belirterek şunları söyledi (Mahmut Celalettin Paşa, 1983, s. 231):

“Eflak ve Boğdan Prenslığı tarafsız kalmak ve bunu korumak için gerekirse harbe kadar gitmek niyetinde bulunduğundan, doğrudan doğruya savaş hazırlıklarına başlamıştır. Ancak tertib ve techiz edebileceği askeri kuvvet altmış bin nefer civarında olacaktır. Şayet,

Rusya savaş ilan ederek büyük kuvvetler sevk ederse, altmış bin kişilik bir ordu ile bunlara karşı koymak mümkün olamayacağından mutlaka Osmanlı Devleti'nin askeri yardımına ihtiyaç hasıl olacaktır. Öte yandan bu askeri hazırlıklar ve teferruatı hususunda yapılması gereken müzakereler için Osmanlı Devleti tarafından Bükreş'de bir memur bulunmadığı gibi, İstanbul'daki Kapıkethüdası Prens Ghika'ya da Ruslarla olan münasebetlerinden dolayı güvenilmez. Bundan dolayı Osmanlı Devleti'nin itimada layık birini, askıda kalan meselelerin müzakere edileceği bahanesiyle Bükreş'e göndermesi lazımdır.”

Mazhar Paşa'nın bu sözlerini değerlendiren Sadrazam Mehmet Rüştü Paşa, Şurâ-yı Devlet Başkanı Mithad Paşa ve Hâriciye Nazırı Safvet Paşa, Eflak-Boğdan Prenslığı'nin olası bir Osmanlı-Rus savaşında Osmanlı Devleti tarafında savaşa girmesi Rusların güneye inişine engel olacak ve Osmanlı Devleti'ne fayda sağlayacaktır şeklinde yorumlamışlar ve Bükreş'e Tolça Mutasarrıfı Ali Bey'i sınırda askıya alınmış bazı sorunların halli bahanesi ve aşağıdaki gizli bir talimatla Bükreş'e göndermişlerdir (Mahmut Celalettin Paşa, 1983, s. 231-232):

1- Memeleketeyn halkının en büyük emelleri olup, öteden beri Osmanlı Devleti'ne kabul ettirmek istedikleri “Romanya Prenslığı” ünvanının resmen kabul edilmiş olduğunun, özel bir şekilde Prenslığe bildirilmesi.

2- İbrail'den yukarı Tuna nehrinde mevcut olup taraflar arasında daimi anlaşmazlığa yol açan adaların iki taraftan memurlar tayin edilerek tanzim olunacak haritaya göre ve 1245 (1829) tarihinde kabul edilen usule göre uygun olarak münasebetlerin düzenlenmesi

3- Romanya halkının pasaportla Osmanlı ülkelerinde dolaşmalarına izin verilmesi

4- İki taraf arasında suçluların karşılıklı geri verilmesi için bir sözleşme yapılması

5- Posta ve telgraf işleri için özel mukaveleler tanzim edilmesi

6- Prenslık Kapıkethüdası'nın sefirler heyetine dahil edilmesi ve Tuna'da bulunan Delta adasının Romanya'ya aidiyetinin kabul olunması gibi istekler, Paris Muahedesi'ne dokunacağından, bunların kefil ve müttetik devletlerin kararına bağlı olduğunun ifade edilmesi

7- Prenslik tarafından tertip edilen kuvvetlere ilave olarak, bütün levazımları ikmal edilmiş ve eğitilmiş askerden otuz taburun her ne zaman istenilirse karşı tarafa geçirilmek üzere Vidin, Ruscuk ve Niğbolu taraflarında hazır bulundurulacağı

8- Rusya tarafından sevk edilecek askeri kuvvetin miktarı çok olup da Prenslik askeriyle birleşecek yardım ve kuvvetlerin artırılması lazım gelirse, münasip mevkilerde bulundurulacak ihtiyat kuvvetlerinden belli bir miktarının derhal karşı tarafa geçirileceği

9- Yardımcı kuvvetlerin yiyecek, giyecek ve diğer masrafları için Prenslikten asla para istenmeyeceği gibi, ülkeye de yük olunmayacağı ve halktan alınacak yiyecek ve sair şeylerin bedelinin peşin olarak ödeneceği

10- Osmanlı askerlerinin Prenslik askerleriyle bir mevkide toplanmaları ve birlikte hareketleri icab ettiği zaman, kumandalarının Osmanlı kuvvetleri kumandanına verilmesinin uygun olacağı, hususlarının madde madde bir anlaşma metnine konularak imzalanmak üzere, özel vasıta ile Bâbîâlî'ye gönderilmesi bildirilmiştir.

Ali Bey kendisine verilen bu talimatları Prese iletmek istemiş, ancak Bükreş'te farklı fikirlerin olması nedeniyle istenilen görev yapılamamış ve Ali Bey muğlak cevaplarla İstanbul'a geri gönderilmiştir (Mahmut Celalettin Paşa, 1983, s. 231-232).

Osmanlı Devleti Sırbistan'a karşı üstünlük sağlarken Karadağ'a karşı üstünlük sağlayamamış girdiği birçok çatışmada yenilgiye uğamıştır. Ancak Sırbistan'ın yenilgisi üzerine Rusya, Osmanlı Devleti'ne bir ültimat vererek savaşı durdurmasını istemiştir. Bundan sonra Balkan Sorununa bir çözüm bulmak maksadıyla İstanbul'da bir konferans yapılması Osmanlı Devleti'ne teklif edilmiş ve bu teklif Osmanlı Devleti tarafından kabul edilmiştir. 1856 Paris Antlaşmasını imzalayan İngiltere, Fransa, Rusya, Almanya, Avusturya, İtalya ve Osmanlı Devleti'nin katılımıyla İstanbul'da 23 Aralık 1876 tarihinde Tersane Konferansı düzenlenmiştir (A. Temizer, 2007, s. 23-24). Ancak Osmanlı temsilcileri, Büyük Güçlerin, konferansın kararlarını önceden belirlediğini önlerine koydukları kararlarla öğrenmişlerdir (M. Aydın, 1994, s. 498). Rusya ve İngiltere'nin İstanbul elçileri

General İgnatieff ile Lord Salisbury Aralık ayının başında Osmanlı Devleti'nin önüne konulacak anlaşma maddelerini hazırlamışlardı (M. Aydın, 2006, s.103).

Tersane Konferansı ilk toplantısını yaptığı 23 Aralık 1876 tarihinde Osmanlı Devleti'nde Kanun-ı Esaâsi ilan edilmiş ve meşrutî yönetime geçilmiştir. Bu sırada Eflak-Boğdan Prensi bir memur göndererek, olası Osmanlı-Rus savaşında tarafsız kalacağı meselesinin görüşülmesini talep etmiştir. Ancak Safvet Paşa bu konunun konferans konusu dışında olduğu ve Rusya'nın aleyhine olduğunu belirterek Prens talebini geri çevirmiştir (Mahmut Celalettin Paşa, 1983, s. 231-232). Aslında 1856 Paris Antlaşmasınının 26. Maddesine göre Romanya'nın olası bir savaşta tarafsız kalacağı belirtilmekteydi. Tersane konferansında olası bir Osmanlı-Rus savaşını önlemek için düzenlenmekteydi. Dolayısıyla Romen Prensi'nin teklifinin konferansta gündeme gelmesi konu dışı olmayacaktı. Osmanlı hükümetinin bu hatası aşağıda detaylarını anlatacağımız Rusya-Romanya ittifakına zemin hazırlayacaktır.

Osmanlı Devleti'nin anayasa ilan ederek meşrutiyet yönetimine geçmesi *Büyük Güçler* üzerinde bir tesir yaratmamış, dolayısıyla alınan kararları etkilememiştir. Konferansta alınan kararlar Osmanlı Devleti'nin bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne aykırı görüldüğünden, Osmanlı hükümeti tarafından kabul edilmemiştir. Konferansta Osmanlı Devleti'ne yapılan teklifler özetle şunlardır (M. Aydın, 1994, s.498):

“Bulgaristan doğu ve batı olmak üzere iki vilâyete bölünecek ve her bölümü garantör devletlerin rızası ile, beş yıllık süreyle sultanın tayin edeceği hıristiyan bir vali tarafından yönetilecekti. Bir vilâyet meclisi valiye yönetimde yardım edecekti.

Türk ordusu sınırda ve belli başlı yerlerde toplanacak, vilâyet için bir ulusal milis ve jandarma gücü oluşturulacaktı.

Reformları denetlemek üzere uluslararası bir komisyon kurulacak, bu komisyonu korumak amacıyla 5000 Belçikalı asker gönderilecekti.

Bosna-Hersek ise tek bir vilâyet olarak birleştirilecek, ancak bir milis gücünden yoksun bırakılacaktı. Öte yandan Bosna-Hersek, bir yıllık süreyle reformların uygulanmasını denetleyecek uluslararası bir komisyon kurma hakkına sahip bulunacak, devletlerin rızası ve Bâbiâli'nin tayiniyle bir vali tarafından yönetilecekti.

Sırbistan ve Karadağ ile statüko esas alınacaktı. Ancak Sırbistan Küçük İzvornik'i (Mali Zvornik), Karadağ ise Hersek'teki bazı yerleri alacak, Boyana nehri ve İşkodra gölünde ticaret yapma hakkına sahip olacaktı."

Osmanlı Devleti'nin Tersane Konferansı tekliflerini reddetmesi üzerine konferansa katılan devletler, Londra'da kendi aralarında bir konferans düzenlediler. 31 Mart 1877 tarihinde Londra Protokolü'nü imzalayıp Osmanlı Devleti'ne tebliğ ettiler. Ancak bu kararlar da Tersane Konferansı ile benzer olduğundan ve Osmanlı Devleti konferans dışı tutulduğu için Osmanlı Devleti tarafından reddedilmiştir (A.N. Kurat, 1970, s. 91–92) Bu gelişmeler üzerine Rusya 24 Nisan 1877 tarihinde Osmanlı Devleti'ne savaş ilân etmiştir.

2.2.2. Rus-Romen İttifakı ve Romanya'nın Bağımsızlık İlanı

Osmanlı Devleti'nin olası bir savaşta Eflak-Boğdan Prenslüğünü kendi tarafına çekebilmek için yaptığı girişimler başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Osmanlı Devleti Eflak-Boğdan Prenslüğü ile ittifak görüşmeleri yaparken, aslında Rusya da aynı dönemde Eflak-Boğdan Prensini kendi tarafına çekmek için çalışmalara başlamıştı. Bükreş'ten, Rusya ile görüşmeler için Jean Ghika görevlendirilmişti. Ghika ile Rus Başvekili Gorçakof sözleşme için Kşinev'de bir araya geldiler. Görüşmeler neticesinde 16 Nisan 1877 tarihinde Eflak-Boğdan Prenslüğü ile Rusya arasında bir sözleşme imzalanmıştır. Bu sözleşmeye göre Rus ordusunun bazı şartlarla Tuna'dan geçmesi kabul edilmiş ve Romanya, Rusya'nın işine yarayacak her türlü icraati taahhüt etmiştir (Mahmut Celalettin Paşa, 1983, s. 288). Ayrıca Rusya antlaşma kapsamında Romen demiryollarını, ücretini altınla ödemek koşuluyla kullanabilecektir. Rusya ayrıca Romen toprak bütünlüğünü garanti etmiştir (Y. T. Kurat, 1962, s. 592).

Romanya'yı Rusya ile böyle bir sözleşmeye iten sebeplerin başında Osmanlı Devletinin yanlış politikaları, Rusya'nın Osmanlı Devleti ile yapacağı savaşta Romanya'yı yanına çekme isteği ve Romanya'nın bağımsızlık talebidir. Yukarıda değinildiği üzere Eflak-Boğdan Prensi, Tersane Konferansı sırasında Osmanlı hükümetine Romanya'nın tarafsızlığı konusunu kongrede gündeme getirmesini talep etmiş, ancak Osmanlı devlet adamları tarafından bu istek ciddiye alınmamış ve reddedilmiştir. Ayrıca 1856 Paris Antlaşması'nın 26. maddesinde yer alan "*Beyliklerde emniyet-i dâhiliye ve hudûdunun muhâfazası zımında bir kuvve-i askeriye-i milliye tertîbi karargâr olmuştur. Tecâvüzât-ı ecnebiyenin def'i için Devlet-*

i Aliyye ile bil-ittifâk Memleketeyn'in fevkalâde olarak ittihâz edecekleri esbâb-ı tedâfiiyyeye hiçbir taraftan mümânaât ve taarruz olunmayacaktır” hükmü aslında Osmanlı Devletinin lehineydi. Osmanlı Devleti'nin dış saldırıların önlenmesi için Romanya ile işbirliği yapabileceğini hükmeden bu madde, Osmanlı hükümeti tarafından kullanılsaydı Rusya'nın yaptığını kendisi yapabilecek ve Romanya'yı kendi tarafına çekebilecekti (Mahmut Celalettin Paşa, 1983, s. 288).

Osmanlı-Rus Savaşı başladığında Osmanlı Sadrazamı Edhem Paşa, Romanya Prensi Carol'a telgraf çekerek kendisini savunma ittifakı yapmaya davet etti. Ancak Prens Carol bu telgrafa cevap vermediği gibi, savaş öncesinde tarafsız kalmak için yaptığı girişimlerin sonuçsuz kaldığını mecliste şu sözlerle dile getirmiştir (Mahmut Celalettin Paşa, 1983, s. 289):

“Savaş ilan olundu. Bir müddetten beri tarafsızlığımızı korumak için sarfettiğimiz gayretin semeresi görülememiş ve Bâbîâlî bu müracaatımızı İstanbul Konferansı'na bile iletmekten kaçınmıştır. Rusya'nın Romanya'ya asker sokması bir Avrupa meselesi olduğu halde, kefil devletler bu mesele hakkında bir protestoda bulunmadılar. Bu itibarla, Rusların Romanya'ya girdiği esnada nasıl bir yol takip edeceğimizi tayin etmek size düşmektedir.”

Romanya'nın Rusya ile ittifak kurması Osmanlı Devleti'nde endişeye sebebiyet vermiştir. Osmanlı hükümeti Romanya'nın bu hareketinin uluslararası antlaşmalara uygun olmadığını Avrupalı büyük devletler nezdinde dile getirmiş, Rusya ve Romanya protesto edilmiştir (Mahmut Celalettin Paşa, 1983, s. 290).

Romanya Prensiği, savaşın başlaması ile birlikte aşağıda detaylarına değineceğimiz gibi Osmanlı Devleti'ne 22 Nisan 1877'de savaş ilan etmiştir. Romanya'nın Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmesiyle birlikte Osmanlı hükümeti Rumen askerlerine düşman gözüyle bakılacağını ilan etmiştir (T. S. Birbudak, 2014, s. 140). Bu gelişmelerden sonra Romanya Meclisi 9 Mayıs 1877'de bağımsızlığını ilan etmiştir (C.C. Giurescu vd., 1977, 186).

2.2.3. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Romanya

Hicri 1293 yılında gerçekleştiği için 93 Harbi olarak anılan 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı, biri Kafkas Cephesi, diğeri Tuna Cephesi olmak üzere iki cephede gelişmiştir. Her iki cephede de Osmanlı ordusu savunma pozisyonundaydı. Çalışmamızda konu bütünlüğünü sağlamak amacıyla cephelerde meydana gelen

gelişmelerin bütününe değinmek yerine Romanya’da geçen veya Romenlerin katkısının olduğu Tuna Cehpesi’ndeki gelişmelere yer verilecektir.

Savaş başladığında Osmanlı Devletinde silah altında olan asker sayısı 490.300 kişi idi. Bu askerlerden 186.500 kişilik kısmı Tuna Cehpesi’nde bulunmaktaydı ve Dobruca, Silistre, Rusçuk, Şunmu, Tırnova, Gabrova, Varna, Edirne, Niş ve Sofya’da bulunmaktaydı (Mahmut Celalettin Paşa, 1983, s. 294). Savaş başlamadan evvel Rusya’nın 2.029.000 kişilik bir ordusu mevcuttu (M. Nalçacı, 2011, s. 160,169). Bu ordudan Tuna Cehpesinde bulunan Rus ordusu 250.000 civarındaydı (Mahmut Celalettin Paşa, 1983, s. 291).

Romanya’nın Rusya tarafında savaşa dahil olmasının, iki yönden Rusya’ya katkısı olmuştur. Birincisi Rus ordusuna yaptıkları asker katkısıdır. Savaş için Romanya, iki kolorduya bölünmüş ve dört firkada topçu ve suvarilerle hazır bir ordu bulunduruyordu (Mahmut Celalettin Paşa, 1983, s. 291). Romanya savaş başladığında 60.000 kişilik bir ordu ile Rusya’ya destek vermiştir (C. Olteanu, 1980, s. 130). İkinci önemli katkı ise Romanya’nın stratejik konumundan kaynaklı Rusya’ya sağladığı avantajlardır. Bu açıdan evvela Rus ordusu Tuna Nehri’ni rahat bir şekilde geçebilecek ve Romanya’daki demir yollarını asker sevkıyatında da kullanabilecektir. Ayrıca Ruslar, Romanya üzerinden Karadağ, Sırbistan ve Bulgaristan’a doğrudan ulaşabilecektir. Zaten yukarıda izah ettiğimiz gibi, Rusya’nın Romanya’yı tarafına çekmek istemesinin en önemli nedeni, Rusya ile Slav dünyası arasında olması yani Rusya’nın Güney Slavları ile doğrudan bağlantı kurmasında engel olmasıydı. Romanya’nın Rusya tarafında savaşa girmesi Rusya için bu engeli kaldırmıştır.

Tuna cephesinin başkumandanı, Serdâr-ı Ekrem Müşir Abdülkerim Nâdir (Abdi) Paşa idi. Osmanlı Devleti’nin Tuna ordusu üç kısma ayırmış, Batı ordusunun başında Müşir Osman Paşa, Doğu ordusunun başında Müşir Ahmed Eyüp Paşa, Güney ordusunun başında ise Müşir Süleyman Paşa görevlendirilmişti.

Rus ordusunun Tuna’yı geçerek saldırıya geçeceği bilinmekteydi. Savaş başladığından Tuna Osmanlı sınırları içindeydi. Ancak Romanya bağımsızlığını ilan edip Rusya tarafında savaşa dahil olunca Tuna Nehri, Osmanlı ile Romanya arasında sınır olmuştur. Ayrıca Osmanlı Devleti 1859 Paris Antlaşması gereğince Eflak ve Boğdan’a asker sokamazdı. Romanya da Rusya tarafından savaşa dahil olunca Tuna’yı askeri açıdan kullanamazdı. Bu nedenle Osmanlı Devleti, Tuna Nehri’nin güney kıyısında Varna’dan Vidin’e uzanan uzun bir savunma hattı tesis edilmişti. Tuna’nın

güney kıyılarında yer alan Silistre, Rusçuk, Niğbolu ve Vidin ilk plandaki savunma kaleleri olmuştur. Bu hattın gerisinde de merkez karargâh olan Şumnu ile birlikte Varna ve Sofya'ya büyük askerî birlikler konuşlandırılmıştır (T. S. Birbudak, 2014, 136).

Romanya, Rusya ile anlaştıktan sonra 12 Nisan 1877 tarihinde ülkede genel seferberlik ilan etmiş ve 18 Nisan 1877'de Rumen askerî birliklerinin Tuna'da savunma pozisyonu alması kararları alınmıştı. Bu arada Osmanlı Devleti Romanya Prensi Carol'a bir telgraf çekerek Rumen askerlerinin Silistre'deki Osmanlı karargâhına gelerek, Abdülkerim Paşa komutasındaki birliklere katılmasını talep etmiştir. Ancak Romanya aynı gün Osmanlı Devleti ile arasındaki diplomatik ilişkilere son verdiğini duyurmuştur Artık sıra, Rusya ile yapılan 16 Nisan 1877 tarihli antlaşmanın Romen Meclisi'nde onaylatılmasına gelmişti. Fakat anlaşma henüz Romanya Meclisi'nde onaylanmadan Rus ordusu Romanya'ya girmişti (T. S. Birbudak, 2014, 138-139).

Kral Carol, Osmanlı Devleti'ne savaş ilanı konusunu 11 Mayıs 1877 günü Rumen meclisine getirmiş ve 58 kabul, 29 red ve 5 çekimser oyla Osmanlı Devleti'ne savaş kararı onaylanmıştır. Karar 11 Mayıs'ta Rumen senatosunda tartışılmış ve kabul edilmiştir. Romanya 12 Mayıs 1877 tarihi itibarıyla artık resmen Osmanlı Devleti ile savaş içindedir (T. S. Birbudak, 2014, 140).

Rus ordusu Romanya ile yaptığı sözleşme kapsamında savaş başladıktan sonra Romanya'ya girmiştir (Mahmut Celalettin Paşa, 1983, s. 289). Baserabya'daki Rus ordusu hareket ederek, 1 Haziran 1877'de Bükreş'e ulaşmıştır (T. S. Birbudak, 2014, 141-142). Tuna Cephesindeki muharebeler Rusların 21 Haziran 1877'de Tuna nehrini geçmesiyle başlamıştır (M. Öter, 2018, s. 11).

Rus birlikleri 27 Haziran'da Zıştovi'yi, 1 Temmuz'da da Tırnova'yı kısa sürede ele geçirdiler. Niğbolu'da ve Balkan geçitlerindeki Osmanlı birlikleri uzun bir süre Rus ordularına direnmelerine rağmen, Rusya'nın güneye ilerleyişine engel olunamadı. Rus ordusu Balkan geçidini 19 Temmuz'da işgal ederek ilerleyişine devam etti. Abdülkerim Paşa bu ilerleyişten sorumlu tutulmuş ve görevden alınmıştır. Abdülkerim Paşa'nın yerine Tuna ordusu kumandanlığına Mehmed Ali Paşa getirilmiştir (N. Eltut, 2009, s. 125; M. Aydın 1994, s. 498).

Rus ordusunun Tırnova, Niğbolu ve Şıpka Geçidi'ni alarak süratle güneye inmesi üzerine, Niğbolu'da bulunan Osman Paşa, Abdülkerim Paşa'nın emriyle

Rusları engellemek üzere süratle hareket etmiş ve 7 Temmuz 1877'de Plevne'ye gelmişti (H. Babacan, 2014, s. 27; M. Hülagu, 2007, s.304). Osmanlı ordusunun Plevne'de toplandığını gören Kumandan Grandük Nikola, Osmanlı ordusunu yorgun halde yakalama fırsatını değerlendirmek istemiş ve General Krüdener'e Plevne'ye saldırı emir vermiştir. 8 Temmuz 1877'de Plevne'ye saldıran Rus ordusu geri püskürtülmüştür. I. Plevne muharebesi olarak adlandırılan bu saldırıda Rus ordusu 3.000 civarında kayıp vermiştir (M. Hülagu, 2007, s.304).

Birinci saldırıdan sonra yeni birlikler sevk ederek hazırlıklarını tamamlayan Ruslar, 18 Temmuz'da 50-60 bin kişilik bir ordu ile ikinci taarruzu başlattılar. Ancak bu saldırı da Osman Paşa komutasındaki Türk birlikleri tarafından püskürtülmüştür (H. Babacan ve A. Yüksel, 2017, s. 127-128; M. Hülagu, 2007, s.304). Rusya her iki saldırıda ağır kayıplar verince Romanya'dan yardım istemek zorunda kalmıştır (N. Eltut, 2009, s. 126). Rus ordusunu komuta eden Grandük Nikola, başlangıçta Romanya Prensi Carol'un asker yardımını kabul etmemiştir. Ancak Plevnede'de verdiği ağır kayıplardan sonra Pens Carol'a telgraf çekerek "*İmdatımıza yetiş! Tunayı nerede ve ne şekil, şartlar altında geçmek istersen geç ve yetis! Çünkü Türkler bizi mahvediyor! Hristiyanlık davası kayboldu!*" sözleri ile Rumenlerden acil yardımını talep etmişti (İ. H. Sedes, 1940, s. 3).

Rus orduları Plevne'ye ilk saldırdıklarında Romen askerleri Niğbolu'da görevli idiler. Rus Çarı II. Alexandr ordusunun Plevne'deki her iki saldırıdan 10.000'e yakın kayıp vermesi zerine Prens Carol'dan askeri yardım talebinde bulunmuştur. Alınan karar zerine 31 Temmuz 1877'de Rumen askerleri Tuna'nın iki yakası arasındaki Zimnicea ve Ziştovi arasında savunma konumu alacak ve Rus birliklerine yardımcı olacaktır. Bu doğrultuda 6 Ağustos 1877'de 40.000 Rumen askeri Plevne'ye sevk edilmiştir. Burada Rus ve Rumen askerlerinden "Batı Ordusu" adıyla bir birlik kurulmuş ve birliğin başına Romanya Prensi Carol getirilmiştir (T. S. Birbudak, 2014, s. 143-144). 12 Eylül 1877'de Rus-Rumen kuvvetlerinin Plevne'ye karşı ortaklaşa giriştikleri üçüncü saldırı da geri püskürtülmüştür (M. Aydın, 1994, s.498; N. Eltut, 2009, s. 126). Rus ve Romenlerden oluşan Batı Ordusu bu saldırıda 320 Subay ve 15.700 erini kaybetmiştir. Osmanlı ordusunun kaybı ise 8.000 olmuştur (T. S. Birbudak, 2014, s. 145-146).

Bu sırada Rus ordusu Eski Zağra'da da mağlup olmuştu. Rusların Plevne saldırılarından aldıkları ağır kayıp, Osmanlı ordusu tarafından fırsata çevrilememiştir.

Ordu komutanlığına atanan Süleyman Paşa karşı saldırı ile Rus ordusunu geri püskürteceğine, Rus ordusunun toparlanmasına fırsat vermiştir (İ. H. Sedes, 1940, s. 26; E. Karcı, 2017, s. 229-245²). Bu sırada Rus ve Romen yetkililer Plevne’de verdikleri ağır kayıptan sonra Plevne’yi muhasara kararı almışlar ve hazırlıklarını bu yönde yapmışlardır. Muhasara 24 Ekim 1877’de başlamıştır. Muhasaraya başladıktan 1 hafta sonra 30 Ekim 1877’de Grandük Nikola, Osman Paşa’ya bir mektup yazarak teslim olmasını istemiştir. Grandük Nikola’nın mektubu Osmanlı ordusunun içinde bulunduğu durumu göstermesi bakımından önemlidir (İ. Ethem, 1979, s.19):

"Müşir hazretleri, Zât-ı devletlerine aşağıdaki hususları arz etmekle kesb-i şeref eylerim: Gorna-Dubnik ve Teliş'deki Osmanlı kuvvetleri esir alındılar. Rus orduları, Osikovo ve Vratza mevkilerini zapt ettiler. Plevne, Çar'ın muhafız alayı ve humbaracılarımız tarafından takviye edilen Garb ordusunun muhâsarasındadır. Bütün irtibat yollarınız kesilmiştir. Artık size hiç bir yardım ulaşamayacaktır. Mes'uliyeti Zât-ı devletlerine râci olacak daha fazla kan dökülmesini önlemek üzere, insaniyet namına mukavemetden vazgeçerek teslim şartlarını müzâkere için bir yer tayinini tensibinize arz ederim.

En derin hürmetlerimin kabul buyurulmasını rica ederim, Sayın Müşir Hazretleri".

Nikola

Avrupa Rus Orduları Başkumandanı

30 Ekim 1877

2 ay dayanan Osman Paşa, ordusunda yiyecek ve cephanesinin sıkıntısının yaşanması üzerine kuşatmayı yarmak amacıyla 10 Aralık 1877’de harekete geçmiş, ancak yaralanarak Rus ordusuna esir düşmüştür. Neticede Gazi Osman Paşa’nın 143 gün süren müdafaası sonrası, 10 Aralık 1877’de Plevne Rus ordusunun eline geçmiştir. Plevne savaşlarında 55.000 Rus, 30.000 Osmanlı ve 10.000 Rumen askerinin hayatını kaybetmiştir (N. Eltut, 2009, s. 126). Plevne’nin müdafaası sırasında ve sonrasında yaklaşık 44.000 Osmanlı askeri esir düşmüştür. Bu rakam 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı boyunca esir düşen 113.250 Osmanlı askerinin %38.9’u kadardı (V.

² 93 Harbinde Osmanlı Ordusu hakkındaki eleştiriler için bkz. Erol Karcı, “93 Harbi’nde Osmanlı Ordusuna Yönelik Bazı Eleştiriler”, *II. Uluslararası Plevne Kahramanı Gazi Osman Paşa ve Dönemi Sempozyumu (5-7 Nisan 2017/Tokat) Bildiriler*, Tokat 2017, ss.229-245.

Poznahirev, 2017, s. 347). Bu askerlerden 10.000'i Romanya'ya, 30.000'i ise Rusya'ya götürülmüştür (T. S. Birbudak, 2014, s. 147). Romanya'ya götürülen esirlerin iadesi meselesini 2. Bölümde ayrı bir başlık halinde incelediğimizden burada detaylarına girilmemiştir.

Plevne'nin düşmesiyle birlikte, Rusya'nın önündeki büyük engel kalkmış oldu. Aynı günlerde Sırbistan'ın Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmesi de Rusya'nın ilerleyişini kolaylaştırmıştır. Sofya, Kızanlık, Tatarpazarcığı, Çırpan, Yeni Zağra, Tırnova, Filipe'yi ele geçiren Rus ordusu 20 Ocak 1878 tarihinde Edirne'yi de ele geçirdi. Rus ordusunun Edirne'yi işgal ederek İstanbul'u tehdit etmeye başlaması üzerine, II. Abdülhamid Rus Çarı'na 19 Ocak 1878'de ateşkes çağrısında bulunmuş ve ardından Meclis-i Mebûsan'ı kapatmıştır. Rusların ateşkes teklifini kabul etmesi üzerine, 31 Ocak 1878 tarihinde Edirne Mütarekesi imzalanmıştır. Buna göre (H. Yapıcı, 2011, s. 181-183):

“Bulgaristan'a muhtariyet verilecek ve sınırları Bulgarların oturduğu yerleri kapsayacaktı.

— Devlet-i Aliyye ile Karadağ arasında uzun zamandan beri devam eden anlaşmazlıkların sona ermesi için Karadağ hududu yeniden düzenlenerek bağımsızlık tanınacaktı

— Eflak-Boğdan ve Sırbistan'ın bağımsızlığı tasdik edilmekle beraber, Eflak-Boğdan'a yeterli miktarda toprak verilmesi ve Sırbistan hudutları da düzenlenecekti. — Romanya ve Sırbistan'ın bağımsızlığının tanınması ile Romanya'ya toprak verilecekti.

— Bosna ve Hersek tarafları yeterli teminatla idari muhtariyete alınıp, Avrupa kıtasında bulunan Osmanlı topraklarının Hristiyan vilayetlerinde de bu yolla ıslahat yapılması, Osmanlı Devleti'nin Rusya'nın istemek zorunda kaldığı savaş masraflarını ve zararlarını nakden ödemesi; bu olmadığı takdirde karşılığında idari yönden veya başka şekillerde ileride bir hal çaresi bulunmak üzere ödemeyi taahhüt etmesi, Boğazlarda Rus hak ve çıkarlarının korunmasının yapılacak bir müzakere ile kararlaştırılması şeklinde olacaktı.

- Osmanlı kuvvetleri Küçük Çekmece-Terkos hattına kadar çekilecek, bu hattın 5 km. önüne Rus askerleri yerleşecek ve iki kuvvet arasında tarafsız bir bölge bulunacaktı.”

2.3. Ayastefanos ve Berlin Antlaşmalarında Romanya

Edirne’de imzalanan ateşkes antlaşmasından sonra barış görüşmelerine yine Edirne’de başlanmış, fakat Ruslar’ın karargâhlarını Yeşilköy’e (Ayastefanos) nakletmelerinden sonara, müzakereler burada devam etmiştir. İstanbul’u koruyacak savunma hattı kalmayan Osmanlı Devleti, Rusların bütün isteklerini kabul etmek zorunda kalmış ve 3 Mart 1878’de Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşması imzalanmıştır. 29 maddeden oluşan antlaşmaya göre, Osmanlı Devleti, Romanya, Karadağ ve Sırbistan’ın bağımsızlığını kabul edecekti. Romanya Baserabya’yı Rusya’ya bırakırken, karşılığında Dobruca bölgesi kendisinin olacaktı. Bulgaristan, Osmanlı Devleti’ine bağlı özerk bir prenslik haline getirilecek ve sınırları Tuna Nehrinden Ege Denizine, Arnavutluk’tan Karadeniz’e kadar uzanacaktı. Bulgaristan Prensi halk tarafından serbestçe seçilecek, Avrupa devletlerinin tasvibi ve Osmanlı Devleti’nin tasdiki ile tayin edilecekti. Ancak bu prens Avrupa devletlerinin hanedanlarına mensup olmayacaktı (A. İ. Gencer, 1991, s. 225).

Ayastefanos Antlaşması Rusya için tam bir zaferdi. Hükümleri Osmanlı Devleti’ni ve Osmanlı’dan ayrılan devletleri Rusya’nın nüfuzuna sokuyordu. Bu nedenle başta İngiltere olma üzere Avrupalı devletler antlaşmaya tepki göstermiş ve anlaşmanın tadilini talep etmişlerdir. İngiltere ve Avusturya’nın Ayastefanos Antlaşması’nın tadil edilmesi hususundaki taleplerinde Almanya arabulucu olmuş ve Rusya’yı da ikna ederek Berlin’de bir kongrenin toplanması için karar almışlardır (H. Yapıcı, 2011, s. 192).

Romanya’nın daimi temsil edilmediği kongrede Osmanlı Devleti, Rusya, İngiltere, Almanya, Fransa, Avusturya ve İtalya görüşmelere katılmışlardır. Romanya sadece kendisini ilgilendiren konularda katılım sağlamıştır (T. S. Birbudak, 2014, s. 157). Neticede Berlin’de 13 Temmuz 1878 tarihinde Berlin Antlaşması imzalanmıştır.

Antlaşmaya göre Bulgaristan özerklik kazanarak Osmanlı Devleti’ne bağlı bir prenslik haline gelmiştir. Bosna-Hersek Avusturya’ya bırakılmıştır. Bazı sınır düzenlemeleriyle Romanya, Karadağ ve Sırbistan’n bağımsızlığı kabul edilmiştir. Antlaşmaya göre Romanya, Besarabya’yı Rusya’ya vermiş karşılığında Tulca ve Dobruca’yı almıştır. Berlin Antlaşmasına göre Tuna Nehri savaş gemilerine kapalı ancak ticaret gemilerine açık olacaktı. Kars, Ardahan ve Batum, savaş tazminatının bir kısmı karşılığında Rusya’ya bırakılırken, Doğubayazıt ve Eleşkirt vadisi Osmanlı Devleti’nde kalmıştır. Osmanlı Devleti, Ermenilerin yoğun olarak bulunduğu yerlerde

ıslahat yapacak, Boğazlar 1841 Londra ve 1856 Paris antlaşmalarında belirtilen statüye tâbi olacaktı (Muahedat Mecmuası C. IV, s. 184 vd.; A. İ. Gencer, 1992, s. 217).

3. OSMANLI-ROMANYA DİPLOMASİSİ VE DİPLOMATLARI

Sultan II. Abdülhamid 1878 Berlin Antlaşması ile Osmanlı Devleti'nden ayrılan Sırbistan ve Karadağ'la olduğu gibi Romanya ile de diplomatik ilişkileri hemen başlatmıştır. Bu kapsamda Romanya'da ilk olarak Osmanlı ortaelçiliği açılmıştır. Ayrıca Kalas, İbrail, Köstence, Sünne, Tulça, Yerköy, Yaş, Kalafat, Krayova'da şebbenderlikler tesis edilmiştir. Sultan II. Abdülhamid'in diplomatik ilişkileri kısa sürede başlatmasında etkili olan bazı nedenler vardı. Bunlardan birisi belki de en önemlisi bağımsızlık sonrasında Romanya sınırları içinde kalan Müslüman nüfusunun haklarını korumaktı. İkinci neden ise iki ülke arasındaki siyasi, sosyal ve ekonomik sorunları Büyük Güçlere gerek kalmadan doğrudan Romanya hükümeti ile çözmekti. Buna örnek olarak 1815 Viyana Kongresi ile uluslararası suyuolu statüsü teyit edilen Tuna Nehri'ndeki seyr-i sefain imtiyazını korumak gösterilebilir (Yıldırım, 2019, s. 31-33; Ekinci, 2014, s. 149-150). Üçüncü neden ise Sultan Abdülhamid'in Balkan ülkeleri ile kurduğu dostane ilişkilerin korunması ve geliştirilmesi idi (Özcan, 2009, s. 96-105).

Şüphesiz iki ülke arasında diplomatik ilişkilerin hemen başlamasında Romanya Prensi'nin de ciddi etkisi olmuştur. Prens iki ülke arasında diplomatik ilişkileri doğrudan başlatmak için İstanbul'a ortaelçi statüsünde ilk sefirini göndermiştir. Bunun üzerine Osmanlı Devleti de Bükreş'e 18 Kasım 1878 tarihinde ilk diplomat olarak yine ortaelçi statüsüyle Süleyman Sabit Bey'i atamıştır. Ayrıca iki devlet karşılıklı olarak konsolos/şebbenderlikler açmışlardır. Osmanlı Devleti'nin baş şebbenderlik, şebbenderlik, şebbender vekilliği gibi unvanlarla, Bükreş, Kalas, İbrail, Köstence, Sünne, Tulça, Yerköy, Yaş, Kalafat ve Krayova'da şebbenderlikler açmıştır. Romanya ise buna mukabil İstanbul, Manastır ve Selanik'te şebbenderlik açmıştır.

3.1. Osmanlı Devleti'nin Romanya'yı Resmen Tanıması

1856 yılında otonomlarını kazanan Eflak ve Boğdan eyaletleri, 1859 yılında birleşerek Romanya Prenslığı adını almıştı. Osmanlı Devleti'nin *İki Memleket* yani *Memleketeyn Emareti* olarak gördüğü Romanya, 1877-78 Osmanlı Rus Savaşı neticesi 13 Temmuz 1878 de imzalanan Berlin Kongresi ile bağımsızlığını kazanmıştır(G. S. Bozkurt, 2008, s. 3).

Berlin Antlaşması'nın 43-51. maddeleri Romanya'ya ayrılmış ve bağımsızlığına karar verilerek sınır ve statüsü belirlenmişti. Gerçi Romanya, 11 Mayıs 1877'de Osmanlı Devleti'ne savaş ilân etmeden birkaç gün önce bağımsızlığını ilan etmişti. Bundan sonraki süreç bağımsızlığın resmîyet kazanması ve sınırların belirlenmesine dair gelişen olaylardı. İlk defa Ayastefanos Antlaşması ile bir metinde resmîyet kazanan bağımsızlık, daha sonra Berlin Antlaşması ile kesinlik kazanmıştı. Berlin Antlaşması ile Besarabya'yı Rusya'ya, Transilvanya'yı Avusturya'ya kaptıran Romanya, neticede sınırları belirlenen bağımsız bir devlet statüsüne kavuşmuştu (Birbudak, 2014, s.158-159).

Romanya'nın bağımsızlık kazanması Osmanlı Devleti'nden ayrılan diğer Balkan devletlerinden farklılık göstermektedir. Çetecilik, isyan ve savaşla bağımsızlıklarını elde eden Yunanlılar, Sırlar ve Karadağlıların aksine, 1877-78 Osmanlı Rus Harbi hariç tutulursa Romenler, bağımsızlık yolunda diplomasiyi ön plana çıkarmışlardır. Eflak ve Boğdan'ın ayrıcalıklı statüsü, Kırım Savaşı sonucu verilen haklar Romanya'nın bağımsız devlet gibi hareket etmesini sağlamıştır (Birbudak, 2014, s.160)

Romanya, daha 1868'de Viyana'da, 1872'de Berlin'de, 1873'te Roma'da ve 1874'te Petersburg'da diplomatik temsilcilikler açmıştı. Bunun yanında Avusturya ve Rusya ile ticaret antlaşmaları da imzalayarak kendisini bağımsız bir devlet gibi göstermeye başlamıştı. Romanya Dışişleri Bakanı Mihail Kogalniceanu, 7 Temmuz 1876'da Osmanlı Hâriciye Nâzırı Safvet Paşa'ya gönderdiği 7 maddelik lâyiha ile tabiiyet statüsüne yeni bir şekil verilmesini istemişti. Buna göre;

1. Devlet adının "Memleketeyn" yerine "Romanya" olarak kabul edilmesi.

2. İstanbul'da bulunan ve "kapı kethüdâsı" olarak adlandırılan Romen elçisinin diğer diplomatlarla eşit tutulması.

3. Osmanlı Devleti'nde bulunan Romenlerin diğer yabancılarla aynı statüye kavuşturulması.

4. Romanya topraklarının dokunulmazlığının kabulü ve Tuna üzerindeki adaların taksiminin yapılması.

5. Osmanlı Devleti ile Romanya arasında ticaret, posta ve telgraf ve suçluların iadesi konularında anlaşmaların imzalanması.

6. *Romen pasaportunun Osmanlı Devleti'nce tanınması ve Osmanlı konsoloslarının diğer devletlerde bulunan Romenlerin vatandaşlık işlerine karışmaması.*

7. *Tuna Nehri'nde Osmanlı-Romanya sınırının tespit edilmesi.*

Sırbistan, Karadağ ve Bulgaristan meseleleriyle uğraşan Osmanlı Devleti bu talepleri dikkate almadığı gibi Avrupa devletleri de destek vermemişlerdi (Birbudak, 2014, s.126-127). Aslında Osmanlı Devleti, Romanya'ya istiklalini kabul etmek ve devamında müttefik kalmak arzusunda idi (BOA.Y.PRK.TŞF. 1/22).

Romanya Prensiği, "*dostâne boşanma*" istediği bu girişimi olumsuz cevap alması üzerine 9 Mayıs 1877 tarihinde bağımsızlığını ilân etti (M.Maksim, "*Romanya*" *DIA*, s.170)

Balkanlar'daki isyanları bahane eden Rusya savaş hazırlıklarına başlamıştı. Bir savaş çıkması hâlinde Rus ordusunun Romanya topraklarından geçmesi gerekeceğinden, Romanya tarafsızlığını ilân etmişti. Osmanlı yönetimi de harekete geçerek muhtemel bir savaşta Romanya'nın kendi yanında bulunmasını, olmazsa tarafsızlığını koruyarak Rus ordusunun geçişine izin vermemesini istedi. Osmanlılar, bu taleplerinin yanında Romanya ile gizli bir askeri anlaşma imzalamanın yollarını arıyorlardı. Yapılan değerlendirmelerde Romanya'nın Temmuz ayında istediği taleplerden öncelikle "Romani" kelimesinin kabul edileceğinin Başbakan Jan Bratianu'ya ifade edilmesi ve diğer bazı taleplerin Paris Antlaşmasına aykırı olmakla beraber kabul edebileceğine karar verilmişti (BOA.Y.EE., 80/7). Ancak Romen hükûmeti tarafsız kalacağı gerekçesiyle bu talepleri kabul etmemiştir (Birbudak, 2014, s.128). Bu taleplerin bir kısmı, savaşta tarafsızlığını terk ederek Rusya'nın yanında yer alan Romanya'nın, bağımsızlığına kavuşmasından sonra da Osmanlı Devleti ile müzakerelere konu olmaya devam etmiştir.

1866'da anayasasını hazırlayan, parası ve pasaportu yürürlükte olan Romanya, hukuki yönden sadece kâğıt üzerinde Osmanlı Devleti'ne bağlıydı. Balkanlar'daki isyanlar sebebiyle toplanan Tersane Konferansı sırasında Osmanlı Devleti'nin 1876 yılında ilân ettiği Kanun-ı Esâsî'de Romanya toprakları "mümtaz eyalet" olarak gösterilmesi Bükreş'te tepkilere yol açmış ve 1877-78 Osmanlı Rus Savaşı öncesi Romen politikasının Rusya tarafına çevrilmesine yol açmıştı. (Birbudak, 2014, s.123-128).

Rusya ile Romanya arasında 16 Nisan 1877 tarihinde akd olunan muahede ile Romanya toprakları Rus ordusunun geçişine açıldı (Oldsen, 1991, s.14). Romanya, Osmanlı Devleti ile yapacağı bir anlaşmada kendi topraklarının harb sâhası olacağı tehlikesine girmemek için Rusya'ya geçiş izni vererek savaşı kendi ülkesinden uzak tutmayı tercih etmişti (BOA.Y.MTV. 1/5).

Osmanlı-Rus Savaşı'nı 3 Mart 1878'de sona erdiren Ayastefanos Antlaşması ile umduğunu bulamayan ve aldatıldığını anlayan Romanya, Osmanlı Devleti ile bağlantı kurmaya çalışmıştı. 11 Mart 1878 Viyana'daki Osmanlı sefirinin telgrafına göre Viyana'da bulunan Memleketeyn Politika Memuru; Romanya'nın Osmanlı Devleti ile ayrı bir anlaşma yapma isteğinde olduğunu, böylece Rusya'ya minnet kalmak istemediklerini, Ayastefanos'ta kendi adlarına Rusya'nın koydurduğu hiçbir maddeyi tanımamaya karar verdiklerini, Besarabya ile birlikte sadece kendilerinin mülkiyet ve istiklallerini istediklerini bildirmişti. (BOA.Y.PRK.HR. 2/53)

Ayastefanos Antlaşması'ndan dokuz gün sonra Romanya Prensi I. Carol'un 12 Mart 1878 günü esir olan Sâdık ve Edhem Paşaları kabul ederek ülkelerine dönebileceklerini bildirmesi, Osmanlı Devleti ile yakınlaşmanın önünü açmıştı. (BOA.Y.PRK.HR. 2/81)

Romanya'da, Ayastefanos Antlaşması'ndan sonra Ruslara karşı hoşnutsuzluk giderek artarken, ülkede bulunan Rus askerlerinin herhangi bir hareketine karşılık askeri tedbirler alınmaya başlanmıştı (BOA.Y.PRK.HR. 2/53). Romanya Parlamentosu'nda da Ruslara karşı tepkiler açıkça dile getirilmeye başlamıştı (BOA.Y.PRK.HR. 2/83)

Avrupa ülkelerinin devreye girmesiyle masaya oturan taraflar Ayastefanos Antlaşması'nın yerine 13 Temmuz 1878 Berlin Antlaşması'nı imzalamışlardı. Rusya'nın bağımsızlık vaat etmesiyle savaşa katılan Romanya, imzalanan bu anlaşma ile Besarabya'yı Rusya'ya kaptırması, bu durum Romen politikasının iyice Rusya aleyhine dönmesine sebep olmuştu. Romanya'da halk ve hükûmet arasında Rus nefretinin yayılması, Osmanlı Devleti ile ilişkilerin yeniden kurulması yönünde önemli bir basamak oluşturmuştu. Romanya'da bulunan 6.000 kadar Osmanlı esirine iyi davranılması, Dobruca'daki Müslüman tebaaya Romanya Devleti'nin olumlu yaklaşımı iki ülke arasında tekrar yakınlaşmaya yol açmıştı (Maksim, "Romanya" DİA, s.170).

İki ülke arasında savaş sonrası ilk resmî görüşme, Ayastefanos Antlaşması müzâkereleri sırasında Romanya'da bulunan Osmanlı esirlerinin iadesi ve kalelerde bulunan atık silahlar konularının çözümü için olmuştu. Bu meselenin halledilmesi için müzâkerelerde bulunmak üzere Osmanlı Devleti tarafından Nisan ayında Süleyman Paşa ve Azaryan Efendi Bükreş'e gönderilmişlerdi. Osmanlı temsilcileri 19 Temmuz 1878 günü Prens Carol'un ziyafetine katılıp prensle görüşmüşlerdi. (BOA.Y.PRK.A. 1/114).

Osmanlı Devleti Romanya'yı tanıyıp münasebete başlama kararı almışken, Romanya da bu konuda Osmanlı Devleti'nden daha çok istekliydi. Romanya hükûmeti ve halkının Ruslara olan nefretlerinin artması sebebiyle Osmanlı Devleti'ne daha çok meyletmeleri ve gelişen diplomatik olaylar sonucu, Romanya prensi İstanbul'a bir orta elçi gönderme kararı almıştı. Romanya Senato Reis Vekili Mösyö Bratiano, fevkalâde orta elçi sıfatıyla Ekim 1878 sonunda İstanbul'a gelerek itimatnamesini ve Prens Carol'un namesini padişaha takdim etmişti (BOA.İ.HR. 278/17003).

Romanya'nın İstanbul'a elçisini atama talebi geldiğinde Osmanlı Hâriciyesi de harekete geçerek Bükreş'e aynı sıfatla bir sefir tayinine karar vermiş ve Petersburg Sefâreti Müsteşarı Süleyman Bey'i, Kasım 1878'de Bükreş Orta Elçisi olarak atayarak Romanya'yı resmen tanımıştı (BOA.İ.HR. 278/17012).

Romanya Prensi Carol, 27 Kasım 1878 tarihinde parlemantodaki konuşmasında Osmanlı Devleti ile yeniden ilişkilere başlandığını büyük bir memnuniyetle ilân ediyordu (BOA.HR.SYS. 1059/3)

Bükreş Sefiri Süleyman Bey, 15 Aralık 1878 günü itimatnamesini Romanya prensine sunarak orta elçi olarak resmen göreve başlamıştı. O güne kadar Bükreş'te sadece Avusturya-Macaristan orta elçilik, Rusya başkonsolosluk düzeyinde mukim elçiler tayin etmişlerdi. Diğer devletler Berlin Anlaşması'nda Romanya'ya şart koştukları "müsâvât-ı hukuk" maddesinin yürürlüğe girmesini beklediklerinden dolayı Romanya'yı tanımamışlardı. Bükreş'e elçi tayin etmediklerinden memurları henüz general konsolos ve ajan-diplomatik sıfatıyla bulunmaktaydı (BOA.Y.A.HUS. 160/2).

Batılı devletlerin istediği bu şart aslında Yahudilerin eşit Romanya vatandaşı olarak tanınmasıydı. Kamuoyunda büyük bir tepkiye sebebiyet veren Yahudi konusunu, Romanya hükûmeti oyalama yoluna giderken bazı gazetelerde bu şartı kabul etmeyip Osmanlı, Avusturya ve Rusya'nın kendilerini tanımalarının yeterli olduğunu yazanlar da vardı. Bu şartın yerine getirilmesi için kanun değişikliği

gerektiği, bunun için de 2-3 ay içinde yeni bir milletvekili seçimi ve yeni hükümetle gerçekleşebilecekti (BOA.Y.A.HUS. 160/2).

Berlin Anlaşması'nın 44. maddesiyle Romanya'ya yüklenen hukuk eşitliğini, hakîr gördükleri Yahudilerle eşit seviyeye gelmelerini halk bir türlü kabullenmiyordu. Avrupa'da Alyans-İsrailiyet'in hükümetlere ikazı, Berlin görüşmelerinde Yahudilerin Prens Bismark'tan aldıkları destek sebebiyle kongrede etkili olmuşlardı. Avusturya, büyük devletler ile Romanya hükümeti arasında aracılık yapmaktaydı. Romanya hükümeti de iç ve dıştaki hoşnutsuzluğu gidermek, iki tarafı da memnun etmek için Yahudilerin sınıf sınıf Romanya tabiiyetine geçirilme teşebbüsü muhalefetin tepkisiyle karşılaşmıştı.

Avrupa devletleri Yahudilik yani Musevilik meselesinde ısrarlı tutumlarını sürdürmeleri, Romanya Parlamentosu'nun da buna karşı direnmesi 1879 Temmuz ayında Dahiliye ve Hâriciye bakanlarının istifasına ve hükümetin düşmesine sebep olmuş, Bratiano tekrar başbakanlığa getirilmişti. Çeşitli gruplara ayrılan Romanya siyasetinde Kırmızılar denilen grubun başı olan Bratiano, Yahudilere siyasî haklarının verilmesini isterken mevkiini korumak için halkı harekete geçiren Beyazlar'ın bir grubu ile birleşerek tamamen zıt bir politikaya girişmişti (BOA.Y.A.HUS. 161/77; BOA.Y.A.HUS. 162/8).

Askerlik hizmeti yapan Yahudilere dahi vatandaşlık hakkı tanımayan Romanya Anayasası'ndaki değişiklik için içeride ve dışarıda çözüm arayan Romanya hükümetinin Hâriciye bakanı, 1879 Ağustosunda Avrupa turuna çıkmıştı. Özellikle Almanya Başbakanı Prens Bismark, Romanya'ya büyük baskı uyguluyordu. Bunun altında yatan sebep de Romanya şimendiferlerinin Alman kumpanyaları tarafından Romanya hükümetine satılma meselesiydi. Parlamentoda görüşülmek üzere Yahudi meselesinin çözümüne dair bir taslak hazırlanmıştı (BOA.Y.A.HUS. 162/37).

Meselenin çözümünden sonra Bükreş'te bulunan İngiltere, Almanya ve Fransa konsolosları 20 Şubat 1880 tarihinde Romanya Hâriciye Nezâretine giderek Romanya'nın istiklalini tasdik eylediklerini bildirmişlerdi (BOA.Y.A.HUS. 163/115). 11 Eylül 1878'de Avusturya, 15 Ekim 1878'de Rusya, 17 Kasım 1878'de Osmanlı Devleti'nin tanıdığı Romanya'yı, 6 Aralık 1879'da İtalya, 20 Şubat 1880'de İngiltere, Almanya ve Fransa ile 23 Şubat 1880 tarihinde Yunanistan resmen tanımışlardı (Birbudak, 2014, s.160-164).

3.2. Romanya’da Osmanlı Elçileri ve Faaliyetleri

İki ülke ilişkileri geliştirmek amacıyla karşılıklı elçi bulundurma konusunda anlaşıldıktan sonra ilk olarak Romanya hükümeti İstanbul’a ortaelçi seviyesinde bir sefir tayin etmiştir. Romanya Senato Reis Vekili Mösyö Bratiano, fevkalâde orta elçi sıfatıyla Ekim 1878 sonunda İstanbul’a gelerek görevine başlamıştır. Romanya hükümeti İstanbul’da ikamet edecek fevkalade murahhas orta elçi tayin etmesi üzerine Osmanlı Hükümeti de aynı unvanda bir sefir tayininin gerekliliğini göreyerek Petersburg Sefâreti Müsteşarı Süleyman Beyefendi’yi orta elçi olarak Bükreş Sefirliği’ne tayin etmiştir (BOA.İ.HR. 278/17009).

Osmanlı Devleti çalışma konumuzun tarihsel sınırlarını oluşturan Balkan Savaşlarına kadar, Bükreş’e doku farklı elçi tayin etmiştir. Aşağıdaki tabloda Osmanlı Devleti’nin Bükreş’e gönderdiği elçiler gösterilmektedir.

Tablo 1; Romanya Bükreş’te görev yapan Osmanlı sefirleri (1878-1916)

BÜKREŞ’TE GÖREV YAPAN OSMANLI DEVLETİ SEFİRLERİ		
Süleyman Sabit Bey	Kasım 1878	Temmuz 1885
Ahmed Ziya Bey	Eylül 1885	Şubat 1889
Mehmed Feridun Bey	Şubat 1889	Haziran 1890
Blak Bey	Mayıs 1890	Kasım 1892
Mehmed Şemseddin Bey	Kasım 1892	Ağustos 1893 /Eylül 1894
Şakir Paşa	Ağustos 1893	Eylül 1894
Mustafa Reşid Bey	Eylül 1894	Ocak 1896
Hüseyin Kazım Bey	Ocak 1896	Ağustos 1908
Abdüllatif Safa Bey	Ağustos 1908	1916
Diplomatik ilişkiler 1916 Ekiminde bitiyor.		

3.2.1. Süleyman Sabit Bey’in Elçiliği (Kasım 1878 - Temmuz 1885)

Süleyman Sabit Bey Bükreş’e elçi olarak atanmadan evvel, Osmanlı’nın Petersburg sefaretinde müsteşar olarak görev yapmaktaydı. Romanya’nın İstanbul’a ortaelçi göndermesinden hemen sonra Osmanlı Devleti de Süleyman Sabit Bey’i ortaelçi rütbesiyle Bükreş Sefirliği’ne Kasım 1878’de, 160 lira maaşla tayin etmiştir (BOA.İ.HR 278/17012). Sefirin maiyetine birinci başkâtip olarak 33 lira maaşla tahrirât-ı hariciye halifelerinden Rıza Bey, ikinci başkâtipliğe 20 lira maaşla tercüme odası halifelerinden Şekib Efendi tayin edilmişti. Memurların toplam maaşları 216

lirayı bulup, bu 1878 yılı bütçesinde yer almadığı için sefirin eski maaşı ile kalan kısmı Hâriciye Nezâreti'nin hafiye tertibinden karşılanması kararlaştırılmıştı. Ayrıca Süleyman Bey'e yol masrafı için 100 lira, diğer iki memura da kendi maaşları kadar ücret ödenmesine karar verilmişti (BOA.İ.HR. 278/17009).

Süleyman Sabit Bey; Bükreş'e vardıktan sonra ilk olarak Romanya Prensi ile özel bir görüşme yapmış, iki gün sonra da itimatnamesini takdim etmiştir. Süleyman Bey Bükreş'e gelişi, karşılanması ve prensle görüşmesi konusunda İstanbul'a gönderdiği tahriratında şu ifadelere yer vermiştir (BOA.Y. A. HUS,160/2):

“Petersburg'tan Bükreş'e gelirken Bulgaristan'ın (Emalet) hududundaki Sorcova tren istasyonunda hürmet gördüğü, Bükreş'e vardığında Prens ve Romanya Hâriciye Nezâreti yetkilileri tarafından şimendifer mevkiinde karşılama töreni yaptılar.

O gün Sefâret Başkâtibi Rıza Beyefendi 'yi hemen Hâriciye Nâzırı Mösyö Kampinyano (Ion Câmpineanu) göndererek görüşme talebinde buldum. Ertesi gün nâzıra nâme-i hümayunun tercümesi ve okuyacağım nutku verdim.

Konuşma esnasında Dobruca İslâm ahalisi ve Bulgaristan'daki elîm durum konuşulmuş Rusya hakkında hoşnutsuzluğu, Osmanlı politikası taraftarı Dimitri Sturdza (Dimitrie A. Sturdza) 'nın Maliye Nâzırı olduğunu söylemiştir.

Başbakan Bratiano (Ion C. Brătianu) ile iki gün sonra görüşebildiği ve görüşmede kendi sefirlerinin kabulü için teşekkür ettiği, Romen halkının Osmanlıya muhabbeti olduğunu söyledi.

Prens Carol'un, daha önce gelen Avusturya-Macaristan elçisine yaptığı gibi Osmanlı sefirini de resmî kabulden önce bizzat tanışmak istediğinden o gün saraya gittim. Sulhun devamından bahsedildikten sonra Rusya aleyhinde gösterilen bazı nefreti vükelâsı gibi açıkça söylememiştir. İki ülkenin gelişmesini konuşmuştur. Padişahımızı övmüştür.

İki gün sonra 3 Kânûn-ı Evvel 1294 (15 Aralık 1878) Pazar günü resmî mülakata davet olduğumdan muvakkaten ikamet itmiş olduğumuz otelden alay arabalarıyla saraya gidildi. Huzurda nutku okuyarak nameyi teslim ettim. Memnun kaldılar.

Şimdiye kadar sadece Avusturya-Macaristan orta elçi unvanıyla bir sefir göndermiş ve Rusya Devleti dahi buradaki general konsolos ve ajan-diplomatik hizmetinde bir mukim elçi unvanıyla tayin etmiştir. Diğer devletler Berlin Muâhede'sinin Romanya istiklaline şart koştukları müsâvât-ı hukuk maddesinin yürürlüğe girmesini beklediklerinden sefir tayinini te'hir etmiş olup onların memurları henüz general konsolos ve ajan-diplomatik sıfatıyla tanınmaktadırlar. Bu şartın yerine getirilmesi için kanun değişikliği gerektiği, bunun için de bu salâhiyete haiz yeni bir milletvekili seçimi yapılacağından bu da 2-3 aya kadar ancak gerçekleşir. Yahudi konusunu şimdiki hükûmet oyalama yoluna giderken bazı gazetelerde Osmanlı, Avusturya ve Rusya'nın istiklallerini tanımalarını yeterli görenler de var. Burada bayağı herkes tarafından Yahudiler imtiyâz-ı müsâvâta lâyük görülmemektedirler. 7 Kânûn-ı Evvel 1294/ 19 Aralık 1878”

Romanya Prensi 27 Kasım 1878 tarihinde parlamantodaki konuşmasında Osmanlı Devleti ile yeniden ilişkilere başladığını büyük bir memnuniyetle ilân etmiştir (BOA.HR. SYS.1059/3). Süleyman Sabit Bey, Bükreş'teki görevine resmen başlamıştı, fakat önünde birçok sorun bulunmaktaydı. Bu sorunlar Osmanlı ekonomisinden kaynaklı sorunlar, Romanya hükümetinin diğer devletlerle ilişkilerinden, başka bir ifade ile Berlin antlaşmasından kaynaklı ve Yahudileri de konu edinen sorunlar, esirler sorunu, bölgedeki Müslümanların sorunları, sınır sorunları şeklinde zikredilebilir.

3.2.1.1. Süleyman Bey'in Elçiliğinde Bükreş Sefaretinde Maaş ve Personel Sorunları

Aslında Osmanlı Devleti'nin modernleşme döneminde dış misyonlarda görülen personel istihdamının yetersiz olması, mevcut personelin maaşlarının ve elçilik binalarının kiralarının ödenememesi gibi sıkıntıların (Dönmez, 2006, 179-186); hemen hemen aynısı Bükreş sefirliğinde de yaşanmıştır. Bükreş sefaretine atanan ilk sefir olması nedeniyle Süleyman Bey'in bu konuda karşılaştığı sıkıntılar haleflerinden daha fazla olmuştur. Evvela Süleyman Sabit Bey'in maaşını alamaması yaşadığı sorunlardan biriydi. Bu konuda Süleyman Bey sık sık İstanbul ile yazışmış ve sorunun giderilmesi için çalışmıştır (BOA.İ.HR. 278/17009).

Süleyman Sabit Bey'in elçiliği boyunca uğraştığı bir diğer sorun, elçilik personeli konusunda olmuştur. Süleyman Bey 1 Kasım 1879 tarihli takririnde; Bükreş Sefâreti Başkâtibi Rıza Bey'in izinli olarak İstanbul'a gittiği, gerek giderken ve gerekse daha sonraki ifadelerinde geri gelmeyeceği anlaşıldığından, yerine Petersburg Sefâreti İkinci Başkatibliği'nden ayrılan ve kendisinin orada iken beraber çalıştığı Mahmud Nedim Bey'in tayin edilmesini talep etmişti. Süleyman Sabit Bey'in talebi ile İstanbul tarafından uygun görülüyordu (BOA.İ.HR. 280/17305).

Bükreş Sefâreti Başkâtibi Mahmud Nedim Bey, görevine henüz yeni atanmışken 31 Aralık 1789 tarihinde ikinci bir emirle Bulgaristan Komiserliği Başkatibeti'ne getirilmişti. Bükreş Sefâreti tek katiple işleri yürümeyeceğinden, yerine Belgrad Sefâreti Başkâtibi Aleksandır Bey tayin edilirken onun yerine de eski Bükreş Sefâreti Başkâtibi Rıza Bey Belgrad'a gitmişti (BOA.İ.DH. 796/64607). Aleksandır Mavroni Efendi, bir müddet sonra tekrar eski görev yeri olan Belgrad Sefâreti Başkâtibi olarak tayin edilince, Bükreş Sefâreti Başkatipliği'ne bu görevi vekaleten yürüten Kalas Fahri Başşehbenderi Artin Efendi 20 Ekim 1880 tarihli irâde ile asaleten tayin edilmişti (BOA.İ.HR. 282/17494).

İstanbul'a gelen Bükreş Sefiri Süleyman Sabit Bey, 2 Ocak 1883 tarihli takririnde, maiyetinde bulunan Birinci Başkâtib Artin Efendi ile İkinci Başkâtib Şekib Efendi'nin taltif edilmesini istemiş; bunun üzerine on sekiz yıldır çeşitli yerlerde başkatiplik yapan Artin Efendi'ye rütbe-i evveli sınıf-ı sanisi ve dört yıldır görevini başarıyla yürüten Şekib Efendi'ye ise sâniye mütemayizi rütbeleri verilmiştir (BOA.İ.HR. 288/18049).

3.2.1.2. Elçilik Binası Sorunu

Süleyman Sabit Bey'i ve kendisinden sonra gelen elçileri en fazla uğraştıran sorun elçilik binası konusunda yaşanmıştı. Süleyman Sabit Bey evvela elçilik binası ile ilgilenmiştir. Süleyman Bey, Bükreş'e geldiği zaman kendisine ikametgâh olarak bir yerin kiralanması için on-on iki bin frank krediye ihtiyaç olduğu söylenmiş, ancak bu fiyata bir bina kiralanamayacağı anlaşılmış, bunu üzerine üç aylık geçici bir ev tutulmuştu. Bu üç aylık süre Nisan ayının sonuna doğru biteceğinden yeni bina arayışına başlanmıştı. Rusların Bükreş'te bulunmaları ve Romanya'yı tanıyacak ülkelerin yeni elçilikler aramaları, kiraları aşırı şekilde artırmış, bu sebepten döşenmiş bir hâne yerine boş bir ev kiralanarak içinin mefruşatının alınmasına karar verilmişti. Perde, sandalye, avize, şamdan, büfe takımı ve sofraya takımını ihtivâ eden malzemelerin

çoğu dışarıdan geldiği için fiyatları artmıştır. Otuz bin frankı geçecek masraf için şimdilik on bin frank havale edilmesini talep eden Süleyman Bey'in talebi Hâriciye Nezâreti'nde incelenerek kabul görmüştü (BOA.İ.HR. 279/17189).

Bükreş Sefâreti'ne sofrta takımı alınması için 25 Şubat 1883 tarihinde takrîr yollayan Süleyman Sabit Bey; sefâretin kuruluşunda mevsim geçtiğinden ikinci yılında ise tam olarak yerleşilemediğinden yabancı elçi ve devlet adamlarına ziyafet verilememiş, ertesi sene dışarıdan malzeme temin olunarak birkaç küçük ziyafet verilebilmişti. Sefâretin kurulduğundan beri geçen dört senede sofrta takımı kırılı döküle kullanılacak hali kalmamış, her sene verilen teşrifat masrafının yeni sofrta takımı için ayrılması ve Çetine Sefâreti'ne verilen sofrta takımı bedelinin Bükreş Sefâreti için de verilmesine dair talebi uygun görülmüştü (BOA.İ.HR. 289/18133).

Bükreş'te sefârethâne olarak kullanılan binanın, 1884'te sahibi tarafından satılması üzerine sefâret beş yıllığına yeni bir binaya taşınmıştır. Dokuz-on bin franktan aşağı kira yok iken sefâret için bulunan bina 8.500 frank aylıkla tutulduğundan, kalan bin frankın geri kabulü için Hâriciye Muhasebesi'ne 25 Ekim 1884'de haber verilmiştir (İ.HR. 295/18646).

3.2.1.3. Süleyman Sabit Bey'in Bükreş'te Şehbenderlik Açılması Teklifi

Süleyman Sabit Bey'in Bükreş sefirliğinde görevi sırasında yaptığı tespitlerden birisi de Bükreş'te bir şehbenderlik açılmasıdır. Süleyman Sabit Bey, Osmanlı Devlet'inden pek çok kişinin Bükreş'e ticaret için geldiğini, ayrıca Selanik, Manastır ve diğer Rumeli vilâyetlerinden olup Bükreş'e yerleşen çok sayıda Osmanlı vatandaşı olduğunu ve hem bunların işlerini kolaylaştırmak hem de sefâretin yükünü azaltmak amacıyla Bükreş Şehbenderliğinin açılmasını telkin etmiştir. Üstelik bu iş için yaklaşık 40 yıldır Bükreş'de bulunan Halkon Efendi'nin fahri olarak atanması durumunda maaşsız olarak bu işi yapacağını da bildirmiştir. Süleyman Bey'in bu talebi olumlu karşılanmış ve Halkon Efendi vekâleten Bükreş şehbenderliğine tayin edilmiştir ((BOA.İ.HR. 280/17273).

3.2.1.4. Esirler Sorunu

Süleyman Sabit Bey Bükreş sefirliğinde Romanya hükümeti ile çözmeye çalıştığı önemli sorunlardan biri esirler meselesiydi. 93 Harbi esnasında Ruslar tarafından esir edilen 40 bin askerden yaklaşık 10 bini Romanya'da kalmıştı. Romanya'da kalan Türk esirlerin iadesi konusunda Süleyman Sabit Bey büyük gayret

göstermiş ve bu konu aynı zamanda Osmanlı Romanaya ilişkilerinin iyi yönde gelişmesinde ilk adım olmuştur (BOA.İ.HR. 335/21539). Romanya ile Osmanlı Devleti arasında yaşanan esirlerin iadesi konusu ayrı bir başlık altında incelendiğinden burada detaylarına girilmeyecektir. Ancak Süleyman Sabit Bey'in bu konudaki çabalarının sorunun çözümünde etkili olduğunu zikretmek gerekmektedir.

3.2.1.5. Muhacirler Sorunu

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonucu Dobruca bölgesi ikiye bölünerek Kuzey tarafı Romanya'ya, güney tarafı ise yeni kurulan Bulgaristan Emareti'ne verilmişti. Savaş esnasında Rusların yanında yer alan Romanya, Besarabya'nın kendisine verilmesini beklerken; Rusya burayı kendi topraklarına katarak, Dobruca'yı Romanya'ya vermişti. Savaş sırasında ve sonrasında Dobruca bölgesindeki Türk-Müslüman ahali, Osmanlı topraklarına göç etmeye başladılar. Bu muhacirlerin birçoğu 20 yıl kadar önce Kırım'dan göç eden Kırım Tatar muhacirlerden oluşuyordu. Bu konuya ayrı bir başlıkta değinilmiştir. Ancak Süleyman Sabit Bey'in Muhacirler konusundaki çabaları muhacirlerin sağlıklı bir şekilde sevinde etkili olmuştur.

3.2.1.5. Süleyman Sabit Bey'in Romanya Hakkındaki Tespitleri

Osmanlı Devleti'nin Bükreş'teki ilk sefiri olan Süleyman Bey'in kaleme aldığı layihada Romanya hakkındaki görüşleri özetle şu şekilde idi:

Latin milletinden olan Romenler, üç taraftan Slavlarca sarılmış ve Osmanlı Devleti'nin beş asırlık idaresiyle milliyet ve mezheplerini korumuşlardı. Romenler bu nimetin kıymetini bilmeyerek Osmanlı Devleti'nden ayrılıp bağımsızlıklarını ilân etme sevdasına düşerek 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı öncesi Ruslarla anlaşmalarına rağmen barış görüşmeleri başlamadan Besarabya'yı Ruslar ellerinden almışlardı. Bunu gören Romenler kimin dost, kimin düşman olduğunu anlamışlardı. Etrafını kuşatan Slav baskısı yanında güneyinde kendisinin sebep olduğu bir de Bulgaristan ismiyle yeni bir Slav hükümeti ortaya çıkmıştı. Osmanlı Devleti'nden ayrılmakla Slav tehdidi ile karşı karşıya kalmıştı. Rusya'dan nefret eden, Avusturya ve Macaristan'ın maksatlarından rahatsız olan Romanya, Osmanlı Devleti'ne tekrar yaklaşma ihtiyacını duymaktaydı.

Osmanlı Hâriciyesi, ilişkilerin tekrar kurulmasının fayda sağlayacağı, yeni kurulmuş bir devlet olarak Avrupa dengesini değiştirecek durumu olmasa da son savaşta görüldüğü gibi Rusya tarafında yer alması ile bize düşman olmuş bir devletle iyi ilişkiler kurularak bir düşman eksik edilmiş olacaktır. Ayrıca Romanya'ya giden

25-30 bin nüfusa varan Osmanlı vatandaşlarının ve Dobruca'daki 50 bini aşkın Müslümanın haklarının korunması, Bulgaristan'da çıkabilecek bir kargaşalıkta Romanya'nın yardımı olabileceği de göz ardı edilmemeliydi. Romanya'nın toprak, ordu ve mâlî yönden Balkanlar'daki küçük devletlerin en büyüğüdür. (BOA.Y.EE.8/12; BOA.Y.EE. 41/25)

Görüldüğü gibi Süleyman Sabit Bey, Osmanlı Devleti'nin Romanya ile iyi ilişkiler kurmasının faydalı ve gerekli olduğunun farkındadır. Harice Nezaretine gönderdiği söz konusu rapor, Osmanlı Devleti'nin Romanya ile ilişkilerinin bundan sonraki seyrini etkilemiş görünmektedir. Zira iki devlet arasında sonraki yıllarda, birkaç sorun dışında, iyi ilişkiler ve karşılıklı iyi niyet gösterileri devam etmiştir.

3.2.1.6. Süleyman Sabit Bey'in Yahudi Meselesi Üzerine Düşünceleri

Süleyman Sabit Bey Bükreş'te göreve başladığı sırada Romanya'da uluslararası bir krize döşen bir Yahudi sorunu bulunmakta idi. Bu soruna ayrı bir başlıkta değinildiği için burada ayrıntısına girilmemiştir. Ancak Süleyman Sabit Bey'in Romanya'daki Yahudi sorunu ile ilgili tespitleri ve bu konuda İstanbul'a gönderdiği bilgilendirme amaçlı raporu son derece önemlidir. Romanya'da hükümet değışikliğine neden olan bu sorunu Süleyman Sabit Bey'in İstanbul'a gönderdiği 29 Temmuz 1879 tarihli raporunda şu şekilde özetlenmiştir (BOA.Y.A.HUS., 162/8):

“Romanya'da Yahudi meselesi yüzünden Dâhiliye ve Hâriciye vekillerinin istifası ile kabinenin düştüğü ve yeni kabine kurulduğu.

Romanya ricali politikaca sınıflara ayrılmıştır. Eski boyar ve agniya? takımı ve mensubati ile serbestî taraftarları denilen iki fırka, birbirinin fikir ve niyetlerini hürriyet için göstermekte ise de iş şahsi menfaate geldiğinde fikirlerinden pek kolay vazgeçmektedirler. Dün Kırmızılar denilen grubun başı olan Britanyu, Yahudilere hukuk-ı siyasiye verilmesini isterken bugün kendisinin görevinden olacağını anladığından milletin teveccühünü uyandırmış olan Beyazların bir takımıyla birleşerek tamamen zıt politikaya girişmiştir.

Berlin Antlaşmasınının 44. Maddesiyle Romanya'ya yüklenen eşitlik kabul etmesine rağmen bunu yerine getirmemiştir. Hükümet Yahudileri mahv eylemek mertebesinde genel fikirleri taşımak maksadı yanında Rusya'ya sermaye olarak zaten kuzey havalarına meyyâl olan ekser Moldovya erbabı o taraftan gelen tesvilât ile cüretlenip Avrupa'ya hizmet

etmek iddiasında görünen idare heyetini ezmeğe Yahudi imtiyâzâtını çürütmeğe azmetmişlerdir. Bir taraftan alyans İsrailiyet Avrupa hükümetlerini ikaz etmekten boş durmadığından ve bir taraftan dahi Yahudilerin Berlin'de nâil oldukları muzaheret Prens Bismark Romanya ve hükümdarı hakkındaki sui nazarıyla kuvvetlenip bu durumun te'sirâtı bir kat daha arttığından Düvel-i muazzama Avusturya'yı aracı yapıp taleplerinin yerine getirilmesini istemektedirler.

Böyle iç ve dış zorluklar arasında güçsüzlüğü ortaya çıkan hükümetin, Avrupa'nın taleplerini meclisteki muhalefetin tepkisiyle karşılaştırıp iki taraf dahi hoşnud edilir zannıyla Yahudileri sınıf sınıf Romanya tabiiyetine kabul etmek teklif etmişse de mahalefet inad ve ısrar etmiş, mebusan ve ayân meclislerinden seçilen bir heyetin teklifi ile Yahudileri talep oldukça birer birer ve mevcut kanunlar hükmünce tabiiyete kabul etme kararını almışlardır.

Yeni kurulan hükümet programında konu geçmektedir. Başbakan Britanyu eski fikrinden vazgeçip ferdi olarak imtiyâz verilmek esasını kabul etmişse de bu Avrupa'ca kabul görülmeyecektir.”

3.2.1.7. Süleyman Sabit Bey'in Aldığı Nişanlar

Romanya Kralı tarafından Bükreş Sefiri Süleyman Sabit Bey'e, birinci rütbeden "Etval dö Romani" nişanı 1882 yılında verilmişti (BOA.İ.HR. 287/17943). Süleyman Sabit Bey'e 14 Nisan 1883'de terfien rütbe-i bâlâ ihsân görülmüştü (BOA.İ.HR. 289/18141). 19 Haziran 1883'te de maaşı iki yüz liraya çıkarılmıştı (BOA.İ.HR. 290/18224). 21 Eylül 1883 tarihinde Süleyman Sabit Bey'e ikinci rütbeden Osmanlı nişanı ihsân edilmişti (BOA.İ.HR. 291/18293).

3.2.1.8. Süleyman Sabit Bey'in Vefatı

Bükreş Sefiri Süleyman Sabit Bey, bir aydır zatürree hastalığı sebebiyle yattığı, birkaç gündür daha iyi olduğu ve hekimlerin ayağa kalkabilecek hâle geldiğinde hava değişiminin iyi geleceğini ve bu mevsim Bükreş'te çok tehlikeli geçtiğini bildirerek İstanbul'a gitmek için izin istemiştir. 28 Nisan 1885 tarihinde çıkan irâde ile üç aylığına hava değişimi için izin verilmiştir (BOA.İ.HR. 297/18782).

Hastalığı ilerleyen Süleyman Sabit Bey, İstanbul'a gelememiş, Romanya Kralının doktorları bizzat ilgilenmesine rağmen yakalandığı zatürreden

kurtarılamayarak vefat etmiştir (BOA..İHR. 297/18782). Süleyman Sabit Bey'in tedavisi sebebiyle bir hayli borcu bulunduğundan padişah tarafından 40.000 kuruş gönderilerek, cenazesi ve ailesinin İstanbul'a getirilmesi ve kalanı ile borcunun ödenmesi bildirilmiştir. Ancak kalan 5.400 frank borcuna yetmemiştir. Sadece doktorlara 6-7.000 frank borcu bulunup, buna da 8.000 frank kıymet biçilen sefârethânedeki bulunan eşyası karşılık gösterilmiştir. Bu eşyanın bir kısmı sefârethânedeki kullanıldığından, ayrıca bir sefirin eşyasının müzâyadede satılması diğer elçiler nazarında hoş görülmeceğinden ve devletin şanını düşüreceğinden eşya, 7.000 franka devlet tarafından alınmış ve borcu ödenmiştir (BOA.İHR. 300/18982). Osmanlı Devleti daha sonra Süleyman Sabit Bey'in ailesine maaş bağlayarak sefaletle düşmelerine engel olmuştur (BOA, ŞD, 870/38).

3.2.2. Ahmed Ziya Bey'in Elçiliği (Eylül 1885-Şubat 1889)

Süleyman Sabit Bey'in vefatıyla boşalan Bükreş Sefirliğine, Tercüme Odası Mühimme Müdürü Ahmed Beyefendi, orta elçi unvanıyla 5 Ağustos 1885 tarihli irâde ile tayin edilmiş, görevine Eylül ayında başlamıştır (BOA.İHR. 298/18870). Ahmed Ziya Bey için Romanya Kralına takdim edilmek üzere itimatname ve harcırah olarak 20.000 kuruş verilmesi kararlaştırılmıştır (BOA.İHR. 298/18883). Yeni görev yerine giden Bükreş Sefiri Ahmed Ziya Bey'e, bulunduğu dördüncü rütbeden nişanı yeni memuriyeti ile uygun olmadığından emsalleri gibi kendisine ikinci rütbeden Mecidi Nişânı uygun görülmüştür (BOA.İHR. 298/18900).

Ahmed Ziya Bey'i Romanya'da bekleyen sorunlar selefinin uğraştığı sorunlardan farklı değildi. Ancak bu dönemde daha fazla uluslararası sorunlar gündeme gelmiştir. Tuna Nehri'nde seyrüsefain meselesi ile bu dönemde Balkan ülkeleri arasında, Makedonya başta olmak üzere çeşitli nedenlere gerilen ilişkilerin düzeltilmesi için büyükelçiler nezdinde Romanya'da girişimlerde bulunulmuştur.

3.2.2.1. Ahmed Ziya Bey'in Elçiliği Döneminde Tuna Muhtelit Avrupa Komisyonu'nun Çalışmaları

Osmanlı'nın Bükreş Elçiliğinin bu dönemde en ziyade çaba sarfettiği konu "Tuna Muhtelit Avrupa Komisyonu"nun çalışmaları olmuştur. Daha önce bu komisyon için bir memur görevlendiriliyor iken Ahmed Ziya Bey'in döneminde Bükreş Başkatibi'nin katılması kararı alınmıştır. Böyle bir karar alınmasının nedeni

komisyonda görevlendirilen memura verilen 10 bin franklık harcırahtan tasarruf etmek idi (BOA.İ.MMS. 80/3499; BOA.İ.MV. 6/13).

Tuna Muhtelit Avrupa Komisyonu'nun kuruluşu çok eskilere dayanmaktadır. 1815 Viyana kongresinde uluslararası nehirlerin seyrüsefere müsait bölümlerinde ticari seyrüseferin serbest olduğu ve hiç kimsenin bu imkândan mahrum bırakılmayacağı hükme bağlanmıştı. Buharlı gemilerin kullanılmaya başlanmasından sonra nehirler üzerinde yapılan ticaret daha da önem kazanmış ve 1856 Paris Antlaşmasıyla Tuna'ya sahili bulunan 4 devletin, Osmanlı ve Avusturya İmparatorlukları ile Bavyera ve Vürtemberg Krallıklarının, ortak bir komisyon kurarak Tuna Nehri üzerindeki nehir trafiğini düzenlemesi kararlaştırılmıştı. Bu karara göre Tuna Nehri üzerindeki trafiği düzenleyecek iki komisyon kurulmuştur. Komisyonlardan biri Sulina'dan önce Isaccea'ya, sonra Braila'ya kadarki Aşağı Tuna bölgesi için kurulan "Tuna Avrupa Komisyonu", diğeri ise Tuna'nın geri kalan kısmı için kurulan "Tuna Uluslararası Komisyonu" idi. Osmanlı temsilcisinin de içinde bulunduğu "Tuna Avrupa Komisyonu" nun merkezi Romanya'nın Galati şehrinde idi. Tuna'ya kıyısı bulunan ülkeler ile Fransa, İngiltere, Prusya ve İtalya bu komisyonda temsil edilmekteydiler. Bu komisyon Tuna Nehri'ndeki trafikle ilgili her türlü sorunla ilgilenmiş, nehri uluslararası trafiğe ve deniz gemilerine açmıştır (Arat, 2002, s. 4).

3.2.2.2. Ahmed Ziya Bey'in Elçiliği Döneminde Balkan Sorununa Çözüm Arayışları

Ahmed Ziya Bey'in görevde bulunduğu dönemde Balkanlar'da ciddi karışıklıklar bulunmaktaydı. Evvela "Makedonya Sorunu" nedeniyle Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan arasında ciddi bir rekabet vardı. Bu rekabet adı geçen devletlerin birbirlerine oynadıkları oyunlarla daha da artmıştı. Bulgarlar Makedonya'da Yunan ve Sırlara karşı gösteriler düzenlerken, Sırlar ve Yunanlılar özellikle okullardaki eğitimin kontrolünü ellerine geçirmek için çabalar sarf ediyorlardı. (BOA.HR.SYS.184/19). Bir taraftan Karadağ Prensi Nikola'nın bu karışıklardan istifade ile damadı Karayorgovic'i Sırbistan tahtına geçireceği söylentileri yayılmakta iken (BOA.Y.A.HUS, 186/79), diğeri taraftan da Karadağ ile Osmanlı Devleti arasında Arnavutluk sınırları üzerinden gerginlik yaşanmakta, Arnavutlarla, Karadağlılar arasında sık sık çatışmalar yaşanmaktaydı (Temizer, 2007, s. 26). Bu gelişmeler üzerine Balkanlar'daki karışıklığa son vermek için Bükreş'te başta büyük güçler olmak üzere Balkan ülkelerinin elçileri toplanmıştır. Yapılan sulh

görüşmeleri sırasında Bükreş Sefiri Ahmed Bey 4 Şubat 1886 tarihli takririnde, Bükreş'te bulunan elçilere ve Romen vekillere üç defa ziyafet verileceğini belirtmekte ve bunun için 200 lira talep ödenek talep etmektedir (BOA.İ.HR. 300/19028).

3.2.2.2. Ahmed Ziya Bey Döneminde Bükreş Elçiliğinde Tayinler

Ahmed Ziya Bey döneminde Bükreş sefaretinde başta başkitabet olmak üzere çeşitli mevkilerde sık sık tayinler yaşanmıştır. 13 Kasım 1887 tarihli iradede, Belgrad Sefâreti Başkâtibi ve Şehbenderi Artin Efendi'nin azliyle yerine İkinci Kâtib Simon Efendi, ondan boşalan yere de Üçüncü Kâtib Lütfü Bey'in tayin edildiğini emrediyordu. İkinci Kâtib olan Lütfü Bey'den boşalan Üçüncü Kâtipliğe Belgrad Sefâreti eski Üçüncü Kâtibi Dosyos Efendi tayin edilmişti. Artin Efendi'nin Başkâtiplikten azli üzerine Tuna Muhtelit Avrupa Komisyonu'ndaki görevi sona erdiğinden, bu göreve için Kalas Şehbenderi Maksim Efendi getirilmişti. Yine Artin Efendi'nin üzerinde bulunan Bükreş Şehbenderliği'ne de fahri olarak münasip biri bulunana kadar kaçıllara olarak Sefâret Tercümanı Avyân Efendi getirilmişti (BOA.İ.HR. 308/19611). İkinci Kâtib Lütfü Bey, 1 Ekim 1888 tarihli irâde ile Çetine Sefâreti Başkâtibi görevine getirildiğinde, boş kalan Bükreş sefâreti ikinci katipliğine Napoli Başşehbenderi Emin Bey getirilmiştir (BOA.İ.HR. 311/19878).

3.2.2.2. Ahmet Ziya Bey'in Sefirliğinin Sona Ermesi

Ahmed Ziya Bey'in Bükreş sefirliği Şubat 1889 tarihine kadar devam etmiştir. Bükreş Sefirliğinden ayrılan Ahmed Ziyâ Bey, Şubat 1889 tarihinde Şûrâ-yı Devlet azalığına getirilmiştir (BOA.İ.DH. 1159/90625).

3.2.3. Mehmed Feridun Bey'in Elçiliği (Şubat 1889-Haziran 1890)

Ahmed Ziya Bey'den sonra Bükreş sefaretine Mehmed Feridun Bey atanmıştır. Feridun Bey 27 Haziran 1847 tarihinde doğmuştur. Memuriyetteki ilk görevi Şirket-i Osmani'de olmuş ve bu göreve henüz 17 yaşında iken mülazemetle başlamıştır. 8 Ağustos 1864 tarihinde Bâbîâlî Tahrîrât-ı Hâriciyye kalemine atanmıştır. 23 Eylül 1865 tarihinde ataşelik unvanıyla Paris sefaretine gönderilmiştir. 27 Ekim 1868 tarihinde Viyana Sefâretine ikinci serkâtib olarak görevlendirilmiştir. Bu görevinden 16 ay sonra Paris sefâretine yine ikinci serkâtib olarak atanmıştır. Cemil Paşa'nın 1872 yılında Hâriciye Nâzırı olmasıyla birlikte İstanbul'a dönmüş, bir müddet açıkta kaldıktan sonra 1873 yılında Paris sefâretine birinci serkâtib olarak atanmıştır. Şubat 1875 tarihinde Tahrîrât-ı Hâriciyye kalemine görevlendirilmiştir. 1877 yılında Hilâl-i

Ahmer başserkitâbeti ve azası olarak görevlendirilmiştir. Berlin Konferansına gönderilen heyette yer almıştır. Bükreş elçiliğine atanmadan evvel 10 Ocak 1886 tarihinde 20 bin kuruş maaşla Atina'ya sefir olarak atanmış ve bu görevini Eylül 1888'e kadar sürdürmüştür (BOA. HR. SAİD., 5/28).

Feridun Bey 21 Aralık 1888 tarihinde 10 bin kuruş maaşla Bükreş'e sefir olarak atanmıştır (BOA. HR. SAİD., 5/28). 23 Şubat 1889 Cumartesi günü Romanya kralı tarafından kabul olunmuş ve ilk görüşmesini yapmıştır. Ertesi gün yapılan resmî törende Romanya Kralı, Birinci Rütbeden Osmanlı Nişanı üzerinde olduğu hâlde Feridun Bey'i bandonun çaldığı Osmanlı Marşı eşliğinde karşılamıştı. İtimatnameyi takdim eden Feridun Bey, nutkunu okumuş ve kralın padişah ve Osmanlı Devleti hakkındaki güzel sözlerini dinlemişti (BOA.Y.EE. 148/4).

27 Nisan 1890 tarihinde Belgrad sefâretine atanan Feridun Bey, Romanya hükümetinden Birinci Rutbeden Altın-ı Romani Nişanı almıştır (BOA. HR. SAİD., 5/28).

Feridun Bey Belgrad sefirliğinden sonra Madrid sefiri (Temmuz 1894-Aralık 1896) olarak görev yapmıştır. Feridun Bey Aralık 1903'te vefat etmiştir (BOA. HR.UHM. 357/15, Tarih: M-13-11-1903).

3.2.4. Blak Bey (Edouard Blacque)'in Elçiliği (Mayıs 1890-Kasım 1892)

Ahmed Feridun Bey'in Belgrad'a tayin olmasından sonra yerine Blak Bey atanmıştır (BOA.İ.HR. 317/20407). Blak Bey 1824 yılında İzmir'de doğmuştur. Türkçe, Rumca, Fransızca, İngilizce ve İtalyanca bilmektedir (BOA. HR. SAİDd., 1/1040, Tarih: H-29-12-1240)

Blak Bey Fransız asıllı Blacque ailesindedir. Babası Aleksandr Blak Bey, İzmir'deki bir Fransız şirketine 1826 yılında temsilci olarak gönderilmiştir. Blak Bey de İzmir'de dünyaya gelmiştir (Koloğlu, 2000, s.44). Babasını genç yaşta kaybeden Blak Bey, Sultan II. Mahmud tarafından eğitim için Paris'e gönderilmiş ve burada Sainte Barbe Koleji'nde okumuştur ((BOA. HR. SAİDd., 1/1040, Tarih: H-29-12-1240). Paris'te Osmanlı elçisi aynı zamanda babasının dostu olan Mustafa Reşit Paşa kendisi ile ilgilenmiştir. 1842 yılında henüz 18 yaşında iken İstanbul'a dönerek Liman Odası'nda bin kuruş maaşla tercümanlık görevine başlamıştır ((BOA. HR. SAİDd., 1/1040, Tarih: H-29-12-1240; Aktepe, 1982, s. 264).

1845'te Bâbîâlî tarafından, 2.500 kuruş maaşla Courier de Constantinople gazetesinde yazar olarak görevlendirilmiştir (BOA. HR. SAİDd., 1/1040, Tarih: H-29-12-1240). Dört yıl sürdürdüğü bu işte başarılı olamayınca, yeniden dışişlerine dönmüştür (Koloğlu, 2000, s.45). Gazetecilik yaptığı dönemde geçim sıkıntısı çekmiş ve kendisine 1847 yılı itibariyle maaş bağlanmıştır (BOA., A.}MKT. 59/21, Tarih: H-2 -01-1263). 1852 yılında Paris elçiliğine tercüman olarak atanmıştır (BOA. HR. SAİDd., 1/1040, Tarih: H-29-12-1240). Paris'te ünlü Amerikalı cerrah Valemin Mott'un kızı Olivia ile evlenmiş, ancak ertesi yıl, karısı ölünce oğlunu Amerika'daki kayınpederinin yanına bırakmak zorunda kalmıştır (Koloğlu, 2000, s.45-46). 1854'te Paris'te Birinci Kâtip oldu (BOA. HR. SAİDd., 1/1040, Tarih: H-29-12-1240). Kırım Savaşı sırasında Osmanlı Devleti için Avrupa bankalarından alınacak borç işini başarıyla sonuçlandırınca, Babıali diplomatları arasındaki ünü artmış (Koloğlu, 2000, s.45-46), bu başarısından dolayı 1860 yılında Napoli Şehbenderliğine tayin edilmiştir (BOA. HR. SAİDd., 1/1040, Tarih: H-29-12-1240). 1866'da Venedik kökenli Louise Privilegio ile ikinci evliliğini yapmıştır (Koloğlu, 2000, s.45-46).

Nisan 1867'de ise Blak Bey, hem kendisi hem de Osmanlı devleti için çok önemli bir görevi üstlendi: Washington Elçiliği. Osmanlı Devleti'nin bu dönemde Amerika'da elçilik açmasının nedeni Girit Meselesi yüzünden ABD'de kulis yapan Yunanlılara karşı önlem almaktı (Koloğlu, 2000, s.45-46). Blak Bey, Washington elçiliğinden 1872 yılında alınmış ve 1875 yılına kadar açıkta kalmıştır. 1875 yılında 7.500 kuruş maaşla Matbuat Dairesi Müdürlüğü'ne atanmıştır. 1876'da bin kuruş maaşla Şurayı Devlet üyesi görevine getirilmiştir. Bu sırada fahri olarak Adalar Kaymakamlığı yapmıştır. 1878 yılında on bin kuruş maaşla İstanbul 6. Daire (Beyoğlu) Belediye Başkanlığı yapmıştır. Mayıs 1885'te Paris Sefaretine Başkâtip olarak atanmıştır (BOA. HR. SAİDd., 1/1040, Tarih: H-29-12-1240).

3.2.4.1. Blak Bey'in Bükreş'e Elçi Olarak Atanması ve Göreve Başlaması

Blak Bey 28 Mart 1890 tarihinde 10 bin kuruş maaşla Bükreş'e elçi olarak atanmıştır (BOA. HR. SAİDd., 1/1040, Tarih: H-29-12-1240). Haziran ayına gelindiğinde Belgrad'a tayin edilen Feridun Bey, Bükreş'ten hareket üzere iken Bükreş Sefiri olan Blak Bey de görev yerine ulaşmak üzereydi (BOA.İ.DH. 1181/92368). Romanya Kralı tarafından 29 Haziran 1890 tarihinde gönderilen nâmede, 26 Haziranda ayrılan Feridun Bey'in yerine gelen Blak Bey'in görevini ve padişahın

nâmesini takdim ettiği ve kendisinin itimatnamesini kabul ettiğini bildirmiştir (BOA.İ.HR. 319/20501).

3.2.4.2. Blak Bey Döneminde Bükreş Sefaretindeki Personel

Blak Bey Bükreş'e elçi atandığı sırada Bükreş ve Belgrad sefâretleri ikinci kâtipleri olan Servet ve Fedon Beylerin karşılıklı olarak becâyışleri yapılmıştı (BOA.İ.HR. 318/20429). Blak Bey'in ilk icraatı personel değişikliğinde olmuştur. Bükreş Sefâreti'nde görevli ateşe militer Erkan-ı Harbiye Binbaşlarından Yusuf Kenan Bey'in görevinde gevşek davranması sebebiyle, görevden alınıp yerine Madrid Sefâreti Ateşe Militeri Kolağası Hâfız Şevket Bey'in tayinine dair 6 Ekim 1890 tarihinde irâde çıkmıştı (BOA.İ.DH.1195/93537). Şevket Bey, Bükreş'e gittikten sonra daha önce görev yaptığı Portekiz ve İspanya devletleri tarafından ikinci rütbeden nişanla taltif olunmuştur (BOA.İ.HR. 320/20618).

3.2.4.3. Sefaret Binası Sorunu

Blak Bey'in diğer sefirler gibi ortak uğraşı yine sefaret binası sorunu olmuştur. Sefârethane olarak kullanılan binanın beş yıllık kira kontratosu dolunca, senelik 9500 franka yeni bir hanenin kiralanması kararlaştırılmıştır. Bükreş Sefâreti yeni yerin altı aylık kirası ile nakliye masrafları için 5.000 frank talep edince, bu konuda 22 Ekim 1890'da Meclis-i Vâlâ'da yapılan görüşmede, önceki kira sözleşmesinin 8.500 frank iken yeni tutulan bina için 1.000 frank fazla ödeme yapılacağı ve taşınma masrafları da eklendiği, bunun için istenen paranın bu seneki bütçede yeri olmadığından, ödemenin hangi kaynakla yapılabileceğine bakılmasına kararı verilmişti (BOA.MV. 59/1).

1892 yılında Bükreş Sefârethânesi'nin tefrişi ile araba ve atlarının satın alınması için talep edilen 11.000 frankın gönderilmesi emredilmişti. Pek çok eksiği bulunan sefârethâne eşyası tamamlanıp yenilenmiş, biri açık olmak üzere iki araba tedarik edilmiş, eski kupa araba tamir ettirilmiş, bir çift araba atı satın alınmış ve ayrıca yaz mevsiminde kralın kaldığı Sinapa'ya her gün gidip gelmektenense oradan bir hâne kiralanmıştı. Blak Bey, ayrılan miktardan 6.120 frank harcama yaparak toplam 17.120 frank tutan bir masraf çıkarmıştı (BOA.BEO. 137/10256).

3.2.4.4.. Blak Bey'in Sefirlik Görevinden Ayrılması ve Vefatı

Blak Bey, rahatsızlığı nedeniyle 1892 Kasımında Bükreş sefirliğinden ayrılmış (BOA.BEO. 139/10376), İstanbul'da Belediye Altıncı Daire Müdürlüğüne atanmıştır

(BOA.BEO. 168/12539; BEO. 268/20053). Rahatsızlığı İstanbul'da da devam edince 1893 yılında emekli olan Blak Bey, 1 Temmuz 1895 tarihinde Büyükkada'da vefat etmiştir (Aktepe, 1982, s. 270).

3.1.5. Mehmed Şemseddin Bey'in Bükreş Elçiliği (Kasım 1892-Ağustos 1893/Eylül 1894)

Blak Bey'in 1892 Kasımında Bükreş sefirliğinden ayrılmasıyla yerine Mehmed Şemseddin Bey tayin olmuş ve kendisine 50.000 kuruş harcırah verilmiştir (BOA.BEO. 139/10376). Mehmed Şemseddin Bey 1854 yılında Çerkezistan sınırlarında Obih'te doğmuştur. Rusya'nın Kafkasya'ı işgali üzerine ailesi ile birlikte İstanbul'a göç etmiştir. Fatih'te Hafız Paşa Sıbyan, Fatih ve Beşiktaş Rüşdî Mektepleri, Mahreç Kalemlerinde, Mektebi Sultaniye'de ve Mekteb-i Mülkiye'de öğrenim görmüştür. Mekteb-i Sultani'de 1878 yılında 350 kuruş maaşla Türkçe dersleri, Mekteb-i İdadi-i Mülkiye'de 750 kuruş maaşla hesab-ı nazari ve hendese dersleri vermiştir. 1879'da 2.500 kuruş maaşla Mabeyni Hümayun katipliğine tayin edilmiştir. 1882'de Kâtiplik aylığını almak kaydıyla görevinden alınmıştır. 1883'de 3.000 kuruş maaşla Atina Sefareti Başkâtipliğine tâyin edilmiştir (N. Öztürk, 1985, s. 72). Yunan meselesinden dolayı, diğer yabancı devlet sefirleri ile birlikte, Osmanlı Sefiri Feridun Bey'in 1882'de Atina'yı terk etmesi üzerine, göreve dönüşüne kadar 48 gün maslahatgüzarlık hizmetinde bulunmuştur. 1886'da 5.000 kuruş aylıkla Hâriciye Nezareti Umur-u Şehbenderî (Ticarî İşler) Müdürlüğüne atanmıştır (N. Öztürk, 1985, s. 72).

3.1.5.1. Bükreş'te Kısa Süren Görevi

Mehmed Şemseddin Bey, 17 Kasım 1892'de 10.000 kuruş aylık ve 10.000 kuruş tahsisat ile Bükreş Sefaretine tayin olmuştur. Bükreş sefirliği görevine ancak 1893 yılı başında başlamıştır. Göreve başladıktan kısa bir süre sonra Bükreş'te kolera hastalığının çıkması üzerine, Şemseddin Bey 30 Ağustos 1893'de Hükümetçe münasip bir göreve tayin edilmek üzere vazifesinden alınmış ve İstanbul'a çağrılmıştır (BOA.BEO. 268/20053; BOA.BEO. 268/20058; N. Öztürk, 1985, s. 72). Mehmed Şemseddin Bey'in yerine Bükreş Sefaretine Miriliva Şakir Paşa'nın tayini konusu Romanya Kralı I. Carol'a bildirilmiş, Kralın "Şemseddin Bey'in görevden alınmasına teessüfle beraber, Şakir Paşa'nın sefaretini kabul ederim" demesi üzerine; Şakir Paşa'nın Sefirliğe ataması yapılmadı. Ancak Şemseddin Bey de göreve iade olunmadı.

Bu haliyle Şakir Paşa ile birlikte bir yıl boyunca Sefaret görevlerini yerine getirmiş, daha sonra Mustafa Reşid Paşa'nın Bükreş Sefaretine tayin edilmesi üzerine Bükreş'ten ayrılmıştır (N. Öztürk, 1985, s. 72).

3.1.5.2. Kolera Salgını Sırasındaki Faaliyetleri

Mehmed Şemseddin Bey'in Bükreş'e atandığı yıl Osmanlı Devleti de dahil birçok ülkede Kolera salgını ortaya çıkmıştı. Kolera Salgını Osmanlı topraklarında 1892'de görülmeye başlamış, ancak Avrupa'da olduğu gibi Romanya'da 1893 yılında bir hayli yayılmıştı (Ayar, 2008).

Romanya'da hastalığın yayılması üzerine Osmanlı Devleti, içinde karantina uygulamasının da olduğu bir takım önlemler almış ve bu önlemleri Bükreş Sefaretine bildirmiştir (BOA, HR.TH. 120/58, Tarih: M-27-06-1892). Osmanlı Devleti'nin kolera ile ilgili aldıkları önlemlerin ayrı olması (Ayar, 2008, s. 58) iki ülke arasında birbirlerinin vatandaşlarına uyguladıkları karantina uygulamasında sorun çıkmamıştır. Bu süreçte başta Bükreş sefarethanesi olmak üzere Romanya'daki şehbenderlikler özellikle 1893 Ağustosunda artan kolera salgınının Osmanlıya sirayet etmemesi için yoğun çabalar sarf etmişlerdir. Özellikle Rusya üzerinden Romanya'ya gelenlerin karantinaya alınıp alınmadığı takip edilmiş, muhtaç olanlara yardımda bulunulmuştur (BOA., HR.İD. 1514/56, Tarih: M-24-08-1893; BOA, HR.İD. 1514/59, Tarih: M-29-09-1893). Bu süreçte iki tarafı da en ziyade zorlayan durum Romanya'daki kolera salgınından kaçan insanların fazla olması ve Osmanlı topraklarına akın etmeleri olmuştur (BOA. , BEO. 260/19469, Tarih: H-06-02-1311). Romanya Hükümetinin Romanya'daki 10.000 Osmanlı vatandaşının tahliyesini Mehmed Şemseddin Efendi'ye bildirmesi, Mehmed Şemseddin Efendi'nin geri çağrılmasına neden olmuştur (N. Öztürk, 1985, s. 73).

3.1.5.3. Mehmed Şemseddin Bey'in Bükreş Sefaretinden Sonraki Görevleri

Mehmed Şemseddin Bey Bükreş elçiliğinden sonra sırasıyla Tahran büyükelçisi (Ocak 1895-Mayıs 1896); Van vâlisi (Haziran 1896-Mayıs 1897); Tahran büyükelçisi (Eylül 1897- Mayıs 1908) ve Evkaf Nâzın (Eylül 1908- Şubat 1909) olarak görev yapmıştır (Kuneralp, 1999, 104).

13 Şubat 1909'da Kâmil Paşa Kabinesi'nin düşmesi üzerine nazırlık görevinden ayrılmıştır. 1 Mart 1909'da Hazine-i Maliye'den 7.500 kuruş işsizlik aylığı

tahsis edilmiş, 14 Ekim 1909'da aylığı 5.000 kuruşa indirilerek Mülkiye Müttekâidîn ve Ma'zulîn Sandığına devredilmiştir. Daha sonra ihtiyar emekliler sınıfına alınmıştır. Trablusgarp ve Bingazi'ye muhtariyet idaresi verilmesi üzerine, 20 Ekim 1912'de beş yıl süre ile "naib'ül-sultan" tayin edilmiştir. Trablusgap Savaşı ile bölgeye hakim olan İtalya Hükümeti tarafından İstanbul'a iade edilmiştir. Mehmed Şemseddin Bey 1921 yılında vefat etmiştir (N. Öztürk, 1985, s. 73).

3.1.6. Şakir Paşa'nın Sefirliği (Ağustos 1893-Eylül 1894)

Her ne kadar Şemseddin Bey İstanbul'a görevlendirildiyse de Romanya Kralı'nın isteği üzerine Şemseddin Paşa'nın elçiliği devam etmiş, Şakir Paşa görevi vekâleten devralmıştır. Bükreş sefirliği maaşı hem Şemseddin Bey'e hem de 17 Ağustos itibarıyla göreve başladığı kabul edilen Mirlivâ Şakir Paşa'ya onar bin kuruş olarak ödeniyordu. Bütçede yeri olmadığından Şakir Paşa'nın maaşının 17 Şubat 1894'te Hâriciye Bütçesine ilâvesi kararı alınmıştır (BOA.BEO. 361/27017).

Bükreş sefiri Şakir Paşa'ya Sırbistan hükümeti tarafından 24 Ocak 1894 tarihinde bir nişan verilmişti (BOA.BEO. 348/260147).

3.1.7. Mustafa Reşid Bey'in Elçiliği (Eylül 1894-Ocak 1896)

Bükreş sefirliğine tayin olan Mustafa Reşit Bey, itimatnamesini krala takdim etmek için 1894 Kasımında Bükreş'ten Sinape'ye geçmiş ve burada üç gün kalmıştır (BOA.BEO. 523/39187).

Mustafa Reşit Bey, 1858 yılında İstanbul'da doğmuştur. Sıbyan mektebini ve rüştiyeyi Fatih'te okumuştur. Galatasaray Sultanisi'nin ilk talebelerindendir. Bunlara ilaveten sonrasında Lisan Mektebi'ne devam etmişti (Akpınar, 2015, s. 176).

1874 yılında henüz 16 yaşında iken Hâriciye Nezâreti'nde devlet hizmetine başlamış ve bu görevini 1879'a kadar sürdürmüştür. 1879'da girdiği sınavı kazanarak ikinci sınıf kitâbete terfi etmiş, böylelikle nezarete kalemiye sınıfına dahil olmuştur. Temmuz 1886'da Sofya'daki Osmanlı Komiserliğine başkâtip olarak tayin edilmiş ve bu görevini Eylül 1893 tarihine kadar sürdürmüştü. Mustafa Reşid Bey, 22 Eylül 1864'te Bükreş'e sefir olarak atanmıştır. Bu görevinde oldukça rahattı. Bunun temel sebeplerinden birisi Romanya ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkilerin, son görev yeri olan Bulgaristan'dan daha iyi ve sakin olması, ayrıca Paşa'nın Latin dilini bilmesi hasebiyle Romence'yi çabuk sökmesi etkili olmuştur. Buradaki çalışmalarıyla hem

Romanya Kralının hem de Osmanlı Hâriciyesinin takdirini kazanmıştır (Danışman, 1998, s. 99).

Mustafa Reşid Bey, Bükreş sefâreti görevinden sonra Roma büyükelçisi (Şubat 1896-Ocak 1908) olarak atanmıştır. Roma sefâretine atanmasında Bükreş'teki görevinde elde ettiği başarılar etkili olmuştur. Mustafa Reşid Bey daha sonra Viyana büyükelçisi (Eylül 1908- Ekim 1911); Ticaret Nâzırı (Ekim 1912- Haziran 1913); Hâriciye Nâzın (Kasım 1918-Şubat 1919 ve Ekim 1919-Şubat 1920); Maârif Nâzırı (Ekim-Kasım 1920); Londra mümessili (Aralık 1920-Kasım 1922) görevlerinde bulunmuştur (Kuneralp, 1999, s.111).

3.1.8. Hüseyin Kâzım Bey'in Elçiliği (Ocak 1896-Ağustos 1908)

Hüseyin Kazım Bey 1860 yılında doğmuştur. Bükreş sefirliğine tayin edilen Mâbeyn-i Hümâyûn katiplerinden Hüseyin Kâzım Bey, Romanya kralına takdim etmek üzere iki kıt'a name hazırlanması için 22 Aralık 1895 tarihinde bir irâde çıkmıştı (BOA.İ.HR. 349/56).

Ekim 1897'de Bükreş Sefârethânesi kira bedeline ait bir taksitin ödenmediği anlaşıldığı ve bunu devletin şanını küçük düşürücü bir durum olduğundan Osmanlı Bankası'na ödeme için talimât verilmesi bildirilmişti (BOA.BEO. 1031/77254).

Dört aydan beri maaş alamayan Bükreş Sefâreti memurlarının son derecede sıkıntı içinde kalmaları üzerine 25 Mayıs 1905 tarihinde sefir tarafından Hâriciye'ye başvurulmuş, Hâriciye Nezâreti de iki maaşlarının ödenmesi kararı almıştı (BOA.BEO. 2584/193782). Maaşların ödenmemesi durumu üç yıl sonra tekrar etmiş ve yine iki aylık maaşın ödenmesine dair 9 Mayıs 1908'de karar alınmıştır (BEO. 3309/248101).

Bükreş sefirliğinden sonra Washington büyükelçisi (Ağustos 1908- Nisan 1910) ve Roma büyükelçisi (Nisan 1910-Eylül 1911) olarak görev yapmıştır (Kuneralp, 1999, s.80).

3.1.9. Abdüllatif Safa Bey (Ağustos 1908-1616)

Abdüllatif Safa Bey 1868 yılında İstanbul'da doğmuştur. Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Cemiye-i Tıbbiye-i Osmâniye Miralayı İbrahim Lütüfî Bey'in oğludur. Ocak 1883'te Tahrirât-ı Hâriciyye Kalemî'nde göreve başlamıştır. Hâriciye Nezâreti'nde çeşitli görevlerde bulunduktan sonra 3 Ağustos 1900 tarihinde Atina sefâretine Maslahatgüzâr olarak atanmıştır (BOA., HR.SAİD. 21/28).

Meşrutiyetin ilânından sonra bürokrasideki büyük değişiklikler sefâretlere yansımış, birçok sefirin yerine yenileri tayin edilmişti. Bu süreçte Hâriciye Tahrirât Kalemi Mühimme Müdürü Safa Bey de 24 Ağustos 1908 tarihinde Bükreş sefirliğine tayin edilmişti (BOA.BEO.3383/253671). Bükreş'e tayin edildiğinde İstanbul'daki Romanya elçisi, Safa Bey'i "Bir entrikacı değil, dürüst, kibar ve bir Romanya dostu" olarak tarif etmiştir (Rachieru, 2016, s. 86).

Bürokraside yapılan değişiklik gereğince Bükreş Sefâreti'nde de düzenlemeye gidilerek üç katibe gerek kalmadığı, şimdilik iki katiple idaresinin mümkün olması sebebiyle Başkâtip Galip Bey'in yerinde kalıp, ikinci kâtipliğe Tahrirât-ı Hâriciye Birinci Sınıf halifelerinden Sartenski Bey'in tayin kararı 2 Eylül 1908'de çıkmıştı (BOA.BEO. 3392/254364). 18 Ocak 1909 tarihli karar ile Petersburg Sefâreti Üçüncü Kâtibi Enis Bey, kaldırılan Bükreş Sefâreti Üçüncü Kâtipliğine getirilmişti (BOA.BEO. 3474/260514). 18 Ağustos 1909 tarihli irâde ile boş olan Bükreş Sefâreti Üçüncü Kâtipliğine İsmail Nâzım Bey tayin edilmiştir (BOA.İ.HR. 419/25).

Safa Bey'in Bükreş'te en fazla uğraştığı konulardan biri ticaret için Romanya'ya gelen Osmanlı vatandaşlarının sorunları ile Romanya'da bulunan Müslümanların dini meseleleriydi. Özellikle her yıl ticaret için Romanya'ya giden dört-beş bin Arnavut Müslümandan bir kısmının Bükreş'te kaldığı ve bunların imama ihtiyaç duydukları, ayrıca Romanya köylerinde bulunan Müslümanlar cahil kalıp irtidat ettiklerinden dolayı vaaz ve nasihat için bir imamın atanmasını Safa Bey İstanbul'dan talep etmiştir (BOA.BEO. 3295/247075). Safa Bey'in bu talebi İstanbul tarafından olumlu karşılanmış ve Dobruca civarında ehliyetli birinin araştırılması istenmiştir (BOA.BEO. 3320/248968).

Safa Bey'in elçiliği dönemi, özellikle Balkan Savaşlarına giden süreçte bir hayli hareketli geçmiştir. Osmanlı Devleti adına Safa Bey, bir yandan Romanya'nın tarafsız kalmasını sağlamaya çalışırken, diğer yandan da Romanya'dan Rusya'ya gidip Osmanlı Devleti aleyhine çalışan Ermeni gönüllülerine engel olmaya çalışıyordu (Cırık, 2015, s. 245). Rusya'nın tutumu, Bulgaristan'ın Romanya'ya karşı planları nedeniyle Romanya Birinci Balkan Savaşına girmemiş tarafsızlığını ilan etmiştir (Temizer, 2014, s. 405).

Safa Bey'in Bükreş sefirliğinden sonra; Sofya elçisi (Aralık 1917-Kasım 1918); Hâriciye Nâzırı (Şubat-Nisan 1920 ve Ekim 1920-Haziran 1921); Ticaret Nâzırı (Haziran 1921-Kasım 1922) görevlerinde bulunmuştur.

3.3. Romanya'nın İstanbul'daki Elçileri

Berlin Antlaşmasından sonra Romanya, Osmanlı Devleti ile doğrudan diplomatik ilişkileri başlatmak için ilk hareket eden taraf olmuştur. Bunda etkili olan sebepler başta Avusturya - Macaristan olmak üzere Rusya, Fransa ve Almanya'nın Balkanlar'da izlediği siyaset ile Romanya'nın barışçı bir dış politika izlemek istemesiydi (Sava and Mehedinti, 2013, s. 81). Diplomatik ilişkileri başlatarak iki ülke arasındaki sorunları doğrudan halletmek için Romanya hükümeti İstanbul'a ortaelçi seviyesinde bir sefir tayin etmiştir. Romanya Senato Reis Vekili Mösyö Bratiano, fevkalâde orta elçi sıfatıyla Ekim 1878 sonunda İstanbul'a gelerek görevine başlamıştır (BOA.İ.HR. 278/17009).

Romanya Hükümeti, Osmanlı Devleti'nin Bükreş'teki elçilerinin yaşadığı en temel sorunlardan biri olan elçilik konağında aynı sorunu yaşamadı. Elçinin ikamet ettiği Siraselviler'deki Musurus Paşa konağını satın aldı (Rachieru, 2016, s. 86)

Romanya hükümetinin 1878'den 1912 yılına kadar İstanbul'a gönderdiği elçiler ve görev süreleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir (Reprezentanțele diplomatice ale României Vol. I, 1967, s. 99):

Tablo 2: Romanya'nın İstanbul'da Görev Yapan Elçileri ve Görev Süreleri

Dimitrie Brătianu	30 Ekim 1878 – 30 Eylül 1882
Petre Mavrogheni	30 Eylül 1882 – 28 Ocak 1885
Gh. M. Ghica	19 Şubat 1885 – 10 Nisan 1886
Ion Bălăceanu	10 Nisan 1886 – 16 Mart 1889
M. Mitilineu	16 Mart 1889 – 15 Şubat 1896
Trandafir G. Djuvara	15 Mayıs 1896 – 1 Kasım 1899
Alex. I. Ghica-Brigadier	1 Kasım 1899 – 4 Şubat 1902
Alex. Em. Lahovari	16 Mart 1902 – 1 Mart 1906
Ion N. Papiniu	1 Mart 1906 – 1 Eylül 1911
Nicolae Mișu	1 Eylül 1911 – 5 Aralık 1912

3.4. Osmanlı-Romanya İlişkilerinde Şehbenderlikler

Romanya Berlin antlaşması ile bağımsızlığını kazandıktan sonra iki ülke karşılıklı sefir atamıştı. Bundan sonra sıra iki ülkenin diğer taraftaki vatandaşlarının işlerini takip etmek için konsolosluk açmaya gelmişti. Gerek Osmanlı vatandaşlarının gerekse de Romanya'nın Müslüman vatandaşlarının işlerinin takibi Osmanlı Devleti için önemli bir konuydu. Bu durum Berlin Kongresinde gündeme getirilmiş ve Berlin Antlaşması'nın 50. Maddesi bu konuya ayrılmıştı. Buna göre Osmanlı ve Romanya hükümetleri arasında konsolosların imtiyaz ve görevlerini belirleyen bir anlaşma yapılmaya kadar Osmanlı Devleti'nde seyahat veya ikamet eden Romanya vatandaşları ile Romanya'da seyahat veya ikamet eden Osmanlı vatandaşları Avrupa devletlerinin vatandaşlarına tanınan haklara sahip olacaklardı (Berlin Kongresi Protokollerinin Tercümesi, 1880, s.269).

Osmanlı Devleti'nin Romanya'da işlerini takip edeceği 75-80 bin civarında bir nüfus vardı. Bu nüfus ticaret amaçlı Romanya'ya gelen 25-30 bin kişilik Osmanlı vatandaşı ile Dobruca bölgesinde bulunan 50 bini aşkın Müslüman'dan oluşmaktaydı (BOA.Y.EE.8/12; Y.EE. 41/25). Romanya'nın İstanbul, İzmir, Selanik, Manastır, Çanakkale (BOA.A.DVN.DVE.d. 82/6) İskenderiye (BOA.MV. 114/47), gibi şehirlerde ticaret yapan vatandaşları bulunmaktaydı. Ayrıca Kudüs'e gitmek isteyen Romen vatandaşları Yafa'yı kullandıklarından Yafa'da da yoğun bir Romen nüfusu vardı (BOA.BEO. 705/52866). Romen hükümeti bu vatandaşlarının başta ticari olmak üzere vize vb işlerini takip etmek istiyordu. Bu nedenlerden dolayı iki ülke karşılıklı elçilik açtıkları gibi konsolosluk açma girişiminde de bulunmuşlardır. Bazı şehirlerde konsolosluk açmakla birlikte iki ülke arasında Berlin Antlaşması gereği yapılması gereken "Konsolosluk Mukavenamesi" uzun bir süre imzalanmadığından özellikle Romanya'nın konsolosluk açmada sıkıntı yaşadığı görülmüştür.

3.4.1. Osmanlı Devleti İle Romanya Arasında Konsolosluk Mukavenamesi Sorunu

Berlin Antlaşması'na göre Romanya ve Osmanlı hükümetleri arasında bir "Konsolosluk Mukavenamesi" imzalanması kararlaştırılmıştı. Berlin Antlaşması'ndan hemen sonra iki taraf mukavename imzalanmadan karşılıklı konsolosluklar açarken, ilerleyen süreçte Osmanlı Devleti "Konsolosluk Mukavenamesi"nin imzalanmasını şart koşmaya başlamıştır (BOA.MV. 58/58). Konu, Romanya hükümetinin İzmir ve Beyrut'a konsolos tayin etmesi ve Osmanlı

Devleti'nin de bunu tasdik etmemesi üzerine gündeme gelmiştir. Romanya hükûmeti, İzmir ve Beyrut'a tayin ettiği konsoloslarının tasdik edilmediğinden mahallî idarecilerce tanınmaması nedeniyle İstanbul'daki Romanya sefiri aracılığıyla Osmanlı hükûmetine müracaatta bulunmuştur. Meclis-i Vükelâ, Bâbîâlî Hukuk Müşavirliği'nden konunun araştırılması talep edilmiştir. Bâbîâlî Hukuk Müşavirliği bu konuda 15 Ekim 1890 tarihinde bir görüş belirtmiştir. Buna göre; Osmanlı Devleti ile Romanya hükûmeti arasında Berlin Anlaşması'nın 50. maddesinde geçen "Konsolos Mukâvelenâmesi", Romanya Hükûmeti'nin akdedilip imzalamaktan kaçınmasından dolayı İzmir ve Beyrut konsoloslarının beratları verilmemiştir (BOA.MV. 58/58). Romanya hükûmetinin konsolos mukavelesini düzenlemeye yanaşmamasında Osmanlı Devleti'nin Yunanistan'la arasındaki sorunlar, özellikle 1897 Savaşı, Ermeni Meselesi gibi sorunlardı (Sava and Mehedinti, 2013, s. 84-85).

Osmanlı Meclis-i Vükelâsı İzmir, Beyrut gibi yerlerde bulunan Romanya vatandaşlarının menfaatlerini korumaları gerektiği, bunu kendileri yapamazlarsa başka bir ülkenin himayesinde yapılacağı, Osmanlı Devleti'nin Romanya'da ikiden fazla şebenderliğe sahip olduğundan dolayı istenen konsolosluk izninin verilmesi veya konsoloslara beratları verilmeksizin yalnızca Romanya konsoloslarına mahsus verilecek ilmühaber ve evrakların kabulü için Aydın ve Beyrut valiliklerine tebligât yapılacağı, bu durumun da gayr-ı resmî yoldan Romanya sefirine sözlü olarak bildirilmesi ve konsoloslara dair milletlerarası hukuka göre bir muamelenin yapılmasının uygun olacağı Hâriciye Nezâretine cevap olarak yazılması kararı alınmıştı (BOA.MV. 58/58).

"Konsolos Mukâvelenâmesi" imzalanmadığı için Osmanlı Devleti tarafından Romanya vatandaşları için ecnebilere verilen imtiyâzlara son verilme işlemi şimdilik uygulanmamakla beraber, Romanya konsoloslarının durumları iki taraf arasında yapılacak anlaşma ile tayin edileceği Meclis-i Vükelâ'da 23 Ağustos 1891 tarihinde görüşülmüştü. Müzâkereler sonucu; Romanya Sefâreti'ne konsoloslara dair bir anlaşma layihası tebliğ edilip müzâkereler için belirli bir zaman tayin edilecektir. Bu zaman içinde Beyrut ve İzmir konsolosları hakkında Selanik konsolosu gibi muamele yapılacaktır. Osmanlı hükûmetinin bu geçici durumu sonsuza kadar devam ettirmeyeceği ve zamanın bitiminde yapacağı harekette serbest olacağı gerçeğinin de Romen hükûmetine bildirilmesi gerektiği Hâriciye Nezâreti'ne tebliğ edilmiştir (BOA.MV. 67/2).

Alınan bu karar Romanya sefâretine tebliğ edilmiş, sefâret ikinci şık olan "muahedenâmenin müzâkeresi için bir sene müddet tayini" şikkini kabul etmişti. İzmir'den başka Manastır ve Çanakkale'de dahi birer konsolos tayin edilmesi müsaadesini istemişti (BOA.A.DVN.DVE.d. 82/6, hüküm: 545-546, sayfa: 149). Manastır ile Çanakkale'ye tayin edilen konsolosların vazifeleri, anlaşma hazırlanıp imzalanıncaya kadar, Selanik'teki Romanya konsolosluğu gibi geçici olarak memuriyetleri kabul edileceği Meclis-i Vükelâ kararıyla padişahın iradesine sunulmuştu (BOA.BEO. 21/1559). 16 Haziran 1892 tarihinde bu konuda izin veren irâde çıkmıştı (BOA.A.DVN.DVE.d. 82/6, hüküm: 547, sayfa: 149).

Manastır'a tayin olunan konsolos için verilen bir yıllık sürenin bitimine bir-iki ay kaldığı halde, Osmanlı Devleti ile Romanya arasında henüz "Konsolosluk Mukâvelenâmesi" hazırlanıp imzalanmamıştı. Ancak Romanya'nın Selanik ve Manastır'da da konsolosu bulunuyordu (BOA.MV. 75/85).

Romanya'nın istediği yerlerde konsolosluk açamaması sadece Romen vatandaşları için değil, aynı zamanda Osmanlı vatandaşları için de zaman zaman sorun olmaktadır. Özellikle Romanya'ya ticaret için giden Osmanlı vatandaşlarının ikamet ettikleri şehirlerde veya buna yakın şehirlerde Romen konsolosluğu olmadığı için Romanya'ya vizesiz gitmek zorunda kalmışlardır. Vizesiz olarak Romanya'ya giden Osmanlı vatandaşlarının kabul edilmemesi üzerine Dâhiliye Nezâreti, Romanya'nın yalnızca Selanik'te konsolosu bulunduğu, bunun da vize alma konusunda zorluklara sebep olduğu, Romanya'ya gidecek Osmanlı vatandaşlarına Romanya konsolosları olmayan yerler için ya vizesiz kabul edilmeleri ya da oradaki diğer yabancı devlet konsoloslarının birine Romanya'nın bu izni vermesi gerektiğini ifade etmişti. Meclis-i Vükelâ'da yapılan görüşmede; bu iki şıktan birincisini Romanya hükümetinin kabul etmeyeceği, diğerini de mahzuru bulunduğundan uygun olmayacağı, bu sebepten ya Osmanlı hükümetinin "mukabele-i bi'l-misl" kaidesini uygulayarak Osmanlı şehbenderleri tarafından pasaportları vize edilmemiş Romanyalıların kabul edilmemesi veya Osmanlı ülkesinde oturan ve "en ziyade mazhar-ı müsaade olan millet" işlemine tâbi olan Romanyalıları bu haktan mahrum edilmesi şıklarından birinin seçilmesi lâzım geleceği bildirilmişti (BOA.MV. 75/85).

Romanya sefirine, bu iki şıktan Osmanlı ülkesinde oturan ve "en ziyade mazhar-ı müsaade olan millet" işlemine tâbi olan Romanya vatandaşlarının bu haktan mahrum edilecekleri şikkı söylenecekti. Ayrıca konsolos mukâvelenâmesinin biran

evvel hazırlanıp imzalanması ve Romanya konsolosu olmayan yerlerden gelecek Osmanlı ahalisinin pasaportlarından vize istenmemesinin de bildirilmesine dâir Meclis-i Vükelâ'da 6 Ağustos 1893 tarihinde karar alınmıştı (BOA.MV. 75/85).

Romanya sefiri, bu uyarı üzerine vizesi olmayan Osmanlı vatandaşlarına yasağın kalkacağını vaat etmişti. Hükümetinin konsolosluk mukâvelenâmesi konusunda asla geri durmadığı, 1886 ve 1888 senelerindeki mukâvelenâme lâyihaları üzerine yapılan görüşmelerin neticesiz kaldığı, ama Osmanlı Devleti ile Sırp hükûmeti arasında akdedilen konsolosluk mukâvelenâmesi esas olmak üzere tekrar müzakerelere başlanmasına karar verildiğini ifade etmişti. Romanya sefirinin vaaadinin uygulanması konusunun derhal Bükreş'teki Osmanlı sefirine sorulup, gelecek cevaba göre Sırplarla yapılan konsolosluk mukâvelenâmesinin Romanya hükûmeti ile de görüşmelere başlanması kararı Meclis-i Vükelâca 24 Eylül 1893 tarihinde çıkmıştı (BOA.MV. 76/66; BEO. 287/21470).

Selanik Valisi, 27 Ağustos ve 3 Eylül 1893 tarihli Hâriciye Nezâreti'ne gönderdiği iki yazıda; Osmanlı şebenderlerinin yalnız resmî evrak, mühür, arma, sancak ve ilk defa getirecekleri eşyaları gümrükten muaf olduğundan, burada bulunan Romanya konsolosuna aynı muamele yapılacağı, Romanyalıların Osmanlı Devleti ile konsolosluk mukavelesi akdetmedikleri, Berlin Anlaşması'nın geçici olarak sağladığı imtiyazdan daimi surette istifade emeline düştükleri, buna ise müsaade olunmayacağı, mahkemelerde imtiyazlı devletler vatandaşlarının haklarından yararlanmak istedikleri, mahkemelerin de böyle bir hakları olup olmadığı valilikten bilgi istediklerinden dolayı konu hakkında açıklama yapılmasını talep etmişti (BOA.BEO. 308/23090).

Konu, Hâriciye ve Adliye Nezâretlerine intikal ettikten sonra Bâbîâlî Hukuk Müşavirliğinin görüşü Meclis-i Mahsus-ı Vükelâ'da okunmuştur. Sırp hükûmeti ile yapılan konsolosluk mukâvelenâmesinin henüz faaliyete geçmemesi sebebiyle Romanya'ya bu konuda verilen mühlet bir sene daha uzatılıp bu süre içinde Sırplarla yapılan anlaşma esas alınarak iki ülke arasında bir komisyon kurulması ve buna memurlar atanması, anlaşma imzalanana kadar Romanya hakkında imtiyazlı devletler statüsünün devamına Meclis-i Vükelâca 9 Kasım 1893'te karar verilmişti (BOA.BEO. 308/23090, MV. 77/23).

Bükreş Sefâretinden gelen habere göre Romanya hükûmeti vize uygulaması kararını geri aldığı, ancak pasaport vermekle mükellef Osmanlı memurlarının Romanya'da yerleşmek arzusunda olan Musevilere ve huzur ve asayışı ihlâl eden işsiz

bir takım serserilere pasaport verdiğini Romanya Hâriciye Nâzırı söylemişti (BOA.BEO. 313/23427).

Manastır Valisi Mehmed Faik Paşa, 20 Kasım 1894 tarihli tahrirâtında; göreve atandıklarından beri fesat ve tahrikâtta pek ileri giden Romanya ve Avusturya konsoloslarının kendilerine celp ettikleri bazı Hristiyan ahaliyi kışkırtarak şikâyetle diğer konsolosları da harekete geçirmeleri sebebiyle iki konsolosun, olmaz ise birisinin uzaklaştırılması gerektiğini Sadârete yazmıştı. Yabancı ülkelerin konsoloslarını öyle kolay kolay değiştirmedikleri, şikâyet iddiasının kat'î delillerle ispatı hâlinde bile memurlarının namusları ihlâl edildiği açıklamasıyla özür talep ettiklerinden konsolosların değiştirilmesi yerine idare-i maslahat yoluna gidilmesi yolunun seçilmesi valiye 4 Aralık 1894 tarihli yazı ile Sadâretten bildirilmişti (BOA.BEO. 527/39524).

Manastır'daki Rum ve Ulah ahali arasında meydana gelen gerginlikten dolayı burada bulunan Romanya Konsoloshânesi Tercümanı Mösyö Pinne'nin zevcesi mahkemeye davet edilmişti. Bunun üzerine Romanya Sefâreti Baştercümanı'nın yazısı ile mahkemenin davetinin Romanya konsolosu vasıtasıyla tebliğ yapılması gerektiği ifade edilmiştir (BOA.BEO. 203/15202).

Yafa'da Romanya konsolosu bulunmamasından dolayı Kudüs'e gidip gelen ve Yafa'da kalan Romanya vatandaşlarının pasaportlarının tasdiki ve mürûr tezkiresi verilmesi hususunda İtalya ve Romanya hükümetleri arasında yapılan anlaşma ile Yafa'daki İtalya Konsolos Vekili görevlendirildiğine dair 4 Temmuz 1895 tarihli Romanya Sefâreti takririnde bildirilmişti. Hâriciye Nezâreti, İtalya Konsolos Vekilinin, Romanyalılara yalnız kaçıllara muamelâtı yani vize verme görevi yapmasına izin verilebileceği görüşünü, Sadâret bazı mahzurlar sebebiyle uygun görmemişti. Romanya hükûmeti ile henüz bir konsolosluk mukavelesi imzalanmadığı, Berlin Anlaşmasının ellinci maddesine göre Selanik, İzmir, Manastır ve Çanakkale'de geçici konsolosluk tayinine izin verildiği hatırlatılarak buna göre hareket edilmesi 12 Kasım 1895 tarihinde kararı alınmıştı (BOA.BEO. 705/52866).

Bu arada Manastır'da bulunan Romanya konsolosunun 48 saat içinde Manastır'dan ayrılacağı ihbarı alındığından neticenin bildirilmesi için Mâbeyn-i Hümâyûn Başkitâbeti'nden 24 Kasım 1895 tarihinde Hâriciye Nezâreti'ne yazı yazılmıştı (BOA.BEO. 707/53017).

Romanya Sefâreti, Manastır Romanya Konsolosluğu'na Mösyö Aleksian'ın tayin olup görev yerine gidinceye kadar Mösyö Aleksandır Padyano'nun eskisi gibi vekâlet edeceğini Hâriciye Nezâreti'ne bildirmişti. Meclis-i Mahsus-ı Vükelâ'nın bu konuda 26 Haziran 1899 tarihinde aldığı kararda, hâlâ Romanya ile bir konsolosluk mukavelenâmesi imzalanmadığı, komisyon kurulmuşsa da bir netice çıkmadığı, geçici olarak açılmalarına izin verilen konsolosluklar gibi Manastır Konsolosluğu'nun da lağvedilmesinin mümkün olmadığından Mösyö Aleksian'ın memuriyeti hakkında vilâyetine yazı yazılmakla beraber, konsolosluk anlaşması için görüşmelere tekrar başlanılmasının sefârete hatırlatılması gerektiği ifade edilmişti (BOA.MV. 97/76).

Romanya Sefâreti, Manastır Romanya Konsolosluğu'na tayin olunmak istenilen Mösyö Aleksian'ın memuriyeti sebebiyle tekrar gündeme gelen konsolosluk mukâvelenamesi akdi için Osmanlı Devleti ve Yunanistan ile bir an önce görüşmelerin başlanacağı bildirilmişti. Bunun üzerine Meclis-i Mahsus-ı Vükelâ, 1 Ocak 1900 tarihinde aldığı kararda, konsolos mukavelenâmesinin Osmanlı ile Yunanistan anlaşmalarının kıyas kabul edilemeyeceğinden müzâkerelere başlanmasındansa şimdilik durumun devamının daha uygun olduğu bildirilmişti (BOA.MV. 99/17).

Romanya hükûmeti, Manastır Konsolosu Mösyö Aleksandır Padyano'nun Manastır konsolosluğu uhdesinde kalmak üzere Yanya konsolosluğuna tayin kılındığından hem Manastır'da hem de Yanya'da konsolosluk vazifesini ifa edeceğini Hâriciye Nezâretine bildirmişti. Romanya'nın konsolosları hakkında yapılan bir anlaşmanın hâlen yapılmadığı, tayin edilen Manastır Romanya konsolosunun da geçici olduğu, bu sebeplerden dolayı geçici bir memuriyeti olan bir zâtın diğer bir vilâyet konsolos memuriyetine tayinin caiz olmadığı gibi bir zâtın iki ayrı yere memur edilmemesi kararı bulunduğundan Romanya'nın Manastır konsolosunun Yanya'ya tayinin tasdik edilmediğine dair Meclis-i Vükelâ, 13 Eylül 1903 tarihinde kararını almıştı (BOA.MV. 107/48).

Romanya, Mısır'da bir başkonsolosluk açmak için Hâriciye Nezâreti'ne başvurması üzerine konu Meclis-i Mahsus-ı Vükelâ'da görüşülmüş ve hâlen bir konsolosluk mukâvelenâmesi yapılmaması sebebiyle memuriyeti tanınmamak üzere başkonsolosun geçici olarak kabul ile memuriyetinin tasdikine karar verilmişti. Karar padişahın iradesine sunulmuş, konsolosluk anlaşması için görüşmelerin yeniden başlanması gerektiğine irâde çıkmıştı. Romanya sefiri, başkonsolosluğa tayin olunan Mösyö Braylano'nun? Kahire'ye hareket edeceğinden hükûmet tarafından işlemlerin

tamamlanması için başvurusu üzerine bu konuda 24 Nisan 1906'da irâde çıkmıştı (BOA.A.DVN.DVE.d. 82/6, hüküm: 548-549, sayfa: 151).

Romanya posta vapurlarının bundan sonra İskenderiye'ye de uğrayacaklarından dolayı Romanya hükûmeti, buraya Pire eski konsolosunu başkonsolos olarak tayin ettiği ve bunun tanınmasını Osmanlı Hâriciyesinden talep etmişti. Meclis-i Mahsus-ı Vükelâ'nın 5 Kasım 1906'da yaptığı toplantıda, İskenderiye konsolosunun tayininin tasdik edilmesinden önce Romanya'nın Osmanlı Devleti ile konsolosluk mukâvelenâmesinin akdedilmesi gerektiğine dair bir karar almıştı (BOA.MV. 114/47).

Osmanlı-Romanya Ticaret Anlaşması 1902 senesinde beş yıl müddetle imzalanması sırasında Konsolosluk Mukavelenamesi akdi sözü Romanya hükûmeti tarafından verilmişti. Bu söz ancak 1905 yılında Romanya tarafının tayin ettiği delegelerle görüşmelere başlanabilmiş ancak bir netice alınamamıştı. 1907 senesi Temmuz ortasında bitecek olan ticaret anlaşmasının yenilenmesi için ön şart olarak konsolosluk mukavelenâmesinin yapılmasının ortaya konmasına dair Meclis-i Mahsus-ı Vükelâ tarafından 28 Mayıs 1907'de karar alınmıştı (BOA.MV. 116/16).

1907 senesinde dolan Ticaret Anlaşması, Konsolosluk Mukavelesiyle Dobruca'daki İslâm ahalinin emlak meselesinin haline kadar imzalanması padişah tarafından te'hir edilmişti. Anlaşma metni, Rüsûmât Emaneti'nin kaldırılması sebebiyle yeniden kurulacak bir komisyona havalesi 21 Kasım 1909 tarihinde Meclis-i Vükelâca kararlaştırılmıştı. (BOA.MV. 134/23).

Konsolosluk mukavelenmesi Balkan savaşlarına girildiği döneme kadar imzalanmadı. Bu durum konsolosluk işlemlerinin ilerlemesinde sorunlar yarattığı gibi iki ülke arasında da bazı konularda sorunlar yaşatmıştır. Özellikle suçluların iadesi (Sava and Mehedinti, 2013, s. 85) veya emlak meselesi gibi konularda her iki tarafın vatandaşları sorunlar yaşamışlardır.

3.4.2. Romanya'da Osmanlı Şehbenderliklerinin Açılması

Romanya'da çok sayıda yerleşik Müslüman nüfusu bulunduğu gibi, ticaret amaçlı gelen bir hayli Osmanlı natandaşları da bulunmaktaydı. Osmanlı Devleti'nin ilk Bükreş sefiri Süleyman Bey'in verdiği bilgilere göre Romanya'da ticaret amaçlı gelen 25-30 bin nüfusa varan Osmanlı vatandaşı ile Dobruca'da 50 bini aşkın Müslüman bulunmaktaydı (BOA.Y.EE.8/12; Y.EE. 41/25). Bu nedenle gerek yerleşik Müslümanlara gerekse de ticaret maksadıyla Romanya'da bulunan Osmanlı

vatandaşlarına yardımcı olmak için Bükreş, Köstence, İbrail, Kalas, ,Yaş, Sünne, Kravyova ve Turnu Severin’de Başkonsolosluk; Tulça, Sulina, Yergöğü, Kalafat, Turnu Magurele konsolosluk açılmıştır (Rachieru, 2013, s.385-286: T. Akkuş,2013, 412 vd.).

Osmanlı Devleti’nin önemli şehbenderliği şüphesiz ki Bükreş şehbenderliği idi. Ticaret amaçlı Romanya’ya yerleşen 25.000 Osmanlı vatandaşından 5.600’ü Bükreş’te bulunmaktaydı. Özellikle Selanik ve Manastır başta olmak üzere Osmanlı’nın Balkan topraklarından çok sayıda Osmanlı vatandaşı ticaret için Bükreş’e yerleşmişti. Bükreş’e ilk şehbender olarak aslen Edirneli olup ancak 40 yıldan fazla bir süredir Bükreş’te ikamet eden Halkon Efendi vekaleten atanmıştır (BOA.İ.HR. 280/17273)

3.4.3. Osmanlı Devleti’nde Bulunan Romanya Konsoloslukları

Romanya'nın bağımsızlığını kazanıp Osmanlı Devleti tarafından tanınmasından sonra, Romanya hükümetinin İstanbul'da açtığı sefârethânedden sonra vatandaşlarının işlerini kolaylaştırmak için konsolosluklar açmıştı. Osmanlı’da ticaret yapan Romen vatandaşlarının yanı sıra Ulahların³ sorunları için de konsolosluklar önemli işler yapacaktı (Rachieru, 2016, s. 85) Romanya, Romen nüfusunun yoğun olduğu İstanbul, Manastır ve Selanik’te konsolosluk açabilmiştir (Rachieru, 2016, s. 86).

Romanya'nın İstanbul Sefiri Bratiano, 5 Aralık 1879'da Hâriciye Nezareti'ne yaptığı başvuruda; "*Romanya teb'ası ve tüccarından Selanik'e gidip geleceklerin hususat-ı vâki'alarını rü'yet etmek ve şeh-i mezkûrda ikamet eylemek üzere Devlet-i müşârinileyhâ teb'asından Mösyö Jorj Lenş? nâm zât bu kere konsolos nasb ve tayin kılınmış olmakla mumaileyhin ol sıfatla tanınması zımında ber-mûceb-i uhûd lâzım gelen berât-ı âlî ile zabta emr-i şerifinin tastîr ve Romanya sefâretine i'tâ buyurulması iltimas olundu*" ifadesiyle Selanik konsolosunun tanınmasını talep etmişti (BOA.İ.HR. 281/17314).

Bu talep üzerine Divan-ı Hümâyûn Kalemi, "*...kuyûda müracaat olundukta Devlet-i Aliyye ile Romanya hükûmeti beyninde doğrudan doğruya akd-ı muâhede olununcaya değin Romanya teb'ası Memâlik-i Şâhâne'de Avrupa Devletleri teb'asında te'min olunan bi'l-cümle hukuka nâil olacaklardır deyu Saltanat-ı seniyye*

³ Osmanlı topraklarındaki Ulahlar ve uluslararası diplomasideki yeri için bkz. Mucize Ünlü, "Uluslararası Diplomasi ve Ulahlar", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S.6, 2009, ss.10-26

ile Rusya Devleti beyninde akd olunmuş olan mukaddemat-ı sulhiyyenin beşinci maddesinde münderic olmakla; bu surette muvâfık-ı irâde-i aliyyeleri olduğu ve mumaillejh teb 'a-i Devlet-i Aliyye'den olduğu hâlde mahâll-i mezkûre âmed-şûd eden Romanya hükûmeti tüccar ve teb 'asının umûr ve hususât-ı vâkı 'a-i ticaretlerini rü 'yet eylemek üzere konsolosluğunu mutazammın emsali vechile berât-ı âlî ve zabta emr-i şerif i 'tâsı hususunda keyfiyetin evvel emirde taraf-ı eşref-i hazret-i Padişahî'den istîzân buyurulması..." görüşüyle karar için padişahın irâdesine sunulmuştur. 15 Aralık 1879 tarihinde çıkan irâde ile konsolosa berât ve mazbatası verilmiştir (BOA.İ.HR. 281/17314)

Romanya, 1881 yılında Tunus ve Trablusgarb'a konsolos tayin etmiştir (BOA.HR.TO. 365/98). Bunun yanı sıra Romanya yukarıda detaylarını verdiğimiz şekilde İskenderiye, Yafa, İzmir, Çanakkale'de konsolsoluk açmak istemiş ancak Osmanlı Devleti, Romanya'nın "Konsolosluk Mukavelenâmesi"ni imzalamamasını gerekçe göstererek Romanya'nın bu taleplerine olumsuz cevap vermiştir.

4. OSMANLI - ROMANYA İLİŞKİLERİ (1878-1912)

4.1. Romanya Krallığı'nın İlanı ve Osmanlı Devleti'nin Krallığı Tanınması

Romanya, bağımsızlığını kazandıktan sonra evvela diğer devletlerin Romanya'yı resmen tanınması için diplomatik temaslara başlamışlardır. Bu çabalarının bir sornucu olarak Romanya'yı Şubat 1880 tarihine kadar Osmanlı Devleti, Almanya, İngiltere ve Fransa gibi devletler tanımışlardır (L. Gulyás, g. Csüllög, 2016: 137-138). Prens Carol Osmanlı Devleti'nin ülkesini hemen tanınmasından memnun olmuş ve Osmanlı Devleti ile “*çok dostane bir anlayışla*” ilişkilerini yürütmeye çalışmıştır. Özellikle sınır tespit çalışmaları sırasında Rus Çarı'nın sık sık gösterdiği tepkilere rağmen Carol, Osmanlı Hükûmeti ile sorunları sulh yolu ile çözmeye gayret etmiştir (*Reminiscences of The King of Roumania*, 1899: 327-328).

Berlin Antlaşması sonrasında Sultan II. Abdülhamid döneminde Osmanlı-Romanya ilişkilerinde halledilmesi gereken birçok konu ve sorun bulunmaktaydı. Romanya'nın bağımsızlığını ilanı ve Osmanlı Devleti tarafından tanınması II. Abdülhamid döneminde olmuştur. Bu konu önceki bölümlerde detaylıca anlatılmıştır. Diplomatik ilişkilerin başlatılması karşılıklı elçilik ve konsoloslukların açılması bu dönemde gerçekleşmiştir. Ayrıca bu dönemde Romanya'da prens ünvanı yerine kral ünvanı kullanılmaya başlandığında; krallığı tanıyan ilk ülkelerden biri Osmanlı Devleti olmuştur. Bu dönemde Romanya'dan göç eden veya Romanya'da kalan Türk ve Müslümanların arazi, emlak ve tâbiyet sorunları ile göçmenlerin nakledilmeleri konuları bulunmaktaydı. 93 Harbinde esir alınan ve bir kısmı Romanya'da bulunan Türk esirlerin iadesi meselesi de yine bu dönemde ivedilikle halledilmesi gereken bir konuydu. Makedonya'daki Ulah nüfusunun sorunları ile Romanya'daki komitacılar II. Abdülhamid döneminde ele alınan konulardandı. Bu bölümde yukarıda bahsettiğimiz konulara değinilecektir. Ancak ikinci bölümde değindiğimiz diplomatik ilişkilerin başlaması, konsolosluk sorunu gibi konular da yine II. Abdülhamid döneminde başlayan ve ele alınan konulardır.

Bundan sonra ülkenin yönetim sistemi ile ilgili tartışma ve çalışmalara vakit kaybetmeden başlanmıştır. Yönetim sistemi ile birlikte başta askeri sistem olmak üzere birçok alanda reform yapılması gerekmektedir. Ancak Prens'in işi pek de kolay

değildir. Çünkü ülke ekonomisi iyi durumda değildi ve üstelik ülkenin fazla miktarda borcu da bulunmaktaydı. (N. Forbes, 1915: 281) Bu bağlamda Romanya’da ilk tartışma konusu veliaht prensin kim olacağı ile ilgili tartışmalar olmuştur. Bu tartışmalara neden olan durum ise Carol’un çocuğunun olmamasıydı. Bu tartışma bağımsızlığın ilânından hemen sonra başlamış ve yaklaşık iki yıl sürmüştür. Tartışmanın uzaması üzerine Carol, üvey kardeşlerinden en büyüğü olan Prens Leopold’ı, Romen Anayasasınının 83. Maddesine göre, Kasım 1880’de veliaht prens ilan ederek bu konudaki tartışmalara son noktayı koymuştur. (BOA. Y.A.HUS. 166/77; *The Statesman’s Year*, 1906: 1292).

Romanya’da yönetsel anlamda bir diğer gündem konusu ise ülkenin Prenslikten Krallığa geçirilmesi konusu idi. Romen politikacılar devlet biçimini de değiştirerek devletlerinin saygınlığını daha da artırmayı amaçlamışlardır (L. Gulyás, g. Csüllög, 2016: 138).

Şekil 1: Romanya Kralı I. Carol

Kaynak: *Nadir Eseler Kütüphanesi II. Abdülhamid Han Fotoğraf Albümleri*, Yer Nu: NEKYA91212/1

Ülkenin prenslikten krallığa geçirilmesi için Romanya diplomasisi Almanya, Avusturya gibi ülkelerde gerekli kulisleri yapmaya başladılar. 1881’in başlarında Berlin’deki Romanya Büyükelçisi, Berlin’deki “Büyük Güçlerin” temsilcilerinin hepsinin Romanya’nın bir krallık yaratma zamanının geldiğine dair görüşlerini ifade ettiğini bildirdi (*Reminiscences of The King of Roumania*, 1899: 351).

Büyük devletlerden de gerekli desteği alan Carol, 22 Mayıs’taki *Ulusal Festival Günü*’nde krallığını ilân etmeyi planlamaktaydı. Ancak Rus Çarı II.

Aleksandr'ın bombalı saldırı sonucu öldürülmesi Romanya'daki cumhuriyetçi ve anti hanedancı muhalefeti harekete geçirmiştir (*Reminiscences of The King of Roumania*, 1899: 351). Bu nedenle krallığın ilânı planı öne alınmıştır. 26 Mart 1881 günü öğleden sonra toplanan Bükreş Ulusal Meclisi bir teklif ile Prens Carol'u, I. Charles unvanıyla "Romanya Kralı" ilan etmiş, Senato Meclisi (Meclis-i Ayan) de oybirliği ile bunu tasdik etmişti. Teklifte, *mevcut duruma nazaran ve milletin defalarca dile getirdiği arzuya binâen Avrupa devletlerinin bulunduğu mevkiye hâiz ve hükûmete yeni bir garantör teşkil eylemek üzere millet adına Prens Carol'u "Romanya Birinci Kralı" ilân ettiği yazılıydı. Bükreş Ulusal Meclisi ile Senato Meclisi tarafından tasdik olunan kanun maddeleri şunlardı (Y.A.HUS. 166/135; İ.HR. 335/21583):*

"Birinci madde: Romanya, kraliyet unvanını alır. Prens Birinci Şarl hazretleri gerek kendisi ve gerek ahlâfi için "Romanya Kralı" unvanını alır.

İkinci madde: Veliahd prens, Romani unvanını haiz olacaktır."

Her iki meclisten oluşan bir heyet, hazırladıkları kanunu akşam Prens'e takdim etmişlerdi. Prens, heyeti kabul ederek kanunu tasdik etmişti. Artık Prens Carol, Kral I. Charles unvan ve ismini, Prenses Elisabeth ise "kraliçe" unvanını almış, Romanya prenslikten krallığa terfi etmişti. Kral Carol kanunu onayladıktan sonra Prenses Elisabeth ile birlikte balkona çıkarak halka kısa bir konuşma yapmış ve memnuniyetlerini ifade etmiştir (Y.A.HUS. 166/135; İ.HR. 335/21583). Kral Carol'un kısa konuşması geçmiş ve gelecekle ilgili düşüncelerinden ve kendisine verilen krallık unvanından duyduğu memnuniyetten ibaretti:

"Bu, milletvekillerinin, yasama organlarının oybirliğiyle bana yaklaştıkları büyük ve ciddi bir andır. İşbu belge ile Romanya milli yaşamında yeni bir sayfa başladı. Burada mücadele ve zorluklarla dolu, ama aynı zamanda güçlü çaba ve kahramanca eylemlerle dolu bir dönem bitiriyoruz. Ulusun isteği hayatımın rehber ve hedefidir. Bu toprakları on beş yıldır yönetiyorum; Ben ulusun sevgisi ve güvenine sahibim. Bu sevgi ve güven, iyi günleri daha da parlak hale getirdi ve kötü zor anlarda beni güçlendirdi ve doğruladı. Bu yüzden Prens olduğum için gurur duyduğum ve bu unvan benim için geçmişte ihtişam ve güç kazandıran bir dönem oldu.

Ancak Romanya, kendini bir krallık olarak ilan etmenin daha uygun olacağını düşünüyor. Bu nedenle krallık unvanını kendim için değil, ülkemin güçlenmesi ve her Romenin uzun süren dileğini yerine getirmek

için kabul ediyorum, Bu unvan, beni birlikte savaştığımız ve birlikte yaşadığımız herkesle birleştiren yakın bağı hiçbir şekilde değiştirmeyecek (Reminiscences of The King of Roumania, 1899: 352).”

"Romanya Kraliyeti" unvanı ile ilk resmi tören ise 10 Mayıs 1881'de Kral Carol'un Bükreş bazilikasında gerçekleşmiştir. (L. Gulyás, g. Csüllög, 2016: 138). Krallık tacı, kralın isteği üzerine Romen ordusunun Plevne'de gösterdikleri başarının bir hatırası olması için, esir düşen bir Türk askerinin silahından yapılmıştır (Reminiscences of The King of Roumania, 1899: 352).

Şekil 2: Romanya Kralı I. Carol:

Kaynak: *Reminiscences of The King of Roumania*, Ed. Sidney Whitman, London 1899

Romanya'da krallık ilan edildikten sonra sıra diğer ülkelerin bu unvanı tanınması konusuna gelmişti. Aslında Romanya ülkede krallık etmeden önce büyük devletlerin görüşüne müracaat etmişti. Carol, unvan olarak "Romanlar Krallığı" alma niyetindeydi. Ancak Avusturya'nın itirazı yüzünden bu unvan alınamadığından, "Romanya Kraliyeti" unvanı ile yetinmek zorunda kalmıştı (Y.A.HUS. 166/135; İ.HR. 335/21583). Aslında krallığın ilanından önce "Büyük Güçlerle" konu istişare edildiği için Romanya'nın ilan ettiği kralık rejiminin diğer devletler tarafından da tanınacağı bilinmektedir. Ancak yine de bu kabulün bir an önce olması için Romanya'nın diğer

lkelerdeki elçileri girişimde bulunmuşlardır. Bu baēlamda İstanbul'daki Romanya sefiri *Mösyö Bratyano Bbil* nezdinde harekete geçerek, Osmanlı Devleti'nin bir an evvel Romanya'da ilan edilen krallık unvanının kabul edilmesi için ikna çalışmalarına başlamıştır. Romanya Krallıēının “Büyük Gler” tarafından kısa sürede tanınacaēını ifade eden sefir, krallıēın herkesten önce Osmanlı Devleti tarafından tanınmasının çok iyi olacaēını, bunun Romanya'daki İşlm ahaliye gösterilen iyi muamelenin karřılıēı kabul edilebileceēini söylemiştir. Romanya'nın İstanbul sefirinden gelen bu teklif, 31 Mart 1881 tarihinde Meclis-i Vükelâ'da görüşülmüş ve uygun bulunmuştu (BOA.İ.MMS. 69/3211). Osmanlı Devleti'nin Romanya Krallıēı unvanını tasdik etmesi Romanya tarafından memnuniyetle karşılanmıştı. Romanya Dışışleri Bakanı Vasile Boerescu memnuniyetini İstanbul'daki Romanya elçisine 1 Nisan 1881 tarihinde ektiēi telgrafla duyurmuştu (İ.HR. 283/17604; Y.PRK.AZJ. 5/23). “Büyük Gler” de kısa bir süre sonra Romanya krallıēını tanımışlardır. Krallıēın ilânından sonra Kral Carol'a Büyük Glerin liderlerinden tebrik mesajları gelmiştir (*Reminiscences of The King of Roumania*, 1899: 352).

4.2. Romanya'daki Osmanlı Esirlerinin İadesi Meselesi

Rus kaynaklarına göre 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'nda esir düşen Osmanlı askerlerinin sayısı 141.708 askerdı. Osmanlı kaynaklarına göre ise rakam 115.984 idi ve bu esirlerden 90.834' Tuna Cephesi'nde Rus ve Romen ordularına esir düşmüştü (T. ēn, 2018: 31). Tuna'daki esirlerin yarısına yakını, yaklaşık 44.000'i Plevne'nin 10 Aralık 1877'de Rusların eline geçmesiyle birlikte Plevne'de esir edilmişlerdi. (V. Poznahirev, 2017: 347). Bu askerlerin büyük bir kısmı Rusya'ya götürülürken bir kısmı da Romanya'ya götürülmüştür. Romanya'ya ne kadar esir askerin gtrldēi ile ilgili bilgiler net deēildir. Mihai Maxim, Bükreş'teki 6.000 esirin olduēunu ifade ederken (M. Maxim, 2008:170), Togay Seçkin Birbudak, Romanya tarafından 10.000 askerin esir edildiēini yazmıştır (T.S.Birbudak, 2014:147). Turan şahin esirlerin Plevne'den Bükreş'e yaklaşık 200 km'lik yolu yürüyerek gittiklerini ve aēır kış şartları nedeniyle 5.000 askerin yolda vefat ettiēini belirtmektedir (T. şahin 1988: 123). Bu hesaplamalara göre Bükreş'te esirlerin iadesi meselesi grřldēinde yaklaşık 5-6000 askerin mevzubahis olması gerekmektedir. Ancak ařaēıda deēinileceēi gibi 1.500 asker üzerinden pazarlık yapılmıştır. Ayrıca Romanya'daki esirler, durumlarının kötüye gittiēini bir an önce esir deēiřiminin yapılması için “*Plevne serasi*” imzası

İstanbul'daki Serkaskerlik makamına çektikleri telgrafta 1.200 kişi olduklarını bildirmişlerdir (BOA., Y.PRK.A. 1/114).

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda esir düşenlerin, bilhassa yaralı olarak ele geçirilenlerin hukuki statüleri ile ilgili uluslararası alanda kabul görmüş bir antlaşma 1878 yılı itibariyle henüz yapılmamıştı. Ancak Avrupa'da XVIII. yüzyıldan itibaren savaş esirlerinin durumları ile ilgili yeni yaklaşımlar ileri sürülmeye başlanmıştır. Bunun öncülüğünü *Montesquie*, *Rousseau*, *Vattel* gibi aydınlar yazılarıyla yapmışlardır. Aydınlar, savaş esirlerinin savaş dışı bırakılmasını ve iyi muamele gösterilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir (C.Kutlu, 1997: XXV). 1856 *Paris Deklarasyonu*'nda savaş kurallarıyla ilgili düzenlemelere gidilmiştir (A. Özel, 1995: 388). Ancak henüz harp esirleri ile ilgili bir çalışma yapılabilmemiş değildir. Özellikle yaralı askerler meydanda kendi hallerine bırakılmaktaydı. Avusturya ile Fransa-Sardinya ittifakı arasında 24 Haziran 1859'da meydana gelen Solferino Savaşı'nda 35.000 yaralı askerin (F.M. Burkle, 2019:2) durumundan dehşete düşen Cenevreli Henri Dunant ve dört arkadaşı bu konuda harekete geçerek 1863 yılında Cenevre sözleşmesini hazırlamışlardır. Daha çok yaralıları ilgilendiren bu hareket ularlararası Kızılhaç vs hareketini başlatmıştır (A. Özdemir, 1991:573-574).

Savaş esirlerine uygulanacak muamele, 1874 *Brüksel Deklarasyonu*'nda on iki madde halinde ele alınmış, ancak bu deklarasyon devletler tarafından onaylanmamış ve yürürlüğe konmamıştır. Savaş esirleri ile ilgili ilk ciddi adım 1899 *Lahey Konferansı*'nda II. sözleşmede ve 1907 *Lahey Konferansı*'nda IV. sözleşmede esirlere uygulanacak muamele on yedi madde halinde düzenlenerek atılmıştır. (A. Özel, 1995: 388). Savaş esirleri ile ilgili uluslararası kanunlar ancak XIX. yüzyılın sonu ve XX. yüzyılın başında belirlendiği için 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda esir edilen ve bir kısmı Romanya'ya götürülen Osmanlı askerlerinin durumları doğal olarak iki ülke arasında imzalanacak bir antlaşma ile belirlenecektir. Bu süreçte Sultan II. Abdülhamid ile Romanya Prensi I. Carol'ün karşılıklı iyi niyetli politikaları, Romanya'nın Balkanlar'da gözetlediği dengede Osmanlı Devleti'ne muhtaç olması gibi nedenlerle esirlerin iadesi konusunda küçük pürüzler dışında sorun yaşanmayacaktır.

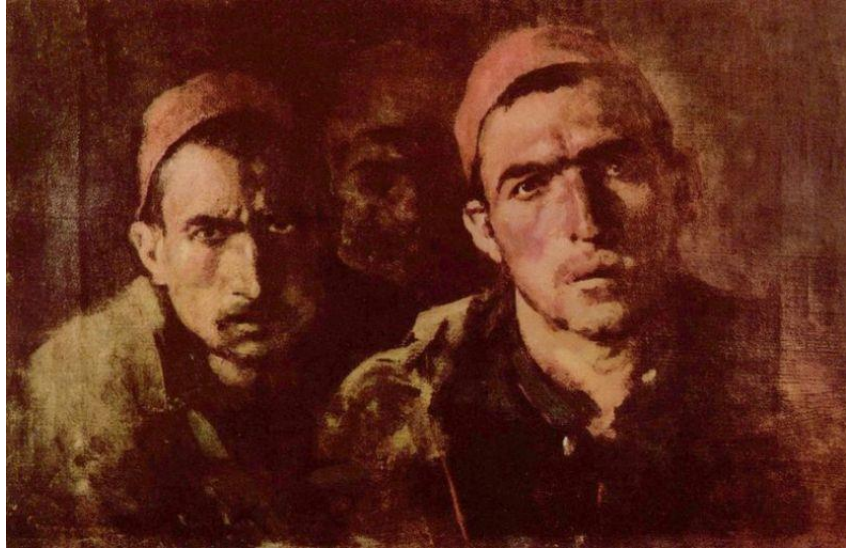
Şekil 3: Nicolae Grigorescu - Prizonieri Turci (Türk Esirler) Tablosu

Kaynak: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Nicolae_Grigorescu_-_Prizonieri_turci.jpg

3 Mart 1878'de savaşa son veren Ayastefanos Anlaşması ile birlikte Osmanlı Hâriciye Nâzırını Safvet Paşa ve Romanya Senatosu Reisi Vekili Mösyö Bratiano, Osmanlı esirlerinin iade şartlarını görüşmek için görevlendirilmişlerdi. Görüşmeler sonucu iki devlet adamı altı maddelik bir mukavelenâmeyi kabul etmişlerdi. Mukavelenâmenin ilk iki maddesi Romanya Hükûmeti'nin esirler için yaptığı masraflar ve bunun nasıl ödeneceği hakkındaydı. Üçüncü ve dördüncü maddeler ise Vidin ve Tuna boyundaki kalelerde bulunan atık harp edevâtının borçların bir kısmına karşılık olmak üzere teslimi idi. Son iki madde ise tasdik, imza ve teâti ile ilgiliydi (BOA., Y.EE., 41/142). Kısa bir zaman sonra 12 Mart 1878 günü Romanya Prensi I. Carol, bir iyi niyet ve jest göstergesi olarak, esir bulunan Sâdık ve Edhem Paşaları huzuruna kabul etmiş ülkelerine dönebileceklerini bildirmiş ve kılıçlarını iade etmişti (BOA., Y.PRK.HR. 2/55).

Şekil 4: Nicolae Grigorescu - Prizonieri Turci (Türk Esirler) Tablosu

Kaynak: g1b2i3.wordpress.com

Osmanlı Devleti, esirlerin iadesi ve mukâvelenâmenin dördüncü maddesi olan *Tuna kalelerinde bulunan atık silahlar* konusunu görüşmek üzere Mirlivâ Süleyman Paşa ile Hocapaşa Başşehbenderi Azaryan Efendi'yi görevlendirerek Bükreş'e yollamıştı. Bükreş'e gelen iki yetkili, esirlerin bir an evvel İstanbul'a nakilleri için Nisan ayının ortasında temaslara başladılar (BOA., HR.İD. 778/94; BOA., HR.TO. 555/49). Süleyman Paşa ve Azaryan'ın yaptıkları görüşmelerde Romanya hükûmeti; Osmanlı Devleti'nden esirlerin bakımı için alacağı meblağın ödemesinde açıklık olmadığı, yazılı mukâvele müsveddesinin Osmanlı Sultanı II. Abdülhamid ile Romanya Prensi I. Carol adına tanzim edilmediğini bildirmiş, ayrıca 50 hasta, 28 mülâzım toplam 1450 esirin günlük masraf olarak 1500 frankı bulduğundan Haziran sonuna kadar masrafın 1.210.000 frank olduğunu bildirmiştir. Heyet durumu İstanbul'a bildirerek esirlerin iadesi için Kalas'ta bulunan Kolağası Ahmed Efendi'nin geri dönebileceğini söylemişti (BOA., İ.DH. 772/62866).

Şekil 5: Nicolae Grigorescu - Convoi de prizonieri Turci (Türk Esirleri Konvoyu) Tablosu

Kaynak [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Nicolae_Grigorescu_-_Convoi_de_prizonieri_\(1\)_-Detaliu.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Nicolae_Grigorescu_-_Convoi_de_prizonieri_(1)_-Detaliu.jpg)

Romanya Prensi I. Carol, 19 Temmuz 1878 günü verdiği ziyafette iltifatta bulunduğu Süleyman Paşa ve Azaryan Efendi'ye, esirlerden memnun olduğunu bildirdikten sonra onların iade edilme meselesinin kesin olarak halledilmesini ve kalelerdeki atık silahlardan ise tarihçe kıymeti olanları satın almak arzusunda olduğunu söylemiştir. Romanya Harbiye Müdürü de Rusların Vidin'de ve diğer kalelerdeki atık silah ve tüfekleri alıp götürdükleri haberini vermiştir. (BOA., Y.PRK.A. 1/114).

Bükreş'te bulunan yaklaşık 1.500 Osmanlı esirinin zarurî ihtiyaçları karşılanıyorsa da iadelerinin gecikmesi ve orada bulunan Bulgarların sözlü sataşmalarına dayanma güçleri iyice azaldığından İstanbul'daki Seraskerlik makamına bir telgraf çekmişlerdi. "Plevne üserâsi" imzası ile çektikleri telgrafta 1.200 kişi olup aciz durumda bulduklarını ve haklarında neye karar alındığını bilmediklerini, bu konuda kendilerine bir cevap verilmesini dile getirmişlerdir. Ancak Bükreş'te bulunan Osmanlı heyeti durumdan haberdâr olmuş ve Romanya Telgraf İdaresi'ne başvurarak telgrafın gitmesine engel olmuşlardır (BOA., Y.PRK.A. 1/114).

Bükreş'te bulunan iki devlet adamı, Romanya hükûmeti ile Osmanlı esirlerinin iadesi konusunda bir mukâvele üzerinde anlaşarak 22 Kasım 1878 tarihinde Hâriciye Nezâreti'nin görüşüne sunmak üzere müsveddesini İstanbul'a gönderdiler. Daha önce altı madde üzerinde hazırlanıp kabul görmeyen mukâvelenâme taslağından farklı olarak bu mukâvele taslağı beş madde üzere hazırlanmıştı. Esirlerin işçeleri için yapılan masraf iki devlet memurları tarafından incelenerek iki kısma bölünmüştü. Masrafların birinci kısmı esirlerin esir düştükleri günden savaşın sonuna kadar iken, ikinci kısmı ise savaş bitiminden memleketlerine dönüşlerine kadarki masraflardı. Birinci kısmın masrafları, mukavelenin tasdik edileceği günden itibaren başlayıp altı ayda bir olmak üzere on dört taksit üzerinden yedi senede ödenecekti. Osmanlı Devleti bu meblağı, Tuna Komisyonu'nda alacağı olan dört milyon franktan fazla parasından havale ederek ödemeyi hesaplamıştı. Diğer ikinci kısmın masrafları ise yine tasdik tarihinden başlamak üzere üç ay içinde ödenmesi kararlaştırılmıştı. 500.000 frankı bulan bu borç için de Osmanlı Devleti, Vidin'de bulunan toplarla bazı atık silahların borç karşılığı Romanya'ya terkini düşünmüştü. Ancak Romanya Hükûmeti'nin, bu talebi kabul etmemesi üzerine borcun başka kaynaklardan ödenmesine bakılma kararı alınmıştı (BOA., İ.HR. 278/17011).

Bu arada Romanya'yı resmen tanıyan Osmanlı Devleti, 23 Kasım 1878'de Bükreş'e orta elçi olarak Süleyman Bey'in tayinine karar vermişti (BOA., İ.HR. 278/17012).

Esirlerin iadesi için görevlendirilen iki devletin murahhasları 5 Aralık 1878 günü mukavelenâmeyi imzalamışlardı. Son anda Mösyö Galiçyano, masraflar için ödenecek meblağın miktarını ek bir madde olarak eklenmesini istemiş; Osmanlı murahhasları, anlaşmanın gecikmesinde her geçen gün masrafın artması ve Bükreş'te havaların soğuması sebebiyle bu miktarın mazbataya eklenmesi fikrinden vazgeçerek talebi kabul etmişti. Sekiz aydır burada bulduklarını bildiren Süleyman Paşa ve Azaryan Efendi, esirlerin Bükreş'ten hareketleri için mukavelenâmenin bir an evvel tasdik edilmesini bildirdiler (BOA., Y.A.RES. 2/6).

Esirlerin iadesi, mukavelenâmenin tasdikini beklemeden başlamış ve kısa zamanda tamamı İstanbul'a ulaşmıştı. Vazifelerini tamamlayan Azaryan Efendi, kendi görev yeri olan Hocabey'e giderken, Mirlivâ Süleyman Paşa da İstanbul'a dönmüştü (BOA., İ.HR. 335/21539).

Osmanlı savaş esirleri, subaydan en acemi askere kadar tamamı Bükreş'te buldukları müddetçe edebâne tavır ve hareketleri, gerek hükümet ve gerekse ahali ile olan münasebetlerde gösterdikleri hüsnühalleri Romenleri hayran etmiş ve her yerde ahlâk ve terbiyeleri takdirle karşılanmıştır (BOA., İ.HR. 335/21539). İstanbul'da Meclis-i Vükelâ'nın mütâlaası beklenirken Bükreş'te Prens I. Carol, 30 Aralık 1878'de verdiği ziyafette yeni tayin olan Bükreş Sefiri Süleyman Bey'e, Osmanlı Devleti'ne olan sevgisini göstererek esirlerin güzel hareketlerini övmüş, hastanelerde bulunanların dahi gösterdikleri gayret ve şecaata hayranlığını dile getirmişti (BOA., Y.PRK.HR. 4/5).

Romanya Prensi I. Carol, Bükreş'ten ayrıldıkları sırada esirlerin iadesi meselesini başarıyla halleden Osmanlı murahhasları Azaryan Efendi ve Süleyman Paşa'ya üçüncü dereceden "Etval dö Romani" (Romanya Yıldızı) nişanı vermişti (BOA., İ.HR. 335/21539).

Mukâvelenâme, Osmanlı Hâriciye Nezâreti'nde imzalanacakken sadâret değişikliği oldu. Eski sadrazam zamanında mukâvelenâme hakkında mazbata çıkmadığı anlaşıldığından, 21 Aralık 1878'de Meclis-i Vükelâ'dan görüş alınmak üzere oraya gönderildi (BOA., İ.DH. 778/63332). Meclis-i Vükelâ'dan çıkan mazbata (BOA., Y.A.RES. 2/55), mukâvelenâme ile birlikte irâde gereğince yazılıp düzenlenmesi için 16 Nisan 1879 tarihinde Divan-ı Hümâyûn Kalemî'ne havale edildi (BOA., Y.A.RES. 2/17). Mukâvelenâme, 18 Nisan 1879 günü Sadâret'e iade edilip gerekli işlemleri yapması emredildi (BOA., İ.HR. 279/17136).

İmzalanan mukavelenâme nüshaları karşılıklı olarak iki devlet arasında değiştirilerek kontrol edilmiş ve aslına mutabık olduğuna 7 Aralık 1879 tarihinde karar verilmişti. Aslına uygunluğu kabul edilen mukavelenamenin tercümesi aşağıdadır: (BOA., Y.EE.73/16: M. Mecmuası C 5, 162 vd.)

"Devlet-i Osmaniyye ile Romanya hükümeti beyninde akd ve imza olunan mukavelenâmenin tercümesi suretidir:

Zât-ı şevket-simât hazret-i Padişahî ile fehâmetli Romanya Prensi hazretleri üserâ-yı harbiyeyi iade arzusuyla ol bâbda bir mukâvelenâme akdini tasmîm etmiş olduklarından taraf-ı eşref-i hazret-i Padişahîden Mirlivâ Süleyman Paşa ile Bâbiâli memurlarından Azaryan Efendi ve fehâmetli Romanya Prensi hazretleri cânibinden dahi Bükreş Merkez Kumandanı Miralay Aleksandır Budisteano ile Harbiye Nezâreti Müdürü

ve Muhasebecisi Vekili Mösyö Balaban nâm zâtlar murahhas tayin olunmuşlardır.

Mûmâileyhim usul ve nizâmında bulunan ruhsatnâmelerini ba'de't-teâti mevâd-ı âtiyeye karar vermişlerdir.

Birinci Madde: Üserâ-yı harbiye mukâvele-i hâzıranın heman tasdikini müteakip mübâdele olunacaktır.

İkinci Madde: Üserâ-yı harbiyeden iade ve o esnada vefat etmiş olanlar için vuku'u bulan masârîf tarafeyn murahhasları cânibinden kabul ve tasdik olunduktan sonra iki kısma taksim edilecektir. Birincisi esir düştükleri günden muhâsamâtın hitâmına ve ikincisi hitâm-ı muhâsamâttan baka-i? vatanlarına iadesine değin vuku'u bulan masraflardır.

Üçüncü Madde: Bend-i sâbıkada muharrer birinci kısım masârîf mukâvele-i hâzıranın tasdiki gününden itibaren her biri altı ay fasıllı on dört tekâsît-i mütesaviye ile yedi sene zarfında kâmilen tesviye edilecek ve bunun için Hazine-i celîle tarafından beher taksite mahsus ayrı ayrı havalenâmeler i'tâ olunacaktır.

Dördüncü Madde: İkinci maddede beyân olunan ikinci kısım masârîf işbu mukâvelenâmenin tasdiki gününden itibaren üç ay zarfında tesviye olunacak ve bunun için mukâvele-i hâzıranın hemen tasdikini müteâkib Hazine-i celîle tarafından havalenameler verilecektir.

Beşinci Madde: İşbu mukâvelenâme tasdik olunacak ve tasdiknâmeleri imza olunduktan on beş gün zarfında ve mümkün ise daha evvel Bükreş'te teâti kılınacaktır. Tarafeyn murahhasları tasdiken li'l-makâl mukavele-i hâzırayı imza ve armalı mühürleriyle temhîr etmişlerdir.

İşbu mukâvelenâme bin sekiz yüz yetmiş sekiz senesi Teşrîn-i Sâni-i Ruminin yirmi üçü ve Kânûn-ı Evvel Efrencinin beşi tarihinde Bükreş'de tanzim olunmuştur. (1878.Ts.23/ 1878.Ke.5)

İmza: Romanya Murahhası Balaban

İmza: Romanya Murahhası Aleksandır Budisteano

İmza: Devlet-i Aliyye Murahhası Azaryan

İmza: Devlet-i Aliyye Murahhası Süleyman

Madde-i Mutazammın

Zât-ı şevket-simât hazret-i Padişahî ile fehâmetli Romanya prensi hazretleri cânibından tayin olunan murahhaslar ruhsatnâmeleri mûcebince ve bugünkü gün imza olunan mukâvelenâmenin ikinci maddesi hükmünce üserâ-yı Osmaniyye'nin esir düşdükleri zamandan itibaren fi 1/13 Teşrîn-i Sâni sene 1878 tarihine kadar iaşeleri için Romanya hükûmeti tarafından vuk' bulan masârîfin bir milyon dört yüz yirmi üç bin dört yüz seksen iki (1.423.482) frank altmış beş (65) santime bâliğ olmuş olduğunu tasdik ve kabul ve bu masârîfi iki kısma taksim ederler.

Mukâvelenâmenin dördüncü maddesinde beyân olunan birinci kısım masârîfin mecmûu sekiz yüz altmış üç bin dört yüz seksen iki (863.482) frank altmış beş (65) santime ve ikinci kısım masârîfin mecmuu dahi üserâ-yı harbiyenin Kalas'a kadar nakli ve i'zâmları masârîfi dahil olduğu hâlde beş yüz altmış bin (560.000) franka bâliğ olmuşlardır.

İşbu meblağ mukâvelenâmede gösterildiği vech üzere metalik akçe olarak tesviye edilecektir.

Şurası mukarrerdir ki; üserâ-yı harbiye-i Osmaniyyenin fi 1/13 Teşrîn-i Sâni sene 1878 tarihinden itibaren Kalas'da gemilere irkâb oldukları zamana değin Romanya hükûmeti tarafından iaşeleri için vuku' bulan masârîf mukâvelenâmenin dördüncü maddesi mûcibince üç ayda tesviyesi mukarrer olan mebâliğa zam ve ilâve kılınacaktır.

Şerâit-i hâzıra aynı mukâvelenâmenin şerâit-i münderecesi misillü mer'î ve mugayyer olacaktır.

İşbu madde-i mutazamme? iki nüsha olarak bin sekiz yüz yetmiş sekiz senesi Teşrîn-i Sâni-i Ruminin yirmi üçü ve Kânûn-ı Evvel-i Efrencinin beşi tarihinde Bükreş'te tanzim olunmuştur. (1878 (1294).Ts.23/ 1878.Ke.5) (10 Z 1295)

İmza: Romanya murahhası Balaban

İmza: Romanya murahhası Miralay Budisteano

İmza: Devlet-i Aliyye murahhası Azaryan

İmza: Devlet-i Aliyye murahhası Süleyman"

Sonuç olarak 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda esir alınan Osmanlı askerlerinin sayısı konusunda kaynaklar farklı rakamlar telaffuz etse de esir alınan askerlerin savaştan sonra iadesi konusunda bir gecikme yaşanmıştır. Plevne'nin 10 Aralık 1877'de düşmesi ile birlikte esir düşen Osmanlı askerlerinden bir kısmı Romanya'ya götürülmüşlerdir. Ayastefanos Antlaşması 3 Mart 1878'de, Berlin Antlaşması 13 Temmuz 1878'de imzalandığı halde yaklaşık 7 aydır esaret altında olan Romanya'daki Osmanlı askerleri henüz iade edilmemişlerdi. İade işlemleri, iade mukavelanâmesi üzerinde anlaşmanın sağlandığı 5 Aralık 1878 tarihinden sonra, yani yaklaşık 1 yıllık esaret süresinden sonra, gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Bu gecikmenin nedeni iki ülkenin esirlere yapılan masrafların ödenmesi konusunda anlaşamamaları, Romanya Prensi'nin bunu bir siyasi koz olarak kullanma düşüncesi idi. Ancak bu süreçte Romanya'da esir tutulan Osmanlı askerleri Rusya'daki esir Osmanlı askerlerine nazaran daha insani şartlarda yaşamışlardır. Üstelik Osmanlı askerlerinin Romanya'daki davranışları hem Prens Carol'ün hem de Romen halkının takdirini almıştır.

4.3. Romanya'dan Müslüman Göçleri

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı başladığı andan itibaren Romanya'dan Anadolu'ya yoğun bir göç dalgası başlamıştır. Göçlerin bir kısmı savaş esnasında meydana gelirken, önemli bir kısmı da savaştan sonra Romanya Hükûmeti'nin uyguladığı politikalarından dolayı meydana gelmiştir. Göç edenlerin büyük kısmı Müslüman olmakla birlikte Romanya'daki nüfusları yaklaşık 256.000 olan Yahudiler de zorla göç ettirilmişlerdir. Göç eden Yahudilerin önemli bir kısmı Osmanlı topraklarına gelmişlerdir (N. İ. Şeber, 2011: 41-59). Yahudilerin Osmanlı'ya göç etmeleri Osmanlı Devleti tarafından farklı prosedüre tabi tutulduğundan ve başlangıçta sorun teşkil ettiğinden (BOA., MV., 99/78; BOA., A.}MKT. MHM., 509/5; BOA., DH.MKT., 2387/27; BOA., HR.HMŞ.İŞO., 216/23) ve asıl göçler 1938-1950 yılları arasında meydana geldiğinden (H. Pehlivanlı, 2019:818-826; Z. Aslan, 2019: 839-851) ayrı ve detaylı bir çalışmanın konusudur. Bu nedenle burada sadece Müslüman muhacirlere değinilmiştir. Bu kısımda göçlerin nedenleri, göç yolları, Müslümanların göç esnasında yaşadıkları sorunlar, muhacirlerin iskânı ve iskân esnasında yaşanan sorunlara değinilmiştir.

4.3.1. Romanya'dan Göçlerin Nedenleri

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın başlaması ile birlikte gelişen Rus ordusunun işgalinden dolayı yaşanan kaygı, göç nedenlerinin başında gelmektedir. Rusya'nın işgalinin kolay olacağı düşünülen yerlerdeki Müslüman halkın can güvenliği tehlikeye gireceğinden, bu yerlerin boşaltılması yerel idareciler tarafından talep edilmiştir. Savaşın başlamasından sonra bu kapsamda boşaltılan yerlerden ilki Tulça ve çevresi olmuştur. Rus askerleri önce Maçin'e saldırmış, sonra da Kuzey Dobruca'ya yönelmişti. Rusların ilerleyişi ile Müslüman ahalinin kaçıışı artmıştı. Göç dalgası büyük bir hızla iç bölgelere doğru yayılmıştı (Kocacık, 1980:137-138).

Romanya'dan göçlerin bir diğer nedeni Romen hükümetinin Müslümanlara yönelik uyguladığı ekonomik baskıydı. Aslında Romen Prensi I. Carol, Romanya'nın bağımsızlığından sonra 14 Kasım 1878'de İbrail'de Dobruca'daki halka yönelik bir konuşma yapmış ve konuşmasında "*Her ne ırk ve dinden olursa olsun bütün Dobruca halkına sesleniyorum. Dobruca, Koca Mircea ve Büyük Ştefan'ın eski toprağı bugünden itibaren Romanya'nın bir parçasıdır... Ey Müslüman ahali insanlığın en değerli ve kutsal varlıkları olan hayat, onu ve mülkü artık çok uluslar tarafından gıpta ile bakılan bir Anayasanın koruması altındadır. Dininiz, aileniz, evinizin eşiği bizim kanunlarımız tarafından korunmaktadır ve hiç kimse hak ettiği cezayı almadan bunu çiğneyemez*" (İ. Abdula, 2005: 26) şeklindeki sözleri ile Müslümanların can ve mal güvenliğinin sağlanacağını belirtmişti.

Prens I. Carol'ün 14 Kasım'da İbrail'deki konuşmasından sonra yerlerini terk eden bazı Müslümanlar geri dönmüşlerdir. Ancak döndüklerinde evlerinde Romen ve Bulgarların oturduğunu görmüşlerdir. Bu durum başka bir sorunu beraberinde getirmiştir. Romanya Hükümeti meseleyi ivedilikle çözmeye çalışmıştır. Bu amaçla 21 Aralık 1878 tarihinde Romanya Hükümeti göç etmiş Türklerin gayrimenkullerinin iadesi için bir karar almıştı. Bu karara göre (A. Popovic, 1995, s. 125; İ. Abdula, 2005: 27).:

1. Geri dönen ve mülkün sahibi olduğunu ispatlayan herkes mülkünü geri alabilecektir.

2. Yerel yönetimler 1 Ocak 1879'dan sonra boşalan mülkleri tespit edecek, bu mülkler, sahibi talep edene kadar yerel yönetimlerin gözetimi altında kalacaktır.

3. Göç etmiş olan herkese, mülklerinin kendilerine ait olduğunu kanıtlamaları şartıyla, mülkleri 1 Ocak 1880 tarihine kadar geri verilecektir.

Bundan sonra Romanya Hükûmeti geri dönmek isteyen ama fakir olanlara bedava bilet ve pasaport vereceğini duyurmuştur. Muhacir komisyonundan alınacak belgelerle söz konusu müracaat yapılabilinecekti. Başvuruların fazla olması ve İstanbul'da muhacir komisyonunun talep edilen belgeleri kolay verdiği iddiaları üzerine sahte vatandaşlığın önünü almak için Romen hükümeti bu uygulamadan önce vazgeçmiş, sonra talep ettiği belgelerin Romen makamlarından alınabileceğini belirtmiştir. Bu durumda Romanya'ya Romen devletinin desteği ile dönenlerin sayısı birkaç yüzü geçmemiştir (İ. Abdula, 2005: 27-31).

Bu arada Dobruca'nın idaresi için 9 Mart 1878 tarihinde bir kanun çıkarmıştır. Bu kanun "Romanya Müslümanlarının tabiiyeti meselesi başlığı altında detaylıca yazılacağından burada değinilmeyecektir. Kısaca Dobruca'daki Müslümanların Romen vatandaşlığına alınmaları konusunda çıkarılan bu kanundan sonra, Romanya Hükûmeti, I. Carol'ün İbrail'deki konuşmasında belirttiği üzere Romanya'daki Müslümanların mülklerini kanıtlamaları konusunda harekete geçmiştir. 5 Haziran 1880 tarihinde yayınlanan kanunla Osmanlı Türkçesi ile yazılmış tapuların Romence'ye tercüme edilmesini talep etmiştir. Elinde tapusu bulunmayanların üzerinde buldukları arsa satılmış, ancak parası olmayan Müslümanlar göç etmek zorunda kalmışlardır. Sadece Dobruca'da 700 bin hektarlık tapusuz araziye el koyan Romen hükümeti, buraya Romenleri yerleştirerek Romen nüfusunu arttırmaya çalışmıştır (Ö. Bedir, 2018:11; İ. Abdula, 2005: 34). Romen hükümeti, ev ve arazilerinin tapusunu gösteremeyenlere, asırlardır üzerinde buldukları toprakları satmaya kalkışarak ekonomik yönden Müslümanları zor durumda bırakmıştır. Ayrıca Dobruca'ya gelen memurlar çeşitli bahanelerle Müslümanlara ağır cezalar yazmış, cezasını ödeyemeyenlerin mülklerine el konulmuştur. Mülkünü kaybeden Müslüman çareyi göç etmekte bulmuştur (Ö. Bedir, 2018:11). Memurların bu davranışları ve halk üzerindeki etkisini Köstence Valisi C. Poroianu 4 Ocak 1904 tarihli Farul Gazetesine verdiği demeçte şu şekilde ifade etmiştir:

"Ostrov Kasabasından dönüyorduk. Bu köyün halkının bütün ürünlerini, hayvanları, aletlerini hatta ev eşyalarını bile tamamen

satmışlardı. Biliyorum ki bu köyün elli haneli ahalisi çıplak, ilaçsız ve beddua ederek Türkiye'ye göçüp gittiler” (İ. Abdula, 2005: 37).

Müslümanların göç etmelerinin nedenlerinden birisi de Müslümanların askere alınmaları meselesiydi. Romen ordusuna katılmak istemeyen Müslümanlar 1883 yılı itibariyle göç etmeyi tercih etmişlerdir. 1880 tarihli *Dobruca Teşkilât Kanunu*'nun 68. maddesine göre, "*Dobrucalı Müslüman askerler orduda ayrı piyade ve süvari bölükleri teşkil ederler. Fes ve sarıklarını askeri üniformalarıyla birlikte taşırlar. Aynı maddenin hükümleri deniz Müslüman askerleri için de geçerlidir.*" Romen hükümeti tarafından Müslümanların Romen ordusuna alınmak istenmesi üzerine Köstence eşrafından Kızır Ağa, Hacı Zahit Çelebi, Hadi Ağa, Uzunlar köyünden Hacı Kutsi Ağa riyasetindeki bir heyet, at arabasıyla Bükreş'e giderek I. Carol ile görüşmüş ve Müslümanların askere alınmamasını, en azından bir süre bu uygulamanın ertelenmesini talep etmişlerdir. Ancak heyetin başvurusu olumsuz sonuçlanmış ve Müslüman gençler askere alınmaya başlanmıştır (Ö. Bedir 2018:12). Romen hükümeti, Müslümanları askerliğe almak üzere uyguladığı politikanın benzerini Romanya'daki Yahudiler üzerinde de uygulamıştır. Askerliğe gitmek istemeyen Yahudiler göç etmeyi tercih etmişlerdir (BOA. HR.SFR.04., 661/26).

1880 tarihli *Dobruca Teşkilât Kanunu* aynı zamanda Müslümanlara bir takım siyasi yasaklar getirmiş, Romanya vatandaşları arasında Hristiyan olmayanlarla Hırsitiyan olanlar arasında bir sınıf farkı yaratılmıştır. *Dobruca Teşkilât Kanunu*'na göre Müslümanlar Dobruca Meclisi'nde temsil hakkına sahip değillerdi. Bu sorun ancak 19 Mart 1909'da çıkarılan Yeni Dobruca Teşkilat Kanunu'nda ortadan kaldırılmıştır. 1909 Kanununa göre Dobruca Müslümanları, Dobruca Meclisi'nde temsil edilme hakkı elde etmişlerdir (A. Popovic, 1995, s. 129 vd.; İ. Abdula, 2005: 38).

Şekil 6: Köstence Belediye Azaları

Kaynak: Nadir Eseler Kütüphanesi II.Abdülhamid Han Fotoğraf Albümleri, Yer Nu:
NEKYA91233/7

Romanya hükümetinin yukarıda bahsettiğimiz politikaların hâricinde, doğal afetler nedeniyle de Romanya’da Müslüman göçleri yaşanmıştır. 1889 yılında kuraklıktan kaynaklanan kıtlık nedeniyle biçare kalan bazı Dobrucalı Müslümanlar Anadolu’ya göç etmişlerdir (BOA A.MKT.MHM., 508/3). Ayrıca Müslümanların Romen dilinde eğitim alınmaya mecbur bırakılmaları, Müslüman dükkân ve okullarının Pazar günü ve Hristiyan bayramlarında kapatılması da göçü etkileyen nedenlerdendi (İ. Abdula, 2005: 38).

4.3.2. Göç Yolları ve İskân Bölgeleri

Romanya’dan İstanbul ve Anadolu’ya gelen muhacirler, daha ziyade deniz yolunu tercih etmişlerdir. Muhacirlerin büyük bir kısmı Dobruca bölgesindendi. Burası limanlara yakın olduğundan muhacirler vapurla taşınmışlardır.

Romanya’dan deniz yolu ile gelen muhacirler Varna ve Köstence limanlarından gemilere binmişlerdir (BOA. DH.MKT., 1788/79; BOA, A.}MKT.UM., 788/21). Taşınma işlemlerinde Osmanlı Devleti’ne ait gemiler

kullanılmakla birlikte yetmediği için Romen (BOA, MV. 169/86), Avusturyalı ve İngiliz şirketlerden vapur kiralanmak suretiyle muhacirlerin taşınması işlemi gerçekleştirilmiştir. Romanya'dan vapurla taşınan muhacirler öncelikle İstanbul'a taşınmışlardır (BOA. MV. 169/86). Burada başta İplikhane ve Humbarahane olmak üzere geçici iskân bölgelerinde tutulan muhâcirler daha sonra daimi iskân bölgelerine gönderilmişlerdir. Romanya'dan gelen Müslüman muhacirler Adapazarı, Adana, Amasya, Ankara, Aydın, Bandırma, Bartın, Çorum, Edremit, Eskişehir, Halep, İskilip, İzmir, Karaman, Samsun, Sivas, (BOA, HR.SYS., 2946/18), Ankara ve Bursa'ya iskân edilmişlerdir (BOA., Y..PRK.ZB., 17/1). Bazen İstanbul'da yığılma olduğunda muhâcirler Ankara, İzmir gibi vilayetlerde geçici iskân bölgelerine gönderilmiş, oradan daimi iskan bölgelerine sevk edilmişlerdir (BOa., DH.MKT. 2782/84; BOA, DH.MKT., 1580/53).

Muhacirlerin taşınma işlerinde zaman zaman sorunlar yaşanmıştır. Bu sorunlardan biri Romanya'daki esirlerin iadesinin yapıldığı dönemde yolcu sayısının fazla olmasıydı. Osmanlı Devleti bu sorunu vapur kiralayarak gidermeye çalışmıştır. İkinci sorun ise muhacirlerin yanlarında fazla yük getirmeleri olmuştur. Fazla yüküle vapura alınmayan muhacirler sorun çıkarmışlardır. (BOA. DH.ŞFR, 109/88).

İstanbul'a getirilen muhacirler geçici iskân bölgesinde bir müddet tutulduktan sonra daimi iskân bölgelerine farklı vesaitler kullanarak gönderilmişlerdir. Sevk işlemini kolaylaştırmak için daimi iskân bölgelerinin vapur iskelelerine, tren istasyonlarına ve kentler arası yollara yakın olması kararlaştırılmıştı (N. İpek, 2006: 48).

Vapurlarla İzmir, Samsun, Trabzon, Edremit, İskenderun gibi liman kentlerine taşınan muhacirler buralardan daimi iskân bölgelerine yine farklı araçlarla sevk edilmişlerdir. Örneğin İzmir'e vapurla gelen muhacirlerden Aydın'da daimi iskân edilecek olan muhacirler İzmir-Aydın demiryolunu kullanmışlardır. İstanbul-Bağdat demir yolu da muhacirlerin taşındığı bir diğer güzergâh olmuştur (N. İpek, 2006: 68).

4.3.3. Muhacirlerin Osmanlı Topraklarında Yaşadıkları Sorunlar

Savaş bitmiş, fakat göç meselesi Osmanlı Devleti'ni sarsmıştı. Yurtlarını ve topraklarını kaybeden muhacirler, çok zor şartlar altında yaşamaktaydılar. Muhacirlerin Osmanlı Devleti'ne geldikten sonra ilk sorunla geçici iskân bölgelerinde karşılaşmışlardır. Romanya dışında, Sırbistan, Karadağ ve Kafkaslardan yoğun bir göç yaşandığı için muhacirler ilk etapta geçici iskân bölgelerine yerleştirilmiştir.

Genellikle cami, tekke ve zaviye, medrese, okul gibi binalara, boş arazilere kurulan çadırlara veya barakalara yerleştirilmişlerdir (İpek 2006: 44-45). 9 Temmuz 1879'da Sultan II. Abdülhamid'e sunulan raporda; İstanbul'da bulunan muhacirlerin, geçici olarak kaldıklarından sefalet ve perişan hâlde oldukları, sıkıntıda bulunan hazinenin işlerinin temini için yeterli yardımı yapamadığından, Bulgaristan, Sırbistan ve Romanya'dan gelen muhacirlerin bir aya kadar ya memleketlerine veya Anadolu'ya sevk edilmelerinin gerektiği belirtilmişti (İ.DH. 788/64049).

Muhacirlerin yaşadıkları bir diğer sorun sürekli iskân bölgelerinde yerli halk ile arazi konusunda yaşadıkları tartışmalar olmuştur. Yerli halk, gelen muhacirler nedeniyle, arazilerinin daralması ve tapu ile sahip oldukları topraklarının göçmenler tarafından kullanılmasından şikâyette bulunmaktaydılar. Zaman zaman da iki taraf arasında çatışmalar meydana gelirdi. Devlet bu tarz sorunları bitirmek için ya muhacirleri başka yere sevk ederdi ya da jandarma marifetiyle olayı bastırmaya çalışırdı (N. İpek 2006: 68-69).

Muhacirlerin daimi iskân edildikleri yerlerde karşılaştıkları sorunlardan bir diğeri iskân edilen bölgenin verimli arazisinin, özellikle de meraların az olmasıydı (BOA., DH.MKT.1927/56; BOA., DH.MKT.,1916/67). Bu yerlerden birisi Sivrihisar Kazası idi. Muhacirler Sivrihisar'da Karaviran, Karakaya, Beyli Kuyu, Beyli Kavvıran, İki Bahçecik, Kıran Harmanı köylerine iskân edilmişlerdir (BOA. ŞD.,2719/54). Verimli arazilerin az olması nedeniyle civar köylerden muhacirlerin iskân edildikleri köylere saldırılar yapılmaktaydı. Bu saldırılardan biri Köşeler Köylüleri tarafında muhacirlerin iskân edildikleri Kıran Harmanı Köyü'ne yapılmış ve şikayet konusu olmuştur (BOA., DH.MKT.,2748/60). Mahkeme Köşeler Köylülerini Kıran Harmanı köyüne yaklaştırmaktan men ettiği ve Kıran köyüne yerleştirilen muhacilere tapuları verildiği halde, Köşeler köyünden yapılan saldırıların önü alınamamıştır (BOA., DH.MKT.,2817/45).

Salgın hastalıklar, fakirlik, üretim konusunda yaşanan sorunlar da muhacirlerin karşılaştıkları diğer sorunlardı (N. İpek 2006: 68-69). Özellikle göçlerin yaşandığı dönemde Romanya başta olmak üzere Rusya gibi ülkelerde görülen veba salgını göçmenlere de yansımıştır. Bulaşıcı hastalıklara yakalananların dışında, sağlıklı muhacirlerin de karantinaya alınmaları sıkıntılara neden olmuştur (BOA.Y.A.HUS. 179/28; BOA., HR.SFR.04., 764/99; BOA., HR.SYS., 1237/27).

4.3.3.1. Muhacirlerin Pasaport Sorunları

Muhacirlerin Osmanlı Devleti'ne göç etmeleri için mürûr tezkiresi almaları gerekmektedir. Mürûr tezkiresi almak isteyenlerin Romanya'da bulunan Osmanlı Şehbenderlerine müracaat etmeleri gerekmektedir. Romanya'daki Osmanlı şehbenderlerine 3 Haziran 1895'te Meclis-i Vükelâ tarafından alınan karar bildirilmiş ve muhacirlere kolaylık sağlamaları istenmiştir (BOA.MV. 84/109).

Ancak mürûr tezkiresi almadan göç edip İstanbul'a gelen Müslüman muhacirler öncelikle Tabiiyet Kalemi'ne müracaat etmekteydiler. Burada kayıtları alınan muhacirlerin ellerindeki pasaportları İstanbul'da bulunan Romanya Başkonsolosluğuna iade edilmekteydi. Pasaportsuz olarak gelen firari ve asker kaçaklarının da mülteci sıfatıyla kaydedilmekten başka çare olmadığı, ecnebi tabiiyeti iddiasında bulunmayacakları ve kendi rızalarıyla Osmanlı vatandaşı oldukları kayıt altına alındıktan sonra ellerine hüviyet yerine geçen birer senet verilmiştir. Ancak yine de pasaportsuz gelenler hakkında tahkikat yapılmaktaydı. Bunların suçlu ve geçimsiz olup olmadıkları, geldikleri yerlerdeki Osmanlı şehbenderleri vasıtasıyla incelenmesi gerektiği şu şekilde ifade edilmiştir (BOA.İ.DH. 1447/27; BOA.MV. 115/65):

“Pasaportsuz olarak münferiden yahud hizmet-i askeriyyeden firaren Rusya ve Romanya'dan gelerek doğruca vilâyât-ı şâhâneye iltica etmekte olan eşhâs-ı müslimenin bir daha ecnebi tâbiyyeti iddiasında bulunmayacaklarına ve kendi arzularıyla tâbiyyet-i saltanat-ı seniyyeyi kabul eylediklerine dâir ve kuyûd-ı mukteziyeyi hâvî yedlerinden birer sened ahz ve hıfz ile beraber hüviyetleri hakkında dahi memleket-i asliyelerinde bulunan Devlet-i Aliyye şehbenderleri ve lede'l-iktizâ sefâret-i seniyye vesâtatıyla bade't-tahkik tebeyyün edecek hâle göre kabul veya redlerinin usul-i ittihâzı bi'l-istîzân irâde-i seniyye-i cenâb-ı Padişahî iktizâ-yı âlisinden bulunmasına mebnî ol bâbda sebk eden tebliğce cevaben Dahiliye Nezâretinden vârid olan 18 Safer 1325/ 2 Nisan 1907 tarihli tezkire kırâet olundu.”

Muhacirler Osmanlı Devleti'ne doğru göç ederken yaşadıkları sorunun benzerini Romanya'ya geri dönmek istediklerinde de yaşamışlardır. Romen Hükümeti Dobruca'ya geri dönmek isteyenlerden muhtaç olanlara bedava bilet ve pasaport vereceğini duyurunca çok sayıda başvuru oldu. Aslında başvuruda bulunanların önemli bir kısmı Dobruca'da bıraktıkları mülklerini satıp tekrar geri dönmek

niyetindeydi. Dobruca'ya dönmek isteyenler belgelerini Muhacir Komisyonu'na verecek ve komisyondan bilet ile pasaportlarını alabileceklerdi. İlk müracaatlar Ekim 1878'de alındı ve bu ay 150 kişiye geri dönüş belgeleri verildi. Bu arada Romanya vatandaşlığı alabilmek için göçmen olmayanların da müracaatları üzerine, Romanya Hükûmeti Osmanlı Hükûmeti'ni ikaz etmiştir. Komisyonun tezkereleri kolay vermesi, muhacir tezkerelerinin basit olması nedeniyle kolayca sahtesinin yapılması konularını Romanya'nın İstanbul Elçisi Bratianu, Osmanlı Hâriciyesine bildirmiştir. Osmanlı Hâriciyesinin bu konuda bir şey yapamayacaklarını ifadesi üzerine bu defa Romen Hükûmeti talep ettiği belgelerin sadece Romen kurumlarından alınabileceğini belirtti. Elleri her hangi bir belge olmadan veya sadece Romen pasaportu ile Dobruca'ya gelenler burada kendilerinin olduklarını iddia ettikleri arazileri belgeleyemeyince ortada kaldılar ve çareyi Osmanlı konsoloslughuna sığınmakta buldular. Bu tarz sorunlar iki ülke arasında bir krize neden olmuştur. Krizi çözmek için, bu kişilerin geri gönderilmesi ve masraflarının Osmanlı Devleti tarafından karşılanması konusunda anlaşmaya varılarak sorun giderilmiştir (İ. Abdula, 2005: 28-32).

4.3.3.2. Askerlik Sorunu

Balkanlar'dan ve Kafkaslardan gelen Müslüman muhacirler gibi Romanya'dan gelen Müslüman muhacirlerin en önemli sorunlarından birisi askerlik sorunu idi. Daha evvel Kırım Harbi sırasında göç etmiş olanlar 25 yıl askerlikten muaf tutulmuşlardı. Ancak 1885'ten sonra gelen göçmenlerin askerlikten muaf tutulma süreleri 6 yıla indirilmiştir (N. İpek, 2006: 70). Ayrıca Kırım Savaşı sonrası Romanya'ya göç edip 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı nedeniyle tekrar göç eden Müslüman muhacirlere tanınan 25 yıllık askerlikten muafiyet süresi de dolmaktaydı. Bu durumda olanlara ise ilave 4 yıllık muafiyet getirilmiştir (BOA., MV. 28/15).

Muhacirlere askerlik için tanınan 6 yıllık süre muhacirlerin itirazına neden olmaktaydı. Daha evvel Yunanistan'a terk edilen yerlerden gelen muhacirlere 10 yıl müddetle askerlik hizmetinden muafiyet tanınmıştı. Muhacirlerin itirazları üzerine, Osmanlı Hükûmeti, adalete uygun olması için Romanya, Sırbistan, Karadağ, Bosna-Hersek, Bulgaristan ve Rumeli-i Şarkî muhacirlerine de aynı müddette muafiyet tanınmıştır (BOA., MV. 28/15). Muhacirler, askerlikten muaf tutuldukları süre tamamlandığında askerlik işlemleri başlatılmış ve askere alınmışlardır (BOA., DH.MKT., 1477/108).

4.3.3.3. Salgın Hastalıklar

Romanya'dan gelen muhacirlerin karşılaştıkları sorundan bir diğeri 1884 yılında görülen salgın hastalıklardı. 15 Temmuz 1884 günü Akdeniz'de Fransa'nın Marsilya şehrinde 29 kişinin ve İskenderiye'de bir kişinin koleradan vefat etmesi üzerine Osmanlı Devleti'nde hastalığın sirayetinin önlenmesi yolunda hemen harekete geçilerek Sıhhiye komisyonunca, Akdeniz'den gelecek gemilerin karantinaya alınması yanında Karadeniz'deki Sünne, Varna ve Hocabey'den gelecek gemilerin de karantinaya alınması kararı alınmıştı (BOA.Y.A.HUS. 179/28). Alınan karantina kararı doğal olarak muhacirleri de etkilemiştir.

Fransa'nın Akdeniz sahillerinde görülen koleranın Osmanlı topraklarına sirayet etmemesi için gerekli olan karantina tedbirleri Sıhhiye Nezâreti tarafından alınmaktaydı. Akdeniz bölgesinden gelen gemiler ilk başta 10 gün karantinaya alınırken bu süre 28 Temmuz 1884 tarihi itibariyle 15 güne çıkarılmıştır. Köstence, Varna ve Hocabey gibi Karadeniz limanlarından gelen gemilere ilk başta 5 gün karantina uygulanması yapılmakta iken bu süre de yine 28 Temmuz 1884 tarihinde 10 güne çıkarılmıştır (MV. 225/54).

Kolera hastalığının yayılma durumuna göre uygulanan karantina süresi kademeli olarak düşürülmüş veya arttırılmıştır. Koleranın etkisinin iyice azaldığı 1885 yılı eylül ayında Varna ve Burgaz'dan gelenlere iki gün; Köstence, Sünne ve Hocabey'den gelen gemilere 24 saat karantina uygulanması kararı alınmıştır (BOA., Y.A.HUS. 183/59). Bu süre 1892 yılında Romanya'dan gelen tüm gemiler için 12 saate kadar düşürülmüş ise de (BOA., BEO. 33/2415; İ.DH. 1283/100969), İbrail'de ortaya çıkıp Kalas ve Sünne'ye sirayet eden koleranın Tuna boyuyla Karadeniz'e yayılma ihtimalinden dolayı 3 Ağustos-5 Ağustos 1892 tarihleri arasında yola çıkan gemilerin 5 gün süreyle; 5 Ağustos-9 Ağustos 1892 tarihleri arasında yola çıkan gemilerin 10 gün süreyle Kavak Tahaffuzhanesi'nde karantinaya alınması ve 9 Ağustos 1892'den itibaren çıkan gemilerin Sinop Tahaffuzhanesi'nde 10 gün süreyle karantinaya alınması kararı alınmıştı (BOA., BEO. 252/18833; BOA., BEO. 254/19022). Koleranın ayrıca Rusya ve İtalya'da da görülmesi üzerine tedbirler arttırılmış, Karadeniz'de bir kordon oluşturularak karadan ve denizden girişler kontrol altına alınmıştır (BOA., BEO. 254/19045). Büyükliman'da karantinaya alınan Romanya'dan gelen gemi yolcularının dışarıyla karışmamaları için Karadeniz Boğazı Muhafızlığı tarafından karada tedbirler alınmıştır (BOA., BEO. 252/18856).

Karantina uygulaması muhacirlerin karantina merkezlerinde bekletilmesi sorun olmakla birlikte, aynı zamanda muhacirlerin geldikleri bölgelerdeki konsolosluk işlemlerinin de uzamasına neden olmaktaydı (BOA., BEO. 45/3320). Sünne ve İbraîl'de bulunan üç bin kadar Osmanlı vatandaşının, koleradan dolayı dönmek istemeleri konsolosluktaki işleri iyice yoğunlaştırmıştı. Yoğunluk nedeniyle ilk kafiye olarak ihtiyaç ve zaruret sahibi dört-beş yüz kişi Kalas'tan yollanmıştı. Geride kalanların gönderilmemesi istenmişti. Çünkü buradaki vatandaşların gelmesi koleranın Osmanlı topraklarında yayılmasına sebep olacak, Sinop Tahaffuzhanesi'nde aşırı yığılma olacaktı (BOA., BEO. 256/19175; BEO. 258/19334).

Bükreş Sefâreti'ne bu yönde yapılan uyarılara rağmen 3.000 kadar Osmanlı vatandaşından bazıları orada işlerin durgunlaşmasından dolayı geçinemeyerek Romanya'nın kolera olmayan yerlerine gitmişler, bir kısmı Bulgaristan, Sırbistan ve Macaristan'a geçmişler, diğerleri ise hastalık olan bölgelerden gemilere binerek gitmişlerdi. Sünne'de kalan 300 kişi ise acınacak durumda olup bunlara yardım yapılmasına karar verilmişti (BOA., BEO. 259/19410).

Romanya'daki koleranın şiddetini artırması üzerine daha önceden olduğu gibi Zibefçe Tahaffuzhanesi'nin yeniden faaliyete geçirilmesine karar verilerek gerekli tayinler yapılmıştı (BOA., BEO. 261/19525).

4.3.4. Muhacirlerin İskânı ve İskân Sırasında Yaşanan Sorunlar

Muhacirlerin iskânında, gelen muhacirlerin geçici iskân bölgelerine gönderilmelerine öncelik verilmiştir. Muhacirler daimi iskân edilecekleri yerlere gönderilene kadar İplikhane, Humbarahane gibi geçici iskan bölgelerine yerleştirilmişlerdir (BOA., DH.MKT., 1328/57).

Daimi iskân bölgelerine gönderilen muhacirler öncelikli olarak boş arazilere iskân edilmişlerdir. Dobruca'dan göç eden 80 hâne, Eskişehir'e sevk olunmuşlar ise de elverişli yer bulamadıklarından başka yerlere iskânlarını talep etmişlerdir. Bu muhacirler Seferihisar'da bulunan 50.000 dönüm boş araziye iskânlarına dair vekilleri olarak Abdülkerim'i, 7 Haziran 1894 tarihinde Ankara Valiliği'ne müracaat için göndermişlerdir (BOA.BEO. 420/31438).

Muhacirlerin iskân ettikleri yerlerde ikamet edecekleri evler ya kendileri tarafından ya da devlet tarafından yapılmaktaydı. Muhacirler daimi iskân bölgelerine gönderildikten sonra evlerinin inşası için hükümet gerekli yardımı yapmıştır. Adana'ya sevk olunan 590 nüfus Köstence muhaciri için hâne inşası, iskânları için gerekli

malzemelerle iâşeleri için gerekli olan harcama 7-8.000 lira olarak tahmin edilmiş ve ilk etapta 4.000 lira gönderilmesi talep edilmişti. Meclis-i Mahsus-ı Vükelâ, 17 Aralık 1906 tarihli kararında, Dobruca muhacirlerinin diğer muhacirler gibi olmayıp ellerinde mal ve eşyaları bulunduğundan tahmin edilen 7-8.000 liranın pek fazla olduğu, yapılacak harcamaların bir miktarını göçmenlerden, bir miktarını da mahallî halktan teminine gidilmesine dair karar almıştı (BOA.MV. 114/67).

İnşa edilen evler bölge şartlarına göre farklı özelliklere sahip olabilmekteydi. Romanya'dan gelen muhacirler kerpiç, saz (kamış), toprak veya kiremit kullanmışlardı (N. İpek, 2006: 55-56) Romanya'dan göç edip Manyas Gölü civarına yerleştirilen 61 hane Kazak muhacirinin inşa edecekleri kulübeleri için gerekli kamışlar devlet tarafından parasız verilmişti (BOA., İ..ML. 32/19).

Muhacirlerin iskân bölgelerinde evlerinin inşası için yukarıda belirttiğimiz yardımların dışında Ziraat Bankası aracılığıyla kredi de verilmekteydi. Ayrıca geçimlerini sağlayabilmeleri için arazi tahsisinden başka Ziraat Bankası vasıtasıyla kredi de verilmekteydi. Örneğin Sivrihisar kazasına iskân edilen muhacirlerin kendilerine verilen araziye ekip biçmeleri için ihtiyaç duydukları *çift hayvanlarını* alabilmeleri ve evlerini inşa edebilmeleri maksadıyla Ziraat Bankası kredi vermiştir (BOA., DH.MKT., 2027/116; BOA., DH.MKT.2032/68). Ayrıca kefil göstermek şartıyla yemlik ve tohumluk zahire de verilmiştir (BOA., DH.MKT., 2048,102).

Şekil 7: Romanya'dan gelen muhacirlerin iskân edildikleri bir köy: Sivrihisar Kazası Kıran Harmanı Köyü

Kaynak: Nadir Eserler Kütüphanesi II.Abdülhamid Han Fotoğraf Albümleri, Yer Nu: NEKYA90571/33

Sivrihisar Kaymakamı Vekili Rahmi Bey, 1893 yılı Nisan ayı itibariyle kaza dâhilinde yeni köyler inşa edilerek iskân edilen 300 haneden oluşan muhacirlerin iskânı konusunda gösterdiği başarıdan dolayı 3. rütbe ile taltif edilmiştir (BOA., DH.MKT., 2032/68)

4.4. Muhacirlerin Emlâk ve Arazi Sorunu

1878 Berlin Anlaşması ile Romanya bağımsızlığını kazandıktan sonra antlaşmanın tatbikinde, sınır anlaşmazlıkları, tâbiyet sorunları gibi birçok sorun yaşanmıştır. Romanya'dan savaş sırasında göç eden Müslümanların yaşadıkları emlâk sorunu, bu sorunların başında gelmektedir ki Osmanlı-Romanya ilişkilerini etkileyen en önemli konu haline gelmiştir. Üstelik muhacirlerin mallarının korunması konusu uluslararası antlaşmalara konu olmuş, dolayısıyla uluslararası hukuk kurallarına bağlanmıştır. Göç eden veya azınlıkta olan insanların mallarının korunması evrensel insan hakları kapsamında değerlendirilmektedir. Bu konuda ilk ciddi adım Fransa

Kralı IV. Henry tarafından 13 Nisan 1598 tarihinde ilan edilen *Nantes Buyruğu* (Édit de Nantes) ile atılmıştır. Nantes Buyruğu *ilk evrensel insan hakları kanunu* olarak kabul edilmektedir. Bu buyruldu ile Huguenotlara* genel af çıkarılmış ve vatandaşlık hakları iade edilmiştir. (A. James, 2013: 4-7). Bundan sonraki adım, 1648 *Vestfalya Antlaşması* ile atılmıştır. Buna göre, sürgün edilenlerin mal edinme hakkı garanti altına alınmıştır. Azınlık ve yurttaşlık hakları ile ilgili en önemli gelişme ise 1815 *Viyana Kongresi* kararları olmuştur. Viyana Kongresi'nden sonra uluslararası antlaşmaların en önemli bölümünü azınlık hakları oluşturmaya başlamıştır. *Berlin Antlaşması* hükümleri ile göç etmek zorunda kalan azınlıkların malları garanti altına alınarak, egemen devletin göç eden azınlıkların mallarına el koymasının önüne geçilmeye çalışılmıştır. (Z. G. Yağcı, 2016: 186-187).

Romanya'daki Müslüman nüfusun büyük kısmı Dobruca bölgesinde idi. Burada Tulça, İsakça, Maçın, Hırsova (Harşova), Babadağı, Köstence ve Mankalya kazaları Türk nüfusunun en yoğun görüldüğü yerlerdi. Dobruca, Eflak ve Boğdan'dan farklı olarak doğrudan merkeze (paytaht) bağlıydı. Bölge Yıldırım Beyazıd döneminde 1394 yılında Osmanlı hâkimiyetine girmiş ancak Fetret Devrinde Osmanlı hakimiyetinden çıktıysa da 1416 tarihinde I. Mehmet tarafından yeniden fethedilmiş (Karpata, 1994: 483-484) ve XIX. yüzyılın ortalarına kadar artan bir Türk nüfusuna sahip olmuştur. Bölgeye en son Türk göçleri de 1853-1856 Kırım Savaşı sonrasında olmuştur (G.S. Bozkurt, 2008:15).

Berlin Antlaşması imzalandığında Kuzey Dobruca nüfusunun %65'i, Güney Dobruca'nın nüfusunun % 80'i Müslümanlardan oluşmaktaydı. Ancak Berlin Antlaşması imzalandıktan sonra 90.000 Müslüman Türkiye ve Bulgaristan'a göç etmiştir. 1910 yılında Romanya Dobruçası'nda 210.000 kişilik nüfusun sadece % 30'unu, Bulgaristan Dobruçası'nın 257.000 kişilik nüfusunun % 40'ını Müslümanlar oluşturuyordu (Karpata, 1994: 484-485). Azalan Müslüman nüfusuna karşılık Romanya Hükümeti'nin muhtemelen Baserabya tarafından getirdiği Romen nüfusunu yerleştirmiştir. 1870 nüfus sayımında 142.000 olan Hırsitiyan nüfusu 1879 itibariyle 177 bine çıkmıştır (J. McCarthy, 2011:435).

Berlin Antlaşması ile Kuzey Dobruca'nın Romanya'ya, Güney Dobruca'nın ise Bulgaristan Eمارeti'ne terk edilmesi ile burada bulunan Osmanlı mülk ve emlakı meselesi ortaya çıkmıştı. Bahsi geçen mülk ve arazinin bir kısmı buradaki

* Huguenotlar, Protestanların dini bir grubudur.

Müslümanların malı iken bir kısmı da Muhacirîn Komisyonun'na kayıtlı mülk ve arazilerdi. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'ne aitti (BOA.,Y.HUS. 161/10). Rus savaşları sonucu Kırım'ın elden çıkması ve Kafkasya'nın Ruslarca işgalinin getirdiği büyük göç dalgaları sebebiyle Osmanlı Hükûmeti muhâcirlerin iskân işlerini yürütmek için 5 Ocak 1860 tarihinde *Muhâcirîn Komisyonu*'nu kurmuştur (Ö. Karataş, 2012: 360). İlk etapta Tuna Vilâyeti'ne yerleştirilen çoğunluğu Kırımlı muhacirler buralarda köy ve şehirler kurmuşlardı. Muhacirlerin burada yerleştirildikleri arazi, ev ve dükkanların bir kısmı Muhacirîn Komisyonuna kayıtlıydı (BOA.,Y.HUS. 161/10).

1877-78 Osmanlı–Rus Savaşı sonucu Dobruca'nın elden çıkması ile Muhacirîn Komisyonu'nun malı olan mülk ve arazi *Berlin Anlaşması* gereğince elden çıkması kesinleşmişti. Ayrıca elinde tapusu bulunan Müslümanların mülk ve arazileri de sorun olmaya başlamıştı. Muhacirlerin iskânı için görevlendirilen Nusret Paşa*, Tuna Vilâyeti'nde bulunduğu sırada devletin verdiği 20.000 liraya karşılık vilayette komisyonun malı olarak gözüken emlâk vesaireyi üzerine geçirmeyi düşünmüştü. Teklif Sultan II. Abdülhamid tarafından da uygun görülmüş ve Defter-i Hakanî Nezâreti'ne mülklerin tespiti için emir verilmişti. Bu mülklerin bir kısmı Tulça ve diğer kısmının Ruscuk'ta bulunduğu, Tulça'nın Romanya'da, Ruscuk'un da Bulgaristan Eمارeti'nde olduğu Tuna Defterdarlığı'ndan bildirilmişti. 13 Haziran 1879 tarihinde çıkan irâde ile, Dobruca'da bulunan emlâk ve arazinin sahipsiz bırakılarak Romanya ve Bulgaristan'a terk etmekten ise Osmanlı tebasından birinin üzerine geçirilmesi için bunların bir an evvel şahsi emlâk şekline çevrilmesi, tapular kimin adına düzenlenmişse tasarrufu ona ait olması gerektiğinden bu mülklerin gasb edilmemesi için Nusret Paşa'nın üzerine geçirilmesi emri verilmişti (BOA., Y.HUS. 161/10).

Tapular Nusret Paşa'nın üstüne kaydedildikten sonra Romanya Hükûmeti ilgili arazi ve emlâkın bedelini ödeme teklifinde bulunmuştur. Romanya Hükûmeti'nin İstanbul elçisi D. Bratianu aracılığı ile emlâk bedeli olarak 130.000 frank teklifini, o sırada Bağdat'ta görevli olan Nusret Paşa az bulmuştu. Nusret Paşa ise, Romanya'daki emlâkı için sekiz yıl önce bir milyon frank talep ettiğini ve o zamanki Başvekil Bratyano'nun 300.000 frank vereceğini Bâbîâli'ye bildirdiğini söylemişti. Osmanlı Devleti'nin Bükreş Sefiri Mehmed Şemseddin Bey, bu konuda yaptığı görüşme

* Nusret Paşa 1853-1856 Kırım Harbinden sonra Dobruca'ya Müslümanların iskânı için oluşturulan komisyonun başkanlığını yapmıştı. Dolayısıyla bölgeye hakimdir. (A. Saydam, 2014: 208)

sonucu Romanya Hükûmeti'nin emlak değeri olarak 123.000 frank tespit ettiğini söyleyen Dışişleri bakanına, itiraz ederek 800.000 franktan aşağı olamayacağını söylemişti. Hâriciye Nâzırı 3 Mayıs 1893 tarihinde durumu Sadârete arz etmişti (BOA. BEO. 196/14650).

Nusret Paşa, Romanya Hükûmeti'nin teklif ettiği 130.000 frankı reddetmiştir. Nusret Paşa çözüm olarak tarafsız bir heyetin değer tespiti yapması, bu mümkün olmaz ise bu miktarın biraz daha artırılması, bu da mümkün değilse teklifi kabul edeceğini Osmanlı Hükûmetine bildirmiştir. Romanya hükümeti, teklifin arttırılması veya komisyon kurulması teklifine yanaşmamış, teklif edilen bedel dışında bir şey verilemeyeceğini, teklif kabul edilmez ise mahkemeye başvurulacağını bildirmişti (BOA., BEO. 194/14523). Bu gelişmeler sonucu Nusret Paşa, 24 Haziran 1893 tarihli Bağdad'dan çektiği telgrafla Romanya Hükûmeti'nin teklif ettiği 130.000 frankı kabul ettiğini ve bedelin Bank-ı Osmaniyye'ye yatırılmasını söylemişti (BEO. 229/17108).

Romanya Hükûmeti bir taraftan Nusret Paşa ile emlak ve arazi sorununu halletmeye çalışırken diğer taraftan da Müslümanlara ait emlak ve arazilere yönelmişti. Öncelikle 12 Mart 1880 tarihinde bir kanun yayınlayan Romen hükümeti, Osmanlı Türkçesi ile yazılmış tapuların Romence'ye tercümesini talep etmiştir (Ö. Bedir, 2018:11). Elinde tapusu bulunmayanları üzerinde buldukları arsa kendilerine satılmış, parası olmayanların emlak ve arazilerine de Romanya Hükûmeti el koymuştur.

Romanya'nın İstanbul elçisi D. Bratianu, 23 Ekim 1894'te bir takrîr göndererek Dobruca'nın Romanya'ya terkinden önce köy ve kasabalarında bulunan metrük ve boş araziler hakkında uygulanan nizâm ve işlemlerle arazinin mutasarrıfı olup olmadığı gibi konular hakkında bilgi istemişti. Konu, 6 Kasım 1894 tarihli Sadâret yazısı ile Defter-i Hâkânî Nezâreti'ne iletilmişti (BOA.BEO. 511/38307).

Bu sırada Romanya Hükûmeti 12 Mart 1880 tarihinde çıkardığı kanundan sonra harekete geçerek tapusu olmayan mülkleri tespite çalışmıştır. Bu kapsamda Romanya Hükûmeti tapusuz 464.177 hektarlık araziye satmıştır. Bu tarihe kadar Müslümanlar 504.047 arazi ve 2.363.261 emlakın tapusunu tasdik etmişken, 113.880 hektar arazi ve 716.380 emlakın tapusunu tasdik etmeye çalışıyordu (BOA., HR.SYS.,2946/18):

İsakça, Babadağ, Balçık, Pazarcık, Harşova, Silistre, Tulça, Köstence, Maçın, Mecidiye ve Mankalya'daki Müslümanlara ait tapusu gösterilmiş ve 1900 yılı Haziran

ayı itibariyle tasdik edilmiş arazi ve emlak miktarı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir (BOA., HR.SYS.,2946/18):

Tablo 3: Dobruca Muhacirlerinin Geride Bıraktıkları Emlâkın 1900 Yılı Haziran Ayında Tasdik Edilen Miktarı

Kaza	Arazi	Emlak	Kıymetleri Gösterilmeyen emlak
İsakca	9739, ½	...	1
Babadağ	79369	47520	2
Balçık	4737	11500	0
Pazarcık	9757	23300	3
Harsova	115144	501650	140
Silistre	26345	173000	4
Tulça	4888, ½	29450	0
Köstence	68176	510940	6
Maçın	29193, ½	244000	11
Mecidiye	42818	105521	9
Mankalya	113880	716380	87
TOPLAM	504.047	2.363.261	263

İsakça, Babadağ, Balçık, Pazarcık, Harsova, Silistre, Tulça, Köstence, Maçın, Mecidiye ve Mankalya'daki Müslümanlara ait 1900 yılı Haziran ayı itibariyle henüz tasdik edilmemiş, tetkik aşamasında olan arazi ve emlak miktarı aşağıdaki gibidir (BOA., HR.SYS.,2946/18):

Tablo 4: Dobruca Muhacirlerinin Geride Bıraktıkları Emlâkın 1900 Yılı Haziran Ayında Henüz Tasdik Edilmeyen Miktarı

Arazi Miktarı	Emlâk Miktarı	Kıymetleri Gösterilmeyen Emlâk
113.880, 1/2	716.380	87

Yukarıdaki tablolara bakıldığında 1900 yılı itibariyle İsakça, Babadağ, Balçık, Pazarcık, Harşova, Silistre, Tulça, Köstence, Maçın, Mecidiye ve Mankalya'daki Müslümanlara ait belgelenmiş veya gösterilen belgeler henüz tasdik aşamasında olan toplam arazi ve emlak miktarı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir (BOA., HR.SYS.,2946/18):

Tablo 5: Dobruca Muacirlerinin Geride Bıraktıkları Emlâkın Toplam Miktarı

Arazi Miktarı	Emlâk Miktarı	Kıymetleri Gösterilmeyen Emlâk
842.083, 1/2	2.665.481	263

Haziran 1900 tarihi itibariyle Romanya Hükûmeti tarafından satılan arazinin miktarı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir (BOA., HR.SYS.,2946/18):

Tablo 6: 1900 Yılı Haziran Ayı İtibarıyla Romanya Hükümeti Tarafından Satın Alınan Arazi Miktarı

Kaza	Hektar
Harsova	78663
Silistre	64810
Köstence	91679
Mecidiye	112711
Mankalya	116314
TOPLAM	464.177

Osmanlı Devleti, Dobruca'dan göç eden muhacirlerin emlâk ve arazilerine Romanya Hükûmeti tarafından el konulmasının Berlin Antlaşması hükümlerine aykırı olduğunu iddia etmiş ve bu iddialarla sorunun çözümü için Romanya Hükûmeti ile diplomatik görüşmelere başlamıştı. 23 Ağustos 1900 tarihinde Romanya ile Osmanlı Devleti arasında bir protokol imzalanmıştır. Bu protokole göre “*Roman hükümeti Bâbiâli'nin arzusunun uyararak, Osmanlı İmparatorluğu'na göç etmiş eski Dobruca ahalisinin toprak mülkiyeti durumunu ve Osmanlı tebasının mutebel olabilecek*

haklarının en kısa zamanda ve ortak mutabakata göre incelemeyi taaahüt etmiştir” (İ. Abdula, 2005: 40-41).

Meselenin çözümü için bir karma komisyonun kurulması gerekmektedir. Ancak iki ülke arasında yaşanan konsolosluk mukavelenâmesi gibi sorunlar yüzünden bu komisyon kurulamamıştır. Muhacirlerin sorunlarını çözmek için iki tarafta birer komisyon kurulması kararlaştırılmıştır. Bu komisyonlardan İstanbul’da bulunan komisyon öncelikle Dobruca’dan ne kadar muhacirin geldiğini ve hangi vilayetlere gönderildiğini tespit edecekti. Akabinde hak sahibi muhacirlerden dilekçe ve gerekli belgeleri alacaktı. Talepleri alan komisyon, belgeleri inceledikten sonra Romanya Hükûmeti’ne konu ile ilgili bilgi verecekti. Bu arada Romanya’da kurulan Komisyona Osmanlı Devleti’ni temsilen Faik Efendi görevlendirilmiştir. Romanya’daki komisyon Osmanlı Devleti’nden gelen bilgilere istinaden çalışmaları yapacak ve buna göre teklif edilecek tazminat miktarı Osmanlı Devleti’ne bildirecekti (BOA., MV.107/57).

Bu arada Osmanlı Devleti, Dobruca muhacirlerine emlakları ile ilgili resmi belgelerin tesliminde kolaylık gösterilmesi kararını almıştı. Buna göre Romanya’da bulunan emlâk ve arazilerindeki haklarını gösteren evraklar ile verecekleri dilekçelere yalnızca pul resmî alınıp *kayıye-i resmiyenin* geçici olarak alınmamasına dair Meclis-i Vükelâ’ca 3 Ekim 1906’da karar alınmıştı (BOA., MV. 114/35).

Romanya’dan gelen muhacirlerin arazi bedelleri ve diğer haklarının alınması yönünde Hâriciye Nezâreti’nde kurulan özel komisyonun istediği evraklar için pek çok muhacir, arzuhâl vererek kaybettikleri tapularının suretlerinin Defter-i Hakanî’den çıkarılmasını istemişlerdi (BOA., DH.MMC. 57/17).

Osmanlı Devleti, komisyonun tespitlerine istinaden Romanya Hükûmeti’ne talep edilen tazminat bedelini bildirdikten sonra Romanya Hükûmetince oluşturulan komisyon çalışmalarına başlamış ve nihayetinde muhacirlerden haklarını alamayanlar için Romanya Hükûmeti’nin yarım milyon frank verebileceğini teklif etmiştir. Eğer Osmanlı Hükûmeti bu teklifi kabul etmez ise, önüne iki seçenek çıkacaktı. Bunlardan birincisi konuyu Lahey Hakem Mahkemesi’ne taşımak olacaktır. Ancak Lahey Hakem Mahkemesi’ne müracaat edebilmek için Osmanlı Hükûmetinin Romanya Hükûmeti ile bir hakem mukavelenâmesi imzalanması gerekmektedir. İkinci seçenek ise Romanya Hükûmetiyle uzlaşmayı denemektir. İkinci seçenek tercih edildiğinde yapılacak görüşmeler bir pazarlık şeklinde geçecekti. Osmanlı Hükûmeti Lahey Hakem Mahkemesine gitmek yerine öncelikle Romanya Hükûmeti ile anlaşma yoluna

gitmiştir. Yapılan görüşmeler neticesinde Romanya Hükûmeti teklifini bir milyon Franka çıkarmıştır. Meclis-i Vükela'nın 22 Eylül 1907 tarihinde yaptığı görüşmede Lahey Hakem Mahkemesi'ne müracaat edilmemesine, Romanya Hükûmeti'nin ödeyebileceğini beyân ettiği bir milyon frank meblağın kabul edilmesine karar vermişti. Eğer bu meblağı Romanya hükûmeti ödemekten kaçınıp ihtilâf devam ederse Avrupa hukukçularından mu'temed bir zâtın hakem seçilmesi yoluna gidilecekti (BOA., MV.117/17).

Romanya'daki Müslüman halkın emlak ve arazi melesinde yaşanan sorunlar Osmanlı Devleti ile Romanya Hükûmeti arasında Konsolosluk mukavelenâmesinin imzalanması, ticaret antlaşmalarının tasdiki konularında gecikmelere neden olmuştur.

Bu arada Fransız Alfred Gilavani, Romanya ile imzalanacak Ticaret Anlaşmasının, Romanya'dan göç eden Müslüman ahalinin terk ettikleri arazi bedelinin ödenmesine bağlanmasını Osmanlı Hükûmeti'ne teklif etmişti. Muhacirîn Komisyonu bu teklif üzerine Alfred Gilavani'yi, bu bedelin tahsili için ahali nâmına vekil tayin edilmesini Meclis-i Vükela'ya teklif etmişti. Meclis-i Vükela 6 Aralık 1891 tarihinde görüşülmüş ve göç eden muhacirînin muvâfakatları alınmadan Romanya'daki arazileri üzerinde Osmanlı Hükûmetinin hak ve salâhiyeti olamayacağı kararı verilmişti (BOA., MV. 68/49; BEO. 900/67455).

Romanya Hükûmeti, kendi vatandaşlarının diğer yabancılar gibi Osmanlı ülkesinde emlak sahibi olmalarının Defter-i Hakanî Nezâreti tarafından muhalefet edildiğine dair müracaatın incelenmesi sonucu iki ülke arasında bir konsolosluk mukavelenâmesi olmadığından bu uygulamanın devam edeceği Meclis-i Vükela tarafından 21 Nisan 1894 kararıyla bildirilmişti (BOA., MV. 84/39).

Konsolosluk Mukavelesi'nin akdi görüşmeleri sırasında Dobruca'daki İslâm ahalisinin emlak meselesinin de çözüme bağlanacağı Romanyalı delegelerce taahhüt edilmişse de geçen iki buçuk sene zarfında gerçekleşmemişti. Muhacir ahalinin taleplerini tetkik için kurulan komisyon, görevini tamamlayamamıştı. Mukavelenâmenin yenilenme vakti geldiğinden Romanya Hükûmeti'nden taahhüdünü yerine getirmeye zorlanmasına dair Meclis-i Vükela, 28 Mayıs 1907'de karar almıştı (BOA., MV.116/16).

Meşrutiyetin ilanından sonra Meclis-i Vükela'nın 21 Kasım 1909'da aldığı kararda, yenilenecek olan Ticaret Mukavelenâmesi'nin imzalanması için hâlâ

çözölemeyen Dobruca'daki emlak meselesinin hallolması şartına bağlı olduğuna karar verilmişti (BOA.MV.134/23).

Romanya'da sadece Müslömanların emlak ve arazileri değil aynı zamanda Romanya'da bulunan manastırlar ve bunlara ait emlaklar da sorun olmuştu. Manastırlar Romanya'daki emlak ve arazileri üzerindeki haklarının iade edilmesini talep etmişlerdir. Osmanlı Devleti'nde bulunan İstanbul, Kudüs, İskenderiye patrikleri ile Turisina başpiskoposu ve Aynaroz manastırları temsilcileri 30 Ağustos 1879'da ortak olarak Hâriciye Nezâreti'ne bir dilekçe vererek bu taleplerini dile getirmişlerdir. Osmanlı Devleti Bükreş sefiri vasıtasıyla girişimlerde bulunmuştu. Ancak bir netice çıkmaması üzerine patrikler 24 Aralık 1879 tarihinde Hâriciye Nezâreti'ne tekrar müracaatta bulunmuşlar (BOA., Y.PRK.HR. 5/22), ancak bir netice alamamışlardı.

4.5. Osmanlı - Romanya Ekonomik İlişkileri

Sultan II. Abdülhamid, 1878 Berlin Antlaşması ile Osmanlı Devleti'nden ayrılan Karadağ ve Sırbistan'la olduğu gibi Romanya ile de ilişkileri iyi tutmaya çalışmıştır. İlişkileri iyi tutmanın yollarından birisi de söz konusu ölkelerle ekonomik ilişkileri geliştirmektir. Ancak bu ölkelerde yaşayan Müslömanların sorunları, göç eden Müslömanların emlak ve arazi sorunları gibi sorunlar yüzünden 1878 yılında bağımsızlıklarını kazanan Balkan ölkeleri ile Osmanlı Devleti arasında uzun bir süre ticaret antlaşması yapılmamıştır. Örneğin, Osmanlı Devleti, Karadağ ile yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı ancak 4 Mart 1909 tarihinde ticaret antlaşması imzalanmış, II. Abdülhamid tahttan indirildiği için antlaşma uzun bir süre bekletilerek, ancak 5 Şubat 1910 tarihinde Meclis-i Mebusan'da onaylanmıştır (A. Temizer, 2016: 368-372). Karadağ'la ekonomik ilişkilere benzer şekilde Romanya ile de sorunlar yaşandığı için bir ticaret antlaşmasının imzalanması gecikmiştir. Tüm bu sorunlara rağmen Osmanlı Devleti bu ölkelerle geçici ticaret antlaşmaları ile soruna geçici çözüm bulmaya ve ilişkileri sıkı tutmaya çalışmıştır.

Osmanlı Devleti ile Romanya arasında daha ziyade gıda ürünleri ticareti yapılmaktaydı (G. C. Albayrak, 2017, s. 273-275). Osmanlı Devleti Romanya'ya lakerda balığı, sardalye balığı, palamut, tuzlu ve kuru balıklar, limon, portakal, incir, kırmızı üzüm, fıstık, badem, badem içi, hurma, domates peltesi, reçel, şurup, tahin helvası, afyon, zeytin ve susam yağı, bal mumu, sabun ve ham pamuk satmaktaydı. Romanya ise Osmanlı Devleti'ne öküz, inek, koyun, keçi, oğlak, kuzu, sade yağ, çerviş

yağı, peynir (salamura, kaşar, kaşkaval tulum), hınta, çavdar, kokoroz, yulaf, darı, buğday, fasulye, ispirto, petrol, kereste satmaktaydı (BOA., İ.MMS. 83/3606/11).

Romanya'nın bağımsızlığından önce yapılan bu ticaretin devam etmesi iki ülke açısından elzemdi. Bu nedenle Romanya ticaretin devamı için Osmanlı Devleti'ne 1880 yılı Ağustos ayı başında bitmek üzere altı aylık geçici bir ticaret anlaşması yapılmasını teklif etmişti. Teklife göre, Romanya menşeli mallar ile Osmanlı menşeli mallar; ithalat, ihracat, transit vergileri, geldiği yere iade, simsariye, ambar, mahallî vergiler ve gümrük muameleleri yönünden Avusturya-Macaristan Devleti'nden sonra "*en ziyade mazhar-ı müsaide olan millet eşyası*"⁴ olarak kabul edilecekti. Romanya, tarifelerden doğacak karışıklıklara yer vermemek için Romanya'ya ithal olunan Osmanlı emtia ve eşyalarından Avusturya-Macaristan'a uyguladığı tarifeden, Osmanlı Devleti'ne yollanan Romanya malları içinse Rusya'ya uygulanan tarifelere göre vergi alınacaktı. Fakat Romanya ispirotları, yani müskirat bu tarifeden müstesna tutulacaktı.

Romanya'nın teklifini değerlendirmek üzere Hâriciye Nezâreti konuyu 17 Nisan 1879 tarihinde Rüsûmât Emaneti'ne sormuştur. Rüsûmât Emaneti 4 ay sonra 17 Ağustos 1879 tarihinde görüşünü bildirmişti. Rüsûmât Emaneti, Romanya'nın Osmanlı Devleti'nden gelen eşyanın ihracât resmi %8 yerine %1; Romanya'dan Osmanlı Devleti'ne gidecek eşyadan duhûliye resmî olarak %8 resim alınmasını talep etmiş, Osmanlı Devleti'nin 1861 yılında çeşitli devletlerle yaptığı ticaret anlaşmalarının günü dolanları feshedip yeni anlaşmalar yapacağı için Romanya ile de bir ticaret anlaşması yapılması gerektiğinden Romanya'nın teklifinin uygun olduğunu dile getirmişti. Rüsûmât Emaneti, ayrıca Osmanlı'dan Romanya'ya ihraç olunan tütünlerle Romanya'dan Osmanlı Devleti'ne ithal olunan müskirat müstesna tutularak tütünden %4 ve müskirattan yerli müskirat resmî alınması gerektiğini belirtmişti (BOA., A.MKT.MHM. 485/75)..

Rüsûmât Emaneti'nin görüşü, İstişare Odası'nda 4 Eylül 1879 tarihinde olduğu gibi kabul edilmişti. Hukuk Müşavirleri de teklifin kabulünü desteklerken Romanya'nın her bir eşya için kendine en uygun tarifeleri seçebileceğinden dikkat edilmesini istemişti. Bağımsızlığını ilân eden Romanya hükûmeti ile her çeşit anlaşmalar yapılacağından aradaki iyi ilişkiler sebebiyle başlangıç olmak üzere diğer

⁴ "*En ziyade mazhar-ı müsaade*" tabiri, bir anlaşmaya taraf olan devletlerin başka anlaşmalarla başka devletlere tanıdıkları ayrıcalıkları ve yararları birbirlerine de tanyacakları anlamına gelmektedir". Bkz. A. Temizer 2016:372.

devletlerle yenilenen ticaret anlaşmalarındaki tarifelerin uygulanması münasip olacaktır. Meclis-i Mahsus-ı Vükelâ'da diğer devletlerle varılan tarifelerdeki rûsumun iki ülke arasında uygun bir orana çekilmesi ve ileride gerekirse diğer devletler ile yapılacak tarifelere benzetilmesi şartıyla 8 Temmuz 1880 tarihiyle bir anlaşma metninin hazırlanması kararını almıştı (BOA.,A.MKT.MHM. 485/75).

Romanya ile ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla Osmanlı Devleti Romanya'dan gelen teklife olumlu bakmış ve bir ticaret antlaşması olmadığı halde Romanya'ya diğer devletlere tanınan imtiyazları tanımıştır. Ancak Romanya 1885 yılında dış ticarete politika değişikliğine gitmiştir. Romanya Hükûmeti, kendisi ile ticaret anlaşması yapmamış olan ülkelerden emtia ve mahsulâtından 1 Temmuz 1885 tarihi itibarı ile gümrük resmî tarifelerini artırdığına dair bir karar alarak elçiliklere bildirmişti. Osmanlı hukuk müşavirleri, devletin şimdiye kadar hiçbir muâhede ve mukâvele ile mecbur olmadığı hâlde, Romanya emtiası hakkında "*en ziyade mazhar-ı müsaade olan millet*" muamelesi uygulandığı hâlde Romanya Hükûmeti'nin Osmanlı mallarını bu tarife içine almasının kabul edilemeyeceğini ve bunun için iki tedbirin alınmasına karar vermişti. Birincisi Romanya'nın Osmanlı mallarına uyguladığı verginin imtiyazlı devletler tarifine geçirilmesi; eğer bu kabul edilmez ise ikinci olarak Romanya'dan gelen mallara yüksek vergi uygulanması idi. (BOA.,İ.MMS. 83/3606/2).

Romanya Hükûmeti'nin yeni bir tarife ile gümrük resimlerini artıracığına dair Hâriciye Nezâreti'nin 22 Ekim 1885 tarihli tezkiresi Meclis-i Mahsus-ı Vükelâ'da okunmuştu. Romanya'nın Avusturya, İngiltere ve İtalya devletleriyle yaptığı yeni anlaşmalardaki tarifede bulunan eşyaların vergileri zararsız ise de Osmanlı Devleti'ne mahsulâtından yirmi kalem eşyanın verginin çok yüksek olduğu anlaşılmıştı. Eğer bu yüksek tarifede indirim gidilirse anlaşmalar Osmanlı tarafınca da uygun olacaktır. Hukuk müşavirleri, diğer devletlere uygulanan %8 gümrük vergisinin Romanya'ya da uygulanarak geçici bir anlaşmaya varılması için Romanya Hükûmeti'ne teklif yapılması, eğer teklif kabul görmez ise Romanya mallarının hepsinden %20 vergi alınacağını bildirilmesini uygun görmüşlerdi. Osmanlı Hükûmeti, 27 Ekim 1885 tarihinde Bükreş Sefâreti Ahmed Ziya Bey vasıtasıyla Romanya Hükûmeti'nden artırılan vergilerin indirilmesini aksi taktirde karşılık olarak Osmanlı tarafının ağır vergiler uygulayacağını Romanya Hükûmeti'ne bildirmiştir (BOA.,MV. 5/77).

Osmanlı Devleti'nin bu tavrı ve gümrükler meselesinin boşlukta durması sebebiyle Romanya Hükûmeti, sorunu çözmek amacıyla Mösyö Ostorca'yı İstanbul'a

göndermiştir. Osmanlı Hükûmeti 12 Şubat 1886 tarihinde, Romanya'nın gümrükler meselesinde teklifi uygun görülmeyip, gümrük tarifelerinde *en ziyade müsaadeye mazhar edilen devletler* eşyasına gösterilecek muamele Osmanlı Devleti'ne de yapılmaz ise Romanya'dan ithal edilecek eşyadan daha uygun bir gümrük vergisinin alınmasına karar vermiş ve bu kararını Mösyö Ostorca'ya bildirmiştir (BOA.,MV. 11/49).

Meclis-i Mahsus-ı Vükelâ, 5 Mayıs 1886 tarihinde aldığı bir karar ile Romanya'nın gümrük resimlerini artırmasının Osmanlı ticaretine zarar vereceğinden kabul edilmediği, Romanya'nın Yunanistan ve İngiltere gibi ülkelere tanıdığı müsaadeyi Osmanlı Devleti'ne vermediğinden "*mukabele-i bi'l-misl*" kaidesine göre Romanya'dan alınan 16 kalem mala Osmanlı gümrüğünce yüksek tarife uygulanmasına ve bunun için Romanya'ya yirmi 21 gün mühlet verildikten sonra yeni tarifinin gazetelerde yayınlanmasına karar vermişti (BOA.,MV. 9/87).

Osmanlı Devleti'nin bu kararı üzerine Romanya Hâriciye Nâzırı, Romanya'nın diğer bazı devletlerle birer ticaret anlaşması yaptığını ve Osmanlı Devleti ile de bir ticaret anlaşması yapmak istediklerini ve toplantıların Bükreş'te başlatılmasını Osmanlı Sefiri Ahmed Ziya Bey'e söylemişti (BOA.,İ.MMS. 83/3606). Bu teklif üzerine iki taraf karşılıklı alacakları gümrük vergilerinin miktarlarını gösteren birer tarife listesi hazırlamış ve birbirlerinin onaylarına sunmuşlardır.

Romanya'dan Osmanlı Devleti'ne girecek on altı kalem eşya ile bunlara uygulanan tarife hakkında aşağıdaki liste hazırlanmıştı (BOA.,İ.MMS. 83/3606/11).

Tablo 7: Romanya'dan Osmanlı Devletine İthal Edilecek Eşyaların Gümrük Tarifeleri

Romanya'nın Memâlik-i Mahrûsa'ya idhal olunacak âtû'l-beyân eşyasından bu kere istihsâli kararlaştırılmış olan rûsûmun miktarıyla eşyâ-yı mezkûre için Romanya'nın târife-i umûmiyesinde gösterilen rûsûm miktarını mübeyyin cetveldir:			
Cins-i Eşya	Vâhid-i kıyas	Romanya'nın tarife-i umumiyesinde gösterilen resm. Frank/ santim	Lira-yı Osmanî yüz kuruş itibarıyla kararlaştırılmış olan resm. Kuruş/ santim
Öküz ve inek	Beher re's	25.00	160.00
Koyun ve keçi	Beher re's	2.00	15.00
Kuzu ve oğlak	Beher re's	2.00	7.50
Sade yağı	Beher yüz kilo	80.00	225.00
Çerviş yağı	Beher yüz kilo	80.00	150.00
Salamura ve kaşar ve kaşkaval ve tulum peynirleri	Beher yüz kilo	80.00	150.00

Kuru ve tuzlu balıklar	Beher yüz kilo	40.00	125.00
Hınta	Beher yüz kilo	1.80	15.00
Çavdar ve kokoroz	Beher yüz kilo	1.20	10.00
Şair, alaf, darı	Beher yüz kilo	1.00	10.00
Hınta dakiki	Beher yüz kilo	16.00	30.00
Sâir zehâir dakiki	Beher yüz kilo	6.00	20.00
Fasulye	Beher yüz kilo	16.00	17.50
İspirto	Beher yüz kilo	100.00	100.00
Tasfiye kılınmış petrol	Beher yüz kilo	30.00	40.00
İnşaata mahsus kereste seren ve direk ve emsâli heyetlerde gelen	Beher metre mikab	3.00	20.00
İnşaata mahsus kereste biçilmiş, testerelemiş ve heyetlerde gelen	Beher metre mikab	3.00	30.00

Romanya'ya Osmanlı Devleti'nden gelen yirmi kalem eşyadan alınan vergilerin listesi aşağıdadır (BOA.İ.MMS. 83/3606/12).

Tablo 8: Osmanlı Devlet'nin Romanya'ya İhraç Edeceği Eşyanın Gümrük Tarifesi

Romanya tarifelerince Memâlik-i Mahrûsa eşyâsının bazılarında alınan rûsûmun miktarını mübeyyin cetveldir:					
Esâmî-i eşya	Beher yüz kilogramından frank olarak talep edeceğimiz resim		Mukaveleli tarife mûcibince alınan resim Beher yüz kilogramından Frank/santim	Târife-i umûmiye-i atıka mûcibince alınmış olan resim Beher yüz kilogramından Frank/santim	Mâlî hâl Temmuz ayından itibaren mevki'-i icrâya vaz' olunan tarife-i umûmiye mûcibince alınan resim. Beher yüz kilogramından Frank/santim
	Min Frank/santim	İlâ Frank/santim			
Lakerda balığı	11.00	10.00	20.00	23.00	60.00
Sardalye balığı	5.00	4.00	8.00	9.20	30.00

Sâir bi'l-cümle tuzlu ve kuru balıklar	4.50	4.00	6.00	6.90	40.00
Limon, portakal	2.50	2.00	6.00	6.90	6.00
Kuru inciri ve kırmızı kozti? üzümü	5.00	4.50	6.00	6.90	40.00
Fıstık	11.00	10.00	48.00	55.20	60.00
Badem ve badem içi ve hurma	12.00	10.00	14.00	16.10	40.00
Domates peltesi	4.50	4.00	45.00	51.75	100.00
Reçel	6.50	6.00	20.00	23.00	120.00
Şurup	6.50	6.00	20.00	23.00	120.00
Tahin helvası	6.50	6.00	12.00	13.80	45.00
Afyon	280.00	250.00	450.00	520.00	700.00
Revgân-ı zeyt ve susam yağı	6.50	5.00	12.00	13.80	30.00
Şem'-i asel sarı ve beyaz	28.00	25.00	43.00	51.75	135.00
Adi sabun	5.50	4.50	15.00	17.25	65.00
Mazu	9.00	7.00	12.00	13.80	20.00
Palamut	2.50	2.00	4.00	4.60	8.00
Harir-i ham	400.00	350.00	500.00	520.00	500.00
Ham pamuk	8.00	7.00	15.00	17.25	17.00
Ham nuhâs	9.00	8.00	14.00	16.10	20.00

Bâlâda gösterildiği üzere birinci sütun, mukâvelesiz devletler eşyâsı resimleri için bu kere mevki'-i icrâyâ konulan târifeden mestûr rakamlardır. İkinci sütun, mukâvelesiz devletler eşyası için mukaddemâ cârî olan târifede muharrer eşyâ resimleridir. Üçüncü sütün, mukâveleli devletler memâlikinden gelen eşyâ resimleri târifesidir ki, bu târifeye Memâlik-i Osmaniyye eşyası için dahi talep olunacaktır. Şu kadar ki mezkûr târifede muharrer olup da bizce fâhiş görünen bâlâda

muharrer yirmi kalem eşyâ resimlerinin bir derece ta'dili talep olunacaktır. Talep olunacak ta'dilâtın mikdarı da dördüncü sütunda gösterilmiştir. Meselâ mukaveleli tarifede lakerda balığının yüz kilogramı için yirmi frank resm gösterilmiş ise de bu vaktiyle adem-i ta'alluku sebebiyle diğer devletlerce nazar-ı tedkike alınmamış olduğundan bizce ta'dili talep olunmaktadır ve istediğimiz ta'dilât dahi işbu lakerda balığı yüz kilogramı için on franktan nihayet on bir frank kadar ve kezâ sardalye balığından istenilen sekiz frank yerine dört franktan nihayet dört buçuk franka kadar resm konulmasıdır ve bâlâda ta'dâd olunan yirmi kalem eşyâdan lakerda ve sardalye ve sâir tuzlu ve kuru balıklarla limon-portakal ve reçel ve şurup ve tahin helvası ve afyon ve revgân-ı zeyt ve kokolipten mâadâ adi sabun ve palamut ve ham pamuğun ehemmiyeti ziyâde olduğundan bunlar resimlerinin derecât-ı meşrûta da tenzîli için ısrar olunmak elzem olup diğerlerinin ehemmiyeti o derecede değildir.

Gümrükler meselesi için İstanbul'a gelen Romanya temsilcisi, Osmanlı murahhasları tarafından sunulan teklifleri uygun görmemesi üzerine iki teklifte daha bulunulmuştu. Ya Romanya'nın İsviçre ile yaptığı anlaşmanın birinci maddesinin sabunlar dahil olmak üzere Osmanlı eşyaları için de uygulanması veya daha önceden gümrük resmî indirimi kabul edilen yirmi dokuz kalem eşyaya sabunların da katılması teklif edilmişse de Romanya temsilcisi görüşlerinde ısrarcı olmuş ve anlaşma sağlanmadan Romanya'ya geri dönmüştü. Bu nedenle Romanya'nın yeni tutumuna göre hareket edilmesine dair Meclis-i Vükelâ'dan 14 Temmuz 1886 tarihinde karar çıkmıştı (BOA.,MV. 10/90).

Meclis-i Vükelâ'nın bu kararı, aradan geçen bir aylık bir süre boyunca uygulanmamıştır. Osmanlı Devleti ile Romanya arasında yapılan Gümrük Mukavelesi'nin yenilenmeyerek kesintiye uğraması sonucu, Romanya uyguladığı yeni gümrük tarifesine göre iki-üç misli fazla vergi almakta iken, Osmanlı gümrüklerinde Meclis-i Vükelâ'nın aldığı kararlar aradan geçen bir aylık sürede uygulanmamış Romanya'ya eski anlaşma hükümlerine göre vergi uygulanmıştı. Ancak bu durum Osmanlı'nın ticaretine zarar vermekteydi. Romanya'dan gelen mallara "mukabele-i bi'l-misl" olmak üzere gümrük vergilerinin artırılması konusundaki Meclis-i Mahsus-ı Vükelâ'nın mazbatasını ancak 11 Ağustos 1886 tarihli irâde ile işleme konulmuştu (BOA.,BEO. 828/62031).

Bu uygulama geçici idi. Soruna kesin çözüm bulmak için Osmanlı Devleti Romanya'ya 21 günlük bir süre tanıdı ve bu süre zarfında gümrükler meselesinin halledilmesini istemiştir. Bu arada Marsilya ve Triyeste'ye götürülen Romanya

ispirotolarının Osmanlı Devleti üzerinden yollanması sebebiyle mûskirat resminin de artırılması 28 Kasım 1886 tarihinde teklif edilmişti (BOA.,MV. 14/54).

İki ÷lke arasındaki ticaret sorunları bitirecek bir ticaret antlaşması için Romanya Hâriciye Nâzırı Mihail Pherekyde İstanbul'a gelmişti. Kendisi için padişahın huzuruna kabul edileceğine dair 26 Temmuz 1887'de irâde çıkmıştı (BOA.,İ.HR. 307/19525). Mihail Pherekyde yaptığı görüşmeler sonucu Cemiyet-i Rûsûmiye Reisi ile birlikte hazırladıkları metin üzerinde Rûsûmât Emaneti, özellikle sabun ile zeytin ve susam yağlarının %14'ten fazla resme tâbi olmaması hakkındaki görüşü 8 Eylül 1887 tarihinde Meclis-i Vûkelâ'da görüş÷lmüştü (BOA.,MV. 24/7). Metin üzerindeki düzeltmeler hakkında Rûsûmât Emaneti'nin görüşleri, 31 Ekim 1887 tarihli Meclis-i Vûkelâ mazbatasında yer almıştı (BOA.,MV. 25/56).

Rûsûmât Emaneti'nin ticaret anlaşma metni üzerindeki değişiklik tekliflerinin kabulü ile anlaşmanın imzalanması için Romanya hükûmeti, İstanbul'daki maslahatgüzarına 10 Kasım 1887 tarihinde yetki vermişti (BOA.,MV. 26/1). Nihayetinde iki ÷lke arasında 4 yıl geçerli olan ticaret antlaşması 26 Aralık 1887 tarihinde padişahın irâdesi ile tasdik edilmişti (BOA.,İ.MMS. 95/4012).

Ticaret anlaşmasından sonra aradan geçen 4 yıllık sürede Osmanlı Devleti'nin, Romanya'ya olan ihracatı artmıştı. Anlaşma müddetinin sonuna yaklaşıldığında, Romanya Hükümeti'ne antlaşmanın süresinin 6 ay uzatılması teklif edilmiştir. Rûsûmât Emaneti şayet ticaret anlaşmasının uzatılması teklifi Romanya Hükümetince kabul edilmez ise Romanya hakkında geçerli olan "en ziyade mazhar-ı müsaade olan millet" muamelesinin terkiyle en ağır resimler uygulanacağı bildirilerek anlaşmanın tekrar imzalanmasına Romanya'yı mecbur bırakılabileceğine dair kararlar 31 Mayıs 1891 ve 24 Haziran 1891 tarihlerinde Meclis-i Vûkelâca alınmıştı (BOA.,MV. 64/82; BOA.,MV. 65/61).

Ticaret anlaşmasının uzatılmasına yanaşmadığı anlaşılan Romanya Hükümeti'nin, Osmanlı mallarına uygulayacağı gümrük resmî tarifesinin bir nüshası elde edilmişti. Bu nüsha Rûsûmât Emaneti'ne gönderilerek buna göre Romanya'ya uygulanacak ağır vergileri de içine alan yeni bir tarife hazırlaması için 27 Ağustos 1891 ve 31 Ekim 1891 tarihlerinde emirler verilmişti (BOA.,MV. 67/9; BOA.,MV. 68/5).

Ancak aradan 6 yıl geçtiği halde Romanya Hükümeti ile Osmanlı Devleti arasında yeni bir ticaret antlaşması imzalanmamıştır. İki ÷lke arasında bir ticaret

antlaşmasının yapılmasını engelleyene sorunlardan birisi Dobruca'dan gelen muhacirlerin geride bıraktıkları emlak ve arazilerinin bedelleri sorunu idi (BOA.,BEO. 900/67455).

Bu arada 30 Nisan 1897 tarihinde Osmanlı Sultanı II. Abdülhamid'i ziyaret eden Romanya Adalet Bakanı, Osmanlı Devleti'nin diğer ülkelere verdiği kapitülasyonların kendilerine de verilmesini talep etmiştir (İ. Abdula, 2005:19). Bu ziyaretten sonra Romanya ile Osmanlı Devleti arasında yeni bir ticaret anlaşması yapılması için girişimlerde bulunulduğu sırada Dobruca muhacirleri, orada terk ettikleri arazilerin bedellerinin ödenmesini ve bundan sonra Romanya ile bir ticaret antlaşması imzalamalarını talep etmişlerdir. İki ülke arasında başta göçmenlerin emlak ve arazi sorunları olmak üzere konsolosluk mukavelenâmesi gibi sorunlar nedeniyle II. Abdülhamid dönemi boyunca uzun süreli bir ticaret antlaşması yapılamamıştır. II. Abdülhamid döneminde en son 1897, 1901 ve 1907 yıllarında kısa süreli ticaret antlaşmaları yapılmıştır. (BOA., BEO. 916/68699; BOA., MV. 101/54; BOA., MV. 116/16).

Romanya ile en son ticaret antlaşması yapma girişimi II. Abdülhamid tahttan indirilmeden evvel yapılmıştı. Ancak II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi akabinde Romanya ile yapılan ticaret anlaşmasının konsolos mukavelesi ve Dobruca'daki emlak meselelerinin halline kadar imzanın tehirine karar verilmişti. Bu arada Rüsûmât Emaneti lağvedildiğinden anlaşma metni ve evraklar Rüsûmât Müdüriyet-i Umumiyesi'nde kurulacak bir komisyona Meclis-i Vükelâ'nın 21 Kasım 1909 tarihli kararı ile havale edilmişti (BOA., MV. 134/23). Komisyon üyelerindeki değişiklik sebebiyle komisyon Maliye Nâzırı Cavid Bey'in başkanlığında yeniden teşkiline dair 20 Ocak 1910 tarihinde Meclis-i Vükelâ karar almıştı (BOA.,MV. 136/13).

Maliye Nâzırı Cavid Bey'in başkanlığındaki komisyonun hazırladığı mazbata 8 Mart 1910 tarihinde Meclis-i Mahsus-ı Vükelâ'da okunmuştu. Mazbatada; Suriye, Bursa ve Anadolu'nun mamulleri ile mensûcâtı, ayrıca marangoz ve tornacı mamullerinden olan ihracâtın anlaşma metninde yer almadığından bahsedilerek, bu eşyaların Romanya'ya büyük kısmı Avrupa devletlerinden gelirken Osmanlı devletinden çok az miktarının dahil olduğu belirtilmişti. Romanya Hükûmeti'nin, bu konuda Osmanlı Devleti'ne göstereceği gümrük vergilerindeki indirimle Romanya'da *en ziyade mazhar-ı müsaade olan devletin* gümrük muamelesine tâbi tutulması yolunu seçmesi istenmişti. Osmanlı Devleti'nin en önemli ihracat kalemlerinden olan lokum,

helva, halı, hamsi balığı, kuru incir, kırmızıbiber, kuru ve yaş üzümün tarifesinde indirime gidilmesi ile eski tarifede yer almayan madeni katran, sarımsak ve enginar konservesinin yeni tarifeye eklenmesi gerektiği yazılmıştı. Romanya'ya gönderilecek tütünlerden alınagelen “reftiye rüsûmunun” kaldırılması ile zeytinyağlarının asit derecesinin 1.66'dan fazla olması bahanesiye gümrüklerde yapılan engellemelerin önlenmesi ve ayrıca Dobruca arazisi için belirlenen meblağın ödenmesi konuları dile getirilmişti (BOA., MV. 137/85).

Netice itibariyle Osmanlı Devleti ile Romanya arasında 1912 yılına gelindiğinde kapsamlı ve uzun süreli bir ticaret antlaşması yapılamamıştır. Genellikle belli ürünler üzerinde ve kısa süreli geçici antlaşmalar yapılmıştır. Ticari ilişkileri kolaylaştıracak uzun süreli bir ticaret antlaşmasının yapılamamasının birkaç nedeni vardır. Osmanlı Devleti açısından bakıldığında özellikle Müslüman muhacirlerin Romanya'da kalan emlak ve arazi bedeli sorunlarının giderilememesi, yapılacak olan bir ticaret antlaşması için bir engeldi. Her ne kadar 1907 yılında Romanya Hükûmeti muhacirlerin emlak ve arazileri için 1 milyon Frank ödemeyi kabul etmişse de bu ödemenin gerçekleşmemesi de sorunun hitamına engel olmuştur. Osmanlı Devleti bu sorunu iki ülke arasında imzalanması gereken konsolosluk mukavelenâmesini imzalamayarak, Romanya'ya baskı yapıp halletmeye çalışırken, Romanya Hükûmeti de ticaret antlaşması konusunda Osmanlı devleti ile uzun süreli bir anlaşmaya yanaşmamış, konsolosluk mukavelenâmesinin imzalanmasını şart koşmuştur.

4.6. Tuna Avrupa Komisyonu ve Tuna Nehri'nde Seyr-i Sefâin Meselesi

Tuna Nehri, Almanya'nın Schwarzwald bölgesinde doğar ve Avusturya, Slovakya, Macaristan, Hırvatistan, Sırbistan, Bulgaristan'dan geçerek Romanya'daki Kili (Chilia), Hızırilyas (Sfantul Gheorghe) ve Sulina ağızlarından Karadeniz'e dökülür. Bu süreçte Romanya ile Bulgaristan'ın; Hırvatistan ile Sırbistan'ın sınırlarını oluşturur. Tamamında ulaşım sağlanabilmektedir. Bu nedenle Tuna tarih boyunca ekonomik, askeri, siyasi ve sosyal alanlarda devletlerarası ilişkilerde önemli bir yer tutmuştur. Orta Avrupa ülkelerini, Rhein (Ren) Nehri ile birleştiği için de Batı Avrupa ülkelerini Karadeniz'e bağladığından dolayı Avrupalı ülkeler için önemi bir hayli fazlaydı (M. Maxim, 2012: 372-373; N. Kuyucuklu, 1994:51). Tuna Nehri; Osmanlı'nın Balkanları geçip Orta Avrupa'da yerleştiği dönemlerde askerî, siyasi ve ticari önem kazanmıştır (F. Fidan, 2014:49-140). Özellikle İstanbul'un iâşesinin, Osmanlı ordusunun iâşe ve lojistiğinde önemli bir rol oynamıştır. Bilhassa XVII-

XVIII yüzyıllarda meydana gelen Osmanlı-Habsburg mücadelesinde zahire ve mühimmat sevkiyatında sağladığı kolaylıklardan büyük ölçüde istifade edilmiştir. Ayrıca Sava Nehri ile birlikte XVIII. yüzyıldan itibaren bu iki imparatorluğun büyük oranda sınırını belirleyen hat olmuştur (B. Gökpınar, 2016: 297).

Romanya'nın bağımsızlığını kazanmasından sonra, Romanya-Bulgaristan sınırını belirleyen Tuna Nehri, aynı zamanda Osmanlı-Romanya ilişkilerinin de konusu olmuştur. İki ülke arasında Tuna Nehri konulu ilişkiler Tuna Avrupa komisyonu aracılığıyla olmuştur. Osmanlı-Romanya ilişkilerine konu olan Tuna Avrupa Komisyonu'nun kuruluşu çok eskilere dayanmaktadır. Avrupa'da, birden fazla ülkenin sınırlarından geçen nehirlerin hukukî durumunu düzenleyen kurallar, ilk defa 1815 Viyana Kongresi'nde düzenlenmiştir. Böylece Tuna Nehri, Avrupa devletler hukuku içerisine alınmış, müşterek nehirler statüsüne kavuşturulmuştur (İ. Ekinci,1999: 68). 1815 Viyana Kongresi'nde uluslararası nehirlerin ticarî seferlere serbest olduğu ve nehirlere kıyası olan tüm devletlerin bu haktan eşit şekilde yararlanacakları kararlaştırılmıştı (G. C. Albayrak, 2017: 44). Buharlı gemilerin kullanılmaya başlanmasından sonra nehirler üzerinde yapılan ticaret daha da önem kazanmıştır. 1807'de icat olunan buharlı vapurlar Tuna'da ilk defa Avusturya tarafından 1818 yılında kullanılmaya başlanmıştır (İ. Ekinci, 1998: 39).

Tuna Nehri, özellikle buharlı gemilerin kullanımından sonra, başta Avusturya olmak üzere Avrupa ülkeleri için hem ticarî hem de askerî açıdan büyük önem kazanmıştır. XIX. yüzyıla kadar mahallî düzeyde ticarete ev sahipliği yapan Tuna Nehri, Viyana Kongresi ile uluslararası bir statü kazanmıştır (İ. Ekinci, 1998: 56). XIX. yüzyılın ortalarına gelindiğinde Balkan ülkelerinin Avrupa ile ticaretlerindeki büyüme Tuna Nehri'nin önemini daha da arttırmıştır (G. C. Albayrak, 2017: 73-131;). Bu arada Rusya'nın Tuna'ya doğru yönelmesi ve Tuna'nın Karadeniz'e döküldüğü kısmını köreltmeye çalışması Avusturya'yı endişelendirmiştir. Tuna Nehri sayesinde Karadeniz'e açılan Avusturya, Rusya'nın hamleleri ile bunu kaybetmek istemediğinden Rusya ile anlaşarak 25 Temmuz 1840 tarihinde *St. Petersburg Antlaşması*'ni imzalamıştır. Bu antlaşma ile ilk defa Tuna ağzlarında gemi trafiğinin kurallara bağlanması ve Tuna hukukunun oluşmasında temel hareket noktası oluşturulmuştur. Kırım Savaşı'nın sonlarına doğru 1855 yılında Viyana'da bir araya gelen İngiltere, Fransa ve Avusturya hükümetleri Viyana Kongresi'nde Tuna

Nehri'nin durumunu da görüşerek Kırım Savaşı sonrasında Rusya ile yapılacak barış için nehrin statüsünü belirlemişlerdir (İ. Ekinci, 1998: 108-118).

30 Mart 1856'da imzalanan *Paris Antlaşması*'nın 15 ve 16. maddeleri, Tuna Nehri'nin temizlenmesi ve gemilerin geçişlerinin kolaylaştırılmasını sağlamak için karma bir komisyon kurulmasını içeriyordu (BOA., İ.HR. 300/19040). Bu kapsamda Tuna Nehri ile ilgili öncelikle İngiltere, Fransa, Avusturya, Piyemonte, Rusya ve Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu geçici komisyon kurulacaktı. Bu komisyon kendisine verilen görevleri 2 yıl içinde tamamlayıp görev ve yetkilerini oluşturulacak daimi komisyonlara devredecekti (İ Ekinci, 1998: 108-118). Osmanlı Devleti'nin Tuna Nehri üzerindeki hâkimiyetini zayıflatan bu komisyonlar Tuna Nehri üzerindeki trafiği düzenleyecekti (M. Maxim 2012:374). Komisyonlardan biri Sulina'dan önce İshakçı'ya (Isaccea,) sonra İbrail'e (Braila) kadarki Aşağı Tuna bölgesi için kurulan "Tuna Avrupa Komisyonu", diğeri ise Tuna'nın geri kalan kısım için kurulan "Tuna Uluslararası Komisyonu" idi. Osmanlı temsilcisinin de içinde bulunduğu "Tuna Avrupa Komisyonu" nun merkezi Romanya'nın Galati şehrinde idi. Tuna'ya kıyısı bulunan ülkeler ile Fransa, İngiltere, Prusya ve İtalya bu komisyonda temsil edilmekteydiler. Bu komisyon Tuna Nehri'ndeki trafikle ilgili her türlü sorunla ilgilenmiş, nehri uluslararası trafiğe ve deniz gemilerine açmıştır (E. Arat, 2002)

Tuna Avrupa Komisyonu adı verilen ve yılda birkaç defa Osmanlı Devleti'nin Tulça mutasarrıfı başkanlığında Kalas şehrinde toplanan komisyon, gemilerin geçişinde zorluklara sebep olan engelleri ortadan kaldırmak için kuruulmuştu (BOA., İ.DH. 774/63030).

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonucu imzalanan *Berlin Antlaşması*'nda da Tuna Nehri'ndeki ulaşımaya yer verilmiştir. *Berlin Antlaşması*'nda daha önceki uluslararası antlaşmalara atıfla nehrin 1856 *Paris Antlaşması* ile oluşturulan statüsünün devamına karar verilmiştir (İ. Ekinci, 1998: 196-197).

Berlin Antlaşması ile Tulça Sancağı Romanya'ya bırakılırken, Vidin'e kadar Tuna sahilleri de yeni kurulan Bulgaristan Emeti'nin idaresine geçmişti. Osmanlı Devleti'nin, Tuna Nehri üzerinde doğrudan doğruya kendi idaresi altında bir yer kalmamışsa da; Bulgaristan Emeti yine kendi mülkü bulunması ve *Paris Antlaşması*'nı imzalayan devletlerden olması, ayrıca kendi tebaası ve ticaret gemilerinin Tuna Nehri üzerinde gidip gelmesi sebebiyle Tuna Komisyonu'nda bir memur bulundurması diğere devletler tarafından gerekli görülmüştü. Komisyon, 27

Ekim 1878 günü 15 günlüğüne toplanacağından Osmanlı Devleti'ni temsilen Şûrâ-yı Devlet azâsı Kostantin Efendi, 2 yıllığına görevlendirilmiştir (BOA., İ.DH. 774/63030). Görev süresi daha sonra 1885 yılına kadar uzatılacaktır (BOA., İ.HR. 300/19040; BOA., MV. 6/13; BOA. İ.MMS. 80/3499).

10 Mart 1883 tarihinde Londra'da bir konferans düzenlenerek *Berlin Antlaşması*'nın Tuna ile ilgili 54 ve 55. Maddeleri değiştirilmiştir. Buna göre (İ. Ekinci, 1998: 210-211):

“1. Tuna Avrupa komisyonunun kaza hakkı Kalas'tan İbrail'e kadar genişletiliyordu

2. Tuna Avrupa komisyonunun memuriyet müddeti 24 Nisan 1883 tarihinden itibaren 21 yıl daha uzatılmıştır. Bu sürenin bitiminden itibaren komisyonun iktidar ve selahiyeti üçer yıl uzatılacaktır.

3. Tuna Avrupa Komisyonu Kili Boğazı'nın her iki sahili, sahildar olan hükümetlerden yalnız birine ait bulunan taraflar üzerinde fiilen teftiş ve nezaret icra etmeyecektir.

4. Kili Boğazı'nın Rusya ve Romanya arazisinden geçen kısmında, aşağı Tuna'da geçerli bir usulün devamı için Sünne Boğazı'nda geçerli olan düzenlemeler Avrupa Komisyonunda görevli Rusya ve Romanya memurlarının nezareti altında olarak bu kısım içinde geçerli olacaktır

5. Rusya ve Romanya gerek aralarındaki boğazda ve gerek kendilerine ait iki sahil meyanında bazı ameliyat işlerine girişecek olurlar ise, diğer boğazların seyri sefaine olan kabiliyetlerine asla halel getirmeyecektir. Bu yapılacak ameliyatın planı, işin ait olduğu devletin memuru tarafından Tuna Avrupa Komisyonu'na bildirecektir. İsmail Çatalında icra edilmiş olan ameliyat Tuna Avrupa Komisyonu'nun teftiş ve nezaretinde kalacak ve masrafı da komisyona ait olacaktır.

Kili Boğazı'nda yapılacak ameliyatın Rusya ve Romanya memurları ile Avrupa Komisyonu arasında ve yalnız İsmail Çatalı ameliyatının gerektireceği genişlemelere uygun olmayacağına dair anlaşmazlık çıkarsa bu ihtilaf doğrudan doğruya devletlere arz olunacaktır.

6. Rusya devleti kendi tarafından icra edilecek ameliyat masrafını karşılamak için geçiş resmi ihdas etmektedir ki bu hak ve selahiyeti hiçbir

kayıt ile sınırlanmayacaktır. Kili ve Sünne boğazlarında seyri sefâinin karşılıklı menfaatini korumak için Rusya hükümeti, koyulmasını uygun göreceği geçiş vergisi hakkındaki nizâmât konusunda bir ihtilaf olursa bunun giderilmesi için komisyondaki memurlar bunu hükümetlere bildirecektir.

7- Sırp ve Bulgar memurlarının katılmasıyla Avrupa komisyonu tarafından 2 Haziran 1882 tarihinde tanzim olunan seyri sefâin ve nehir zabıtası, teftiş ve nezaret nizamnâmesi bu anlaşmaya dayandığı cihetle kabul edilmiş ve Demirkapılar ve İbrail arasındaki kısmında geçerli olduğu kabul olunmuştur.

8. Tuna ile mansıplarına dair olan bütün antlaşma, mukavele ve senetler ile her türlü düzenlemelerin ilga ve tatil olunmayan hükümleri tamamen yürürlüktedir.”

Tuna Nehri'nde gemilerin serbest seyirlerini belirleyen Londra'daki konferans Romanya'nın tepkisine neden olmuştur. Özellikle Avusturya'nın Tuna konusundaki belirsiz ve tutarsız tutumu, Romanya'nın Avusturya'dan uzaklaşmasına neden olmaktadır ki Osmanlı Devleti bu durumdan istifade etmeye çalışacaktır (İ. Ekinci, 1998: 211).

İngiltere'nin baskılarına rağmen Romanya bu antlaşmayı kabul etmemekte ısrar etmekteydi. Viyana'da yayınlanan bir gazetenin haberine göre Romanya'nın bu tutumu, bu anlaşmayı kabul ve tasdike meyli olmayan Osmanlı Devleti'nin teşvik ve desteğinden geliyordu (BOA., Y.EE. 42/31).

Bu arada Osmanlı Devleti yılda iki defa toplanmakta olan Tuna Avrupa Komisyonu'na yıllık 10.000 frank harcırah verilerek İstanbul'dan bir memur göndermektense Bükreş'te bulunan sefâret başkatibinin yıllık 2.000 frank tahsisi ile katılmasının daha uygun olacağı Meclis-i Mahsus-ı Vükelâ'da görüşülmüş ve bu görüş doğrultusunda 23 Kasım 1885'de irâde çıkmıştı (BOA., MV. 6/13; İ.MMS. 80/3499).

Tuna Muhtelit Avrupa Komisyonu'nun yapılacak toplantısı için alınan karar gereği Bükreş Sefâreti Başkâtibi Artin Efendi'ye, daha önce görevlendirilen Kostanti Efendi'ye verilen fermânlar gibi bir fermân verilmesine dair 23 Şubat 1886 tarihinde irâde çıkmıştı (BOA., İ.HR. 300/19040).

Bir müddet sonra Tuna Karma Avrupa Komisyonu'nda Osmanlı Devleti'ni Kalas Başşehbenderlerinin temsil ettiği görülmektedir. 1890 Mart'ında Kalas

Başşehbenderi Maksim Efendi Osmanlı murahhası iken (BOA., İ.HR. 317/20348), Tuna Karma Avrupa Komisyonu'nun toplantı zamanı geldiğinden Kalas Başşehbenderliğine vekâleten bakmak için boşalmış olan Kalas Başşehbender Kançılarlığına Tahrirat Kalemi halifelerinden Aleko Adam Efendi 8 Aralık 1890 tarihinde tayin edilmişti (BOA., İ.HR. 320/20605).

Romanya'nın, Tuna Nehri üzerinde şamandıra yerleştirmesi üzerine Rusya murahhası, Kalas'tan İbrail'e kadar olan bölgeyi Tuna Muhtelit Avrupa Komisyonu'nun idare ettiğini ve şamandıraların Londra Anlaşması'nın birinci maddesine aykırı olduğuna dair komisyona nota vererek itiraz etmişti. Romanya hükûmeti tarafından verilen cevapta; Romanya'nın Londra Anlaşması'na dahil olmadığı, alınan kararları onaylamadığından tersanesinin bulunduğu sulara şamandıralar yerleştirmesinin kendi hakkı olduğu ve bu hakka hiçbir şekilde ortak kabul etmeyeceğini bildirmişti. Komisyonda Osmanlı Devleti'ni temsil eden Kalas Başşehbenderliği durumu Hâriciye Nezâreti'ne bildirerek devletin görüşünü sormuştu. (BOA., MV. 74/60).

Meclis-i Mahsus-ı Vükelâ'nın 22 Mart 1893 tarihinde yaptığı toplantıda, Romanya'nın Londra Anlaşması'nı tanımamasına destek verilmesinin uygun olmadığı, anlaşmanın imzalanması tarihinden beri maddelerinin kanun hükmünde geçerli olduğu, diğer devletlerin de bu konuda ittifak hâlinde oldukları, Tuna Avrupa Komisyonu yetkilerinin Kalas'tan İbrail'e kadar genişletildiğine bakarak Rusya görüşünün diğer devlet murahhaslarının da desteklemesi durumunda anlaşma hükümlerinin geçerli olduğu yolunda bir karar almıştı (BOA., MV. 74/60).

Netice itibariyle Tuna Muhtelit Avrupa Komisyonu'nun Tuna Nehri'nde yaptığı ıslah çalışmaları, uyguladığı politikalar, Tuna Nehri'ndeki ticaret hacminin gelişmesine neden olmuştur. Tuna'daki yelkenli gemilerin yerini zamanla daha ağır tonajlı gemilerin alması Tuna'daki ticaret hacminin artmasının nedenlerindedir. Avusturya'nın güçlü şirketlerle Tuna ticaretini kontrol etmeye çalışması ve Romanya açısından tutarsız ve güvenilmez tutumu, Romanya'nın Osmanlı Devleti ile birlikte hareket etmesine neden olmuştur.

4.7. Komitacılık Faaliyetleri ve Romanya

Romanya bağımsızlığını kazandıktan sonra konum itibariyle Osmanlı Devleti aleyhine çalışan Bulgar, Yunan, Arnavut ve Ermeni komitacıların merkezi haline gelmiştir. Aynı zamanda Makedonya'da desteklediği Ulahları, Bulgar ve Yunan

komitacılarına karşı korumaya çalışmıştır. Bu kısımda Bulgar ve Yunan komitacılarının Makedonya'da Ulahlara yönelik politikaları ile Romanya'daki Arnavut ve Ermeni Komitacılarının faaliyetlerinin Osmanlı-Romanya ilişkilerine etkisi üzerinde durulmuştur.

4.7.1. Romanya'da Bulgar Komitacıları

Bulgar komitacılığı, XIX. yüzyılın hemen başında çete şeklinde ortaya çıkmıştır. Bulgar komitacıları Makedonya'yı Büyük Bulgaristan'ın bir parçası olarak gördüklerinden temel faaliyet alanları Makedonya siyaseti üzerine olmuştur. Bu kapsamsa Makedonya'da kendilerine rakip olan Sırlara karşı 1804-1814 yılları arasında savaşmışlardır. Yunanlıların 1821 isyanını desteklerken 1835-1860 yılları arasında meydana gelen Bulgar isyanlarında rol almışlardır.

Sayıları giderek artan Bulgar Komitacıları teşkilat sayısı XIX. Yüzyılın sonlarında artmış ve XX. yüzyılın hemen başında 8'e çıkmıştır: Bulgar-Makedon Merkez Komitesi (1879), Makedonya Komitesi (1887), Muhibb-i Vatan Cemiyeti (1887), Merkezi Edirne-Makedonya Komitesi (1890), Makedonya Talebe Teşkilatı (1892), Makedonya Politik Cemiyeti (1895), Genç Makedonya Cemiyeti (1896), Makedonya Bulgar Komitesi (1902). (M. Aydın, 2015:8-19).

1900'lü yılların başında Bükreş'te bulunan Bulgar ihtilâl komitelerinin Romanya'da gittikçe yayılarak tehlikeli olmaya başladıkları görülmekteydi (M. Aydın, 2015:15).

Üyelerinin büyük çoğunluğu Osmanlı vatandaşı olup Manastır, Selanik ve Yanya bölgesinden gelerek Bükreş'te "Makedonya Komitesi" ismi altında bir komite kurmuşlardır. Bükreş'te bir okul açarak faaliyetlerini eğitimle yoluyla sürdürmüşlerdir (BOA., BEO. 547/41003). Romanya'da Mokedonya'daki faaliyetleri için gönüllü toplayan komite, Romen hükümeti tarafından takibe alınmıştır. Zaman zaman üyeleri "Makedonya'daki ihtilâl hareketına katıldıkları iddiasıyla" mahkemeye gönderilmişlerdir.(BOA., HR.SYS. 34/60).

Makedonya'da bir ihtilâl çıkarmak için çalışmalarını sürdüren komitacılar Romanya'nın İbrail şehrinde bir çete kurarak Lom ve Rahova yoluyla Bulgaristan'a gizlice girmişlerdir (BOA., BEO. 176/13131). 1911 yılında Bulgaristan'a gelen komitacıların liderlerinin Bulgar Prensi tarafından sarayda karşılandığı haberleri üzerine İstanbul hükümeti Bulgar Prensi'ni ikaz etmiş, Bulgar prensi de bu iddiaları yalanlamıştır (BOA., HR. SYS. 137/39).

4.7.2 Romanya’da Ermeni Komitacılar

Osmanlı Ermenileri arasındaki ilk milliyetçilik hareketleri 1860’lı yıllarda başlamış, bunu ileride kurulacak olana Ermeni komitelerinin çekirdeklerini oluşturan çeşitli derneklerin kurulması takip etmişti. İlk olarak 1860 yılında “Hayırsever Cemiyeti” kurulmuştur. Bu cemiyetten sonra “Fedakarlar Cemiyeti”, “Ser cemiyeti”, 1870 yılında “Okul Sevenler” cemiyeti, 1876 yılında “Araratlı” cemiyeti, 1879 yılında “Doğu” ve “Kilikya” Cemiyetleri, 1880 yılında “ Silahlılar Cemiyeti” ile “Kadınlar Cemiyeti” 1881 yılında “Anavatan Savunucuları” cemiyeti, “ Kurtuluş için Birlik Cemiyeti”, 1882 yılında “Kara Haç Cemiyeti” vb. bir çok cemiyet kuruldu (O. Doğan, 2008: 308)

1860’lı yıllardan itibaren kurulan Ermeni cemiyetleri, eğitimden sağlığa pek çok alanda faaliyet göstermişlerdir. Ancak bu faaliyetlerinde henüz Müslüman ve Ermenilerin ayrışmasında etkili değillerdi. Ta ki Hınçak ve Taşnaksutyun komiteleri kulana dek. Hınçak komitesi Cenevre’de 1887 yılında, Taşnaksutyun ise Tiflis’te 1890 yılında kurulmuştur. Bu komitelerin siyasî amaçları, Doğu Anadolu’da bağımsız bir Ermenistan devleti kurmaktı. Bu amaçlarına ulaşabilmek için de propaganda, gerginlik yaratma, terör, teşkilatlanma ve işçi eylemleri gibi yollara başvurmuşlardır (N. Günay, 2012: 24-26).

Özellikle Hınçak komitesinin kurulmasından sonra Osmanlı sınırları dışında Ermeni komitelerin hızla arttığı ve etkili bir propagandaya başladıkları görülmektedir. Hınçak Ermeni komitacıları, 1896 yılında Londra’da yaptıkları kongrede, Osmanlı topraklarını isyan bölgelerine ayırmışlardır. Kongrenin temel gayesi tüm dünyadaki Ermenilerin teşkilatlandırılıp Osmanlı topraklarında isyan ettirilmesiydi. Romanya’da bir bölge olarak bu kongrede temsil edilmiştir (M. Aydın, 2014:1811).

Londra’daki Ermeni kongresinden sonra Ermeni komitacılığında Romanya önemli bir üs konumuna gelmiştir. Romanya’da ilk Ermeni komitelerinin faaliyeti Bükreş’te Londra’daki kongreden daha önce görülmüştür. Bunda Hınçak komitesinin kurulması etkili olmuştur. Hınçak Komitesi kurulduktan kısa bir süre sonra, Aralık 1886’da, Bükreş’teki ilk Ermeni komitesi kurulmuştur. Ardından Romanya’daki diğer şehirlerde, Piteşti, Ploiesti, Focane, Kalas (Galats), İbrail (Brail), Sünne (Souliner) ve Köstence’de komitanın şubeleri açılmıştı. Tüm şubeler Paris’teki Hınçak Komitasına bağlılardı (M. Aydın, 2014: 1812).

Bükreş'teki Ermeni komitacıların faaliyetine başlamalarından kısa bir süre sonra Osmanlı Hükûmeti komitacıların ne şekilde Ermenileri etkileyeceği, hangi hareketlerde bulunacağına dair 1888 yılı Ocak ayında bir araştırma başlatmıştır. Ermeni komitalarının maksadını anlamak için Rusçuk Tüccar Vekili görevlendirilmiştir (BOA., MV., 28/3). Rusçuk Tüccar Vekâleti, komitaların maksadını öğrenebilmek için, Kazancıyan Agob adında bir Ermeni'yi gizlice Bükreş'e göndermiştir. Komitanın içine sızan Kazancıyan Agob, görünüşte komita, maksadının "insanî" gayeler olduğunu ilan etmişti. Ancak komitanın asıl maksadı "*Ermenistan'ın kurtuluşu ve istiklali*"dir. (M. Aydın, 2014: 1812).

Bükreş Sefareti ise 1892 yılında yaptığı araştırmada Bükreş'teki Ermeni komitelerinin 1848 ihtilali gibi bir ihtilale taraftarı olup, suikast gibi şiddetli eylemleri planladıklarını bildirmiştir (BOA., BEO., 15/1107)⁵. Bu dönemde Ermeni komiteleri,

⁵ "*Hâriciye Nezâretine 29 Mayıs 1892 tarihiyle Bükreş Sefâreti maslahatına vârid olan 168 numaralı tahrirâtın tercümesidir:*

Rusçuk fesadı hakkında malumât-ı mufassalayı hâvi bir varaka leffen takdim kılındı. Bu iş hakkında Romanya'da icra edilen tahkikât hitamina yer olduğu cihetle netice-i tedkikâtı malumât-ı resmiye ve mevsûkeye müstenid olan işbu varaka ile zât-ı âli-i âsafânelerine arz etmeği vazife addettim. Dersaadet Romanya sefiri hükûmet-i metbuası nâmına kariben bu bâbda zât-ı âli-i nezârete resmen icra-ı tebligât edeceğim.

Varaka-i melfufenin tercümesidir:

Geçen Nisan'ın 22.nci günü Adliye Nezâreti "Bir suikast icrasına mahsus on dört humbara Rusçukta telgraf memuru Karabet İdinyan nâmında bir Ermeni'nin hânesinde ele geçirilmiş ve bunlar Pakarat? nâm şahıs tarafından Kalas'a getirilmiştir" meâlinde bir telgraf almıştır.

Bunun üzerine Adliye Nâzırının taht-ı nezâretinde derhal icrâ-yı taharriyâta mübâşeret olduğu gibi Kalas ile İbrail, Koçani?, Botuçani? ve Pergeride? dahi icra-yı tahkikâta devam edilmiştir. Hatta müdde-i umumiler Mösyö Papalano? ile Mösyö Tanodisyano?, netice-i tahkikâtlarını Bulgaristan'da istihsâl olunan netâyic ile karşılaştırmak üzere Rusçuk'a gitmişlerdir. Şehr-i hâlin (Mayıs) 8'inde hitam bulan tahkikât-ı medide ve müddefikâneneden? müstebân olduğuna göre Rusçuk fesadı Ermeniler ile meskûn vilâyât-ı şahanenin istihsâl-i harbini maksadına müstenid bazı komiteler teşkil etmişlerdir. Ancak Romanya'da ikamet idüb mezkûr komitelere dahil olan Ermenilerin harekât ve muamelâtında asla eser-i muntazam olmadığı gibi kendileri vesâit-i nakdiyeden dahi kâmilen mahrumdurlar. Tevkif veyahud yalnız isticvâb edilen Ermeniler fakir ve cahil ve kuvvetü'l-imlet? tedarikinden aciz adamlardır.

Ermeni müfsidler iki kısma münkasımdır:

Hınçacistler (Hınçak), 1848 senesi ihtilaline mümâsil bir ihtilâl taraftarı olup suikasd gibi vesâit-i şedideyi takbîh ediyorlar.

Tarçnağ? Fırkası (Taşnaksutyun) azâsı ise bilakis anarşistlerin isti'mâl ettikleri vesâit-i şedide-i cedide taraftarlarıdır.

Rusçuk fesadı Tarçnağ Fırkasının eseridir. Fırka-i mezkûreye mensub olup da Romanya'da veya Bulgaristan'da ikamet eden eşhâs meyanında humbaraların illet-i gaiyesinden hemen bî-haber birçok adamlar mevcuttur. Bir de zât-ı şevket. Padişahîye karşı bir güne suikasd tasavvur ve tertib edilmeyip yalnız ricâl-i saltanat-ı seniyyeden bazılarının dûçâr-ı tehdid oldukları suret-i kat'iyede sâbit olmuştur. Derdest ve tevfiğ ettiğimiz Ermeniler

suikastlarda kullanılacak bombaları Rusya'dan getirerek dağıttıkları tespit edilmiştir. Suikastı planlananlardan birisi de Bulgar Presi Ferdinand idi. Ermeni komitacı Karabet Ardunyan'ın Rusçuk'taki evine yapılan baskında ele geçirilen bombaların Prens Ferdinand'a suikast için kullanılacağı bilgisi Romanya basını tarafından yayımlanmıştır. Bu bombaların Hınçak komitesi üyesi Rafale Pakarat tarafından Karabet Ardunyan'ın evine bırakıldığı tespit edilmiş, Karabet Ardunyan ile dört arkadaşı sınır dışı edilmiştir (R. Karacakaya, 2001: 10-11).

Romanya'daki Ermeni komitacıları, Anadolu'da çıkarılan Ermeni isyanlarında etkili olmuşlardır. Komitacılar, Anadolu'da çıkarmak istedikleri isyanların detayları için Bükreş'te birkaç defa toplantı yapmışlardır. Kazancıyan Agob, bu toplantılarda

hakk-ı hümayûn-ı Padişahîde suret-i ihtiramkaranede idare-i lisan etmekte olup hatta bunlardan biri bir tebdil-i saltanat vuku'unun Ermenilerce netâyic-i vahîmeyi mücib olacağını söylemiştir.

Humbaralar demirden ma'mûl, dört köşeli kutular olup 16 cm tûlunda, 13 cm arzında, 6 cm kalınlığındadır. Bunlar "fînyat?" denilen humbara takımındadırlar. Bir heyet-i fenniye-i askeriyece icra edilen tecrübeler ile muallim Mösyö Barnarindo tarafından icra olunan bir analizden anlaşıldığına göre mezkûr humbaralar -kimyasal madde isimleri- mürekkebe olup, işbu mahlût hamız-ı kibrît vasıtasıyla işal olundukda nitro gliserin kadar bir kuvve-i istigaliye? kesb eder. Maarüzzikr hamızın idhali için humbaranın içinde bir delik olup hamız-ı kibrît, ancak suikastten hîn-i icrasında deliğe idhal olunur. Bu hamızdan mahrum olan humbaralar bilâ-tehlike nakl ve müddet-i medide muhafaza olunabilir. Bunların birinci numunesi Hareciyan? ile Karakin ve Hazaryan ve Nersisyan tarafından verilen talimât ve resimler üzerine geçen Temmuzda imal olunmuştur. Eşhâs-ı mezkûre bizce kâmilan meçhûl olup müddet-i medide taharrî edilmiş ise de meydana çıkarılmamıştır. Alınan malumâta göre Harazyan, Viyana'da müddet-i medide fenn-i kimyayı tahsil etmiş bir adamdır. Mevkufîn meyanında Nursadyan'ın ifadesine göre bunların üçü de Tarçnağ Fırkası rüesâsından olup bir müddet Hocabey'de ikamet etmişlerdir. Sâlifü'z-zikr numune üzerine Rusçuk ahalisinden Mîsâk nâmında bir demirci bazı ta'dilât icrasıyla 14 aded humbara imal eylemiş ve işbu humbaralar Kevork Çilingiryan tarafından verilen mevâd ile Notöncif'in? hanesinde doldurularak Refail Pakarat (İsm-i sahîhi Markar Verambiyân'dır?) vasıtasıyla telgraf memuru Karabet'in hemşiresi ... hânesine nakledilmiştir. Bu ise 1891? Eylülinde vuku'u bulmuştur. Devlet-i Aliyye polis memurîni Tertoncif? vasıtasıyla bu bâbda malumât-ı mufassala almış olmalıdırlar.

Şurasını da iş'âr etmeliyim ki burada mevkûf bulunanlar şimdiye kadar vatanperver addettikleri merkûm Tertoncif?in ihbarat-ı vâkı'asından haberdâr olmadıkları cihetle yanlış malumât vermekte bir menfaatleri yok idi. Merkûm Çilingiryan, geçen mevsim-i şitâda İbrail'den geçtiğinde bir müfsid gibi hareket ediyor idiyse de hakkında hiçbir şey zahire çıkmamıştır. Sâlifü'z-zikr komitelere dahil olanların kâffesi her vakit tebdil-i isim ettikleri cihetle merkûmun dahi ism-i sahîhi Tertoncif? olup olmadığı malum değildir. Her hâlde merkûm burada tevkîf edilen Ermeniler nezdinde haiz-i nüfuz gibi görünüyor.

Humbaraların nakliyesi de imal ve oradan Romanya'ya ve ba'dehû Bulgaristan'a idhal edildiği rivayeti bî-esas olup Harekin Harazyan'ın Kalas'tan mürrurundan ileri gelmiş olmalıdır. 56 humbara imal olduğu rivayeti dahi esassızdır. Zira netice-i tahkikatta yalnız 14 humbara meydana çıkarılmıştır. Diğer 4 şahıs daha Romanya memurîni tarafından tevkîf ve Meclis-i Vükelâ kararı üzerine tard edilmişlerdir. Bunlar Safran Hordvanyan? nâmiyle tevfiğ edilen ve Vahyan Garizyan? nâmını dahi takanan Karabet Kürkyan? ile Heror? Azaryan ve Vartan Mardirus ismini dahi takanan Hamparçon Norharyan? ve Fâil Pakarat? tesmiye olunan Markar Vereniyân'dırlar. (BOA., BEO., 15/1107)

konusulan Bükreş komitasının silah sevkiyatını, Muş, Erzurum, Van gibi şehirlerde yürütülen isyan girişimlerini Rusçuk Şehbender Vekâleti'ne rapor etmiştir. (M. Aydın, 2014: 1815).

Ermeni olaylarının arttığı bir dönemde, İngiltere, Fransa ve Rusya 11 Mayıs 1895 tarihinde Osmanlı Hükûmetine, Ermenilere uygulamak üzere yeni bir ıslahat projesi vermişlerdir. Osmanlı Devleti bu teklifi kabul etmezken (R. Karacakaya, 2001: 30, 33), Romanya Kralı, Osmanlı Devleti'ni bu konuda haklı bulduğunu bildirmiş ve Osmanlı Hükûmeti'nden yana tavır almıştır (BOA., YA.HUS., 331/76).

XX. yüzyılın başına gelindiğinde Bükreş komitacıların başta İstanbul olmak üzere diğer Osmanlı topraklarına silah sokmaya çalıştıkları, propaganda faaliyetlerini destekleyecek önemli bir üst konumunda idi. Bükreş Sefareti'nin 3 Ekim 1907 tarihli yazısına göre Bükreş'te 10 adet Ermeni İhtilal Komitası vardı (M. Aydın, 2014: 1816).

Bükreş'teki Ermeni komitaların çalışmaları, Osmanlı Devleti'nin Balkan savaşlarında olduğu dönemde artmıştır. Osmanlı Devleti'nin Köstence Şehbenderinin gönderdiği rapor⁶ Romanya'daki Ermeni komitacılarının faaliyetlerini özetlemektedir.

⁶ Köstence Şehbenderinin raporu şu şekildedir (BOA., HR.SYS., 2767/74):

**“Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye Başşehbenderliği
Köstence**

Ermeni fesâd cem'iyeti hakkında:

Gâyet mahremdir

Hâriciye Nezâret-i Celîlesine

Devletlü efendim hazretleri

Asırlardan beri adl ve re'fet-i Osmâniyye'den hakkıyla hisse-yâb olmuş devlet-i ebed-müddet-i Osmâniyye'nin cenâh-ı âtîfesinde kemâl-i âsûdegile imrâr-ı hayat eylemiş ve eylemekte bulunmuş olan Ermenilerden ba'zılarının mazhar olmuş oldukları nân ü nimet ü âtîfete küfrân ile mukabeleye kıyâm ederek teşkil eyledikleri Ermeni İstiklâli İhtilâl Fırkası ünvânıyla mu'anven fırka-i ihtilâliyyenin âmâl-i mutasavvere-i mefsedet-kârânesinin kuvveden fi'le isâli için Hükûmet-i Seniyye'nin harp ile meşgûl bulunduğu şu ân-ı mühimmi fırsat-ı tamm addederek sa'y ve kûşîşlerine cevelân-gâh-ı müsâ'id buldukları Romanya'daki şu'ûbât-ı müte'addidelerini teksîr ve cem'-i i'ânât ve fedâî kaydına bezl-i makderet eylemekte ve efrâd-ı mukayyede de silâh tevzî'i zımnında numaralı pusulalar tevdi'yle çalışmakta oldukları istihbâr kılınmakla der-'akeb hafîyyen tahkikât ve ta'kîbât-ı lâzime-i âcileye lede'l-ibtidâr Köstence'ye üç saat bu'd mesafesi olan Karakoy Karyesi kurbundaki taşocaklarında çalışan Tercanlı tebe'a-i Osmâniyye'den otuz Ermeni arasına lisanlarına vâkıf ve telkînât-ı lâzime verilmiş bir Kürt amelesi konarak efkâr-ı fâsîdeleri mükemmelen anlaşılmiş ve bunun üzerine tedkikât ve tahkikât-ı vâkı'a daha ileri götürülerek Rusya'dan Anadolu'ya küllî mikdârda esliha ve mevâdd-ı infilâkiyye

Bu rapora göre, Ermeni komitacılar savaşı fırsat bilerek, Ermeni nüfusunun yoğun olduğu köy ve kasabalarda faaliyetlerini arttırmışlar, Romanya'daki Kürtleri de yapacakları harekete desteğe davet etmiş, birlikte bir hükümet kurmayı teklif etmişlerdir. Ayrıca Rusya üzerinden getirilen silahları da Anadolu'ya taşımaya yardım etmişlerdir (BOA., HR.SYS., 2767/74).

4.7.3. Romanya'da Arnavut Komitacıları

Osmanlı Devleti'nin Tanzimat'la birlikte merkezi sistemi güçlendirme ve eşitlik anlayışının etkin olması, Arnavutların kendi geleneksel yapıları içinde sahip oldukları imtiyazları ortadan kaldırmış bu da bir tepkiye neden olmuştur. Ulusal idealler etrafında toplanan Arnavutlar, Hersek isyanı başta olmak üzere Karadağ'ın Arnavutluk'tan toprak talep etmesi gibi gelişmelerin Arnavut topraklarını tehdit etmesi üzerine Arnavut aydınlar örgütlenerek Abdul Fahri'nin başkanlığında Yanya'da toplanmış ve toplantı sonrasında Bâbîâlî'ye sunulmak üzere ultiatom niteliğinde kararlar almışlardır. Bu karara göre Osmanlı Devleti Arnavutluk'un toprak

geçirilmekte ve arzu edenlere me'mûrîn-i rûhâniyyelerinin vesâtetiyle ba'de't-tahlîf komiteye idhâl ile silâh tevzi' edilmekte olduğu ve hatta kendilerine kumanda etmek üzere hîn-i ihtilâlîde binbaşı rütbesini ihrâz edecek birinin de içlerinde mevcut bulunmakta idüğü ve Kürtleri de birlikte ayrı bir hükümet teşkilî için teşrik-i mesa'îye davet ve teşvîk ve tergîb eylemekte oldukları tahakkuk ve tezâhür eylemiştir.

Binaenaleyh keyfiyet tahkîk ve tedkîk ve ta'mîk eylemekte ancak Kalas ile Sünne'de ve Fokşan, Pirlad, Yerköy'de ve Bükreş'de ve Der-sa'âdet'de üç mahalde ve İzmit'de şubeleri bulunduğu tahkîk edilebilmiş ve bu aralık İstanbul'dan ahvâl ü harekâtları da'î-i şübhe ba'zı kesân kendilerine tüccar süsü vererek buraya gelip birkaç gün ikâmet ve Romanya'nın Ermenisi çok olan karye ve kasabâtında cevelân ettikten sonra sıfat-ı müktesebe-i ticariyyeleri icâbı ahz ü i'tâ eylemeleri lâzım gelirken mu'âmele-i ticâriyyeye girişmeksizin avdet etmeleri nazar-ı lâ-kaydî ile geçirtilirilecek umûr-i âdiyyeden olmadığı gibi pek vâsi' mikyâsda teşkîlâta mâlikiyyeti anlaşılan mezkûr komitenin buradaki erkân ve efrâdının hâl ü hareketlerinin yakînen ta'kîb ve tahkîk edilmesi ehemm ü elzem bulunmuş olduğundan Romanya'nın Ermenisi kesîr kasabâtında birkaç gün berây-i tahkîk geşt ü güzâr etmek üzere Ermeni ve Romen lisanlarına âşina gözüaçık müslüman bir me'mûrun serî'an i'zâmı ve bu şık mümkün olmadığı takdîrde Bükreş Sefâret-i Seniyyesi'nden tensîb buyrulacak bir me'mûrun mahâll-i mezkûreye sevkiyle tahkîkât ve tedkîkât icrâsı min külli'l-vücûh fâ'ideden hâlî olamayacağı re'y-i kâsîrânesinde isem de ol bâbda emr ü fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 29 Temmuz sene [1]913
Köstence Başşehbenderi
İmzâ"

bütünlüğünü sağlayamaması durumunda, Arnavutlar özerkliklerini ilan edip, topraklarına kendileri savunacaklardı.

93 Harbi'nin Osmanlı tarafından kaybedilmesi üzerine Arnavutluk topraklarının büyük bir kısmının Ayastefanos Antlaşması ile Karadağ, Sırbistan ve Bulgaristan'a verilmesi üzerine 23-30 Mayıs 1878'de Prizren'de toplanan Arnavutlar "Arnavut Halkının Haklarını Savunma Merkez Komitesi"ni kurmuşlardır. Komite 30 Mayıs 1878'de şu açıklamayı yapmıştır: "Karadağ, Sırbistan, Bulgaristan ve Yunanistan ile barış içinde yaşamak dışında hiçbir şey istemiyoruz. Onlardan hiçbir şey istemiyoruz veya talep etmiyoruz. Ama bize ait olanı bizde tutmaya kararlıyız. Arnavut toprakları Arnavutlara bırakılmalıdır (M. Hacısalihoglu, 2011: 127)."

Arnavutlar Prizren'deki toplantısından sonra, 10 Haziran 1878 tarihinde Prizren'de bir kongre düzenleyerek Prizren Birliği (Lidhja ePrizrenit)'ni kurmuşlardır (A. Temizer, 2007). Berlin Kongresi'nde Arnavutların yoğun olarak yaşadığı bazı bölgelerin Balkan ülkelerine verilmesi Arnavutluk ve Kosova Arnavutuları arasında tepkiye neden olmuştur. Prizren Birliği, Berlin Kongresi'nin Arnavutluk toprakları ile ilgili hükümlerini kabul etmediğinden Arnavutları silahlı direniş için örgütlemiştir (33-35; M. Hacısalihoglu, 2011: 127).

Her ne kadar Osmanlı Devleti bu birliği, kendisini "Geçici Arnavut Hükümeti" olarak ilan etmesinden sonra 1881 yılında dağıttıysa da Arnavutların yıllıkçı hareketleri devam etmiş bu bilinç aşılammıştır (M. Aydın, 2015:21).

Prizren Birliği dağıtıldıktan sonra, Arnavut ihtilalciler diğer ülkelerde eğitim kültür alanlarında veya yeraltı faaliyetleri ile Arnavut ulusçuluğunu geliştirmeye çalışmışlardır. Bu bağlamda ilk ve en etkili faaliyetlerini Romanya'da gerçekleştirmişlerdir. Romanya'da yaşayan Arnavutlar tarafından 1884 yılı sonlarında Drita ismiyle Bükreş'te ilk Arnavut komitesi kurulmuştur. Drita, Arnavut dili ve edebiyatı üzerine yaptıkları çalışmaları ile Arnavut milliyetçiliğinin gelişmesinde etkili olmuşlardır. Romanya Hükümeti Arnavutlara yayın baskıları ve diğer masrafları için 15.000 Franklık destekte bulunmuştur (S. Olgun, 2017:29).

Drita, Romen hükümetinden aldığı desteğin karşılığı olarak Arnavut öğrencilerin çıkardığı Sqipetari/Albanezul isimli gazeteyi hem Arnavutça hem de Romence yayınlanmışlardır. Drita, bu faaliyeti ile Romen dilinin popülerleşmesine katkıda bulunduğu için Romen Kralı'nın desteğini almıştır (S. Olgun, 2017:31).

Drita'nın faaliyetleri Bükreş sefiri tarafından yakından takip edilmiştir. Komite kendisine her ne kadar Arnavut dili ve edebiyatını yaşatmak için kurulmuş ve o yönde çalışan bir cemiyet olarak gösterse de, Osmanlı Devleti bu komiteyi Arnavutluk'un bağımsızlığı için çalışan bir komita olarak görmüştür (M. Aydın, 2015:26-27; S. Olgun, 2017:31)

Drita, 1892 yılında yeniden yapılanarak Arnavut-Ulah propagandası yaparak, Arnavut - Romen Kültür Enstitüsü'nü kurarak "antihellenizmi" canlandırmıştır. Bu propagandaları ile Romenlerden destek almıştır. Drita artık otonomi talep eden bir komita haline gelmiş ve Osmanlı Devleti'ne düşmanca tavır içine girmişlerdir (M. Aydın, 24-25; S. Olgun, 2017:31)

Osmanlı Devleti Romanya Hükûmeti ile iletişime geçerek Drita'nın faaliyetlerini önlemeye çalışmıştır. Bu girişimlerden biri Eylül 1899'da Bükreş'te yapılacak olan kongrenin Romanya Hükûmeti tarafından engellenmesi olmuştur. Ancak Arnavutlar yine de faaliyetlerine devam etmişlerdir. 1902 yılında üniversite öğrencileri tarafından Shpresa isiminde bir komita kurulmuş, 1906 yılında Drita ve Dturia⁷ komitaları ile birleşerek Bükreş'te Arnavut Başkim Teşkilatı'nı kurmuşlardır. Başkim Komitesi'nin özellikle basın yolu ile Osmanlı Hükûmetini eleştiren yazılar yazması Osmanlı Devleti'nin Romen hükümeti üzerindeki baskısını arttırmasına neden olmuştur. Ancak Osmanlı Devleti'nin baskıları karşılık bulmamış, Başkim Teşkilatı faaliyetlerini sürdürmeye devam etmiştir (B. Çelik, 2010: 85-86; M. Aydın 2015: 27).

4.8. Osmanlı-Romanya İlişkilerinde Ulahlar

Balkanlar ile Doğu Avrupa'da yaşayan Ulahlar, 22 farklı isimle anılmaktadırlar. Ulahlar kendileri için Aroman (Aromâni) ismini kullanırlar. Romence ile akraba olan Ulahça dilini konuşurlar (M. Ünlü, 2018: 267).

Ulahlar meselesi Osmanlı-Romanya ilişkilerinde daha ziyade Makedonya'da yaşayan ve yaklaşık 100 bin civarında bir nüfusa sahip olan Ulahlar konusunda gelişmiştir (A. Arslan, 2003:4). Makedonya, Balkan devletleri arasında rekabetin yaşandığı bir coğrafyadır. Burada, Türkler ve Ulahlar'la birlikte Balkan devletleri tarafından desteklenen Sırp, Yunanlılar ve Bulgarlar vardır. Makedonya'da,

⁷ 1887 yılında Drita isim değiştirerek Dturia ismini almıştır. Drita ise daha sonra Nikolla Naçio tarafından yeniden kurulacaktır. (S.olgun, 2017:30)

demografik özelliğinden dolayı, Sırbistan, Bulgaristan ve Yunanistan'ın 1878 yılı sonrasında ciddi nüfuz mücadeleleri olurken, Romanya kendisine yakın gördüğü Ulahları koruma politikası izleyecektir. Osmanlı Devleti'nin bölgede reformlar uygulaması kaçınılmazdı (G. Tokay, 2011: 262-263), kaldı ki Berlin Antlaşması'nın 23. maddesinde Büyük Güçler Osmanlı Devleti'nden Makedonya için reform talep edeceklerdir (M. Hacısalihoğlu, 2011:128). Rusya ise verdiği desteklerle Balkan devletlerinin Makedonya'daki mücadelelerini Slav birliğine zarar getirmeyecek şekilde haline çalışmıştır. Makedonya'daki Rum cemaatine Yunanistan ve Rusya'nın verdiği destekler, Rum cemaatini Makedonya'da avantajlı konuma getirmiştir. Makedonya ile doğrudan sınırı bulunmayan Romanya Hükûmeti bu meselede, etnik olarak kendilerine yakın gördüğü Ulahları desteklemiştir.

Ulahların Makedonya meselesi kapsamındaki en önemli sorunları, kilise ve mektepler üzerinde yaşanan nüfuz mücadelesinde geri kalması ve henüz bir millet olarak tanınmıyor olmalarıydı. Osmanlı Devleti Ulahları Rum cemaati ile aynı görmekteydi. Ayrıca Ulahların devlette istihdam sorunları bulunmaktaydı. İşte Romanya bu konularda bir taraftan Osmanlı Hükûmeti ile görüşerek sorunları halletmeye çalışırken diğer taraftan da özellikle eğitim kurumları yoluyla Makedonya'daki Ulahlar üzerinde nüfuz edinmeye çalışmıştır.

Romanya Hükûmeti, Makedonya'daki Ulahların sorunlarını halletmek için evvela kendi kamuoyunu hazırlayarak ve işe bütçe ayırarak başlamıştır. Kendi kamuoyunda Ulahların sıkıntılarını sürekli gündemde tutan Romen hükümeti, aynı zamanda onların maruz kaldığı sıkıntıların çözümü için Osmanlı Hükûmeti nezdinde teşebbüslerde bulunmuştur. Bu kapsamda, Rumeli Ulahlarının himaye ve kalkınması için yardım amacıyla "*Rumeli Ulahlarına Yardım Teşkilatı*"nı kurmuş ve önemli tutarda para desteği vermiştir (M. Ünlü, 2018:269). Ayrıca Ulahların sorunlarını tespit için sık sık müfettişler görevlendirmiştir.

Romanya Hükûmeti'nin en fazla uğraştığı sorunlardan biri Ulahlar Osmanlı Hükûmeti tarafından Rumlardan farklı bir millet olarak görülmemesi sorunu idi. Önceliği bu sorunun halledilmesiydi. Romanya Hükûmeti öncelikle, Ulahların kendi yöneticilerini ve temsilcilerini seçme hakları için Osmanlı Hükûmeti nezdinde girişimlerde bulunmuştur. Bu girişimler başta sonuçsuz kaldığı gibi Rumların da tepkisine neden olmaktaydı. İlk tepki patrikhanden gelmiştir. Çünkü Ulahlar Ortodoks Patrikhanesine bağlıydı. Rumların tepkilerinin bir diğer nedeni ise Ulahların

Romenlerle aynı soydan geldiklerine yönelik iddialardı. Oysa ki Rumlar, Ulahların Romenlerle akrabalıklarını kabul etmiyorlardı. Rumlara göre, Ulahlar aslen Romanyalı olmayıp kadim Roma muhacirlerindendirler. Romanya ahalisi ise kadim Daçyalılardan olduklarından Ulahlarla hiçbir akrabalıkları da olamazdı Bu nedenle Romanya'nın Ulahları korumak için hakları yoktu. Rumlar, ele geçirmek istedikleri 2-2.5 milyonluk Makedonya'da 100 bin kişilik bir nüfusla önemli bir yere sahip olan Ulahları zorla da olsa kendi yanlarına almak istiyorlardı Bu noktada Ulahların ayrı bir cemaat olarak örgütlenmek istemelerindeki neden Fener Patrikhanesi idi. Ortodoks oldukları için Fener Patrikhanesine bağlı olan Ulahlar, Patrikhanenin atadığı papazların büyük kısmının Rum olması nedeniyle vaazları Rumca vermelerine tepkililerdi. Bu süreçte Bulgarların kendi dillerinde ayin yapmaları hakkını kazanmaları, Ulahları da aynı isteğe yönlendirmiştir. Doğal olarak da Fener partikhanesi buna tepki verecektir. (A. Aslan, 2003:4-5).

Ancak Ulahlar bu isteklerinde Yunanistan'ın ve Fener Patrikhanesi'nin engeline takılmışlardır. Yunan propagandası okul ve özellikle kilise aracılığıyla yapıldığından Ulah fikrine karşı çıkmışlardır. Ulahlar, yeteri kadar Ulah mektebi olmadığından çocuklarını Rumen mekteplerine gönderiyorlardı. Yunanlılar evvela bu konuda Ulahları tehdit ediyorlardı. İkinci olarak da koyu Ortodoks olan Ulahlar kilisenin aforoz ve ruhânî ayinlerden mahrumiyet gibi cezalarla tehdit ediliyorlardı (BOA. HR.SYS. 2946/48).

Ulahlar, kendi papazlarına sahip olmak, dini merasimlerinden mahrum kalmamak ve böylece kilise hizmetlerinden devamlı olarak yoksun bırakılma tehdidinden kurtulmak yolundaki çalışmalarından ancak birkaç yerde başarıya ulaşmışlardı. Bilhassa Yunanlılık iddiasında bulunan mutaassıp metropolitler, bu çalışmalara karşı engelleme ve saldırılar yapmıştılar. Rum papazlar, 1885-1892 tarihleri arasında Makedonya'daki bazı kiliselerde Ulah ahaliyi âyinden, dua etmekten, vefat edenlere cenaze merasimi yerine getirmekten veya vaftiz törenlerini yönetmekten mahrum bırakmak için çaba sarf etmişlerdir (BOA. HR.SYS. 2946/48).

Bu sebeplerden dolayı Ulahlar, gittikçe artan "Rum ruhban mezaliminden" kurtulmak için Osmanlı Devleti'nden, kendilerine bir "*reis-i ruhânî*" tayini isteğinde bulunmuşlardı. Bu istek kabul görerek Osmanlı Devleti'nde sâkin Rumenlerin metropoliti olmak üzere seçim yapılması Bâbiâlice kararlaştırılmıştı. Ortodoks mezhebindeki Ulahları millet olarak tanıyan yeni bir kilise kurulması Rum

Patrikhânesi'nin ısrarıyla gerçekleşmemiştir. Rum kilisesinin baskısı 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı ile durmuşsa da, daha sonra şiddetli bir şekilde devam etmiştir (BOA. HR.SYS. 2946/48). 1897 Osmanlı-Yunan Savaşının başlamasından sonra 30 Nisan 1897 tarihinde Osmanlı Sultanı II. Abdülhamid'i ziyaret eden Romanya Adalet Bakanı Ulahların taleplerini dile getirerek, kendilerinin Dobruca'daki Müslümanlara verdikleri haklara karşılık, Ulahlara haklar verilmesini talep etmiştir (İ. Abdula, 2005:19).

Rumların Ulahlar üzerine kurdukları baskılara Romanya Hükûmeti bölgeye yaptığı yatırımlarla engel olmaya çalışmıştır. Romanya hükûmeti, 1902 yılında Makedonya'daki okul ve kiliselerin idaresi için yıllık 400.000 frank harcamış ve yeni kiliseler inşası için de 600.000 frank ayırarak asayişin muhafazasına yardım etmek istemiştir (BOA. HR.SYS. 2946/48). Bundan sonra Romanya Meclisi, Osmanlı Devleti'nde bulunan Romen Ulah okul ve kiliselerinin inşası için 600.000 franklık bir kredi açılmasını 1903 yılı Aralık ayında kabul etmiştir. Romanya Hâriciye Nâzırı, bu yardımlarla, Ulah halkının Yunanlaşma ve Bulgarlaşma tehlikesinden korunmuş olacağını ifade ederek Osmanlı Devleti'nin dikkatini Makedonya'da artan Yunanlaşma ve Bulgarlaşma politikalarına çekmiştir (BOA., Y.A.HUS. 464/72).

Bu yardımların neticesinde Ulahların Makedonya'da 30 kadar kilisede 58 rahip ve 40 muinleri olmuştu. Bu kiliselerin bazılarında âyin yalnız Ulah lisanında yapılır, bazılarında pazar günleri nöbetleşe olarak Ulah veya Rum lisanında ayinler yapılıyordu. Bazı kiliselerde de cemaat Ulah olduğu halde rahip Rum'du dolayısıyla ayin Rum lisanında yapılıyordu (BOA. HR.SYS. 2946/48).

Ulahların ayrı bir cemaat olarak tanınması konusunu her zaman gündemde tutan Romanya Hükûmeti, Osmanlı Hükûmeti üzerindeki baskısını da arttırmıştır. Romanya Hâriciye Nâzırı Mösyö Bratiano, 1904 Aralık ayında Bükreş Sefiri Hüseyin Kâzım Bey'i ziyaret ederek; Osmanlı Devleti'nin "Ulah tebâ-i sâdıkasının sıfat-ı milliyelerinin henüz resmen tanınmamasından münba'is teessüfâtını tekrar etmiş" ve Yunan çetelerinin Ulahlara yaptıkları mezalimden dolayı ortaya çıkacak tehlikeli duruma dikkat çekmişti. Mahallî idarecilerin kayıtsızlığından şikâyet eden nâzır, Yunanlılardan başka Bulgar unsurunun da tekrar isyan edebileceğini, bu bölgede "devlete sâdik yalnız Ulah unsuru olup" Osmanlı Hükûmeti'nden sadece bunların nimet-i iltifatından hisse alamadıklarını dile getirmişti (BOA., Y.A.HUS. 482/88).

Romanya Hükûmeti Ulahların sorunlarını çözebilmek için aynı zamanda Büyük Güçlerin de desteğini almaya çalışmıştır. Bu konuda Romanya Hükûmeti, Ulahlar için ayrı bir kilise ve bazı imtiyâzlar hakkındaki taleplerinin İstanbul'daki İtalya ve Alman elçilerine bildirmiştir. İstanbul'daki Alman Elçisi, Romanya Hükûmeti'nin taleplerini, "Romanya Hükûmeti'nin maksadı Osmanlı Devleti'nde bulunan Ulahların hükûmetçe ayrı bir millet olarak tanınmasıdır" şeklinde Osmanlı Hükûmetine izah etmiştir. (BOA., Y.EE. 5/152).

Bu arada Makedonya'da Yunan komitacıları başta olmak üzere Rum kiliselerinin Ulahlar üzerindeki baskısı giderek artmıştır. Bunun üzerine Köstence Başşehbenderliği ile Bükreş Sefâreti önünde Makedonya ve Romanyalılar Cemiyeti tarafından organize edilen bir gösteri düzenlenmiş, gösteride Yunan çetelerinin Ulahlara yaptıkları zulüm hareketleri kınanmış, göstericiler Yunanistan aleyhinde, Osmanlı lehinde gösteri yapmışlardır. Bu arada Osmanlı Devleti'nin Bükreş Sefâreti, bu tarz gösterilerin lehimize görülmesine rağmen aslında Romanya'nın menfaatine hizmet edeceğini 12 Mart 1905 tarihinde İstanbul'a bildirmişti (BOA., Y.A.HUS. 485/39).

Ulahların taleplerinin yerine getirilmemesi ve Makedonya'da yaşanan bazı nahoş olaylar Osmanlı Devleti ile Romanya arasında bir krize neden olmuştur. 6 Mayıs 1905 akşamı Yanya Karakolunda görevli Rum asıllı bir polisin karakola giderken Romanya Konsolosunun hanesinin önünde konsolos tarafından hakarete uğraması üzerine Vali Osman Paşa ile konsolos arasında başlayan gerginlik, konsolosun çocuklarının gittikleri Ulah okuluna Vali Osman Paşa'nın sokulmaması hakkında aldığı kararla daha da büyümüştü. Bu arada Vali, Yanya'da bulunan, Ulah okullarını teftiş için gelen Müfettiş Penai Tacid ve arkadaşlarına teftiş iznini vermemişti. Vali gönderdiği telgrafta; *"Zahiren Ulah mektepleri müfettişine muâvenet etmek maksadıyla Yanya'ya gelen Nikola veled-i Penai Tacid nâm şahsı Romanya hükûmeti Hâriciye Nezâreti ketebesinden olup Yanya ve İşkodra vilâyetlerine memuren geldiği ve Manastır, Selanik, Yanya ve İşkodra vilâyetlerinde Romanya ve Arnavutluk komite cemiyetleri teşkiline ve ezhân ahali bâ-tehyic ile ikâ'-i mefsedete çalışan ve el-yevm Filibe'de bulunduğu rivayet edilen Kiga nâm mefsedetin cemiyetine mensub erbâb-ı fesattan mezkûr komiteye hafıyyen iâne cem'i ve efrâd tahrîri için Ulah mektebi muallimi müfettişi ve tabib ve saire nâmları altında muhtelif hükümât pasaportlarıyla*

Rumeli vilâyât-ı şâhânesine girmek üzere eşhastan bulunduğu haber verilmesi” sebebiyle bu yasağı koyduğunu anlatmıştı (BOA., BEO. 2576/193133).

Yanya Valisinin gerek Müfettiş Tacid ve arkadaşlarını Yanya’dan uzaklaştırması ve gerekse Romanya konsolosunun çocuklarına, devam ettikleri Ulah okuluna girmelerine yasak koyması iki devlet arasında gerginliğe sebep olmuştu. Osmanlı Hâriciye Nezâreti, valinin bu yasaklamaları kaldırmasını talep ederken, vali konsolosla görüşmeyi reddetmişti. Osmanlı Hâriciye Nezâreti, durumun ciddiyetini Sadâret’e anlatması üzerine, Müfettiş Talcid’e teftiş izni ve Yanya Romanya Konsolosunun çocuklarına uygulanan yasağın kaldırılması için 19 Mayıs 1905 tarihinde Bâbîâlî’den Dahiliye Nezâreti’ne ve Yanya valisine emir gönderilmişti (BOA., BEO. 2578/193303; BOA., BEO. 2578/193310; BOA., Y.EE. 5/152).

Bükreş sefiri 20 Mayıs 1905 tarihli yazısında, Osmanlı-Romanya dış politikasının bu hafta Romanya Meclisi’nde görüşüleceği, Romanya Hâriciyesinin bu hafta içinde İstanbul’daki elçisini geri çekmek için ültimatom göndereceği, Osmanlı Devleti ile ilişkilerin kesilmesi durumunda Romanya vatandaşlarının işlerini Almanya Elçiliği’nin yapması gibi kararların alınabileceğini Hâriciye Nezâreti’ne bildirmişti. Romanya kralının, Osmanlı Bükreş Sefâretini kutlama tebriği için ziyaret edeceği zaman, Yanya’daki problemin halledileceğinin münasip lisanla anlatılmasını bildiren Bâbîâlî, ayrıca Ulahların kendi dilleri ile eğitim ve ibadet etmeleri hakkındaki çıkan iradeden bahsedilerek iki ülke arasında ihtilâf konusu bir durumun kalmadığının da İstanbul’daki Romanya elçisine ifade edilmesi lüzumunu beyân etmişti (BOA., BEO. 2580/193459).

Romen hükümetinin Ulahların ayrı bir cemaat olarak örgütlenmeleri konusunu defalarca gündeme getirmesi, Bükreş Sefiri’nin Romanya Hükûmeti’nin Yanya’daki son olaylar nedeniyle Osmanlı Devleti ile diplomatik ilişkilerini keseceğini bildirmesi, Almanya’nın İstanbul Büyükelçisi’nin Romanya’yı destekleyen söylemi üzerine Osmanlı Hükûmeti Ulahların ayrı bir cemaat olarak örgütlenmeleri konusunda gerekli kanunu çıkarmıştır. Buna göre Ulahlar Osmanlı vatandaşı olan Rum, Bulgar ve Sırp ahalisi gibi bir cemaat kabul edilerek yaşadıkları köy ve mahallelerde kendi içlerinden muhtar ve idare meclislerine aza seçebileceklerdir. Bu kanun Sultan II Abdülhamid tarafından 22 Mayıs 1905 tarihinden onaylanmıştır (A. Aslan, 2003:11-12).

Bu süreçte, özellikle Romanya’nın İstanbul elçisinin rolü, Romanya Hükûmeti’nin de Ulahları Helenizm’den ayırmanın Osmanlı için daha yararlı

olacağına Babîâli'yi inandırması 1905 yılında sonuç vermiştir. Sultan II. Abdülhamid, 22 Mayıs 1905'te yayınladığı bir fermanla Ulahları ayrı bir millet olarak kabul ettiğini resmen açıklamıştır. Ulahlar artık buldukları köy ve mahallelerde muhtar seçip idare meclislerine aza gönderebileceklerdi (M. Ünlü, 2018: 274). Ulahlar, daha sonra, 17 Aralık 1908 tarihinde açılan Osmanlı Mebusan Meclisi'ne de bir mebus göndermişlerdir (M. Ünlü, 2018: 274).

Ulahların ayrı bir cemaat olarak kabul edilmelerinden sonra sık sık Rum çetelerinin baskılarına maruz kalmışlardır. II. Meşrutiyetin ilanı ile birlikte aktif olan İttihat ve Terakki Cemiyeti Makedonya'da Ulahları desteklerken, bu sayede şikayet ve taleplerini dile getiriyorlardı (Ö. Özbozdağı,49). Şayet sonuç alamazlarsa bu defa Romanya Hükûmeti'ne olayları şikayet ediyor, Romanya Hükûmeti de Osmanlı Devleti'nden önlem alınmasını istiyordu (BOA., BEO.,2559/191915; BOA., TFR.I.A. 13/1229). Rumların baskıları, Ulahları Bulgarlara yakınlaştırmıştır. Bu durumdan endişelenen Yunanistan, Ulahların asimilasyonuna hız verecektir (A. Arslan, 2003:12-13).

Romanya Hükûmeti'nin Ulahlar için Osmanlı Hükûmeti ile bir diğer görüşmesi Ulahların istihdamı konusunda olmuştur. Bu girişimlerin de etkisiyle Ulahlardan bazı kişiler tabip, avukat, muallim, eczacı, muhtar, meclis azası, mühendis, pasaport memurluğu gibi değişik meslek gruplarında istihdam edilmişlerdir (M. Ünlü, 2018: 269-274).

Romanya Hükûmeti'nin Ulahlar konusunda en fazla yoğunlaştığı bir diğer konu Makedonya'daki Ulahların eğitimi sorunu idi. Bu konu Osmanlı-Romanya eğitim-kültür ilişkileri başlığı altında anlatıldığı için burada ayrıca değinilmeyecektir. Ancak bu süreçte izlenen politikalar, Ulahların ayrı bir cemaat olarak ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

4.9. Eğitim-Kültür Alanındaki İlişkiler

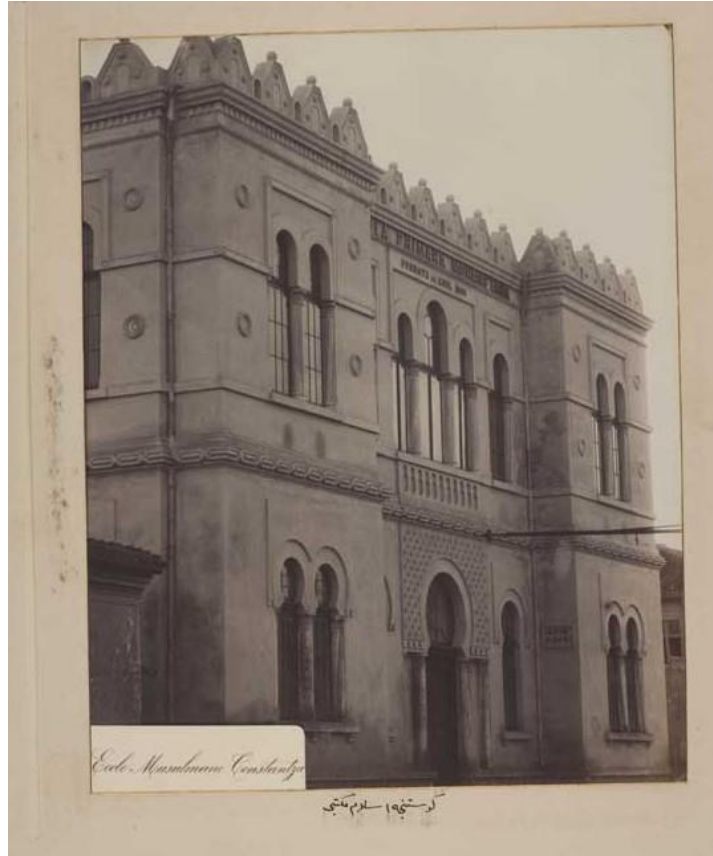
Romanya'nın bağımsızlığından sonra iki ülke arasında gelişen ilişkilerde önemli bir yeri eğitim ve kültür alanındaki faaliyetler tutmaktadır. Bu faaliyetler genellikle karşılıklı propagandalar çerçevesinde gelişmiştir. Osmanlı Devleti Müslüman nüfusun yoğun olduğu Dobruca bölgesine yoğunlaşırken, Romanya ise Ulah nüfusunun fazla olduğu Makedonya'ya yoğunlaşmıştır.

4.9.1. Romanya'daki Müslümanların Eğitim ve Kültürel Faaliyetleri

Dobruca'da; Babadağ, Hacıoğlu, Pazarcık, Köstence, Mangalya, Mecidiye, Silistre ve Tulça kazalarında ve bunlara bağlı yerleşim yerlerinde medreseler bulunmakta idi. Bu medreseler I. Dünya Savaşı'na gelindiğinde teker teker kapanırken, 1878 yılından itibaren kapanana kadar aktif olarak faaliyet yürütmüşlerdir. Babadağ Medrese'si 1880 yılında isim değiştirmek zorunda kalmış ve İslam Semineri ismini alarak XX. yüzyılın başına kadar eğitim vermeye devam etmiştir. Burada, Arapça, Rumence, feraiz, tefsir, talim-i kıraat, sarf, nahiv, mantık, maani, mevize, akait, fıkıh dersleri okutulmuştur. XX. yüzyılın başında Mecidiye'ye taşınan okul, Mecidiye Semineri adıyla eğitime devam etmiştir. Seminarda Türk dili dersleri 1907 yılından itibaren verilmeye başlanmış (E. Topuzkanamış, 2014: 18)

Dobruca'daki bir diğer eğitim kurumu sıbyan mektepleri ile rüşdiyeler idi. Sıbyan mektepleri genelde camilerin yanında küçük bir binadan ibaretti. Rüşdiyeler ise, Dobruca bölgesindeki Babadağ, Köstence, Mecidiye, Silistre ve Tulça'da bulunmaktaydı. Rüşdiyeler 1. Dünya Savaşı sonrası kapatılıp yerlerine "Numune Okulları" adında yedi yıllık okullar açılmıştır (E. Topuzkanamış, 2014: 19).

Şekil 8: Köstence İslam Mektebi (Köstence Rüşdiyesi)

Kaynak: Nadir Eserler Kütüphanesi II. Abdülhamid Han Fotoğraf Albümleri, Yer Nu:
NEKYA91233/10

Osmanlı hakimiyetinden sonra yaşanan göçlerden dolayı Dobruca'da azınlık durumuna düşen Türkler, eğitim amaçlı çeşitli adlar altındaki cemiyetlerde birleşme yoluna gitmişlerdir. Bu cemiyetlerden önde gelenleri, 1911 yılında kurulan Mecidiye Müslüman Seminarı Mezunları Cemiyeti ile Dobrucalı aydın Müstecip (Hacı Fazıl) Ülküsal tarafından kurulan Dobruca Türk Hars (Kültür) Birliğidir. Bu cemiyetler birçok farklı nedenden ötürü uzun ömürlü olamamış ve birkaç yıl içinde kapanmıştır (E. Topuzkanamış, 2014: 19).

Romanya Hükûmeti Müslüman okullarında görev yapan öğretmenlerin maaşlarını ödemekteydi. Ayrıca meredeselere kayıtlı yatılı öğrencilerin yemek ve yatak ücretlerini Romen hükûmeti tarafından karşılanıyordu (G.S. Bozkurt, 2008:12).

Genel itibariyle Dobruca bölgesinde eğitim çeşitli sebeplerle kötü durumdaydı ve dönemin aydınlarından Mehmet Niyazi, İbrahim Temo, Osman gibi isimler Müslümanların eğitim açısından geri kaldıklarını yazılarında sık sık dile getirmişlerdir. Müslümanların eğitim konusunda geri kalmalarının birkaç nedeni vardı. Bunlardan biri özellikle hali vakti yerinde olan Müslümanların çocuklarını Hristiyanlaşmalar korkusuyla Romen okullarına göndermemeleri gelmekteydi. İkincisi kız çocuklarının okula gönderilmemesiydi (A. Aksu, 2019: 1074-1074).

Romanya'da Osmanlı Hükûmeti'nin durumlarını yakından takip ettiği bir diğer eğitim kurumu ise Arnavut komitalarının açtığı okullar olmuştur. Bükreş'te kurulan Diritya Arnavut Cemiyeti, Osmanlıya bağlı olarak, Albano Romen Ziraat Mektebi'ni kurmuştu. Okulu açma amaçlarını, Yunanlılar ile Slavların tahrikâtını önlemek olarak açıklamışlardı. 16 Temmuz 1892 tarihli mektuplarında, bu okul için Osmanlı Devleti'nden öğrenci gönderilmesini talep etmişlerdi. Osmanlı hükûmeti ise Arnavut Cemiyeti adı altında açılan bu okulun amacının Arnavut milliyetçiliğine hizmet olduğu görüşü ile bu isteği kabul etmemiş ve okulun kapatılmasını istemişti (BOA., BEO. 49/3642).

Romanya'daki Türk basını XIX. yüzyılın sonuna kadar gelişmemiştir (A. Koçak, 2015: 325). İlk Türkçe gazete *Dobrugea* (Dobruca) ismiyle Romen hükûmetinin destekleriyle 1888-1894 yılları arasında yayınlanmıştır. Bu gazete Kırımzâde Ali Rıza'nın başyazarlığında 1901 yılında yeniden yayın hayatına başlamıştır. Romanya'daki Türk basınının gelişmesi İttihat Terakki üyelerinin

faaliyetleri neticesi olmuştur. İttihat ve Terakki'nin önemli ismi İbrahim Temo tarafından 1896 yılında *Hareket Gazetesi* ismiyle bir gazete çıkarılmıştır (A. Aksu, 2005: 42-43).

Jön Türklerin artan basın faaliyetleri karşısında Osmanlı Hükûmeti, İstanbul'da bir ara Matbûât Müdürlüğü yapan Kemal Ebulmukbil, Balkanlar'daki Jön Türklerin faaliyetlerini kötülemek için 18 Ekim 1896- 10 Ocak 1897 tarihleri arasında yayınlanan *Şark Gazetesi*'ni çıkarmakla görevlendirilmişti. Jön Türkler gazetesinin maksadını anladıklarından, karşı harekete geçerek 15 Aralık 1897'de *Sada-yı Millet* gazetesini neşretmişlerdir. (M. Ömer, 2013: 172). Osmanlı Hükûmeti "Sadâ-yı Millet" gazetesinin "*muzır*" olduğu gerekçesiyle yayınının yasaklanması için Mart 1898'de Romanya Hükûmeti ile temasa geçmiştir (DOA.BEO. 1090/81708).

Dobruca Türklerinin kurduğu ilk kültürel cemiyet Köstence'de 1909 yılında kurulan "Dobruca Müslüman Ta'mîm-i Maarif Cemiyeti"dir. Kırım Türkü Mehmet Niyazi ve arkadaşları tarafından kurulan bu cemiyet, 1910 yılında İstanbul'da cemiyetin yayın organı olarak *Dobruca Sadâsı Gazetesi*'ni çıkarmıştır. Cemiyetin üyeleri arasında çıkan fikir ayrılığı sebebiyle 1911 yılı ortalarında kapanmıştır. Mehmet Niyazi bu gazetenin yerine *Teşvik* gazetesini çıkarmaya başlamıştır. İstanbul'da basılan bu gazeteler Köstence'de dağıtılmaktaydı (T. Ercoşkun, 2019:1091-1095).

Romanya'da kalan Müslümanları ilgilendiren bir diğer konu müftü seçimi ve atanması konusudur. Bu konuda Romanya Hükûmeti ılımlı davranmış ve Osmanlı Devleti'ni Romanya'da kalan Türk-İslam nüfusunun hamisi olarak kabul etmiştir. Bu nedenle Müslümanların seçtiği Müftü, Osmanlı Hükûmeti'nin onayından sonra görevine başlayabiliyordu. Müftünün maaşı Evkâf Vekâleti tarafından ödenmekteydi (İ. Abdula, 2005:19).

Şekil 9: Romanya Müftüsü

Kaynak: Nadir Eserler Kütüphanesi II. Abdülhamid Han Fotoğraf Albümleri, Yer nu:
NEKYA91233/6

4.9.2. Makedonya Ulahlarının Eğitim ve Kültürel Faaliyetleri

Eğitimle ilgili konularda Osmanlı-Romanya ilişkilerinin en önemli kısmı Makdeonya'daki Ulahların eğitimi konusu olmuştur. Romanya, 2-2.5 milyonluk Makedonya'da bulunan yaklaşık 100 bin civarındaki Ulah nüfusunu kontrol etmek istiyordu (A. Arslan, 2003:4). Ulahların yoğun olarak yaşadıkları yerler Selanik, Manastır ve Yanya idi. Romanya burada, Ulah nüfusu üzerinden Yunanistan, Sırbistan ve Bulgaristan'la milli kimlik ve ideoloji oluşturmak amacıyla bir rekabete girmişti. 1878 yılından sonra Romanya Hükûmeti'nin ilk hedefi Ulahlara millet statüsünü kazandırmaktı. Bu nedenle Romanya Hükûmeti bir taraftan kendi kamuoyunda Ulahların sıkıntılarını gündemde tutarken diğer taraftan da onların maruz kaldığı sıkıntıların çözümü için Osmanlı nezdinde teşebbüslerde bulunmuş (M. Ünlü, 2018:269), ayrıca Ulahların sorunlarını tespiti ve çözümü için sık sık müfettişler görevlendirmiştir. Romanya Hükûmeti'nin bu şekilde davranmasının nedeni Romen halkının Ulahların yaşadığı sorunu yakından takip etmeleri gelmekteydi. Bu konuda zaman zaman Roman hükümetinin çabalarının yeterli olmadığı ifade edilmiş ve hükümet eleştirilmiştir. Örneğin Romanya'da yayınlanan yarı resmî *Independanis*

gazetesinin 2 Eylül 1903 tarihindeki bir haberde aslen Osmanlı tebaası olup Bükreş'te bulunan Ulahların Romanya Hâriciye Nâzırı Brationa'ya bir şikâyet dilekçesi verdikleri yazılmıştı. Bu haberden sonra muhalefetin desteği ile Bulgar çetelerinin tenkili esnasında Kırçova'daki Ulahların Osmanlı askeri tarafından kötü muameleye marûz kaldıkları ve bu olaylara Romanya Hükûmeti'nin sessiz kalıp Ulahları korumadığı ileri sürülerek *Romanya Talebesi Heyeti* tarafından 11 Eylül 1903 tarihinde bir protesto mitingi düzenlemişlerdi. Daha sonra mitingi Osmanlı Sefâreti'nin bulunduğu sokakta devam ettirmek istemişlerse de buna Romanya askeri izin vermemişti (BOA., BEO. 2188/164092).

Romanya Hükûmeti gerek Makedonya'da izlediği siyasetin bir gereği olarak ve gerekse kamuoyunun baskısı nedeniyle Ulahların kimlik sorunları, ekonomik sorunları ve eğitim sorunları gibi konularda sık sık Osmanlı Hükûmeti nezdinde irtibata geçmiştir. Bu konuların başında da Ulah gençlerinin eğitimi meselesi yer almıştır (İ.P. Haydaroğlu, 1993, s. 15-16).

Romanya Hükûmeti'nin en önemli önceliği Makedonya'da eğitim gören Ulahlı gençlerdi. Makedonya'da eğitim gören Ulah gençleri tıp veya hukuk eğitimi alabilmek için Selanik veya Bükreş'e gidebiliyorlardı. Romanya Hükûmeti Makedonya'daki Ulah mekteplerini, gönderdiği müfettişlerle sık sık denetliyor, Osmanlı Hükûmetine de taleplerini iletliyordu. Bu müfettişlerden ilki 1882 yılı Eylül ayında gelmiştir. Romanya Hükûmeti'nin gönderdiği müfettişlerden biri Selanik'e gelmiş ve burada sadece Ulah mektebini değil, Ulahların eğitim aldığı Hristiyan mekteplerini de denetlemek istemiştir. Çünkü Makedonya'da yeteri kadar Ulah mektebi yoktu. Ulah gençleri diğer Hristiyan mekteplerinde eğitim alıyorlardı. Romanya'nın müfettiş gönderdiği 1882 yılında Selanik'te sadece 15 Ulah gencinin kayıt olduğu bir Ulah Mektebi vardı ki geldiği dönemde tatil nedeniyle henüz eğitime başlamamıştı. Müfettiş Selanik'teki bir Katolik, bir Bulgar ve çok sayıdaki Rum okulunu, Ulah gençleri bahanesiyle teftiş etmek istemiştir. Ancak söz konusu okulların idareleri bu teftişe izin vermemişlerdir. (BOA.MF. MKT. 77/92).

Makedonya'da eğitim alan Ulahlı gençler Romanya için son derece önemliydi. Özellikle Bükreş'e tıp ve hukuk eğitim almaya gelen gençleri, geri döndüklerinde propaganda amaçlı kullanılmaktaydılar. Osmanlı Hükûmeti bu durumun farkındaydı. Bu duruma engel olmanın tek yolu Ulah gençlerini İstanbul'a getirip tıp ve hukuk mekteplerinde okutmaktı. Ancak Ulah gençleri yeterli düzeyde Türkçe

bilmediklerinden ilk etapta bu yöntem uygulanamazdı. Bu arada Romanya Hükûmeti yine Ulah mekteplerinin durumunu araştırmak üzere bir müfettiş göndermiştir. Bu müfettiş, daha önce Osmanlı vatandaşı olup Romen vatandaşlığına geçen Pinduslu Apostol Margirit idi. Margirit'in misyonu, Makedonya'daki Hristiyan mekteplerinde görev yapan öğretmenlere para vererek mekteplerin durumlarını öğrenmek, Ulah mekteplerini "Romanya mektepleri" ismiyle birleştirip idaresine almak ve burada halk üzerinde Romanya Hükûmeti'nin nüfuzunu tesis etmektir. Osmanlı Hükûmeti de Margirit'in bu niyetinin farkındaydı. Müfettiş Margirit, Ulah gençleri ile ilgili Osmanlı Hükûmetinin fikrini bildiğinden bir öneride bulunmuştur. Buna göre madem ki Ulah okullarında yeterli düzeyde Türkçe öğretileniyordu o zaman İstanbul'a getirtilecek öğrenciler önce Mekteb-i Sultani'de eğitim almalıydı. Ancak Margirit'in bu önerisi maddi ve siyasi sebeplerle Osmanlı Hükûmeti tarafından kabul görmemiştir. (A. M. Nurdoğan, 2013: 572)

Apostol Margiriti'nin Ulah gençleri üzerine baskı kurması üzerine Ulahlar tarafından şikâyet konusu olunca, yerel idareleri Margirit'in elindeki kendi adına açtığı okullar dışındaki Ulah mekteplerinin idare yetkisini almıştır. (A. M. Nurdoğan, 2013: 572). Ancak Romanya Hükûmeti Selanik başta olmak üzere Makedonya'da daha fazla okul açma gayretinden vazgeçmemiştir. Romanya'nın İstanbul Sefareti Selanik'te bir hane kiralayarak ticaret mektebi açılması için Osmanlı Hükûmeti'nden izin talep etmiştir. Romanya Sefâreti'nden gelen talep, her ne kadar yabancıların açacakları okullara ruhsat verilmekte ise de Selanik şehrinde çok az sayıda Romanya vatandaşı bulunması sebebiyle orada bir okullarının açılmasını gerektirecek durumun olmaması sebebiyle bu istek kabul görmemişti (BOA.MV. 85/50; BOA. BEO. 670/50244). Bu arada, Romanya Hükûmeti'nin, Manastır Konsolosunu Kasım 1895'te geri çağırması, konsolsun Romanya mektepleri konusunda yaptığı aşırılık ve bu okulların müfettişiyle arasının açılması nedenine bağlanmış ancak bu iddia, Osmanlı'nın Bükreş sefiri tarafından yalanlanmıştır. Sefire göre konsolosun, iktidardan düşen partiye mensup olması, konsolosun azlinin gerçek sebebi idi (BOA., Y.A.HUS. 340/139).

Margirit 28 Temmuz 1896 yılında bir rapor hazırlayarak, Bulgaristan, Sırbistan, Prizren, Üsküp, Kaçana ve Selanik vilayetinin kuzey bölgelerinde çok sayıda Ulah nüfusu olmasına karşın okul sayısını az olduğunu ifade etmiş ve toplamda 14 ibtidai mektebinin açılmasını talep etmiştir. Margirit'in buralarda aslında yeteri kadar Ulah nüfusu olmadığı halde okul açtırmaya çalışmasını nedeni, Ulah nüfusunun

fazla olduğuna kanıt gösterip Romanya konsoslosluğu açtırmak niyeti idi. Margirit, bu okulları açtırabilirse kaybettiği yetkilerini de geri alabileceğini Romanya Hükûmeti'ne bildirmiştir (A. M. Nurdoğan, 2013: 573)

Sultan II. Abdülhamid, Margirit'in mezhepsel kimliği ön plana çıkaran bu okullaşma çabalarının Makedonya'da sorun yaratacağını düşündüğünden bir taraftan engel olmaya çalışırken, diğer taraftan da Ulah gençlerinin devlete başkaldırmamaları için temel eğitim hakkından yararlanmalarını sağlamaya gayret etmiştir. (A. M. Nurdoğan, 2013: 573).

Bu arada, Romanya Hükûmeti, Rumeli'deki vilayetlerde Ulahların Yunan ve Bulgarlaşmalarının önüne geçmek için Osmanlı Devleti'ne sâdik kalmak üzere Ulah okul ve kiliselerinin inşası için 600.000 franklık kredi tahsisine dair bir kanun kabul etmiştir. (BOA., Y.A.HUS. 464/72; BOA., BEO. 2406/180399). Romanya Hükûmeti'nin ciddi bir şekilde desteklediği Ulahların durumlarını araştırmak üzere bir komisyon kurulmuştur. Komisyon yaptığı çalışmada Ulahlara yeni haklar verilmesinin uygun olacağı, buna göre;

Bulgar ve Rum cemaatleri gibi Ulahlara da cemaat hakları verilerek seçtikleri muhtarların tanınması,

Ulahların yoğun bulunduğu vilâyet, sancak ve kazâ idari meclislerinde azâlarının bulundurulması,

Osmanlı kanunlarına uymak şartı ile Ulah okullarının açılmasına ruhsat verilmesi,

Ulahların kendilerine ait kiliseler açıp kendi dillerinde âyin yapmaları ve ayrı kabristan açma haklarına sahip olmaları,

Ulahların kendilerine ait rahip olması ve bunların Rum metropolitlerin hakaret ve baskısından korunması ayrıca Latin ve Protestan cemaatleri gibi Ulah vekilinin tayin ve tanınması gibi hakların verilmesi istenmişti.

Bu gelişmeler sonucu Osmanlı Devleti, Ulahların varlığını 22 Mayıs 1905 tarihinde kabul ederek onları "Rum milleti" yerine "Ulah milleti" olarak tanımıştı (M. Ünlü, :22).

Bu arada Bükreş'teki Arnavut komitalarının destekleriyle Arnavutça ve Romence dillerinin yayılması için Makedonya ve Arnavutluk'a Arnavutça kitaplar gönderilmiş, bu amaçla Romanya'da "cemiyet-i edebiye" kurmuşlardır. Cemiyet'in propagandası Drita isimli bir gazete vasıtasıyla yapılıyordu. Gazetenin iddiasına göre,

hazırlanan 100 ciltlik kitabın Osmanlı topraklarında dağıtıldığı, Yanya'da bir okul açtıkları ve Selanik'te de Romanya Konsolosu'nun himayesinde bir okul açmak için de girişimlerde buldukları iddiasıydı (BOA., DH.MKT. 1404/88). Osmanlı Hükûmeti Eylül 1888'de, Bükreş'te Arnavutça yayınlanan bir gazetenin Osmanlı Devleti aleyhine propaganda yaptığı gerekçesiyle, Romanya Hükûmeti'nden gazetenin kapatılması talep etmiş ancak, yapılan müracaata, Romanya'da matbuatın serbest olduğu gerekçesi ile Romanya hükûmeti olumsuz cevap vermiştir (BOA., Y.A.HUS. 216/81; BOA., Y.A.HUS. 217/67).

Romanya Hükûmeti'nin Makedonya'daki eğitim faaliyetleri dışında İstanbul'da da aktif bir şekilde çalıştıkları görülmüştür. Romanya vatandaşı olan Taşko İlyasko, İstanbul'da Balat bölgesinde bulunan Karabaş Mahallesi'nde 1882 yılında özel okul açmak için müracaatta bulunmuştu. Taşko, 2 Aralık 1882 tarihli arzuhalinde, *"...fakir komşu çocuklarının tedrisine mahsus olmak üzere bir mahalle mektebi teşekkül ve küşâd etmek arzusunda olduğumdan ve bendeleri Romanyalı olduğum cihetle mekteb-i mezkûrda evvelâ lisan-i mezkûr ve ba'dehû Türkçe ve Rumca lisanlarının huruf ve yazısı tedris ve talim edileceği gibi saltanat-ı seniyye tarih ve coğrafyası ile bir de Avrupa coğrafya ve tevârihleri ve ilm-i hesab dersleri dahi talim edileceğinden mekteb-i mezkûr teşekkül ve küşâdına müsaade-i âliye-i nezâret-penâhîlerinin şâyân buyurulmasını rica ederim."* diyerek müracaatta bulunmuştu (BOA., MF.MKT. 80/102).

Taşko İlyasko'nun açacağı okulda yedi kitap okutulacaktı. Bu kitaplar şunlardı:

1. Elifba-yı Osmanî
2. Elifba-yı Rumenî
3. Elifba-yı Rumî
4. Romence yapılan harita, lisan-i Romanî
5. Romence yapılmış ilm-i hesab risâleleri
6. Hikâye kitapları
7. Yazı kitabı (BOA.MF.MKT. 79/43).

Osmanlı Hükûmeti, açılacak okulun yanında cami, mescit ve Müslümanlara ait okul olup olmadığını kontrol etmiş, okulun açılması bu açılardan sakıncalı görülmediğinden gerekli ruhsatı vermiştir (BOA., MF.MKT. 80/102).

İstanbul'da bu gelişmeler yaşanırken, gümrük tarifesi müzâkereleri için İstanbul'a gelmiş olan Romanya Maârif ve Mezahib Nâzırı Mösyö Storze'nin 21 Haziran 1886 tarihinde padişahın huzuruna çıkmıştır. (Y.A.HUS. 192/68). Nâzır, kabulde gördüğü iltifat için Temmuz 1886'da Padişah'a bir teşekkür mektubu göndermiştir (BOA., İ.DH. 995/78567). Romanya Hükûmeti de Osmanlı Maârif Nâzırı'na Haziran 1890'da birinci dereceden Romani Nişanı vermiştir (BOA., HR.TO., 295/66).

4.10. Balkan Savaşları Sırasında Osmanlı - Romanya İlişkileri

Balkan devletleinden Yunanistan 1828-1289 Osmanlı-Rus Savaşından sonra bağımsızlığını kazanırken, Romanya, Sırbistan ve Karadağ 1878 yılında, Bulgaristan ise 1908 yılında bağımsızlıklarını kazanmışlardır. Ancak Balkanlar'da ortaya çıkan bu devletler toprak hacmi olarak oldukça küçük devletlerdi. Üstelik o gün için sahip oldukları topraklardan tarıma elverişli toprak miktarı oldukça azdı. Bu devletlerin tamamı Makedonya'da nüfuz kurma yarışına girmişlerdi. Burada kiliseler, mektepler ve mukaddes yerler konusunda ihtilaf yaşıyorlardı. Bu ihtilaflar beraberinde komitacılık faaliyetlerini getirmiştir. (A. Altıntaş, 2005:, 74-88) Makedonya'da ihtilaflı konular yüzünden sorun her geçen gün arttığı için Osmanlı Hükûmeti soruna çözüm olması amacıyla 3 Temmuz 1910'da Kiliseler ve Mektepler Kanununu çıkarmıştır. Bu kanun "ihtilaflı kilise, mektep ve mukaddes yerlerde hangi cemaatin nüfusu çok ise ona aittir" usulünü getirmişti. Dolayısıyla Kiliseler Kanunu bu devletler arasındaki Makedonya sorunu gidermeyi amaçlıyordu. Rumlar bu kanundan memnun değillerken, Bulgarlar Osmanlı Hükûmetine teşekkürlerini iletmişlerdir. Ancak yine de Makedonya'daki kiliseler ve mektepler sorununu tam çözememiştir. Balkan Savaşları sırasında da burada benzer sorunlar görülecektir (S. Aydın 2012b: 603-612).

Ancak Balkan ülkeleri bu defa ciddi bir ekonomik sıkıntıya girmişlerdi. Bu sıkıntıyı ancak verimli topraklara sahip olarak atlatabilirlerdi. Hedefledikleri toprak da doğal olarak Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'da geride kalan topraklarıydı. Karadağ, İşkodra'yı alarak hem İşkodara gölüne tam hakim olmak istiyor hem de verimli tarım alanlarına sahip olmak arzusundaydı. Ayrıca Sancak bölgesinden de bazı yerleri alarak hayvancılık alanında kazanım elde etmek istiyordu. Sırbistan, Sancak bölgesinin geri kalan kısmını almak isterken aynı zamanda Kosova'yı hatta mümkünse tüm Makedonya'yı almayı hayal ediyordu. Bulgaristan ve Yunanistan aynı şekilde Makedonya topraklarından pay almanın hesaplarını yapıyorlardı. Yunanistan buna

ilaveten Arnavutluk taraflarından da toprak almanın hesaplarını yapıyordu. Romanya henüz kesin bir karar vermemiş, Rusya'nın vereceği kararı bekliyor aynı zamanda savaşa girmeden toprak kazanmanın hesaplarını yapıyordu (H. Mumyakkmaz, 2012: 194-195)

Balkan devletleri, bu planları yaparken, Rusya'nın Panslavizm politikası, milliyetçilik akımı ve özellikle Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu siyasi ve ekonomik sorunlar da bu devletleri cesaretlendiriyordu. 1911 yılında İtalya'nın Trablusgarp'ı işgali karşısında Osmanlı Devleti'nin çaresiz kalması Balkan devletlerini cesaretlendirmiştir. Bunun neticesinde Balkan devletleri, Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki topraklarını paylaşmak üzere birtakım anlaşmalar imzaladılar. İlk olarak 13 Mart 1912'de Bulgaristan'la Sırbistan anlaşma imzalamıştır. Aynı gün imzaladıkları Askeri Konvansiyona göre; *Eğer Romanya Bulgaristan'a saldırırsa Sırbistan Romanya'ya karşı savaşa girecek ve en aşağı 100 bin kişiyi Orta Tuna veya Dobruca'da ona karşı gönderecekti. Eğer Türkiye Bulgaristan'a saldırırsa, Sırbistan Türkiye'ye saldıracak ve Vardar Ovası'na 100 bin kişi ile girecekti. Eğer Avusturya Sırbistan'a saldırırsa, Bulgaristan Sırbistan'a, Romanya'nın Bulgaristan'a saldırması halinde de Sırbistan Bulgaristan'a yardım edecekti*". Bu antlaşmanın ardından da 29 Mayıs 1912'de Yunanistan'la Bulgaristan anlaşma imzalamıştır. İttifakın son halkası Karadağ olmuş ve Ekim 1912'de de Karadağ, Sırbistan ve Bulgaristan ittifak anlaşmaları imzalamıştır (H. Şallı, 2014: 80-88).

Bu antlaşmalardan sonra Karadağ 8 Ekim 1912 tarihinde Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etti. Karadağ'ın İstanbul Büyükelçisi Plamenatz, Bâbiâli'ye giderek Hâriciye Nâzırı'yla görüşmüş ve Karadağ'ın savaş ilanını bildiren şu notayı vermiştir (A. Temizer 2013: 70)

“Ekselans

Karadağ kraliyet hükümetinin, Osmanlı Hükûmetiyle aralarında devamlı olarak çıkan anlaşmazlıkların barışçı yollardan çözümü için harcadığı bütün dostâne çabaların tükendiğinden dolayı üzüntü duymaktayım.

Kralım Majeste I. Nikola'nın izniyle, Karadağ kraliyet hükümetinin bugünden itibaren Osmanlı Hükûmetiyle bütün ilişkileri kestiğini, gerek Karadağlıların, gerekse Osmanlı egemenliği altında

bulunan kardeşlerinin yüzyıllardır hiçe sayılan haklarının tanınmasını Karadağlıların silahlarına tevdi ettiğini, ekselansınıza bildirmekle şeref duyarım.

8 Ekim/25 Eylül 1912

Plamenatz''

Osmanlı-Karadağ savaşının başlamasından sonra Bulgaristan ve Sırbistan 13 Ekim 1912 tarihinde Osmanlı Devleti'nden bir takım isteklerde bulundular. Buna göre Osmanlı Devleti, sınırları dahilindeki bütün milletlerin etnik özerkliklerini onaylamalı, Osmanlı Mebusan Meclisi'nde her millet nüfusuyla orantılı olarak temsil edilmeli, Makedonya'ya özerklik verilmeliydi. Ancak Osmanlı Devleti bu istekleri reddetti. Bunun üzerine 17 Ekim 1912'de Sırbistan ve Bulgaristan, 19 Ekim 1912'de de Yunanistan, Osmanlı Devleti'ne savaş ilân ettiler. (A. Temizer, 2014: 405)

Birinci Balkan Savaşı öncesinde yaşanan ekonomik sıkıntılara rağmen Romanya bu savaşa girmemiştir. Savaş başladığında evvela Rusya'nın tutumunu beklemiştir. Rusya'nın savaşa girmemesi, Bulgar hükümetinin savaş sırasında, kuzeyinde yeni bir cephe açmamak için Romanya'yı toprak vaadiyle oyalaması, Romanya'nın savaşa girmemesindeki etkenlerden biri olmuş ve tarafsızlığını ilan etmiştir (A. Temizer, 2014: 405). Ancak savaşın belkenmedik bir şekilde Balkan devletleri tarafından kazanılması Romanya'yı Balkanların güç dengesinin bozulması konusunda endişeye sevk etmiştir. (İ. Abdula, 2005:21). Balkanlar'daki statünün değiştiğini gören Romen hükümeti, harekete geçerek 1878 Berlin Antlaşması'nın 46. maddesine itiraz ederek Bulgaristan'dan toprak talep edecektir. Berlin Antlaşması'nda Rusya'nın etkisiyle Dobruca ve Tuna Nehri'nin güneyi ile ilgili sınırlar Bulgaristan'ın lehine değiştirilmişti. Romanya'nın bu çıkışı üzerine Londra'da düzenlenen barış antlaşmasına Romanya da davet edilmiştir. Londra'da birincisi 20-25 Aralık 1912 ve ikincisi 2-7 Ocak 1913 tarihlerinde olmak üzere iki konferans tertip edilmiştir. Burada büyük güçler, Güney Dobruca konusunda Romanya'yı desteklerken, Bulgaristan Romanya'nın isteklerine karşı gelmiş ve Osmanlı ordularına karşı en büyük zaferi kendilerinin kazandığını ifade ederek, savaşa dahi girmemiş Romanya'ya toprak vermeyeceklerini bildirmiştir (Ö. Metin, 2012, 135-136).

Romanya, Londra konferanslarından sonra Bulgaristan'dan Karadeniz'de Balçık Limanı ile Tuna Nehri arasında Silistre ve Güney Dobruca'yı kapsayan bölgeyi istemeye devam etmiştir. Ancak Bulgaristan Romanya'nın taleplerini yerine getirme taraftarı değildi. Ayrıca, Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan arasında da yine Makedonya toprakları konusunda sorunlar vardı. Bu sorunların büyümesinden endişelenen Rusya bu devletlerle 18 Mart 1913 tarihlerinde St. Petersburg'da Büyükelçiler Konferansı toplanmıştır. Ancak burada da taraflar anlaşmaya varamamışlardır.

Büyük Güçlerin baskısı sonucunda taraflar Londra'da bir araya gelerek 30 Mayıs 1913 tarihinde Londra Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma ile Osmanlı Devleti Arnavutluk'un bağımsızlığını tanımış, Adaların geleceğinin tayinini Büyük Güçlere bırakmıştır. Yunanistan Osmanlı Devleti'nden Selanik, Güney Makedonya ve Girit'i alırken; Sırbistan da Orta ve Kuzey Makedonya'yı almıştır. Bulgaristan ise Kavala, Dedeağ, Edirne ve bütün Rumeli'yi almıştır. Bulgaristan, Romanya'ya Silistre kenti ve çevresini verdiğine dair bir protokol imzalamak zorunda kalmıştır (A. Temizer, 2014: 405).

Balkan devletleri arasında toprakların paylaşımı konusunda çıkan tartışmaların giderek büyümesi ve bu devletler arasında bir savaşın çıkma ihtimalinin belirmesi üzerine Rus Çarı II. Nikola, 9 Haziran 1913 tarihinde dört Balkan devletine birer telgraf göndererek onları uyarmış ve onları St. Petersburg'ta toplantıya davet etmiştir. Bu durumda Balkan devletlerinin önünde iki seçenek bulunmaktaydı. Birincisi aralarındaki sorunu savaş ile halletmek, ikincisi ise Balkan ülkelerinin savaştan önce kendi aralarında yaptıkları antlaşmalara göre Rusya'nın hakemliğine güvenip uzlaşmaya varmaktır. Ancak bu noktada Sırbistan'ın antlaşma maddelerine uymayacağı, Sırbistan ile Bulgaristan'ın kendi aralarında anlaşmalarından Yunanistan'ın zarar göreceği, dönemin Yunan gazetelerinde yazılmaktaydı. Neticede Balkan devletlerinden Bulgaristan ve Sırbistan 13 Haziran'da Rusya'ya cevap vererek hakemlik önerisini kabul etmemişlerdir (A. Birbir, 2018:84). Rusya, Bulgaristan'ın bu süreçte kendisine olan aşırı güveni ve Avusturya ile Osmanlı hükümetleri ile temasa geçmesinden rahatsızlık duymaya başladı. Bu nedenle Bulgaristan'ın cezalandırılması gerektiğini düşünüyordu. Bunun en kolay yolu da Romanya ile Sırbistan'ın Bulgaristan'a karşı ittifak yapmaları idi (A. Temizer, 2014: 405).

Bulgaristan'ın tutumundan rahatsız olan Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ, öncelikle Osmanlı Devleti'ne ardından da Romanya'ya, Bulgaristan'a karşı bir ittifak teklifinde bulundular. Romanya, Bulgaristan'ın giderek güçlenmesinden endişe ettiği için teklife sıcak bakıyordu. Bu nedenle, 1913 yılı başlarında Bulgaristan'a müracaat ederek, Birinci Balkan Savaşı'nda gösterdiği tarafsızlığın bedeli ve St. Petersburg'da imzalanan protokolün bir gereği olarak Bulgaristan'dan toprak istedi. Bulgaristan ilk etapta bu tebebe cevap vermemekle birlikte, Sırbistan ve Yunanistanla aralarındaki gerginlik daha da artınca 1913 mayısında St. Petersburg protokolünün bir gereği olarak Silistre'yi Romanya'ya terk etme kararı aldı (A. Temizer, 2014: 406).

Bulgaristan'dan Silistre'yi alacağına dair umuda kapılan Romanya, bu nedenle başlangıçta Sırbistan'ın kendisine yaptığı ittifak teklifine yanaşmadı. Çünkü Romanya olası bir savaşta yine tarafsız kalarak elini güçlendirmek istiyordu. Fakat Bulgaristan'ın Yunanistan ve Sırbistan'la ilişkilerinin iyice gerildiğini gördüğünde 4 Haziran 1913'te Rusya'ya, 10 Haziran 1913'te de Sırbistan ve Bulgaristan'a bir nota göndererek, Bükreş hükümetinin şimdiye kadar tarafsız kaldığını, Balkan devletleri arasında barışın tesisi için mücadele ettiğini, ancak bu mücadelenin boşa çıkması ve Balkan devletleri arasında bir savaş çıkması durumunda seyirci kalmayacağını bildirdi (A. Temizer, 2014: 406).

Bu sırada Rusya tarafları ikna etmeye çalışırken, Bulgar hükümeti savaş hazırlıkları yapmaktaydı. Bulgar orudusunun başında bulunan General Savof, 18 Haziran gecesi Başbakan Danef'e on gün içinde savaş ilân edilmezse askerleri silah altında tutamayacağını bildirmiştir. Bulgaristan'daki bu gelişme üzerine Romanya Sofya'daki elçisini geri çağırması ve 27 Haziran 1913'te Bulgaristan'a bir nota göndermiştir. Notada "*Romanya Hükümeti Bulgaristan hükümetini zamanında uyarmıştır. Eğer Balkan devletleri savaşta olacaklarsa, Romanya, barış yararına daha önce yaptığı gibi, tarafsız kalmayacak ve kendini tepki vermeye mecbur görecektir*" diyerek, Bulgar hükümetini uyarmıştır (A. Temizer, 2014: 406).

Bulgaristan hükümeti Romanya'nın kendisine verdiği notaya cevap vermeden, 29-30 Haziran 1913 gecesi, Makedonya'da Vardar Nehri üzerinde toplanmış olan Sırp ve Yunan kuvvetlerine karşı taarruza geçerek İkinci Balkan Savaşı'nı başlatmıştır. Savaşın kısa süre Bulgarların aleyhine gelişmesi üzerine Romanya, bunu fırsata çevirmiş ve 10 Temmuz 1913'te Bulgarsitan'a savaş ilân etmiştir. Romen ordusu 11 Temmuz 1913 tarihinde hiçbir direnişle karşılaşmadan Silistre'yi almıştır. Romen

ordusunun Silistre'ye girmesi orada yaşayan Müslümanları sevindirmiştir. Müslümanların sevinci, Bulgar hükümetinin Müslümanlar üzerinde uyguladığı baskıcı politikalar, buna karşın, Romanka Kralı Carol'ün Romanya'daki Müslümanlara yönelik iyi niyetli politikalarıdır. (A. Temizer, 2014: 408). Prens Carol 1913 yılında Köstece'de Müslümanların hizmetine sunulmak üzere bir cami inşa etmiştir. Prens Carol caminin açılışını 19 Haziran 1913 Cuma günü gerçekleştirmiştir. Prenses Elizabeth ile birlikte katıldığı açılışa, Osmanlı Hükûmeti tarafından murahhas sıfatıyla Mahmud Esad Efendi gönderilmiştir. Esad Efendi, Prens Carol'a Romanya müslümanlarının ihtiyacı olan bir camiyi inşa ettiği için, İslam halifesinin teşekkürlerini iletmiştir. Prens Carol caminin açılışından sonra Cuma salasını da dinleyene kadar beklemiş, ardından camiden ayrılmıştır (Sebilürreşad, 1913: 267)

II. Balkan Savaşı'nın başlaması Osmanlı Devleti'ne Edirne başta olmak üzere kaybettiği bazı yerleri geri alma fırsatını doğurmuştur. Bu amaçla Osmanlı Ordusu Edirne'yi geri almak için harekete geçtiği sırada, İngiliz Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey, Osmanlı Devleti'ne bir ülmitmatom vererek Londra Antlaşması'nda kabul edilen Midye-Enez hattını geçmemesini, aksi taktirde Avrupa devletlerinin duruma müdahale edebileceğini ve bunun da İstanbul sorununu büyütebileceğini ifade ederek Osmanlı Devleti'ni tehdit etmiştir. İngiltere'den başka Almanya, Rusya, Fransa ve Avusturya da Osmanlı ordusunun Edirne'ye yürümesinden rahatsızlardı. Ancak Osmanlı Devleti bu tepkileri dinlemeyip, Edirne'yi 22 Temmuz 1913 tarihinde Bulgarlar'dan geri almıştır. (L. Yıkıcı, 2018:155-157).

Silistre'den sonra Bulgar topraklarındaki ilerleyişini sürdüren Romen ordusu, Tutrakan-Balçık hattına kadar olan bölge ile Güney Dobruca'yı işgal etmiş, ardından, Balçık'a gelerek buradan Varna'ya doğru harekete geçmiştir. Bulgar ordusu Romen ordusunun gelmesiyle birlikte Varna'yı terk etti. Bulgar ordusunun Romanya ordusuna karşılık vermemesi, iki ateş arasında kalmak istememesinden kaynaklıydı. Romanya Bulgaristan'a savaş ilân ettikten sonra Sofya elçisini geri çağırırken, Bulgaristan Bükreş elçisini çağırılmamış, Romanya ile savaşta değilmiş gibi hareket etmiştir. Bu konuda Bulgar hükümeti, orduya da emir vererek Romen askerlerine karşı koymamalarını ve dost ve müttefik devlet ordusu gibi davranmalarını istemiştir. Bulgaristan bir taraftan bu siyaseti izlerken diğer taraftan Romanya'nın savaşı bırakması için Rusya, Avusturya gibi büyük güçlerin tepkisini beklemiştir. İlk tepki de Avusturya'dan gelmiş ve Romanya Hükûmeti'ne Bulgar topraklarının işgali

konusunda tepki göstermiştir (A. Temizer, 2014: 409). Romanya Kralı I. Carol gelen tepkiler üzerine dünya kamuoyuna bir deklarasyon vermiştir. Bu deklarasyonda, Romanya'nın, Bulgaristan'ın herhangi bir şehrine ya da ordusuna zarar verme amacı güdülmediğini, sadece Romanya'nın güney sınırını güvence altına almayı ve tarihsel nedenlerden dolayı kendisine ait olması gereken toprakları Romanya ile birleştirmeye yönelik faaliyet gösterildiği açıklanmıştır (Ö. Metin, 2012: 137) .

Romen ordusu harekâtına devam ederek ve ciddi bir direnişle karşılaşmadan 20 Temmuz'da Sofya'nın kuzeyindeki Vratsa'yı almış, ardından 23 Temmuz'da bir Romen süvari bölüğü Sofya'nın 7 km uzağındaki Vrhdebna köyüne ulaşmıştır. Bu durumda Sofya tehlikeye girdiğinden, Bulgar hükümetinin ateşkes teklifini şartlı olarak kabul edeceklerini bildirmişlerdir. Bulgaristan 31 Temmuz'da çaresiz antlaşma şartlarını kabul etmiştir. Buna göre ("Müttefiklerin Şerâit-i Sulhiyyesi", Balkanlar, Numara 19, Tarih: 2 Austos 1913: 3):

1- Bulgar ordusu tarafından işgal edilen yerler (gerek Makedonya ve gerekse Trakya'dan olsun) müttefiklere terk edilmelidir.

2- Bulgaristan tüm Trakya'dan çekilmelidir.

3- Bulgaristan müttefiklere savaş tazminatı ödemelidir.

4- Makedonya ve Trakya'da tahrip edilen yerler için tazminat ödenmelidir.

5- 1906 yılında Şarkî Rumeli'de Rumlardan gasp ve zabt edilen kiliseler iade edilmeli ve Rumlara mezhep ve eğitim konularında imtiyaz verilmelidir.

Mütarekeden sonra taraflar anlaşma için Bükreş'te 28 Temmuz – 10 Ağustos 1913 tarihleri arasında düzenlenen konferansta bir araya geldiler. Barış konferansının Bükreş'te düzenleniyor olması Romanya için bir prestij idi. Üstelik Romanya, savaşın gidişatını değiştiren başarılar elde ettiği için Büyük Güçlerin, Balkanlar politikasını belirlerken Romanya algısında bir değişim olmasına neden olmuştur. (Ö. Metin, 2012:137-138). Konferansın kararlarında hemfikir olan taraflar 10 Ağustos 1913 tarihinde Bükreş Antlaşması'nı imzalayarak savaş durumuna son verdiler (Sebilirreşad, 1913: 379).

“Birinci Madde: Bulgaristan kralıyla isimleri bâlâda mezkûr hükümdârlar ve kendi vâris veya halefleri arasında ba'demâ sulh ve meveddet hüküm-fermâ olacaktır.

İkinci Madde: –Merbût 5numaralı protokol mücebince tashih edilmiş olan Romanya-Bulgaristan hudûdu Tutraka'dan hareketle

Erkene'nin cenûbunda Karadeniz'e müntehî olacaktır. Bulgaristan hükûmeti nihâyet iki sene zarfında Ruscuk ve Şumnu'da kâin istihkâmâtı hedm edeceği gibi Balçık etrâfında yirmi kilometrelik bir mesâfede vâkı' istihkâmât da hedm olunacaktır. Târîhten itibaren on beşgün zarfında bir muhtelit komisyon hudûd-ı cedîdeyi arâzî üzerinde ta'biye ve hudûd-ı mezkûrenin ikiye ayıracağı emlâk ve arâzînin taksîmi muâmelesini ikmâl eyleyecektir. Bu bâbda ihtilâf zuhûru takdîrinde ta'yîn olunacak hakem tara-fından verilecek karar kat'î olmak üzere telakkî olunacaktır.

Üçüncü Madde: Merbût 9 numaralı protokol mücebince ta'yîn olunan Sırbistan ve Bulgaristan hudûdu Patari kadağında kâin eski hudûddan bed' ile sâbık Osmanlı-Bulgar hudûdunu ve Vardar ve Ustrumca nehirleri sularının ayrıldığı hattı ta'kîb edecek ve şu kadar ki Ustrumca vâdisinin kısm-ı ulyâsı Sırbistan'da kalacaktır. Hudûd Polska Manastırı'na mümted ve oradan Bulgaristan-Yunanistan hudûduna müntehî olacaktır. Taktî' ameliyyâtı ve ikiye ayrılan arâzî ve emlâkin mukâsemesi on beş gün zarfında bir muhtelit komisyon vâsıtasıyla icrâ olunacak ve bu bâbda ihtilâf zuhûru takdîrinde bir hakemin re'yine mürâcaat edilerek ve-rilecek karar kat'î olmak üzere telakkî olunacaktır.

Dördüncü Madde: Eski Sırbistan ve Bulgaristan hudûduna âid mesâil tarafeyn-i âkıdeyn miyânında ol bâbda husûle getirilen ve merbût protokolde gösterilen i'tilâf dâiresinde hallolunacaktır.

Beşinci Madde: Yunanistan ve Bulgaristan hudûdu merbût 9 numaralı protokol mücebince ta'yîn olunmuştur. Hudûd-ı mezkûre Balasika-Plantiya dağı zirvesinde kâin Bulgaristan-Sırbistan hudûd-ı cedîdesinden bed' edecek ve Adalar Denizi'nde Mesta Nehri mansabına mümted olacaktır. Bu bâbdaki ameliyât-ı tatbîkiyye on beş gün zarfında muhtelit bir komisyon vâsıtasıyla icrâ olup hudûd-ı cedîde güzergâhında ikiye ayrılan emlâk ve arâzînin mukâseme muâmelâtı da mezkûr komisyon tarafından tesviye edilecek ve bu mesâilden dolayı ihtilâf zuhûru takdîrinde bir hake-min re'yine mürâcaat olunarak verdiği karar kat'î nazarıyla kabûl edilecektir. Bulgaristan hükûmeti Girid hakkında hergünâ iddiâdan sarf-ı nazar ettiğini şimdiden beyân eder.

Altıncı Madde: Sulh ahidnâmesinin in'ikâdı vâzıu'l-imzâ devletler orduları karârgâhlarına iş'âr olunacaktır. Bulgaristan hükûmeti bu iş'ârın ferdâsından itibaren askerini terhîs eyleyeceğini taahhüd eder. Muhârib devletlerden birinin işgâl ettiği dâire dâhilinde bulunan Bulgar asâkiri eski Bulgaristan memâlikinin diğer bir noktasına sevk edilecek. Bunlar ancak dâire-i işgâlin tahliyesinden sonra karârgâh-I dâimîlerine azîmet edebileceklerdir.

Yedinci Madde: Bulgaristan ordusunun terhîsi akîbinde Bulgaristan arâzîsinin diğer devletler asâkiri tarafından tahliyesine teşebbüs olunarak nihâyet on beş gün zarfında ikmâl edilecektir.

Sekizinci Madde: Bulgaristan arâzîsinin işgâli müdde-tinde düvel-i sâire orduları bedelini te'diye etmek şartıyla ahâliden istedikleri eşyâyı kânûn-ı mahsûs-ı askerîsi dâi-resinde almak hakkını hâizdirler. Askerin ve levâzımâtının nakli için şimendüferlerden hükûmât-ı mahalliyyeye hiç bir bedel te'diye etmeksizin istifâde edebileceklerdir. Hastalar ve mecrûhlar mezkûr orduların nezâret ve muhâfazası altın-da bulunacaktır.

Dokuzuncu Madde: Umûm üserâ-yı askerîyye mümkün olduğu kadar sür'atle iâde olunacaktır. Hükûmetler mukâbeleten üserâ için ihtiyâr etmiş oldukları masârifâtı takdîm eyleyeceklerdir.

Onuncu Madde: –Eski muâhede tasdik ve nüсах-ı musaddakası Bükreş'te on beş güne kadar yahud daha evvel teâtî olunacaktır.”

Buna göre Bulgaristan Romanya'ya Quadrilater'i (Güney Dobruca) ve Tutrankan'ı (Turtucaia Ecrene hattına kadar) vermiştir. Romanya, İkinci Balkan Savaşı sonucunda elde ettiği topraklarla, sınırlarını %5 oranında arttırmış ve yüzölçümünü 131.353 km²den 138.000 km²ye genişletmiştir. Nüfusunu da 7.500.000 kişiden 7.850.000 kişiye çıkarmıştır. Romanya'nın sınırlarına kattığı Güney Dobruca'da 130.000 kadar Bulgar yaşıyordu. Tatarlar ve Ortodoks Türkler olan Gagauzlar'la birlikte toplam Müslüman-Türk nüfusun sayısı Bulgar nüfusundan biraz fazlaydı. Yine burada azınlık durumunda olan 100.000 civarında Ulah nüfusu vardı (A. Temizer, 2014: 410-411).

Savaş sonunda Romanya'dan Anadolu'ya Türk göçleri yaşanmıştır. Ancak bu göçlerin kaynağı Romanya'da meskun Müslümanlar değil, savaş sırasında Bulgar zulmünden Romanya'ya sığınmak zorunda kalan Müslümanlardır (A. Temizer, 2014:

410-411). Savaş sonrasında en az göçün yaşandığı iki ülkeden biri Arnavutluk diğer ise Romanya idi. Romanya'dan müslüman göçünün az olmasının nedeni, Romen hükümetinin ihtiyaç duyduğu işgücü kaynağı ve bundan dolayı da Müslümanlara yönelik uyguladığı baskının daha az olmasıydı (H. Yıldırım, 2019:158). Romanya Kralı I. Carol 1913 yılında Köstence'de bir cami inşa ederek Müslümanlara hediye etmesi, Müslümanlar arasında memnuniyet oluşturmuştu. Bu bir yerde Osmanlı Devleti'nin 1905 yılında Makedonya'da Uhlara verdiği statüye karşılık bir iyi niyet gösterisiydi aynı zamanda (İ. Abdula, 2005.:22).

Romanya'dan Anadolu'ya yapılan göçlerde daha ziyade Köstence Limanı kullanılmıştır. Göçmenlerin nakli için kullanılan gemiler bazı devletlerden yardım veya kiralama suretiyle alınmıştır. Bu devletler, Romanya, Mısır, Avusturya, Rusya, İtalya, Belçika ve İngiltere'dir.

Şekil 10: I. ve II. Balkan Savaşları Sonunda Balkanların Durumu

Kaynak: *Teaching Modern Southeast European History Alternative Educational Materials The Balkan Wars*, Editors: Valery Kolev, Christina Koulouri, 2nd Editon, Thessaloniki 2009, s.105.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Osmanlı Devleti'nin "Memleketeyn" olarak adlandırdığı Eflak ve Boğdan voyvodalıkları, Tuna Nehri'nin kuzeyinde, bir taraftan Ukrayna-Kırım'a karadan ulaşım sağlaması, diğer taraftan Macaristan, Lehistan ve Rusya ile Osmanlı Devleti arasında tampon bir bölge olarak düşünülmesinden dolayı, Osmanlı Devleti için bu iki bölge büyük öneme sahipti.

I. Mehmet zamanında Eflak voyvodalığı ile ilk temas kurulmuş, daha sonra bir çok savaş sonucu önce Eflak ve ardından Boğdan Osmanlı hakimiyetini kabul etmek zorunda kalmışlardır. Osmanlı Devleti Memleketeyn'de özel bir idare tesis ederek, bu iki voyvodalığın kendi içinde özerk, fakat bazı yükümlülüklerle kendisine bağlı bir statüde yönetmiştir.

Dobruca bölgesi ile Tuna Nehri ağzında ve Karadeniz kıyısındaki liman şehirleri istisna olmak üzere; Eflak ve Boğdan'a Müslüman nüfus iskân edilmemiştir. Eflak ve Boğdan yöneticileri, "Boyar" adı verilen yerel beyler arasından Osmanlı Devleti tarafından tayin edilen "Voyvodalar" idaresinde yönetilmiştir. Voyvoda yıllık vergisini vermek ve gerektiğinde savaşa katılarak askeri yükümlülüğünü yerine getirmek zorundadır.

Osmanlı Devleti'nin yerel ailelerden voyvoda tayin etmekten vazgeçerek, İstanbul Fener'den Rum asıllı aileleri Eflak ve Boğdan'a voyvoda olarak göndermesi, Dimitri Kantemir'in Prut Savaşı sırasında isyân ederek Rusya yanında yer almasıyla başlamıştır. Bu olaydan sonra yaklaşık 110 yıl Eflak ve Boğdan'a Fenerli Rum Beyler tayin edilmiştir. Fakat II. Mahmut Döneminde Boğdan voyvodası Aleksandros İpsilantis'in öncülüğünde başlayan Rum isyânı, Eflak ve Boğdan'da Fenerli Beyler dönemini sona erdirmiştir. Tekrar Eflak ve Boğdan'a yerel ailelerden voyvoda tayin edilmiştir.

XIX. yüzyılda Avrupa devletlerinin bölgeye ilgisi artmış, özellikle Rusya, Eflak ve Boğdan'da hâkimiyet kurmaya çalışmıştır. Rusya bilhassa konsolosluk açarak Eflak ve Boğdan'da etkinliğini arttırmaya çalışmıştır. 1829 Edirne Antlaşması ile Rusya, Osmanlı Devleti ile birlikte Eflak ve Boğdan'da söz hakkı elde etmiş, bu dönemde çıkarılan "Organik Yasalar" ile Eflak ve Boğdan'ın teşkilatlanmasında önemli değişikliğe gidilmiştir.

Kırım Savaşı sonrası imzalanan Paris Anlaşması ile Eflak ve Boğdan beylikleri üzerinde, Avrupa Devletleri de söz sahibi olmuşlardır. Bu süreçte yaşanan gelişmeler adım adım Eflak ve Boğdan'ın önce birleşmesine, sonra da bağımsızlığını ilan etmesine yol açmıştır.

1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'nın başlaması üzerine, Romanya Prensi Carol, Rusya ile anlaşarak, Osmanlıya karşı savaşa dahil olmuş, aynı zamanda da bağımsızlığını ilan etmiştir. 93 Harbi'nin Tuna cephesinde özellikle Plevne Müdafaası'nda Romanya birlikleri Rusya'ya önemli destek vermişler ve bu cephede Rusya'nın ilerlemesini sağlamışlardır. Savaş sonunda imzalanan Ayestefanos ve Berlin Antlaşmalarıyla Romanya'nın bağımsızlığı resmen tanınmıştır.

Bağımsızlık sonrası Romanya, Rusya'nın verdiği sözleri yerine getirmemesi nedeniyle, Rusya'dan uzaklaşmaya, Avrupa devletleri ve Osmanlı Devleti ile iyi ilişkiler kurmaya çalıştığı görülmektedir. Aynı şekilde Sultan II. Abdülhamit de Balkan devletleri ve Romanya ile iyi ilişkiler içerisinde olmaya gayret etmiştir. Bağımsızlıktan hemen sonra Romanya İstanbul'a bir elçi göndermiş, Osmanlı Devleti de Bükreş'e bir elçi tayin ederek resmi diplomasiyi başlatmışlardır.

Çalışmamızın konusu olan dönemde Osmanlı Devleti'nin Bükreş'te 9 elçisinin görev yaptığı görülmüştür. Aynı şekilde birçok Romanya şehrinde Osmanlı şebenderlikleri açılmıştır. Romanya ise özellikle Balkanlarda Ulahların çoğunlukta yaşadığı şehirlerde konsolosluk açmıştır.

1878-1912 yılları arasında Osmanlı Devleti ile Romanya arasında giderek artan siyasi, ekonomik, kültürel ilişkilerin yaşandığı görülmektedir. Romanya'da kalan Türk esirlerin iadesi meselesi, iki devlet arasında ilişkilerin başlamasında ilk adım olmuştur. Fakat savaş sonrası Dobruca bölgesinin Romanya'ya verilmesi, bölgede yaşayan Müslüman nüfusun kitlesel olarak göç etmesine sebep olmuş, bu durum Osmanlı – Romanya ilişkilerini önemli ölçüde etkilemiştir.

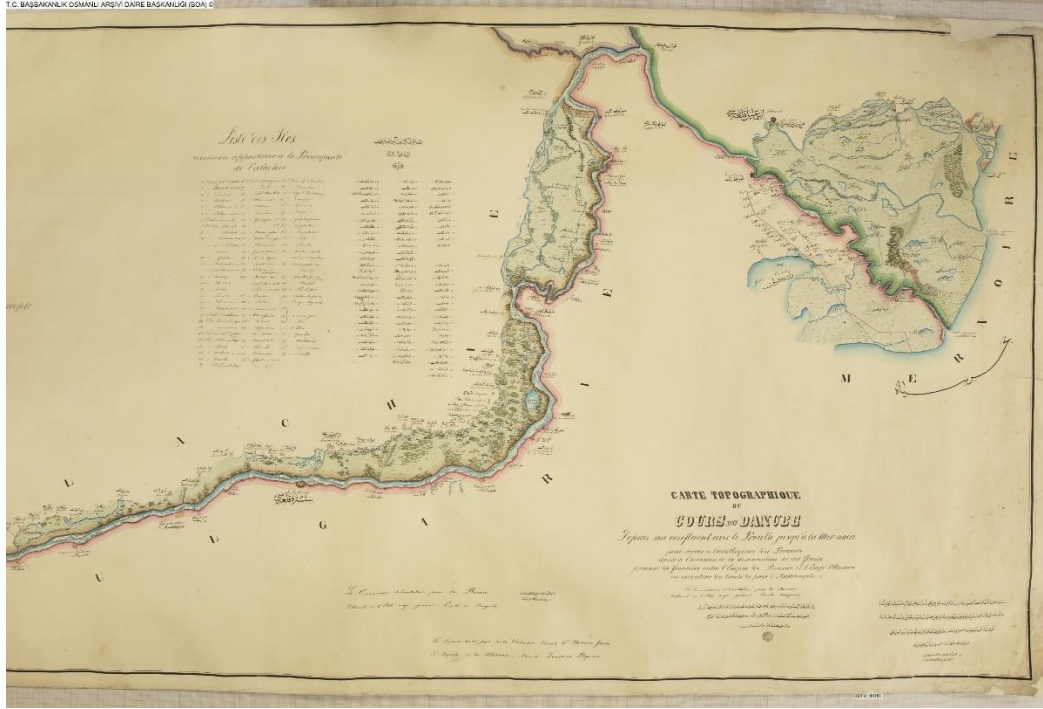
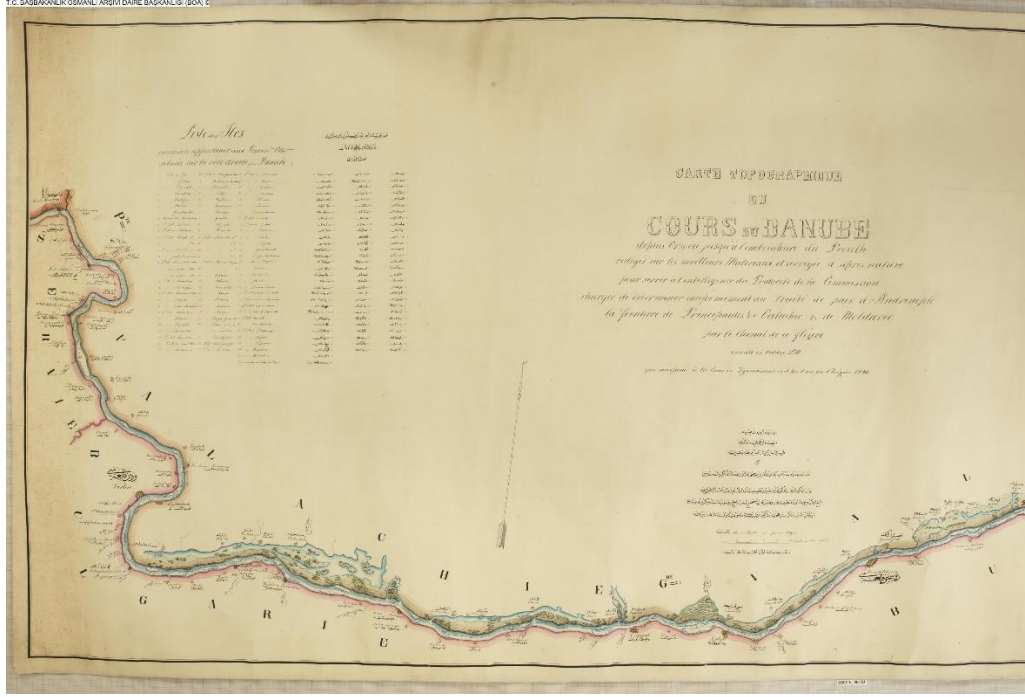
Sultan II. Abdülhamit, Dobruca Muhacirlerinin sorunları ile yakından ilgilenmiş, ülkenin çeşitli yerlerine iskân edilmelerini sağlamıştır. Diğer taraftan da Dobruca Muhacirlerinin geride bıraktıkları arazilerinin tesbit edilerek, Romanya Hükümeti tarafından tanzim edilmesi için büyük gayret göstermiştir. Romanya hükümetinin, Muhacirlerin mülklerini satın almak istememesi veya süreci uzatması üzerine, Osmanlı Devleti ticaret ve konsolosluk anlaşmalarını imzalamayarak karşılık

vermiştir. Dobruca Muhacirlerinin arazilerinin tanzimi konusu, iki devlet ilişkilerinde önemli bir yer tutmuştur.

Sonuç olarak; Romanya'nın bağımsızlığını kazanması, diğer Balkan Devletleri ile kıyaslandığında, daha az sancılı bir sürecin sonunda ortaya çıkmıştır. Bağımsızlık sonrası ise, Romanya ile Osmanlı Devleti'nin, arada bazı sorunlar olmakla birlikte, dostane ilişkiler içerisinde oldukları, ticari ilişkilerin giderek arttığı, eğitim/kültür ilişkilerinin geliştiği görülmektedir.

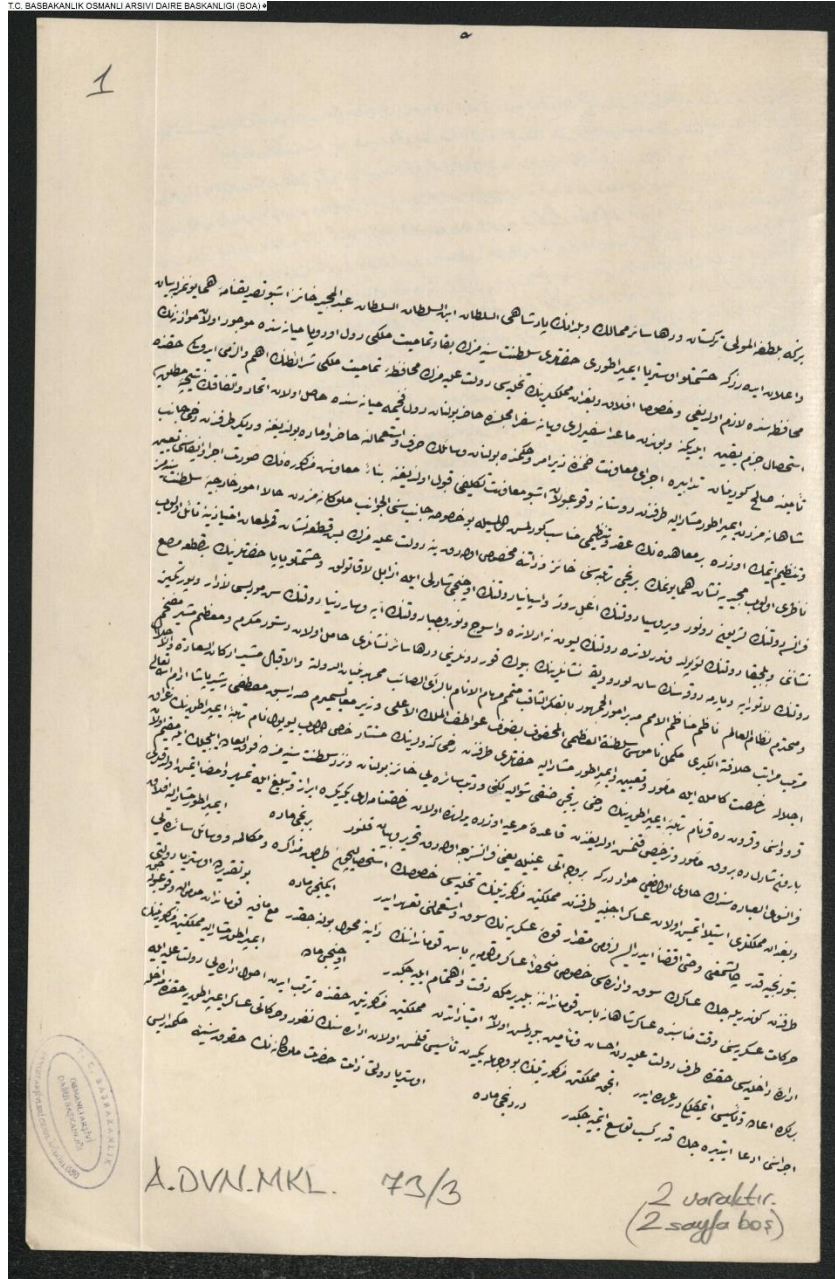
EKLER
(Harita ve Belgeler)

Ek 1: Edirne Antlaşmasında Eflak ve Boğdan'ın Osmanlı Devleti İle Sınıdırım Çizen Tuna Nehri'nin Topografik Haritası

Kaynak: BOA.HRT.h. / 183

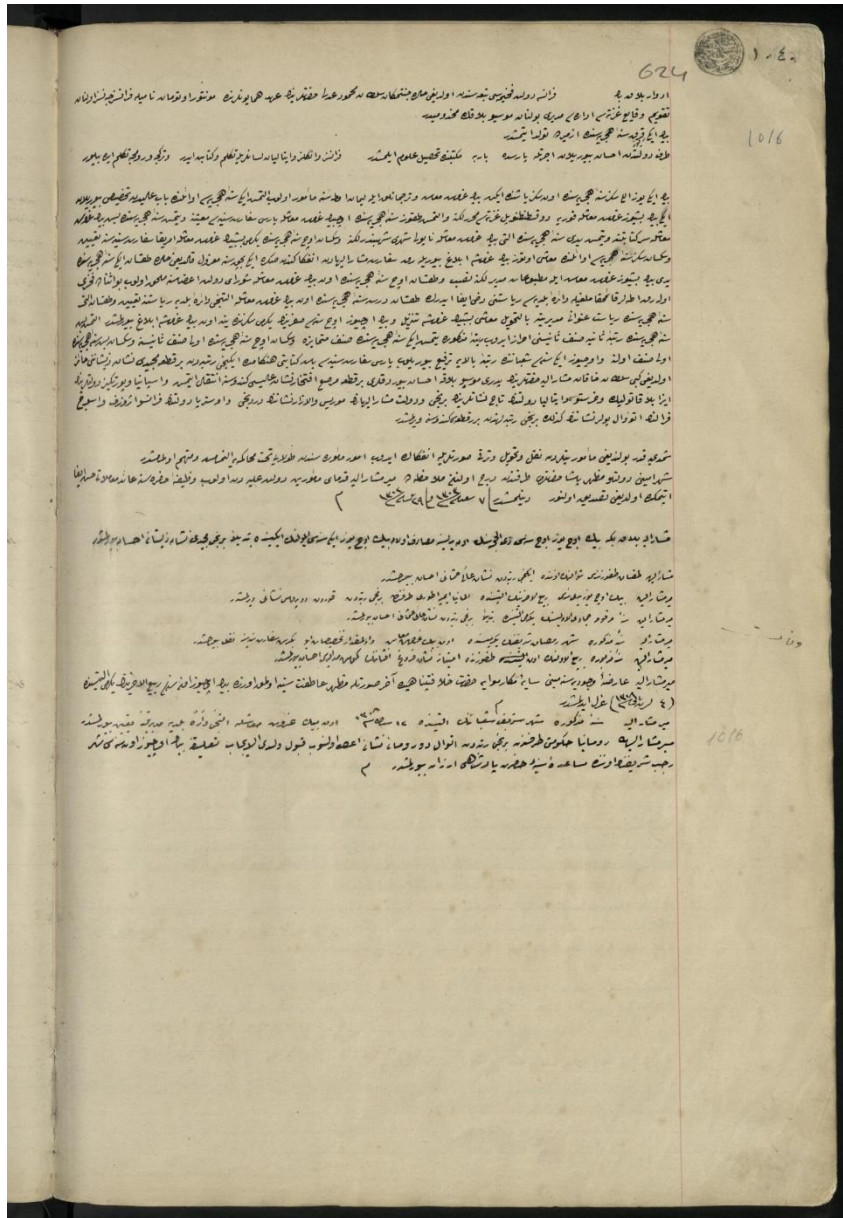
Ek 3: Kırım Savaşı Sırasında Eflak ve Boğdan'ın Roman ile Osmanlı Devleti Tarafından İşgali Nedeniyle Yapılan Anlaşma Suretinden Bir Sayfa

A.}DVN.MKL.00073.00003.001

Kaynak: BOA.A.}DVN.MKL. / 73 - 3

Ek 4: Bükreş Sefirliği Yapan Edvard Black Bey'in Sicil Dosyası

DH.SAİDd.00001

Kaynak: BOA.DH.SAİDd... / 1 - 1040

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivleri'nde Faydalanılan Arşiv Fonları

BOA., A.DVN.DVE.d. ; BOA.,A.MKT.MHM. ; BOA., BEO. ; BOA., DH.MKT. ; BOA., DH.MMC. ; BOA. DH.ŞFR, ; BOA., HR.TO., ; BOA., HR.SFR. ; BOA., HR.TO. ; BOA, HR.TH. ; BOA., HR.SAİD. ; BOA. HR. SAİDd., ; BOA., HR.SYS. ; BOA. HR.UHM. ; BOA., HR.HMŞ.İŞO., ; BOA., HR.İD. ; BOA., İ.HR. ; BOA., İ.ML. ; BOA., İ.DH. ; BOA. İ.MMS. ; BOA., MF.MKT. ; BOA., MV. ; BOA., TFR.I.A. ; BOA. ŞD., ; BOA., Y.A.RES. ; BOA., Y.A.HUS. ; BOA., Y.EE. ; OA., Y.HUS. ; BOA., Y..PRK.ZB. ; BOA., Y.PRK.HR. ; BOA., Y.PRK.AZJ. ; BOA.Y.PRK.TŞF.

Gazeteler

“Bükreş Muahedesi”, *Sebilürreşad*, C.10, Aded, 257, 11 Ramazân-ı Şerif 1331 (14 Ağustos 1913), ss. 379-380.

“Köstence Cami’-i Şerifi’nin Resm-i Küşâdı”, *Sebilürreşad*, C.10, Aded, 257, 21 Receb-i Şerif 1331 (26 Haziran 1913), s.257.

"Müttefiklerin Şerâit-i Sulhiyesi", *Balkanlar*, Nu. 19, Tarih: 2 Ağustos 1913, s. 3.

Kitap, Makaleler

Abdula, İ. (2005). *Türkiye ve Romanya Arasında Göç ve Göçmen Meseleleri (1878-1940)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ABD, Ankara.

Acar, K. (2019). “Kırım Savaşı (1853-56) Döneminde Propaganda: Rus Popüler Kültüründe Savaş ve Düşman İmgesi”, *Bilig-Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, S.88.

Ahmed Cevdet Paşa. (1991). *Tezâkir 13-20*, (Yayımlayan: Cavid Baysun), *Türk Tarih Kurumu*, Ankara.

Akbulut, U. (2015) “Rusların 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşında Doğu Anadolu’yu İşgali ve Bunun İngiltere’nin Hindistan Yolu Politikasına Etkisi”, *Yeni Türkiye*, S.73, Kafkaslar Özel Sayısı-III, Temmuz-Aralık, s.705-706.

- Akpınar, M. (2015). “Osmanlı Hâriciye Nazırları (1836-1922)”, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, Güz/Autumn2015-Sayı/Issue35, s.176.
- Aksu, A. (2019). “Dobruca Müslüman Ta’mîm-i Maarif Cemiyeti ve Hırsova Şubesi’nin Küşadı 81909 ve 1910)”, *Türkiye-Romanya İlişkileri: Geçmiş ve Günümüz Uluslararası Sempozyumu (04-06 Ekim 2017, Köstence)*, *Bildirler, C. II*, Ankara 2019, ss. 1089-1123.
- Aksu, A. (2019). “Romanya Müslüman Türklerinin Dinî Eğitiminde Mecidiye Medresesi’nin Rolü”, *Türkiye-Romanya İlişkileri: Geçmiş ve Günümüz Uluslararası Sempozyumu (04-06 Ekim 2017, Köstence)*, *Bildirler, C. II*, Ankara 2019, ss. 1071-1088.
- Aksu, A. (1982). “Romanya Türklerinde Kültürel Durum ve Mektep ve Aile Mecmuası”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. IX, S.1, 2005, ss. 35-41.
- Aktepe, M. (1982) “Dünkü Fransızlar Blak Bey ve Oğlu M. Alexandre Blaeque ve Edouard Blaeque”, *Tarih Dergisi*, S. 33.
- Albayrak Coşkun, G. (2017) *Dersaadetin Kileri Tuna Nehri'nde Ticaret ve Devlet*, İstanbul, Dergah Yayınları.
- Altıntaş, A. (2005). “Makedonya Sorunu ve Çete Faaliyetleri”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.7, S.2, ss.69-91.
- Arat, E. (2002). “Tuna Nehri'nde Seyrüsefer ve Türkiye”, *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, S.4., (Çevrimiçi) http://www.mfa.gov.tr/tuna-nehri_nde-seyrusefer-ve-turkiye.tr.mfa.01.10.2019
- Armaoğlu, F. (1999). *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınlar.
- Arslan, A. (2003). “Makedonya’da Rum-Ulah Çatışması”, *İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, S.4, ss.1-25.
- Aslan, Z. (2019). “Türkiye’nin Romanya Uyruklu Yahudilere Yönelik tutumu (1938—1950)”, *Türkiye-Romanya İlişkileri: Geçmiş ve Günümüz Uluslararası Sempozyumu (04-06 Ekim 2017, Köstence)*, *Bildirler, C. II*, ss. 837-856.

- Aslantaş, S. (2013). “Osmanlı-Rus İlişkilerinden Bir Kesit: 1826 Akkerman Andlaşması’nın Müzarekeleri”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 9, Sayı 36.
- Ayar, M. (2008). *Osmanlı Devleti’nde Kolera Salgını: İstanbul Örneği (1892-1895)*, İstanbul, Kitabevi Yayınları.
- Aydın, M. (1994). “Doksanüç Harbi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.9, İstanbul.
- Aydın, M. (2015). “Bükreş’te Komitacılık Faaliyetleri (1860-1916)”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. XV, S.30, ss.5-52.
- Aydın, M. (2014). “Ermeni Komitacılığının Romanya Boyutu (1886-1916)”, *Yeni Türkiye, /Ermeni meselesi Özel Sayısı*, C.3, S. 62, ss.1809-1820.
- Aydın, M. (2004). “19. Yüzyıl Ortalarında Panslavizm ve Rusya”, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S.15.
- Aydın, M. (2006). “Osmanlı-İngiliz İlişkilerinde İstanbul Konferansı (1876)’nın Yeri”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 25, S. 39.
- Aydın, M. (2005) “Bosna-Hersek Ayaklanması (1875)’nda Panslavizmin Etkisi Ve Sırbistan Ve Karadağ’ın Rolü”, *Bellekten*, C. LXIX, S. 256, Aralık 2005, ss.9-17.
- Aydın, S. (2012a). *Osmanlı Basınında Balkan Savaşları: 1912-1913*, (Yayımlanmamış Dotor Tezi), Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi ABD, İstanbul.
- Aydın, S. (2012b) “Kiliseler ve Mektepler Kanununun Balkan Savaşlarına Etkisi Var mıdır?”, *Uluslararası Balkan Sempozyumu : Balkan Savaşlarının 100. Yılı, 11-13 Mayıs 2012, İstanbul : bildiriler*,/ Editörler Kenan Gültürk, S. Bilal Nur., İstanbul 2012,, ss.600-615.
- Babacan, H. (2017). “Plevne ve Gazi Osman Paşa’yı Anlamak”, *II. Uluslararası Plevne Kahramanı Gazi Osman Paşa ve Dönemi Sempozyumu (5-7 Nisan 2017/Tokat) Bildiriler*, Tokat.
- Babacan, H. ve Yüksel, A. (2017). “Gazi Osman Paşa ve Plevne Müdafaası’nın İçerde ve Dışarda Uyandırdığı Akisler”, *II. Uluslararası Plevne Kahramanı Gazi Osman Paşa ve Dönemi Sempozyumu (5-7 Nisan 2017/Tokat) Bildiriler*, Tokat.

- Bağçeci, Y. (2014). “İngiltere Parlamento Tutanaklarında 1876 Bulgar İsyanı”, *The Journal of Academic Social Science Studies (JASS)*, S. 24, s.216-232.
- Bartl, P. (1998). *Milli Bağımsızlık Hareketleri Esnasında Arnavutluk Müslümanları (1878 -1912)*, Çev. Ali Taner, İstanbul, Bedir Yayınları.
- Baykal, B.S. (1959). “Makamat-ı Mübareke Meselesi ve Bâbîâlî”, *Bellekten*, C. XXIII, S. 90, s. 244-253
- Bedir, Ö. (2018). *Romanya`da Türkçe Matbuat: Türk Birliği Gazetesi (1930-1939)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi ABD, Ankara.
- Berindei, D. (1999). “Osmanlı Devleti ve Eflak’taki 1848 İhtilalleri”, *XIII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri III. Cilt-I. Kısım*, 04-08 Ekim 1999, Ankara.
- Berlin Kongresi Protokollerinin Tercümesi*. (1880) Matbaa-i Amire, İstanbul.
- Beydilli, K. (2007). “Paris Antlaşması”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.34, İstanbul.
- Birbir, A. (2018), *Yunan Basınında Balkan Savaşları (1912-1913)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Balkan Çalışmaları ABD, Edirne.
- Birbudak, T. S. (2014), *Romanya’nın Bağımsızlığı*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Birbudak, T. S. (2018). “1853-1856 Kırım Harbi’nde Osmanlı - Avusturya İlişkileri”, *Bellekten*, Cilt: LXXXII, S. 293.
- Bozkurt, G.S. (2008). “Geçmişten Günümüze Romanya’da Türk Varlığı”, *Karadeniz Araştırmaları*, Cilt: 5, Sayı: 17, Bahar 2008, s.1-31.
- Bozkurt, G. (1996), *Gayrimüslim Osmalı Vatandaşlarının Hukukî Durumu*, Ankara, TTK Yayınları.
- Burke, F. M., (2019). “Revisiting the Battle of Solferino: The Worsening Plight of Civilian Casualties in War and Conflict”, *Disaster Medicine and Public Health Preparedness*, Vol.13, Issue 5-6, December 2019 , ss. 837-841.
- Burma, M. (2012). “Bulgaristan’ın Osmanlı İmparatorluğu’ndan Ayrılış Sürecinde Bulgar Ayaklanmaları”, *Balkan Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C. 1, S. 1.

- Cerchezeanu, A. G. (2019). *1848 Revolutions and Wallachia*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Balkan Çalışmaları ABD, Edirne.
- Cırık, B. (2015). “Birinci Dünya Savaşı’nda Balkanlarda Ermeni Seferberliği Ve Ermeni Gönüllüleri”, *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi* Cilt:13, Sayı:3, Eylül 2015.
- Çavdar, N. (2019). “Basîret Gazetesi’ne Göre Prusya-Fransa Savaşı (1870-1871)”, *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, C.7.
- Çelik, B. (2010). “Üç Kimlikli Bir Jön Türk Aydını: Dr. İbrahim (Ethem) Temo (1865-1945)”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C: 12, S: 1, ss:77-98.
- Danışman, H. B., (1998) *Artçı Diplomat (Son Osmanlı Nazırlarından Mustafa Reşit Paşa)*, İstanbul: Arba Yayınları.
- Dinçer, N. (1985). “Bulgar İhtilalinin Hazırlanmasında Dış Güçlerin Yardımı ve Kültürel Faaliyetler”, *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, S. 21, ss.69-100.
- Doğan, O. (2008). “Ermeni Komiteleri Hınçak Ve Taşnaksütyun (Rus Adalet Bakanı Y. Muravyev’in Ermeni Komitelerine İlişkin Raporu)”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.20, ss. 307-328.
- Dönmez, A. (2006). *Karşılıklı Diplomasiye Geçiş Sürecinde Osmanlı Daimî Elçiliklerinin Avrupa’da Yeniden Tesisi 1832–1841*, (Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Konya.
- Ekinci, İ. (1999). “Osmanlı Devleti’nde Bazı Nehir ve Göllerde Vapur İşletme Teşebbüsleri (1)”, *Araştırmalar -İnsan Bilimleri Araştırmaları-Yıl: 1, Sayı: 2, ss. 67-90.*
- Ekinci, İ. (1998). *Tuna Komisyonu ve Tuna’da Ticaret (1856-1883)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih ABD, Samsun.
- Ekinci, İ. (2014). *Tuna Nehri’nde Diplomasi Oyunları (1856-1883)*, Ankara, Altınpost Yayınları.

- Ekrem, M. A. (1993), *Romanya Kaynak ve Eserlerinde Türk Tarihi I Kronikler*, Ankara, TTK yayınları.
- Eltut, N. (2009), “1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ve İki Ülke Açısından Sonuçları”, 38. ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi) (International Congress of Asian and North African Studies) 10-15.09.2007, Ankara, Türkiye Bildiriler, Yayınları, Ankara. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.
- Erkan, S. (2010). “Savaş ve Barış Bağlamında XIX. Yüzyıl Uluslararası İlişkileri’nin Özellikleri”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:22.
- Fidan, F. (2014). *18. Yüzyılda İstanbul’un ve Ordunun İaşesinde Tuna İskelelerinin Rolü (1711-1768)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Kafkasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler enstitüsü, Tarih ABD, Kars.
- Forbes, N. ve Toynbee, A. J.; Mitrany, D. ve Hogarth, D. G. (1915). *The Balkans : a history of Bulgaria, Serbia, Greece, Rumania, Turkey*, Oxford University Press.
- Gemil, T. (2013). “Osmanlı Öncesi Romanya Topraklarında Türk Varlığı”, *Türk Tarihinde Balkanlar, Cilt I*, Ed. Zeynep İskifiyeli vd., Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları ve Uygulamaları Merkezi Yayınları, ss. 71-100.
- Gencer, A. İ. (1991). “Ayastefanos Antlaşması”, *TDV İslam Ansiklopedisi, C.4*, İstanbul.
- Gencer, A. İ. (1992). “Ayastefanos Berlin”, *TDV İslam Ansiklopedisi, C.5*, İstanbul.
- Giurescu, C.C.; Otesta, A. ; Pascu, S. , Bratieanu, I. G. *Yüz Yıllık Bağımsızlık (1877-1977) Romanya Tarihine Kısa Bir Bakış*, Çev. Aylu Uzgüren, Habora Kitabevi.
- Glenny, M. (2001), *Balkanlar 1804-1999*, İstanbul, Sabah Kitapları.
- Gökpınar, B. (2016). “Osmanlı-Avusturya Savaşlarında Tuna Nehri’nden Yapılan Sevkıyatta Yaşanan Problemler (1716-1718)”, *Balkan Tarihi, C. I.*, Editor: Zafer Göleni Abidin Temizer, Ankara. Gece Kitaplığı.
- Gulyás, L. and Csüllög, G. (2016), *The History of Formation of the Romanian State — From the Middle Ages to the Proclamation of the Romanian Kingdom*, Prague Papers On The History of International Relations 20/2, ss. 129-138.

- Günay, N. (2012). “Ermenilerin Kurdukları Cemiyetler ve Komitelerin Maraş ve Çevresindeki Faaliyetleri”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.16, Aralık 2012, ss.21-44.
- Hacısalihoglu, M. (2011). “Muslim and Orthodox Resistance against the Berlin Peace Treaty in the Balkans”, in *War and Diplomacy: The Russo-Turkish War of 1877-1878 and the Treaty of Berlin*, Ed. M. Hakan Yavuz, Utah University Pressi Salt Lake City 2011, ss.125-143.
- Haydaroglu, İ.P. (1993). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar*, Ankara, Ocak Yayınları.
- Hülagü, M. M. (2007). “Plevne Muharebeleri”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.34, İstanbul.
- İbrahim Ethem (1979). *Plevne Hatıraları*, Tercüman 1001 Temel eser Serisi, İstanbul.
- James, A. (2013). , *The Origins of French Absolutism, 1598-1661*, Routledge, New York.
- Jelaviç, B.(2006). *Balkan Tarihi Cilt I 18 ve 19. Yüzyıllar*, İstanbul.
- Kapıcı, Ö. (2015). “Prens Kuza'dan Prens Karl'a: 1866 Romanya Krizi Karşısında Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C.32, S. 2, Aralık 2015.
- Karacakaya, R. (2007). *Kaynakçalı Ermeni Meselesi Kronolojisi (1878-1920)*, Ankara Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Karadoğan, F. (2019). *Kırım Savaşı Sırasında Eflak-Boğdan (1853-1856)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Zonguldak.
- Karal, E. Z. (2007). , *Osmanlı Tarihi, Islahat Fermanı Devri (1856-1861)*, C. VI, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Karasu, C. (2002). “XIX. Yüzyılda Eflak ve Boğdan'daki Rus İşgalleri”, *Türkler*, C. 12, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları.
- Karasu, C. (2013). “XVI-XIX. Yüzyıllarda Eflak ve Boğdan”, *Türk Tarihinde Balkanlar, Cilt I*, Ed. Zeynep İskfiyeli vd., Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları ve Uygulamaları Merkezi Yayınları, ss. 439-459.

- Karataş, Ö. (2012). “19. Yüzyılda Balkanlarda Kafkas Muhâcîrlerinin İskânı”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C. XII, S. 2, ss.355-388.
- Karcı, E. (2017). “93 Harbi’nde Osmanlı Ordusuna Yönelik Bazı Eleştiriler”, *II. Uluslararası Plevne Kahramanı Gazi Osman Paşa ve Dönemi Sempozyumu (5-7 Nisan 2017/Tokat) Bildiriler*, Tokat, ss.229-245.
- Karpat, K. (2010), *Dağı Delen Irmak*, Söyleşi Emin Tanrıyar, İstanbul, Timaş Yayınlar.
- Karpat, K. (1994a) “Dobruca”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.9, İstanbul, ss.482-486.
- Karpat, K. (1994b), *Eflak*, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 10, İstanbul, , s. 466-469.
- Kayaoglu, T. (2013). *Osmanlı Hâriciyesinde Gayr-i Müslimler*, Ankara, TTK yayınları.
- Kocacık, F. (1980). “*Balkanlar’dan Anadolu’ya Yönelik Göçler (1878-1890)*”, *Osmanlı Araştırmaları I*, İstanbul, s.137-148
- Koloğlu, O. (2000). “Avrupa’ya karşı Osmanlı’yı Müdafaa Eden Avrupalı Blak Bey”, *Popüler Tarih*, Haziran.
- Köse, O. (2006). *1774 Küçük Kaynarca Andlaşması*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Krüger, C.e G. (2014). “German Suffering in the Franco–German War, 1870/71”, *German History*, Vol. 29, No. 3, s.404-421.
- Kuneralp, S. (1999), *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricali (1839-1922) Prospografik Rehber*, İstanbul, İsis Yayınları.
- Kurat, A. N. (1999), *Rusya Tarihi*, Ankara.
- Kurat, A. N. (1970). *Türkiye ve Rusya, XVIII. Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşına Kadar Türk –Rus İlişkileri (1798–1919)*, Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları, Ankara.
- Kurat, Y. T. (1962). “1877-1878 Osmanlı-Rus Harbinin Sebepleri”, *Belleten*, C. XXVI, S.103, Temmuz 1962, s.592.
- Kutlu, C. (1997). *1. Dünya Savaşında Rusya’daki Türk Savaş Esirleri ve Bunların Döndürülmeleri Faaliyetleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Erzurum.

- Kuyucuklu, N. (1994) "Tuna Suyolu ve "Tuna Komisyonu", İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi No: 8, Temmuz. ss.51-60.
- Kuzucu, S. (2013). "Rus Çarı I. Pavel Dönemi Osmanlı-Rus Siyasi İlişkileri ve Napolyon'a Karşı Ortak Mücadele", *.Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Yaz 2013, S. 38.
- Mahmud Celâleddin Paşa (1983). *Mirât-ı Hakikat, C.I-II-III*, Haz. İsmet Miroğlu, İstanbul. Bereket Yayınevi.
- Maxim, M. (2012). "Tuna", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 41, İstanbul 2012, ss.372-374.
- Maxim, M. (2008). Romanya, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 35, İstanbul 2008, s. 168-172.
- Mc Carthy, J. (2011). "Ignoring the People The Effects of the Congress of Berlin", in *War and Diplomacy: The Russo-Turkish War of 1877-1878 and the Treaty of Berlin*, Ed. M. Hakan Yavuz, Utah University Pressi Salt Lake City, ss.429-448.
- Metin, Ö. (2012). "Balkan Savaşlarında Romanya-Bulgaristan Anlaşmazlığı: Güney Dobruca", *Türk Yurdu (100. Yılında Balkan Harbi)*, C. XXXII, S.303 (Kasım 2012), ss. 135-138.
- Metin, Ö. (2013). "Romanya'da Çıkan Türk Gazetesi: Türk Birliği", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S.17, Bahar), ss.171-186.
- Muahedat Mecmuası (2008), Cilt 1-5, Ankara, TTK Yayınları.
- Mumyakmaz, H. (2012). "Balkanlar ve Milli Kimlikler: Bağımsızlığın ve Balkan Savaşlarının Arka Planı", *Türk Yurdu (100. Yılında Balkan Harbi)*, C. XXXII, S.303, Kasım 2012, ss. 193-197.
- Nalçacı, M. (2011). "1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı Sürecinde Rusya Ordusu", *Tarih Dergisi*, S. 54, 2011.
- Nazır, B. (2016). Macar ve Polonyalı Mülteciler Osmanlı'ya Sığınanlar, İstanbul Yeditepe Yayınevi.
- Nurdoğan, A. M., (2009). "II. Abdülhamid Döneminde Rumeli'de Maarifin Teftişi", *OTAM*, S. 26, Güz, ss. 193-220.

- Nurdoğan, A. M., (2013). “I. Abdülhamit Döneminde Kosova’daki Gayrimüslim Okullaşma ve Babialı’nın Bu Okullara Yönelik Politikası”, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, C. 13 S. 1, Kış, ss.557-584
- Oldsen, W. O., (1991). *A Providential Anti-Semitism: Nationalism and Polity in Nineteenth Century Romania*, The American Philosophical Society.
- Olgun, S. (2017). “Contributions Albanian Diaspora in Romania to the Development of Albanian Nationalism in the Last Quarter of Nineteenth Century”, *Gimpes of Balkan Cultural History*, Ed. Abidin Temizer, Ankara Gece Kitaplığı.
- Olteanu, C. (1980). “Plevne Muharebesinde Romen Ordusu”, *Askeri Tarih Bülteni*, Çevire: Ahmet Onur, S. 10.
- Öğün, T. (2018). “İstanbul Basınında 93 Harbi Türk Savaş Esirleri”, *Uluslararası Türk Savaş Esirleri Sempozyumu Bildiri Kitabı 14-15 Mart 2017, İstanbul*, İstanbul Sultanbeyli Belediyesi Yayınları, ss.29-52.
- Öter, M. (2018). *Ahmed Saib’in Son Osmanlı-Rus Muharebesi Adlı Eserinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Batman.
- Özcan, A. (1992). Boğdan, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.6, İstanbul, s. 269-271.
- Özcan, U. (2009). *II. Abdülhamid Dönemi Osmanlı-Karadağ Siyasi İlişkileri*, (Yayımlanmış Doktora Tezi) Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Özdemir, A. (1991). “Hukuk Dilinde Harp Esirleri”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C. 2, S.7, ss.573-577.
- Özel, A. (1995). “Esir”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 11, İstanbul, ss.382-389.
- Özbozdağlı, Ö. (2016). *İttihat-Terakki ve Makedonya Sorunu (1908-1912)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih ABD, Tokat 2016.
- Öztürk, N. (1985). “Evkaf-ı Hümayun Nezaretinin Kuruluş Tarihi ve Nazırların Hal Tercümeleleri (V)”, *Vakıflar Dergisi*, Yıl: 1985, Sayı 19, s.72.

- Pala, N.N. (2009). “Eflak ve Bogdan’da Osmanlı Hâkimiyeti ve Fuad Efendi’nin Layihası”, (Yayımlanmamış Yüksel Lisans Tezi), Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Kütahya.
- Pehlivanlı, H. (2019). “Yirminci Yüzyılın Başlarında Romanya Musevilerinin Osmanlı Topraklarına Göç Etme Çabaları”, *Türkiye-Romanya İlişkileri: Geçmiş ve Günümüz Uluslararası Sempozyumu (04-06 Ekim 2017, Köstence)*, Bildirler, C. II, Ankara.
- Popovic, A. (1995). *Balkanlarda İslâm*, İstanbul, İnsan yayınları.
- Poznahirev, V. (2017). “Gazi Osman Pasha and His Army in Russian Captivity in 1877-1878 (According to Documents of the Russian Archives and Published Sources)”, *II. Uluslararası Plevne Kahramanı Gazi Osman Paşa ve Dönemi Sempozyumu (5-7 Nisan 2017/Tokat) Bildiriler*, Tokat.
- Rachieru, S. (2013). “Ottoman Representatives in Romania: Diplomatic and Consular Network of the Sultan in Former Vassal State”, *Power and Influence in South-Eastern Europe 16th-19th Century*, Ed. Maria Baramova, Plamen Mitev, Ivan Parvev, Vania Racheva, Lit. s.385-386.
- Rachieru, S. (2016). “The 1916 Moment from the Perspective of the Ottoman-Romanian Relations”, *The Unknown War from Eastern Europe between Allies and Enemies (1916-1918)*, Ed: Claudiu-Lucian Tapor, Alexander Rubel, Iași.
- Reminiscences of The King of Roumania* (1899). Ed. Sidney Whitman, London.
- Reprezentanțele diplomatice ale României. (1967). Vol. I (1859-1917), Bucharest, Editura Politică, 1967, s. 99.
- Satış, İ. (2015). *XIX. Yüzyılda Kutsal Yerler Sorunu: Osmanlı Devleti, Kudüs ve Hristiyanlık* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih ABD, Sivas.
- Saydam, A. (1997). “Osmanlıların Siyasi İlticalara Bakışı ya da 1849 Macar- Leh Mültecileri Meselesi”, *Belleten*, C:LXI, S.231, Ankara, s. 339-385.
- Saydam, A. (2014). “Tanzimat Devrinde Dobruca'da İskân Faaliyetleri”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C.7, S.1, Kasım, ss.199-209.

- Sava, C. A. And Mehedinți, M. (2013). “The evolution of the political and diplomatic relations between Romania and the Ottoman Empire”, *Le Guerre Balcaniche e la fine del “Secolo Lungo” Atti del convegno di Târgu Mures (19-20Iugliu 2012),*: Edizioni Nuova Cultura.
- Sedes, İ. H. (1940), *1877-1878 Osmanlı-Rus ve Romen Savaşı*, İstanbul, Askeri Matbaa.
- Şallı, H. (2014). *Balkan Savaşları Öncesinde Yapılan Gizli İttifak Anlaşmaları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih ABD, Edirne.
- Şeber, N. İ. (2011). “II. Abdülhamid Döneminde Rusya Ve Romanya'dan Gelen Yahudi Muhacirler”, *Tarih Dergisi*, S. 53, ss. 39 – 61.
- Şimşek, E. (2013)., *Osmanlı-Fransız Diplomatik İlişkileri Ve Kırım Savaşı (1853-1856)*,(Yayımlanmamış Doktora Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Trabzon.
- Temizer, A. (2014). “İkinci Balkan Savaşı'nda Romanya”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.7, S.31, ss.403-413.
- Temizer, A. (2007). *Osmanlı-Karadağ Sınır Anlaşmazlıkları ve Çözümü (1878-1912)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Samsun.
- Temizer, A. (2016). “ Osmanlı'nın Dış Politikasındaki Zafiyetine Bir Örnek: 1909 Osmanlı-Karadağ Ticaret Anlaşması”, *Balkan Tarihi*, C.2, Ankara, Gece Kitaplığı. ss. 365-375.
- Temizer, A. (2013). “Montenegro in the First Balkan War”, *Annals of the Academy of Romanian Scientists Series on History and Archeology*, col.5, Number1, 2013, ss.65-80.
- The Statesman's Year-Book Statistical and Historical Annual of the States of the World for the Year 1906*, Editor: J. Scott Keltie, London.
- Tokay, G. (2011). “A Reassessment of the Macedonian Question, 1878–1908”, *in War and Diplomacy: The Russo-Turkish War of 1877-1878 and the Treaty of Berlin*, Ed. M. Hakan Yavuz, Utah University Pressi Salt Lake City, ss.253-269.

- Topuzkanamış, E. (2014). “Balkanlar’da Türkçe Eğitime Dair Bir Program: Dobruca Örneği”, *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi (OMAD)* , C.1, S.1, Kasım, ss. 16-35.
- Tulca, E. (2015), *Dobruçalı Cavit Bey’in Hatıraları ve Türk-Romen Diplomatik Arşiv Belgeleri*, İstanbul, Simurg Yayınvi.
- Turan, Ş. (1951) “1829 Edirne Antlaşması”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt 9, Sayı 1-2, s.136-138.
- Uyanık, F. (2018). *II. Mahmud Dönemi Osmanlı İdaresinde Eflak-Boğdan*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih ABD, Edirne.
- Uygur, F. (2017), “1857 Eflak ve Boğdan Seçimlerine Fransız Müdahalesi ve Sonuçlarına Dair Bir Araştırma”, *OTAM*, S. 42 /Güz 2017, s.174;
- Uzunçarşılı, İ.H. (1937), “On Sekizinci Asırda Boğdan’a Voyvoda Tayini”, *Tarih Semineri Dergisi Cilt 1, Sayı 1*, İstanbul.
- Ülküsal, M. (1987). *Dobruca ve Türkler*, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Ünlü, M. (2009). "Uluslararası Diplomasi ve Ulahlar", *Uluslararası Karadeniz İnceleme Dergisi*, C.7, S.7, ss.9-26
- Ünlü, M. (2018). “II. Abdülhamid Döneminde Ulahların İstihdamına Dair”, *History Studies*, Vol. 10, Issue:10, , ss.267-282.
- Wawro, G. (2003). *The Austro-Prussian War Warfare and Society in Europe, 1792–1914*, Cambridge University Press.
- Yapıcı, H. (2011). *1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nde Kafkas Cephesi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih ABD, Erzurum.
- Yıkıcı, L. (2018). *İngiliz Kaynaklarına Göre Balkan Savaşları (1912 -1913)*, (Yayımlanmamış Dotor Tezi), Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih ABD, Gaziantep.
- Yıldırım, F. (2019). *1856 Tarihli Bir Risale Işığında Tuna Nehri'nin Tarihi Coğrafyası ve Jeopolitiği*, İstanbul, Hiperyayın,

- Yıldırım, H. (2019). “Romanya Göçmenlerinin Çorum’da İskânı (1936)”, VII. *Uluslararası Balkan Tarihi Araştırmaları Sempozyumu: Balkanlar’a ve Balkanlar’dan Göçler (Osmanlı’dan Cumhuriyet’e) (18-21 Eylül 2019, Edirne / Türkiye)*, Bildiri tam metin kitabı, Editörler: Zafer Gölen, Abidin Temizer, Ankara, Gece Kitaplığı, ss.155-180.
- Yılmaz, Ö. (2019). “1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı’nda Rusların Trabzon ve Akçaabat Saldırılarına Dair Bazı Yeni Bilgiler”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, Bahar 2019, S. 26, s.465-466.
- Yılmazçelik, İ. ve Özdem, A. G., (2016) “1812 Bükreş Antlaşması ve Rusya’nın Balkanlar’a Müdahalesi”, *Balkan Tarihi*, C. 1, Ed. Zafer Gölen, Abidin Temizer, Ankara, Gece Kitaplığı.
- Yüksel, S. (2019). “Küçük Kaynarca’dan Yaş Antlaşmasına Kadar Eflak-Boğdan Üzerinde Osmanlı-Rus Nüfuz Mücadelesi”, *Belleten*, Cilt: 83, Say: 297, Yıl: 2019, s.609-632.
- Yağcı, Z. G. (2016). “Karadağ Müslümanların Toprak Meselesi”, *Belleten*, C. LXXX, S. 287, Nisan, ss.177-199.